BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ
TOT BEVORDERING DER
BOUWKUNST.

35E JAARGANG

1 JANUARI 1915 – 1 MEI 1915

'S-GRAVENHAGE
MOUTON & Co.

OFFICIEEL GEDEELTE.

MEDEDEELINGEN VAN DE MAATSCHAPPIJ.

Blz.

Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 5 Januari 1, 21
Permanente Prijsvraag-Commissie 1, 14
Examen der Mij. tot Bevordering der Bouwkunst in 1915 . . . . . 1, 13, 21, 27, 35, 69
Internationale Bouwkunsttentoonstelling . . . 2, 53
Verslag der Algemeene Vergadering der Mij. t. Bev. der Bouwkunst op Dinsdag 22 Dec. 1914. 2
Nieuwe Leden 13, 41
Hooger Beroep-Commissie 13, 21, 27, 35
Voorschotfonds der Architecten 21, 27, 36, 41, 47, 69, 75, 81
Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 2 Febr. 35, 47
Ontvangen Boek- en Plaatwerken . . . 36, 41, 82, 87
Vergadering van het Hoofdbestuur met de Besturen der Afdeelingen op Dinsdag 2 Februari . . 48
Toelating tot het Lidmaatschap der M. B. V. A. . 69
De nieuwe Burgemeester van Amsterdam . . . 75
Contributie voor 1 Januari 1915—1 Mei 1915 . . 75
Verslag der Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 2 Maart 1915 75
Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond , ... 81
Belgische geïnterneerde Architecten 82, 105
Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 6 April 93, 105
Tentoonstelling van de ontwerpen ingezonden op de besloten prijsvraag voor het Ned. Paviljoen op de Intern. Tentoonstelling te San Francisco 105, 111
Praeadvies van het Hoofdbestuur in zake het Architectuur Museum 106
Architectuur Museum 109
Ledenvergadering op 12 Mei 111
Algemeen Secretaris van de M. B. V. A. 111
Voorstellen tot Herziening der Regelen voor de Berekening en Uitbetaling van het Honorarium van Architecten 111

AFDEELINGEN.

's GRAVENHAGE.

Verslag van de Vergadering op 30 December . . 27

AMSTERDAM.

641e Algemeene Vergadering op Woensdag 24 Febr. 1915 70

UITGEVOERDE BOUWWERKEN EN ONTWERPEN.

Gebouw van den Bond van Minder Marinepersoneel in den Helder. Architect P. Kramer . . 24
Het Gebouw „De Ruyter" te Amsterdam. Architecten G. J. Rutgers en J. Roosing Jr. 41
Ontwerp voor een Kantoorgebouw der Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam. Architecten Alb. Otten en W. F. Overeynder . . 49, 83

Blz.

Twee Woonhuizen aan de Middenlaan te Heemstede. J. B. van Loghem. B. I. 72
Heerenhuis aan de Koninginnegracht No. 22 te 's Gravenhage. A. Broese v. Groenou B. I. . . 89
Drie Heerenhuizen aan de Emmalaan in het Willemspark te Amsterdam G. J. Rutgers en J. Roosing Jr. Architecten 98
Gebouw voor het Genootschap Liefdadigheid naar vermogen te Amsterdam. Arch. J. W. Hanrath . . . , ... 99

STEDENBOUW, VERKEERSWEGEN, ENZ.

Verbreeding Toegang tot de Vijzelstraat en van de Bruggen over de Singel en de Heerengracht vóór en in die Straat. 46
De Brug Heerengracht-Vijzelstraat te Amsterdam 52
Nieuwe Brug over den Singel bij de Vijzelstraat en voorgesteld Brug-ontwerp Heerengracht—Vijzelstraat te Amsterdam, door J. Gratama . 53, 61
Rotterdam 60
Amsterdam, Brugplannen, door L. H. E. van Hylckama Vlieg 77
De Wederopbouw der Belgische steden . . . 86, 98
De bebouwing van de Vijzelstraat te Amsterdam 103
Berlage over Bruggen-bouw 118

MEDEDEELINGEN VAN OUDE EN NIEUWE GEBOUWEN, MONUMENTEN, ENZ.

Het Raadhuis te Vlaardingen, door L. H. E. van Hylckama Vlieg 15
De Kathedraal van Praag, door J. Coenraad Meischke 90

ONDERWERPEN VAN ADMINISTRATIEVEN, VAN SOCIALEN EN VAN RECHTSKUNDIGEN AARD.

Verslag van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam over 1913 25
De Gemeente-architect te Velsen 26
Verhouding van den Architect tot den Leverancier, door Willem C. Brouwer 39, 42, 59
Nutscommissie van Advies betreffende de Verbetering van de Volkshuisvesting 60
Het Bouwbedrijf en de Oorlog, door J. Schulte Nordholt 64
Een Middel ter Bestrijding der Werkeloosheid 67
Het Bouwbedrijf 68
Reglement voor de Schoonheids-Commissie te Amsterdam 79
Promoveeren van Bouwkundig Ingenieurs, door J. Gratama 87, 93, 100
Bouw van 3500 Woningen te Amsterdam . . . 104
Uitgave Nederlandsch Landhuis 118

PRIJSVRAGEN.

Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum . . . 26
Idem . . . . . tegenover 34

Blz.

Prijsvraag Monument voor wijlen Jozef Israëls te Groningen. Rapport der Jury. 74

TENTOONSTELLINGEN, CONGRESSEN EN VERGADERINGEN.

Conferenties voor den Herbouw van België. . . 52

BOEK- EN PLAATWERKEN.

Handelsvormen van eenige Bouwmaterialen, door M. Sirag Jzn. 26
Het flauw-hellend Dak, door J. Gratama . . . 28
„De Architect" door v. H. Vl. 33
„Bouwschappen" door H. J. Kiewit de Jonge, B.I.; besproken door P. J. Willekes Macdonald 42, 50, 58
Schets eener Kunstgeschiedenis, door A. W. Weissman 92
„Bouwfragmenten". 103

INGEZONDEN STUKKEN.

Programma Studie-prijsvraag Afdeeling „'s Gravenhage". 26, 40
Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum . . . 40
„Leiddraad bij den Woningbouw" door B. von Brucken Fock 52

ONDERWERPEN VAN VERSCHILLENDEN AARD.

Het afgeloopen Jaar, door J. Gratama 10
Principes en Belangen en Stemmingen door v. Hylckama Vlieg 11
Aesthetische Voorlichting, door J. H. Schaad . . 30
Aesthetische Leiddraad bij den Woningbouw, door J. Gratama 36
Architecten met de Pen, door J. J. Oud 44
„'t Houdt geen Steek" door v. H. Vl. 42
Belgische Architectuur, Rassenkunst? door Architect Hub Hoste 56
„Kritiek Bouw op, verlaag U niet tot Sloopwerk", door Jb. Faber. 59
Opbouwende critiek, door v. H. Vl. 67
Het nieuwe Gebouw voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal 73
Verbond van Nederlandsche Kunstenaars- Vereenigingen 80
Gemeentelijke Zorg voor Stadsschoon te Zwolle, door J. H. Schaad. 84
Rapport Commissie in zake „Het Onderzoek naar den tegenwoordigen Toestand van het Tentoonstellingswezen" 110, 116

PERSONALIA.

L. F. Bourgonjon 34
A. Salm G. Bzn. 52
M. B. N. Bolderman † 68

Blz.

De nieuwe Burgemeester van Amsterdam . . 68, 71

PLATEN IN DEN TEKST.

Het Raadhuis te Vlaardingen, door L. H. E. v. Hylckama Vlieg . . . . . .
Vooraanzicht. Naar een Teekening van Cornelis Pronk, uit 1743 16
Zijaanzicht, idem. 17
Ingang 18
Het Stadhuis in 1912 19
Ontwerp van de Restauratie van den Gevel. Architect L. H. E. v. Hylckama Vlieg . . . 20
Gebouw van den Bond van Minder Marinepersoneel te den Helder. Architect P. Kramer.
Plattegrond van den Beganen Grond . . . 23
Buiten aanzicht 24
Ingang van het Gebouw 25
Het flauw-hellend Dak, door J. Gratama
Prijsvraag van een vrijstaand landhuis, met flauw-hellend Dak, uitgeschreven door de Wernandi-Bund te Berlijn.
1e prijs. Ontwerper: Adolf Mayer, Augsburg. 29
2e prijs. Ontwerper Reg. Baumeister W. Hoffmann, Hannover 30
Wernandi-prijs. Ontwerper: Oberbaurat Prof. Jassoh en K. R. Fritz, Stuttgart 31
Ontwerp van Paul Bender, Dresden . . . 32
Prijsvraag van een Boerderij met flauw-hellend Dak, uitgeschreven door de „Wernandi-Bund" te Berlijn. 1e prijs, Ontwerp van Fr. Frieling, Bremen 36
3e Prijs. Ontwerp van W. Keller en H. Drogmüller, Stuttgart 37
Prijsvraag voor een Complex Arbeiderswoningen met flauw-hellend Dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 1ste Prijs. Ontwerp van K. Leubert, Karlsruhe B 38
Idem 39
Idem. 3e prijs. Ontwerp van Oberbaurat Prof. Jassoh en K. R. Fritz, Stuttgart 40
Het Gebouw „De Ruyter" te Amsterdam. Arch. G. J. Rutgers en J. Roosing Jr.
Plan Begane Grond 42
Voorgevel 43
Rechterzijgevel 44
Buitenaanzicht 45
Ontwerp voor een Kantoorgebouw der Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam. Ontwerp van Arch. Alb. Otten en W. F. Overeyder.
Bel-Etage 50
1e Verdieping 51
Idem. Ontwerp van W. Kromhout Czn. Architect.
Plan Bel-Etage en 1e verdieping. 82
Voorgevel 83
Nieuwe Brug over den Singel bij de Vijzelstraat en voorgesteld Brug-ontwerp Heerengracht—Vijzelstraat te Amsterdam.

Blz.

De nieuwe Brug. Situatie 54
Gezicht op de Brug. Ontwerp J. M. van der Meij 55
Aanzicht van de nieuwe brug met den definitieven Vorm van het Brughek 56
Voorgesteld ontwerp van de Brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat. Arch. J. M. van der Meij 57
Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Arch. M. J. Klynstra. Voor- en Zijgevel 62
Plan Begane Grond 62
Idem. Arch. H. A. Pothoven Voor- en Zijgevel 63
Plan Begane Grond 63
Idem. Arch. E. P. J. Smith Voor- en Zijgevel . . 64
Plan Begane Grond 64
Idem. Arch. G. van Hoogevest Plattegronden en Perspectief 65
Woonhuizen aan de Middenlaan te Heemstede. Arch. J. B. van Loghem B. I.
Plan Begane grond 70
Idem 71
Buitenaanzicht. 72
Idem 73
Verbindingswegen Sophiaplein-Vijzelstraat te Amsterdam. 78
Idem 79
Gemeentelijke Zorg voor Stadsschoon te Zwolle.
Oorspronkelijk Ontwerp en verbeterd Ontwerp.
Voorgevel en zijgevel 84
Verbeterde zijgevel 85
Bestaand Gebouw 86
Oorspronkelijk Ontwerp 86
Verbeterd Ontwerp 86
Oorspronkelijk Ontwerp 86
Verbeterd Ontwerp 86

Blz.

De Kathedraal van Praag, door J. Coenraad Meischke.
Gezicht op Praag. De Burcht 90
St. Veits. Kathedraal te Praag 91
Plattegrond. 92
Drie Heerenhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam. Arch. Rutgers en Roosing.
Plan Belétage 96
Voorgevel 97
Gebouw van „Liefdadigheid naar Vermogen" te Amsterdam. Arch. J. W. Hanrath.
Plan Begane grond en 1ste verdieping. . . . 100
Voorgevel 101
Hoofdingang 102
Erkers met Stoep. Architect J. F. Staal. Uit: „Bouwfragmenten" 104

LOSSE PLATEN.

Gebouw van den Bond van Minder Marine-Personeel te den Helder. Architect P. Kramer. 24—25
Maquette van het Ontwerp voor een Kantoorgebouw der Steenkolen Handels-Vereeniging te Rotterdam. Arch. Alb. Otten en W. F. Overeynder . . . . . 50—51
Idem. Architect W. Kromhout Gzn. Zijaanzicht 82—83
Heerenhuis te 's Gravenhage. Koninginnegracht 22. Ontwerp van A. Broese van Groenou B. I. Wassenaar. . . . . 90—91
Plan Beganegrond en Verdieping. . . . . 90—91
3 Woonhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam. Arch. Rutgers en Roosing. . . . . 96—97
Gebouw van „Liefdadigheid naar Vermogen" aan de Raamgracht, hoek Kloveniersburgwal te Amsterdam. Architect J. W. Hanrath . . 100—101

35ste JAARG. – 2 JAN. 1915 – No. 1.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Hoofdbestuursvergadering op 5 Januari a. s. — Voorschotfonds. — Permanente Prijsvraag-Commissie. — De Examens der Mij t. bev. d. Bouwkunst af te nemen in 1915. — Intern. Bouwkunst-Tentoonstelling. — Verslag der Alg. Vergadering op Dinsdag 22 Dec. REDACTIONEEL GEDEELTE. Het afgeloopen jaar, door J. Gratama. — Principes en Belangen en Stemmingen, door L. H. E. van Hijlckama Vlieg. — Met een plaat.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Vergadering van het Hoofdbestuur op Dinsdag 5 Januari ten 10½ ure v.m. in het Gebouw der Mij.

Op de Agenda komt voor o. a.:
Ingekomen stukken.
Mededeelingen van den Voorzitter.
Uitschrijving verkiezing Hoofdbestuur.
Vaststelling der eerste vergadering van de Hooger Beroep-Commissie.
Vaststelling Referendum.
Gevolgen van de nieuwe Statuten en Alg. Huish. Regl. o. a. diverse vacaturen in commissiën, of demissionaire commissiën en in vertegenwoordigingen der Mij.
Bouwkundig Weekblad.
Benoeming Commissaris der Hypothecaire Leening.
Financieele toestand der Mij. en eventueele bezuiningen.
Uitgave Catalogus der Bibliotheek van de Mij.
Besteksbepalingen: Force majeure bij werkstakingen, en Arbitrage bij geschillen; voorgesteld door den Ned. Aannemersbond. Voorstel de Jongh in zake Surveyor der Ver. voor Centrale Verwarmings-Industrie.

Voorschotfonds der Architecten. Het secretariaat der Enquete-Commissie-Voorschotfonds der Architecten is gevestigd Marnixstraat 402. Amsterdam.

Permanente Prijsvraag Commissie. De samenstelling van de P. P. C. is thans als volgt:
H. G. Jansen. *Voorzitter.*
H. v. d. Kloot Meijburg *Secr. Penningmeester.*
Paul J. de Jongh, *lid*
Het adres van het Secretariaat is: Laan van Oostenburg 40, Voorburg.
Het Hoofdbestuur ontving het jaarverslag der P. P. C. over 1914.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

Plaatsgebrek verhindert opname er van in dit no. van het B. Weekblad; het zal echter ten spoedigste worden gepubliceerd.

DE EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR, AF TE NEMEN IN 1915 EN INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Diploma Bouwkundig Opzichter. Op den **15en Maart 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar. Op den **26en April 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 1 Februari 1915** aan het *Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam*, alwaar zij ook *vóór dien datum* moeten inzenden:
1e de geboorteacte of bewijs van ouderdom;
2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. *15* en *16*, of *14* van de respectieve programma's. Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtscholen worden niet verlangd;
3e. het verschuldigde bedrag van F. 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet *kan* worden toegelaten, wordt dit bedrag teruggezonden.
4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen *met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.*
De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.
Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Op de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, gehouden 22 December 1914 is betreffende de Examens het volgende besloten:

Het examen voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) zal in 1915 niet plaats hebben, omdat door de mobilisatie, verschillende personen verhinderd zijn aan het examen voor Onderbaas in 1915 deel te nemen, zoodat de kosten per candidaat zeer hoog zouden worden, en in verband met de omstandigheid, dat aan het verzoek der Maatschappij om verhooging der Rijkssubsidie, door de Regeering van wege de tijdsomstandigheden geen gevolg kon worden gegeven.
De Examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar zullen echter in 1915 wel plaats hebben.

In de Programma's van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, idem voor Bouwkundig Teekenaar en idem voor Onderbaas wordt aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen, toegevoegd de bepaling, dat hij, die het desbetreffende examen voor de 2de of 3de maal doet, **vrijstelling heeft van elk vak, waarvoor hij bij het laatst afgelegd examen *) het waardecijfer voor „goed" vastgesteld (5) heeft behaald.**

De overgangsbepaling, vermeld in art. 16 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, af te nemen in 1915, luidende: De Candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij vóór 1 Maart 1915 gedurende minstens één jaar opzicht heeft gehouden", **vervalt**, aangezien door de mobilisatie verschillende personen verhinderd zijn geworden aan deze overgangsbepaling te voldoen. De oude bepaling is daardoor weer van kracht geworden; in verband echter met de mobilisatie is de daarin genoemde termijn van twee jaar teruggebracht tot anderhalf jaar, zoodat de bepaling voor het examen af te nemen in 1915 luidt: **„De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij gedurende minstens anderhalf jaar met vrucht op bouwwerken practisch werkzaam is geweest."**
Om dezelfde redenen is de termijn van twee jaar, genoemd in art. 14 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Teekenaar teruggebracht tot anderhalf jaar, zoodat art. 14 nu luidt:
„De candidaat moet de schriftelijke bewijzen overleggen, dat hij gedurende minstens één jaar op een bouwwerk en anderhalf jaar op een of meer teekenbureaux werkzaam is geweest; bekwaamheid in het timmervak zal tot aanbeveling strekken."

Waar de bepaling in de programma's, dat een candidaat niet meer dan **drie keer aan hetzelfde Examen** mag deelnemen, tot eenige verwarring heeft aanleiding gegeven, heeft de Commissie van Onderwijs, die de leiding over de Examens der Maatschappij heeft, besloten deze bepaling als volgt te lezen:
„Ten einde deze bepaling niet van terugwerkende kracht te doen zijn, is vastgesteld, dat aan het examen, af te nemen in 1915, nog kunnen deelnemen zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan, en verder voldoen aan de eischen van dit programma; tot de daaropvolgende examens zullen echter niet meer toegelaten worden zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan."

Betreffende **Bekwaamheid in een der voornaamste Bouwambachten** (art. 15 van het Programma van Eischen voor het Examen van Bouwkundig Opzichter) dat voor het examen af te nemen in 1915 is van kracht de bepaling: **Uitsluitend bekwaamheid in het timmervak wordt vereischt,** waarvan getuigschriften zijn over te leggen, gewaarmerkt door leermeester of patroon.
Verder wordt nogmaals het volgende in herinnering gebracht:
De **Programma's van Eischen** voor bovengenoemde examens zijn kosteloos op aanvraag verkrijgbaar bij het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Eveneens zijn aldaar verkrijgbaar de navolgende **Examenvragen:**
Bouwkundig Opzichter 1914 à f 0.55; 1913 à f 1.—; 1912, 1911 à f 0.85.
Bouwkundig Teekenaar 1914, 1911, 1910 à f 0.55.
Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) 1914, 1913, 1912, 1911 à f 0,85,
Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris,
J. GRATAMA.

Internationale Bouwkunsttentoonstelling. In zake het in B. Weekblad no. 52, 1914 gepubliceerd schrijven der Comm. van Voorbereiding dezer tentoonstelling aan B. en W. van Amsterdam, dat de 4 bouwk. Vereenigingen in verband met de tijdsomstandigheden afzien van het houden der Internationale Bouwkunsttentoonstelling te Amsterdam, werd als lid van de Commissie van Voorbereiding der Tentoonstelling ook genoemd de heer Jan Stuyt. Dit is onjuist. De heer Stuyt kan zich geenszins vereenigen met de zienswijze der Commissie, de bouwkunst als een onderdeel van de eerstvolgende Vierjaarlijksche Tentoonstelling te Amsterdam ten toon te stellen. In verband hiermede had de heer Stuyt als lid der Commissie bedankt. De heer Stuyt is van oordeel, dat der bouwkunst geen dienst wordt bewezen door haar naast schilder- en beeldhouwkunst te exposeeren. Eene bouwkunsttentoonstelling heeft een eigen karakter, en daarom moet men haar op zich zelf ten toon stellen.
Het zou z.i. aanbeveling verdienen partieele bouwkunst tentoonstellingen te houden in het Stedelijk Museum te Amsterdam, zooals de schilders met zijn drieën of vieren dat geregeld doen.
Aldus zou men door een reeks composities, schetsontwerpen, ontwerpteekeningen en photo's van uitgevoerd werk kennis kunnen maken met het werk en het streven onzer architecten, waarmede èn het publiek èn de vakgenooten zouden zijn gebaat. Deze meening heeft de heer Stuyt nader uiteengezet in het Bouwkundig Weekblad No. 49, 1914.

VERSLAG DER ALGEMEENE VERGADERING DER MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST OP DINSDAG 22 DECEMBER TEN 10½ URE V. M. IN HET GEBOUW DER MIJ.

Naar aanleiding van deze Alg. Vergadering was in de Tentoonstellingszaal in het Gebouw der Mij. een tentoonstelling gearrangeerd van boek- en plaatwerken uit het legaat-Th. G. Schill. Aan de wanden waren platen opgehangen uit een drietal fraaie en belangwekkende plaatwerken, namelijk uit: Die Sixtinische Kapelle, von Ernst Steinmann; — Barock- und Rococo Architektur, von Robert Dohme en uit Holzarchitektur vom 14—18 Jahrhundert, von Cuno und Schäfer.
Op de met Perzische tapijten belegde tafels lagen verschillende werken ten toon gesteld, zooals: Berliner Architektur-Welt; — Architektonische Rundschau; — Das Barock- und Rococo-Ornament Deutschlands, von Corn. Gurlitt; — Chateau d'Auet, par Rod. Pfnor; — Les Theatres de la Place du Chatelet, par César Daly et Gabr. Davioud; — Farbige Decorationen, von Ernst Ewald; — Grammar of Ornament, by Owen Jones; — Japanische Vorbilder, von H. Dolmetsch; — Recueil des Oeuvres de J. A. Meissionnier; — The Studio; — Allegoriën und Emblemen, von Alb. Ilg; — Der Innere Ausbau, von Cremer und Wolfenstein; — enz.
Op de vloer een paar groote fraaie Perzen. Al deze kleurige tapijten waren welwillend ter leen afgestaan door den heer N. le Grand, Directeur van het Modelhuis te Amsterdam. Vóór den aanvang der vergadering was er gelegenheid deze tentoonstelling te bezichtigen.
Algemeen waren de bezoekers getroffen door de belangrijkheid van deze collectie, door wijlen den heer Th. G. Schill aan de Mij. gelegateerd, en die een kostbare aanwinst vormt van de bibliotheek der Mij. De catalogus der bibliotheek was juist voor afdrukken gereed; besloten is nu eerst nog deze nieuwe boeken er in op te nemen. [1])

De Voorzitter, de heer A. Salm G.Bzn., opende de goed bezette vergadering [2]) en heette de aanwezigen welkom.
Daarna memoreerde hij de twee legaten aan de Mij. vermaakt, het legaat-Schill, zijnde de boeken van kunst in het algemeen en bouwkunst in het bijzonder door wijlen het Architect-Lid Th. G. Schill, in leven Civiel- en Bouwkundig Ingenieur, aan de Mij. vermaakt, en welks waarde de leden uit de tentoonstelling hebben kunnen zien; en het legaat W. Hamer, zijnde de 17 aandeelen in de hypothecaire leening der Mij., welke wijlen het Architect-Lid W. Hamer bij testamentaire beschikking aan de Mij. had nagelaten. Spreker herdacht met enkele woorden de beide gestorven leden, waarna hij, onder instemming der vergadering, een eerbiedige hulde bracht aan deze beide leden voor hunne in grooten dank aanvaardde legaten.
Hierna werd overgegaan tot het benoemen van leden in de Commissie tot het nazien van de Rekening en Verantwoording; aangewezen werden de heeren C. B. Posthumus Meyjes, D. A. N. Margadant en C. J. Kruisweg; de laatste, ter vergadering aanwezig, nam de benoeming aan.
In de Commissie van stemopneming werden benoemd de heeren L. J. P. Kooken en W. C. Brouwer; beide heeren waren aanwezig en namen de benoeming aan.
Aan de orde waren nu de voorstellen betreffende de Examens der Mij.; zij werden door den Voorzitter der Commissie van Onderwijs, den heer B. J. Ouëndag, nader toegelicht.
1. Voorstel van het Hoofdbestuur, gehoord de Commissie van Onderwijs, met het oog op de mobilisatie, waardoor verschillende personen verhinderd zijn aan het Examen voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) in 1915 deel te nemen, zoodat de kosten per candidaat zeer hoog zouden worden, en in verband met de omstandigheid, dat aan het verzoek der Mij om verhooging der Rijkssubsidie door de Regeering van wege de tijdsomstandigheden geen gevolg kon worden gegeven, het Examen voor Onderbaas in 1915 niet te doen plaats hebben, maar wel de Examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar in 1915 te laten doorgaan.
Nadat de vraag van den heer Hartman, of zoodoende de Rijkssubsidie niet in gevaar gebracht wordt, ontkennend was beantwoord door den heer Ouëndag, werd het voorstel goedgekeurd.
2. Voorstel van de Commissie van Onderwijs, in het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkuudig Opzichter, idem voor Bouwkundig Teekenaar en idem voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen toe te voegen de bepaling, dat hij, die het desbetreffende examen voor de 2de of 3de maal doet, vrijstelling heeft van elk vak, waarvoor hij bij het vroeger afgelegd examen het waardecijfer voor „goed" vastgesteld (5) heeft behaald.
De heer van Bilderbeek had geen bezwaar tegen dit voorstel, maar meende, dat op deze wijze een candidaat reeds allemaal vijven in vorige examens kan hebben behaald, en hiermede dus reeds het diploma zou krijgen zonder weer examen te doen.
Hiertegen werd door den heer Ouëndag opgemerkt, dat dit theoretisch wel mogelijk is, maar in werkelijkheid wel niet zal voorkomen. Als iemand zooveel vijven heeft behaald, zal hij ook wel voor de andere vakken geslaagd zijn.
De heer Van Bilderbeek stelde hierop voor, dat het cijfer 5 behaald moet zijn bij het *laatste* examen door den candidaat afgelegd, en dus niet te spreken in dit opzicht van een vroeger afgelegd examen.
Het voorstel der Commissie, verbeterd met de opmerking-Van Bilderbeek, werd hierop goedgekeurd.
3. Voorstel van het Hoofdbestuur, gehoord de Commissie van Onderwijs, te besluiten dat de overgangsbepaling, vermeld in art. 16 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter af te nemen in 1915, luidende: „De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij vóór 1 Maart 1915 gedurende minstens een jaar opzicht heeft gehouden, vervalt, overwegende dat door de mobilisatie verschillende personen verhinderd zijn geworden aan deze overgangsbepaling te voldoen.
In verband hiermede is de oude bepaling te dezer zake weer van toepassing. In gevolge de mobilisatie is het echter billijk, niet te eischen, dat de candidaat de volle twee jaar op bouwwerken met vrucht practisch werkzaam moet zijn geweest; maar deze termijn te verminderen tot anderhalf jaar. Om dezelfde reden is het eveneens billijk voor het Examen van Bouwk. Teekenaar, af te nemen in 1915 niet te eischen, dat de candidaat de volle twee jaar op teekenbureaux werkzaam moet zijn geweest; maar deze termijn te verminderen tot anderhalf jaar.
Dit voorstel werd zonder bespreking goedgekeurd.

Hierna was aan de orde het belangrijke onderwerp: de Lijst van Wijzigingen in de Concept-Statuten en Alg. Huish. Reglement der Fusie-Commissie, zoodat deze kunnen worden de Statuten en Alg. Huish. Reglement voor de gereorganiseerde Mij., met de bijbehoorende schifting der leden, ingediend door de desbetreffende Herzienings Commissie, en gepubliceerd in B. Weekblad van 25 Nov. 1914.
De Voorzitter gaf, ter inleiding van de besprekingen over dit onderwerp, het volgende korte historisch overzicht van de benoeming der Fusie-Commissie, de behandeling van hare voorstellen en de benoeming van de Commissie tot Herziening van Statuten en Alg. Huish. Reglement door de Mij., nadat de fusie door den Bond was verworpen, in welk overzicht hij het een en ander ontleende aan verslagen van desbetreffende vergaderingen:

„Na de reorganisatie van de Mij. t. bev. d Bouwkunst tot een Vakvereeniging van Architecten (Sept. 1911) bleek een sterke strooming in de Mij. te bestaan, die wenschte in de nieuwe richting verder te gaan. In verband hiermede behoorde tot de handelingen, die verstrekkende gevolgen konden hebben en van veel invloed konden zijn op de behartiging van de vakbelangen van den architect en op de Maatschappij, de instelling der z.g. Fusie-Commissie, waartoe het Hoofdbestuur op voorstel van den heer Alb. Otten en overeenkomstig den algemeen gevoelden, hierboven vermelden wensch, in 1911 het initiatief had genomen. De Commissie had tot taak te onderzoeken welke de meest gewenschte verhouding tusschen Maatschappij en Bond van Ned. Architecten zou zijn, en na te gaan op welke wijze deze eventueel nader zouden kunnen samen gaan of meer in het algemeen eenheid te bereiken zou zijn in het vakvereenigingsleven der architecten.
De Bond verklaarde zich genegen tot medewerking. Voor de Maatschappij hadden in deze Commissie zitting de heeren:
J. A. G. van der Steur, G. Versteeg, en S. de Clercq, welke laatste

---

*) In het vorig no. van het B. Weekblad blz. 539 is vermeld: bij het vroeger afgelegd examen, enz, Dit moet zijn: bij het *laatst* afgelegd examen, enz.

[1]) De tentoonstelling blijft geopend tot en met Zondag 3 Januari a.s. van 10—4 uur.

[2]) De presentielijst vermeldt de volgende namen: M. Meyerink; R. J. Hoogeveen; E. G. Wentink; P. G. Buskens; G. Stapensea; A. J. Th. Kok; G. C. Bremer; Alb. Otten; E. M. Rood; J. H. de Roos; W. de Vrind Jr.; A. v. d. Lee; G. Versteeg; J. B. Lasschuit; J. W. Hanrath; F. W. M. Poggenbeek; M. A. C. Hartman; W. C. Brouwer; S. de Clercq C. J. Kruisweg; B. v. Bilderbeek; B J. Ouëndag; L. J. P. Kooken; J. D. Gantvoort; J. E. C. van Dorsser; M. E. Kuiler; J. B. v. Loghem; A. J. Reyers; A. W. C. Dwars; A. Salm G.Bzn.; W. de Jong; J. Gratama; A. J. C. v. Spaendonck; F. M. Nieuwerkerk; Wouter Bettink; D. E. Wentink; A. Broese van Groenou; C. de Groot; R. Tutein Nolthenius; L. H. E. v. Hylckama Vlieg; D. van Oort Hzn.; W. J. de Groot.

den heer J. H. W. Leliman verving, die in 1913 uit de Commissie trad.
Voor den Bond hadden zitting de heeren: C. N. van Goor, A. J. Joling en J. P. Stok Wzn.
Nadat de Commissie haar Rapport had uitgebracht, werd dit nader toegelicht op een Vergadering der Fusie-Commissie met de Besturen der beide Vereenigingen op 25 April 1912. Het Rapport werd behandeld op de Alg. Meivergadering in 1912, *waarop inbeginsel tot samensmelting op den basis van het Rapport werd besloten.* Daarna heeft de Commissie, gevolg gevende aan hare welwillende toezegging, Concept Statuten en Alg. Huish. Reglement opgemaakt voor de te fuseeren Vereenigingen, welke behandeld werden in de Vergadering van Architect-Leden op 28 April 1913 en nader in behandeling werden genomen in de Alg. Sept. Vergadering op 17 Sept. 1913, nadat het Hoofdbestuur een prae-advies er over had uitgebracht. De gemaakte opmerkingen werden der Fusie-Commissie medegedeeld; even zoo deed de Bond, waarna door de F. C. een gewijzigd concept aan de Besturen der beide Vereenigingen werd overgelegd.
Het Hoofdbestuur behandelde dit concept; evenzoo deed het Bondsbestuur, waarna 9 Januari de gecombineerde vergadering van de Besturen met de Fusie-Commissie plaats vond, waarop wederzijdsche opmerkingen en bezwaren werden besproken. Als gevolg hiervan stelde de F. C. definitieve Statuten en Alg. Huish. Reglement vast.
Deze konden slechts in hun geheel door de Vereenigingen aanvaard of verworpen worden.
Het Hoofdbestuur bracht over deze Statuten en Alg. Huish. Reglement een praeadvies uit, dat gepubliceerd is in B. Weekblad 1914, blz. 219. De Bond verwierp in zijn vergadering van 22 Mei 1914 dit resultaat, zoodat daarmede het fusie-vraagstuk afgedaan was.
Het Hoofdbestuur, gesteld voor de vraag, welke weg de Mij. nu in dezen had te bewandelen, adviseerde den Architect-Leden de Mij. te reorganiseeren op de basis der Statuten en Alg. H. Regl., opgesteld door de F. C.
Op de Algemeene Vergadering van 16 Juni 1914 (de verdaagde Mei-vergadering) ging het zelfs nog een stap verder en stelde het voor, om de ontworpen Statuten en Alg. Huish. Reglement, zooals zij daar lagen, in hun geheel te aanvaarden.
Wel was een deel der Vergadering daartoe bereid, maar het voorstel kon niet in overweging genomen worden omdat, waar het fuseeren met den Bond door zijn leden onmogelijk was gemaakt, het nu feitelijk alleen gold een *reorganisatie van de Maatschappij.*
Onze Statuten en Alg. Huish. Reglement geven voorschriften, op welke wijze een reorganisatie moet worden voorbereid.
Dit nu was niet geschied, zoodat het voorstel van het Hoofdbestuur niet in behandeling kon genomen worden.
Inmiddels, in verband met de gehouden besprekingen, stelde de Voorzitter de navolgende motie voor:
„De Architect-Leden van de Maatschappij tot Bevordering der „Bouwkunst, vereenigd in vergadering op 16 Juni 1914 in het „Maatschappelijk gebouw,
„kennis genomen hebbende van de Concept-Statuten en Alge„meen Huish. Reglement voor de samen te smelten Vereeni„gingen Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en Bond „van Nederlandsche Architecten, opgesteld door de Fusie-Com„missie, betuigen hun instemming daarmede, en aanvaarden de „beginselen, daarin neergelegd, voor reorganisatie der Statuten „en Alg. Huish. Reglement van de Maatschappij."
Deze motie werd met algemeene stemmen aangenomen.
Ingevolge Alg. Huish. Reglement art. 12 sub i, werden door het Hoofdbestuur benoemd in de Commissie tot herziening der Statuten en Alg. Huish. Reglement, de 3 Mij.-leden der Fusie-Commissie, de heeren S. de Clercq, J. A. G. van der Steur en G. Versteeg; benevens de heeren P. G. Buskens en F. W. M. Poggenbeek.
Het Hoofdbestuur deelde de vergadering deze benoeming mede, waarop de aanwezige heeren zich bereid verklaarden de benoeming te aanvaarden.

De heer Gratama diende daarop, ter bespoediging van het nemen van een eindbesluit, de volgende motie in:
„De Architect-Leden der Mij. tot Bev. der Bouwk., vereenigd in „vergadering op 16 Juni 1914 in het Maatschappelijk gebouw, „spreken de wenschelijkheid uit, dat de benoemde Commissie „tot Herziening van de Statuten en Alg. Huishoudelijk Reglement „ook voorstellen zal doen tot schifting der leden van de Mij., en „dit zal doen in overleg met de bestaande Commissie van Onder„zoek."
Deze motie werd eveneens met algemeene stemmen aangenomen.
Volledigheidshalve zij er nog aan herinnerd, dat de heer J. A. G. van der Steur had te kennen gegeven, dat hij tot zijn leedwezen wegens drukke werkzaamheden voor deze benoeming moest bedanken.
In diens plaats werd door het Hoofdbestuur, op voorstel der Commissie, benoemd de heer C. J. Kruisweg, die de benoeming aanvaardde.
In de Hoofdbestuursvergadering op 14 Juli 1914 deelde de Voorzitter der Commissie, de heer S. de Clercq mede, dat de Commissie, wat betreft de herziening der Statuten en Alg. Huish. Reglement, met haar taak gereed was, waarbij hij het advies der Commissie het Hoofdbestuur aanbood. Dit nam van dit advies kennis en publiceerde het in het B. Weekblad.
Daar de uitspraak van de Algemeene Vergadering aan duidelijkheid niets te wenschen overliet, kon de taak van de Commissie eevoudig zijn. Met groote meerderheid was de Commissie er dus voor, de fusie St. en A. H. R. onveranderd over te nemen, slechts gewijzigd volgens het praeadvies van het H. B.
De algemeene sympathie vreesde de Commissie te verliezen, wanneer de principieele denkbeelden zouden worden verlaten, de beginselen verzwakt of vertroebeld. Taktisch toch zou het werk van de F. C. dan weder ongedaan worden gemaakt, terwijl juist door het behouden ervan eenheid in de organisatie kan worden bereikt.
(Niet uit het oog moet worden verloren, dat er vele Bondsleden zijn, die het mislukken van de fusie betreuren, getuige o.a. dat vele leden voor den Bond bedankten; het is te verwachten dat vele Bondsleden zullen inzien, dat één krachtige organisatie boven alles te verkiezen is en dat zij tot die krachtige organisatie zullen toetreden, mits het criterium van de Bondsstatuten, waaraan de leden hebben te voldoen, niet verzwakt wordt).
Niettemin er algeheele eenstemmigheid onder de Commissie heerschte ten aanzien van het hoofddenkbeeld, dat de grondslagen van het fusierapport niet mogen worden aangetast, meende een der leden voor enkele gedeelten een uitzondering te moeten maken en zich te moeten verklaren *tegen* de *contributieheffing*, zooals die bij de herziening werd voorgesteld, en eveneens zich te moeten verklaren, niet tegen het principe zelf van een Eerecode, doch tegen de *redactie* zooals die thans luiden zou. Op verlangen van den heer Poggenbeek zou van zijn meening melding worden gemaakt, hetgeen ook geschiedde.
Bij de behandeling van de St. en A. H. R. komen wij daar straks nader op terug.
Het advies werd 1 October 1914 nader door de Commissie aangevuld, en na gepleegd overleg met het H. B. bovendien hier en daar gewijzigd, zoo dat haar eindrapport kon worden opgenomen in het B. W. no. 47. 1914.
In de daarop volgende vergadering van het H. B. is dit nader behandeld en, in verband met het bovenbedoeld plaats gehad hebbend overleg, kon het H. B. zich volledig vereenigen met de Herzieningsvoorstellen, en eveneens met het rapport, bevattend de leidende gedachte, welke voorzat bij de Schiftings-Commissie (de Herzienings-Comm. n.l., aangevuld met de bestaande Commissie van Onderzoek, bestaande uit (de H.H. J. W. Hanrath, C. Muysken en C. B. Posthumus Meyjes), de voorstellen der Comm. om tot uitvoering daarvan te geraken en het door haar opgemaakt voorloopig resultaat, alles gepubliceerd in B. W. no. 47.
Het Hoofdbestuur maakt de woorden van de Commissiën gaarne tot de zijne, n.l. dat het haar aangenaam is te kunnen verklaren, dat de resultaten van haar arbeid vastgesteld zijn kunnen worden met algemeene stemmen, waar de Commissiën geacht kunnen worden vrijwel eene afspiegeling te zijn van de stroomingen die onder de A. L. zijn waar te nemen; zij vertrouwen dan ook dat — na het gunstig advies van het H. B. — door de Algemeene Vergadering tot de reorganisatie van de Maatschappij zal kunnen worden besloten."

Alvorens over te gaan tot de artikelsgewijze behandeling der voorgestelde St. en A. H. R., wou spreker gaarne de gelegenheid openen tot het houden van algemeene beschouwingen en als zoodanig zou hij daar zelf gaarne het eerst gebruik van willen maken, om te vragen of er iemand is die het niet eens is met de door de Commissie zoo duidelijk uitgelegde gedachtegang die bij hare arbeid voorzat. Aangezien niemand het woord hierover vroeg, concludeerde de Voorzitter, dat alle aanwezigen het met de Commissie eens zijn.
De heer van Spaendonck vroeg daarna het antwoord, en hield een beschouwing, die hoofdzakelijk van zuiver persoonlijken aard was. Hij vond de voorgestelde reorganisatie der Mij. veel te theoretisch, en niet aansluitend bij de werkelijkheid. De hervorming, die men zich voorstelt op deze wijze in het architectenvak te brengen, zal blijken te zijn veel theorie, maar zal zeer weinig resultaat opleveren. Hij achtte verschillende bepalingen overdreven en het geheel getuigend van een kleinzielige opvatting.
De Voorzitter merkte op, dat hij den heer van Spaendonck had laten uitspreken, uit referentie voor zijn persoon.
Feitelijk had hij hem het woord moeten ontnemen, aangezien hij geen algemeene, maar zeer persoonlijke beschouwingen gehouden had. Spreker bracht in herinnering, dat er ingesteld zal worden eene Commissie van Hooger Beroep voor die Architect Leden, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar een andere groep.
De heer van Spaendonck, toegevende dat hij voornamelijk over zich zelf had gesproken, meende echter dat hierin tegelijk iets algemeens lag, omdat meerdere leden in zijn positie verkeeren.
De heer Tutein Nolthenuis, ter vergadering komende, wenschte uitsluitend iets van algemeenen aard te zeggen. Spreker was indertijd lid geworden van de Mij. tot bevordering der Bouwkunst omdat hij de bouwkunst liefhad, en hij het algemeene streven der Mij. sympathiek vond.
Door de ingediende voorstellen tot reorganisatie zal de Mij. worden vernietigd. Worden deze voorstellen aangenomen, dan wordt de Mij iets geheel anders, dan wordt zij van een algemeen lichaam een vakvereeniging van architecten. De Mij en de Vakvereeniging passen niet samen, en zij staan zóó ver van elkaar, dat feitelijk de Mij ophoudt te bestaan, dat de Mij ontbonden moet worden, en dat over de eigendommen door de leden zou moeten worden beslist.
Spreker wenscht niet tot de Medewerkers te behooren. Worden de voorstellen aangenomen, dan verlaat spreker de Mij en zal hij trachten een nieuwe Mij op te richten, ten einde de bouwkunst te bevorderen. Meerdere leden zullen uit de Mij treden; het algemeen lichaam zal veranderen in een betrekkelijk klein clubje van architecten. Het criterium aan de leden gesteld, vindt spreker zeer vaag. Wanneer er een Staatsdiploma voor architect was, dan zou het gemakkelijk zijn een vakvereeniging te stichten. Dit bestaat nu echter niet; er zal twist ontstaan in de vakvereeniging over de vraag, wie architect is en wie niet, met het gevolg dat de nu overwinnende partij nog kleiner zal worden. Spreker vindt deze reorganisatie van veel belang voor de bouwkunst; zij is daarmede niet gebaat. Daarom acht spreker het noodig te trachten met de ouderen een nieuwe Mij op te richten. Het ware veel beter geweest, als de Mij gedaan had gelijk het Kon. Instituut van Ingenieurs, die een algemeen lichaam bleef, terwijl als onderdeel gesticht werd de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, die uitsluitend de vakbelangen van de Ingenieurs behandelt. Dus de architecten groepeeren in de Mij. Het is verder onjuist, te denken dat rustende architecten geen belangstelling hebben in de bouwkunst; integendeel zij staan vaak veel ideeler en onbaatzuchtiger tegenover deze kunst dan de praktiseerende architecten. Spreker is dus tegen de ingediende voorstellen.
De Voorzitter betreurde het, dat de heer Tutein Nolthenius niet ter vergadering aanwezig was, toen spreker een historisch overzicht gaf van hetgeen aan het indienen van deze voorstellen vooraf is gegaan. Het blijkt namelijk, dat de heer Tutein Nolthenius niet op de hoogte van deze geschiedenis is. Op de voorafgaande Algemeene Vergaderingen is over de principieele opvatting, door den heer T. N. verdedigd, reeds lang beslist en op de jl. Algemeene Meivergadering zijn de beginselen, in de Fusie Statuten van Alg. Huish. Reglement neergelegd, geheel aanvaard. Eveneens is vroeger reeds juridisch advies ingewonnen over de gevolgen der fusie vóór de Mij, betreffende ontbinding, legaten, enz. Het bleek toen, dat ontbinding niet noodig was. Het is dus niet meer mogelijk op deze punten terug te komen.
Spreker betreurde het ten zeerste, dat de heer Tutein Nolthenius niet tot de Medewerkers zal behooren. Veel heeft de heer T. N. voor de Mij gedaan; menig belangrijk artikel van zijn hand is opgenomen in het Tijdschrift of het Weekblad der Mij; en tot de brandproef met het onbrandbaar rieten en strooien dak, verleden jaar in Arnhem door de Mij tot bev. der Bouwkunst gehouden, had hij het initiatief genomen en er een belangrijk bedrag voor beschikbaar gesteld. Verder herdacht spreker de pogingen van den heer T. N. om tot een instelling van Architecten-Kamers in Nederland te geraken, in overleg met de Mij. tot bev. der Bouwkunst, en zijn reizen daarvoor gemaakt, zijne besprekingen met autoriteiten in het buitenland, enz.
Ten slotte merkte de Voorzitter op, dat oude leden, die geen praktijk meer uitoefenen, lid kunnen blijven der Vakvereeniging, mits zij geen andere maatschappelijke betrekking of functie bekleeden.
De heer Tutein Nolthenius antwoordde, dat hij niet overtuigd was, en dat hij zal trachten een nieuwe Mij te stichten.
Hierna werd overgegaan tot artikelsgewijze behandeling van concept-Statuten en Alg. Huish. Reglement.
De volgende opmerkingen werden hierbij gemaakt.
Bij art. 1 stelde de heer Rood voor niet te spreken van Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten; maar van Vakvereeniging van in Nederland gevestigde Architecten, daar anders niet-genaturaliseerde in Nederland gevestigde architecten er geen lid van konden zijn.
Na eenige bespreking achtte men het echter algemeen wenschelijk in dit artikel de benaming: Nederlandsche Architecten, te behouden, maar in Art. 3, § 4 te bepalen: Als leden kunnen worden aangenomen architecten, in Nederland of Koloniën gevestigd, die enz.
De bespreking over Art. 8, handelend over de Contributiën, werd door den Voorzitter aangehouden.
Bij Art. 11 achtte de heer Lasschuit het bezwaarlijk, dat de Plaatselijke Commissiën het Bestuur ter zijde staan bij het optreden in het openbaar voor plaatselijke aangelegenheden; vooral is dit bezwaarlijk bij spoed gevallen. Z.i. moet de Plaatselijke Commissie meer zelfstandig zijn, zooals de Afdeelingen der Mij. dit nu ook zijn.
Hiertegen merkte de Voorzitter op, dat de Vakvereeniging geldt voor het geheele land, en dat zij overal krachtig haar invloed moet doen gevoelen. Noodzakelijk is het, dat er eenheid in die actie zij; en het was juist een gebrek, dat de Afdeelingen vroeger veel op eigen hand deden.
Worden de Plaatselijke Commissiën te veel zelfstandig, dan is het niet denkbeeldig, dat zij iets zouden kunnen doen, dat niet is geheel overeenkomstig den wensch van de Vakvereeniging. De vergadering was het met den Voorzitter eens, dat de bestaande redactie van Art. 11 gehandhaafd moest blijven.
De heer de Clercq wenschte bij Art. 12, Commissiën, ook vermeld te zien, dat de Vakvereeniging afgevaardigden zendt naar de Algemeene Vergadering en vertegenwoordigd is in het Alg. Bestuur van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen, en idem een afgevaardigde zendt naar de Algemeene Vergadering van Heemschut.

De Voorzitter was van meening, dat de Mij. reeds veel commissiën heeft, en dat deze reeks niet overladen moet worden. De Mij. is herhaaldelijk vertegenwoordigd op Congressen, op Vergaderingen, in Comité's enz.; voor elk geval worden verschillende leden, als zijnde het meest geschikt, aangewezen; het is niet wenschelijk een vaste vertegenwoordiging op te nemen in Statuten of Reglement.
De heer de Clercq wees er op, dat het hier geldt een permanente vertegenwoordiging; de vergadering achtte het echter niet wenschelijk in Statuten of Reglement iets er van op te nemen.
Bij art. 16 wenschte de heer Van Hylckama Vlieg, dat het Jaarboekje met 1 Januari van elk jaar zou verschijnen; hiermede vereenigden zich de aanwezigen.
Ook bij de artikelen in het Alg. Huish. Reglement hield de Voorzitter de bespreking van art. 3, Contributie, aan.
Zonder opmerking werd verder het Alg. Huish. Reglement goedgekeurd.
De heer Brouwer deelde mede, dat het artikel van den heer J. B. van Loghem in B. Weekblad No. 51, 1914 hem getroffen had. In verband hiermede vroeg hij, of het volgende nu ook ter sprake gebracht kon worden. Hierop betoogde hij de wenschelijkheid, dat in Statuten of Alg. H. Reglement vastgesteld zou worden de juiste verplichting van den architect in zake de financieele verhouding tusschen leverancier en aannemer.
De Voorzitter merkte op, dat dit onderwerp niet thuis hoort in de Statuten of het Alg. Huish. Reglement, maar misschien in de Eerecode. In elk geval kon zoo voetstoots geen bespreking er over plaats vinden, zoodat hij den heer Brouwer verzocht, zijn onderwerp in het B. Weekblad nader te behandelen; waarin deze toestemde.

Hierna stelde de Voorzitter aan de orde de bespreking der twee punten: Contributieheffing en Eerecode.
Naar aanleiding van een onderhoud met enkele oudere leden, kon spreker mede deelen, dat velen onder hen ernstige bezwaren hadden tegen de voorgestelde artikelen: contributieheffing en eerecode, en dat zij van plan waren, wanneer deze artikelen werden aangenomen, te bedanken als lid van de Mij. Spreker zou dit ten zeerste betreuren.
Ter toelichting van de onderwerpen las spreker daarop het volgende voor:

„In het Fusie Rapport dato 12 Maart 1912 is in een 5-tal punten de basis omschreven waarop een organisatie zou moeten plaats vinden:

In punt 1, *Criterium voor de leden*, wordt in beginsel aangenomen, dat wat geldt voor de leden van den B. N. A., met dien verstande, dat uitdrukkelijk daaronder worden begrepen architect-*ambtenaren*, die aan dezelfde eischen uit vakkundig oogpunt voldoen als de vrije architecten.
(Tot nog toe konden deze als lid van den B. N. A. worden aangenomen, doch dit was niet uitdrukkelijk in de Statuten vermeld).
Gevolg hiervan zal zijn, dat de Maatschappij uit haar groep A. L. verwijdert al diegenen, die naast het beroep van architect nog dat van vakpatroon uitoefenen en zij, die uit andere hoofde wegens het artistieke van hun beroep in die groep, bij wijze van overgang, nog behouden waren.
Dit is geschied en zelfs op voorstel van de Herz. Comm. uitgebreid door wering van de door haar bedoelde halfslachtige architecten, en verder van hen, die ten volle gerechtigd zijn de titel van architect te voeren, doch b.v. geen praktijk meer uitoefenen en zich aan andere zaken wijden, als b.v, onderwijs, enz.

2. Buitengewone Leden.
In een groep „Buitengewone Leden" worden opgenomen al diegenen, die aan de bepaling van den B. N. A. omtrent de aspirantleden voldoen, benevens zij die, hoewel niet geheel zelfstandig, door hun overige antecedenten recht op het lidmaatschap zouden kunnen doen gelden, als meer ondergeschikte architect-ambtenaren, chefs-de-bureau en dergelijken, mits niet in dienst zijnde van patroons, die zelf niet als lid zouden kunnen worden aangenomen.

De titel Buitengewoon Lid, welke een nauwer verband met de Vereeniging aanwijst dan b.v. het woord Medewerkers, is bij de herziening der verschillende rapporten helaas er uit verwijderd.

3. De instituten Eereleden, Eere-correspondenten, enz. blijven gehandhaafd in den vorm zooals de Maatschappij die kent. Later heeft men het instituut Eere-correspondent, welke titel in alle buitenlandsche Vereenigingen burgerrecht verkreeg en een niet zoo hooge onderscheiding is als Eerelid, onnoodig weer geschrapt.

4. Alle anderen, die *nu* tot de Maatschappij behooren, worden (al of niet nader onderverdeeld als begunstigers, c.q., als abonné's op de drukwerken der Maatschappij) toegelaten zonder eenigen invloed op den gang van zaken in de Vereeniging te kunnen uitoefenen.

5. betreft de naam voor de nieuwe Vereeniging.

Over bedrag of wijze van *inning van contributies* of *Eerecode* is verder **niets** vermeld.

Fusie Rapport dato Maart 1913:
Contributiën. De contributie der leden bedraagt een vaste som per jaar, vermeerderd met een telken jare door de Algemeene Vergadering vast te stellen hoofdelijken omslag, berekend naar de beroepsinkomsten.

In de toelichting zegt de F. C. o.a.:
Over dit punt was in de Commissie een belangrijk verschil van meening te constateeren. Hoewel in *beginsel* de groote meerderheid der Commissie voor heffing naar draagkracht, als in overeenstemming met het moderne karakter der Vakvereeniging, was, meenden enkele leden, dat er practisch een bezwaar tegen de toepassing zou blijken te bestaan in den tegenzin der leden, tegen de overlegging van hun aanslagbiljet der beroepsbelasting.
De Commissie meent hierbij als haar gevoelen te kennen te moeten geven, dat zij, ondanks hare erkenning van het principieel-juiste eener contributieheffing naar draagkracht, toch van oordeel is, dat eene *eventueele fusie op het doorvoeren daarvan niet zou mogen stranden, in de overtuiging, dat mocht voorloopig eene andere wijze van contributieheffing worden aangenomen, dit nog niet in zich sluit, dat dit niet in de toekomst gewijzigd zou kunnen worden.*
En wat de *Eere-Code* betreft:
Ten slotte was het een onderwerp van gedachtenwisseling in de Commissie of al of niet een Eere-code opgesteld en aan de Statuten en het Huishoudelijk Reglement toegevoegd zou worden.
Bij deze gedachtenwisseling openbaarde zich bij de leden der Commissie een verschil van inzicht omtrent de waarde, aard en strekking eener Eere-code.
Werd eenerzijds in de Eere-code de afspiegeling gezien eener *gemaakte* moraal, die zich, niet aanpassende aan bestaande toestanden en gebruiken, niet kon gehandhaafd, dus liever niet gesteld moest worden, anderzijds werd aangetoond, dat in de Eere-code meer is te zien een omlijning van een ideaal, waar naar gestreefd behoort te worden, die den architect een houvast geeft bij de bepaling van zijn gedragslijn in de velerlei verhoudingen, waarin hij in de uitoefening van zijn beroep tegenover lastgevers, vakgenooten en anderen komt te staan, en die gewenscht is om vooral hen, die hoewel van goeden wille, niet steeds bij intuitie het juiste standpunt in deze weten te kiezen, te steunen.
Er is dan ook geen sprake van, dat de bedoeling der Eere-code zou zijn om aan te geven, hoe braaf de leden der Vereeniging, die haar als beginsel aanvaardt, wel zijn, doch alleen om richting te geven aan het streven naar grootere eenheid in, en het op een hooger plan brengen van de verhoudingen als bovenbedoeld.
In dezen geest opgevat meende de meerderheid der Commissie zich met het stellen van een Eere-code te kunnen vereenigen, mits als een op zichzelf staand element, *naast* Statuten en Reglement.

In het gewijzigd Fusie Rapport bleef alles bij hetzelfde, alleen is het bedrag der contributie ingevuld.
Het Fusie Rapport dato Februari 1914 voegt aan deze bepalingen verder niets toe, dan dat voor de inning der contributiën de hulp zal worden ingeroepen van een accountant.

Hierop volgde de gecombineerde vergaderingen der Besturen van B. N. A. en M. t. B. d. B. met de F. C.
In de notulen dier vergadering, die voor mij liggen, lees ik betreffende de *Contributieheffing*:
Art. 3. De heer Cuijpers heeft bezwaar tegen de door de F. C. voorgestelde regeling der inning van den toeslag op de contributiën door een accountant, op wiens handelingen geen controle is. Hij vraagt welk bezwaar er toch is om het aanslagbillet aan den penningmeester over te leggen.
De heer van Goor zegt, dat de regeling met den accountant door de F. C. getroffen is om tegemoet te komen aan de bezwaren van hen, die dat aanslagbiljet niet onder de oogen willen brengen van telken jare wisselende controle-commissies. Er is echter *geen mogelijkheid om eene regeling te treffen, die tegelijk geheimhouding van en controle op de contributies waarborgt.*
De heer van der Kloot Meijburg stelt voor de regeling zoo te maken, dat elk jaar een anderen accountant wordt aangewezen die de staten der contributies, door den vorigen accountant opgemaakt, controleert en daarvan verslag geeft.
De heer Versteeg stelt voor om, waar het zoo moeilijk blijkt een allen bevredigende oplossing voor dit punt te vinden, voorloopig met de door de F. C. aangegeven regeling mede te gaan, met welk voorstel de vergadering zich vereenigt.
En betreffende de Eere-Code:
Art. 2 § 9. De Heer Cuijpers zou in deze § willen inlasschen de aan de Eere-code ontleende gevallen, waarin verlies van het lidmaatschap moet volgen, zooals door den B N A. is voorgesteld.
De Fusie Commissie zegt in haar toelichting wel dat de Commissie van Onderzoek de *geheele* Eerecode als richtsnoer voor haar oordeel zal aannemen, doch de Eerecode is z. i. een afspiegeling van een „*streven*" naar meer ideale toestanden, welke na eenige jaren *gewijzigd of aangevuld kan worden.* Er zijn echter enkele elementen in de Eerecode omtrent de handhaving waarvan de meeningen onder de architecten vaststaan, en deze kunnen ook als bindend in de wet van de nieuwe Vereeniging vastgelegd worden, opdat de Commissie van Onderzoek een vasten grond voor haar oordeel hebbe.
De Heer Ingenohl zegt: De Eerecode wordt wel aan de Statuten toegevoegd, doch is niet verbindend. Ieder lid echter, dat tot de Vereeniging toetreedt, moet positief weten waaraan hij zich te houden heeft; hij ondersteunt dus het voorstel van den Heer Cuypers.
De heer Versteeg vreest *groote tegenstand der leden van de Maatschappij* tegen deze bepaling, die wel is waar slechts een gevoelswaarde hebben, doch waarmede toch rekening gehouden mag worden. Vele leden zullen zich niet aan die dwingende bepaling willen onderwerpen, niet omdat zij de daarin vervatte verplichtingen niet na willen komen, doch omdat zij de nakoming dier verplichtingen als iets van zelf sprekends beschouwen en niet met hun handteekeningen willen bekrachtigen.
De heer de Clercq stelt voor om de geheele Eerecode verbindend te verklaren voor het onderzoek der Commissie van Onderzoek, waardoor zij middelijk van toepassing wordt op Art. 2, § 9.
Dienovereenkomstig wordt door de vergadering besloten.

Gaan wij nog even na het verloop der Algemeene Vergadering op 17 September 1913, toen deze aangelegenheid ter sprake kwam. Ik vestigde er de aandacht op, dat een contributieheffing naar draagkracht der leden zeer zeker het meest bevorderlijk zal zijn om in deze tot eenheid met den Bond te komen, aangezien deze een dergelijke regeling heeft. Persoonlijk was ik er echter tegen en gaf ik de voorkeur aan een vaste contributie, zooals alle vereenigingen deze hebben. Tevens is mogelijk: een vaste contributie met toeslag. Bij de contributieheffing naar draagkracht wordt door meerderen het onaangenaam gevonden, den Penningmeester of der Commissie van Finantiën bekend te maken met de jaarlijksche verdienste. Dit is echter te ondervangen door het aanstellen van een accountant. Echter blijft ook dezeregeling zeer omslachtig, zoodat ook ik een vaste contributie beter achtte.
De vergadering verklaarde zich met een meerderheid van slechts 8 stemmen voor een contributieheffing naar draagkracht.
Gehuldigd werd het denkbeeld, dat wie het meest verdient ook het meest moet betalen.
Het aanslagbiljet van de bedrijfsbelasting was daartoe de juiste maatstaf.
De wijze waarop de heffing zou geschieden moest dan maar nader geregeld worden, en is geregeld. De bezwaren van zijn privé intieme leven bloot te leggen aan collega's of vreemden, werden niet algemeen gedeeld.
De vaste contributie met een toeslag naar draagkracht is echter toch niet zuiver overeenkomstig de draagkracht.
Een architect met een groot vermogen en weinig praktijk, zou slechts laag aangeslagen worden en volstrekt niet volgens zijn draagkracht.
Een architect ongehuwd en een architect met een groot gezin, doch met een gelijkluidend aanslagbiljet, worden gelijk aangeslagen, doch betalen niet naar draagkracht.
Wat voor eerstgenoemde allicht een druppel uit den emmer is, is voor laatstgenoemde misschien zóó bezwarend, dat hij er over denken moet zijn lidmaatschap op te zeggen.
Het bezwaar om inzage te geven van bedrijfsinkomsten, weegt bij velen zoo zwaar, dat zij, al schijnt het bij den Bond geen aanleiding te hebben gegeven tot bezwaren, alleen dáárom voor hun lidmaatschap willen bedanken. Bovendien is het nu ook niet meer noodig om aan te passen aan de Bondsorganisatie.
Het was vooral ook de heer Posthumus Meyjes, die namens andere collega's en ondersteund door prof. Klinkhamer, op alle bezwaren wees.
Wat de Eerecode betreft, zoo zeide de heer Posthumus Meyjes dat het verkeerd is voor onzen eigen stand een Eerecode te maken. Welke stand heeft dit ooit gedaan? Een dergelijke Eerecode haalt de waardigheid van den architect naar beneden, wanneer de code algemeen bekend, gepubliceerd wordt. De architecten moeten de bepalingen der code bij zich dragen, in het hoofd. in het hart hebben, maar zij moeten niet gepubliceerd en bij de Statuten gevoegd worden.
Opgemerkt werd, dat er slechte gewoonten heerschen bij meer dan een architect, zoodat de eenige goede weg tot bestrijding is een openlijke behandeling en een duidelijke formuleering van wat de goede usances van den architect zijn.
Gevraagd werd of de Eerecode onderteekend moet worden, maar het Hoofdbestuur achtte dit niet noodig en niet gewenscht. Het kan niet worden ontkend, dat de Eerecode vooral voor de jongere architecten een goede richtsnoer kan zijn, terwijl ook menig oudere architect haar in enkele gevallen zal willen raadplegen.
Het Hoofdbestuur meende dan ook tegen de Eerecode geen bezwaar te moeten maken. Niettemin blijkt er toch een heftige opositie te bestaan om de Eerecode bij St. en A. H. R. af te drukken, vooral bij de oudere leden van de Maatschappij.
Ongeveer tot hiertoe was ik met mijn gedachtegang gevorderd, toen ik een schrijven ontving van den heer Posthumus Meyjes met verzoek dit in de Vergadering voor te lezen.

Amsterdam, 22 December 1914.

Aan de Architect Leden van de Maatschappij
tot Bevordering der Bouwkunst.

Zeer Geachte Collega's.

Daar mijn plicht mij heden elders roept, ben ik tot mijn leedwezen verhinderd de Vergadering bij te wonen; ik voel mij gedrongen mij schriftelijk tot U te richten.
Het is heden een gewichtige dag voor onze oude Maatschappij, een dag, die over haar voortbestaan zal beslissen.
De Maatschappij, die ons allen bij elkander bracht, die een band tusschen ons vormde en waarin wij in vroeger of later jaren menig aangenaam, kameraadschappelijk samenzijn hadden, zal worden omgezet in een zuivere Vakvereeniging. Zal dit haar

ondergang zijn, of zal dit haar als verjongend doen voortleven? de toekomst zal het leeren!
Er is in de nieuwe Statuten, die heden moeten worden vastgesteld, zeer veel goeds en veel, dat ook door de oudere leden der Maatschappij, waaronder ik ook behoor, met sympathie wordt begroet; doch er zijn enkele bepalingen, die voor mij en vele andere leden zeer bezwaarlijk zijn, en die aanleiding zouden kunnen geven tot het bedanken voor het lidmaatschap van vele leden, die steunpilaren van onze Maatschappij waren, die dit door raad en daad getoond hebben, en die in nood de Maatschappij gaarne finantieel hebben gesteund en bereid zullen gevonden worden dit te blijven doen.
Het eerste punt betreft de regeling van de contributie, en het groote bezwaar daartegen is gelegen in deze 4 woorden van art. § 18: *berekend naar de beroepsinkomsten*; en verder tegen art. 3 § 12 van het Huishoudelijk Reglement.
Volgens dit artikel zoude de inning der bedragen van den hoofdelijken omslag geschieden door één persoon, een accountant, die de desbetreffende quitanties onderteekent en de bedragen vaststelt volgens het hem te verschaffen biljet der bedrijfs- en andere inkomsten belasting van ieder lid, en zulks onder stipte geheimhouding.
Het Bestuur, noch de Commissie voor de Financien zouden dus eenige controle op dezen accountant hebben; en indien deze van deze positie misbruik zoude willen maken (ook accountants zijn niet onfeilbaar!), dan zoude het Bestuur daartegen niet kunnen waken en zelfs niet eens het recht hebben, de administratie te controleeren.
Ik acht deze regeling onbestaanbaar en onverantwoord voor de Maatschappij en voor hare Leden.
Dit is het zakelijk bezwaar tegen de voorgestelde regeling; maar veel zwaarder nog weegt voor mij en voor vele andere leden het ethisch bezwaar, n.l. de verregaande onkieschheid en onbescheidenheid, die van deze regeling het gevolg zoude zijn. Daar het voor de controle onmogelijk zal blijken te zijn, dat zonder medewerking van het Bestuur of van de Commissie voor de Financiën één man de geheele financieele inkomsten van de Maatschappij in handen heeft, zullen verschillende Bestuurs- of Commissieleden inzage *moeten* verkrijgen van het aanslagbiljet van alle leden van de Maatschappij.
Deze regeling is stuitend voor het gevoel; en mocht die heden toch worden goedgekeurd, dan zal de Maatschappij daardoor een gevoelig verlies lijden, daar vele leden zich daaraan *niet* zullen willen onderwerpen en, hoewel noode, de Maatschappij zullen verlaten.
Dit nu zoude opnieuw verdeeldheid, opnieuw verzwakking van den architecten-stand tengevolge hebben; en de positie van den architect, die in de groote maatschappij toch al niet op hare waarde wordt geschat, zal daardoor wederom een gevoelige stoot verkrijgen.
Mijne Heeren, met allen ernst waarschuw ik U, laat ons eendrachtig bijeen blijven en ons krachtig maken, om den strijd van buiten af tegen onzen stand gezamenlijk het hoofd te bieden, verbonden in één Vakvereeniging, als Collega's, kan het zijn als Vrienden; maar laten wij dan geen voor velen onzer grievende bepalingen in onze eigen wet door ons zelf maken.
De beslissing ligt thans in Uw handen!

Een tweede ernstig bezwaar tegen de voorgestelde Statuten is voor mij en vele anderen gelegen in de Eerecode; niet tegen de bewoordingen of den geeft daarvan, welke ik volkomen onderschrijf, doch wel in het feit, dat collega's het noodig achten *voor elkander* deze Code op te stellen en deze in hunne Statuten vast te leggen.
Welke indruk dit bij het publiek zal maken en door de publicatie reeds gemaakt heeft, kan ik hier niet uiteen zetten; dit zoude mij te ver voeren, doch de bemerkingen, welke ik daarover van verschillende zijden reeds vernam, waren weinig vleiend voor ons allen en voor het schoone vak, door ons allen beoefend.
Waar wij in de Statuten de macht hebben, om onverhoopt zich misdragende collega's uit ons midden te verwijderen of te weeren, daar geef ik U ernstig in overweging, dat Uwe Vergadering besluite, dat de inhoud van de Eerecode haar volle sympathie heeft, doch dat zij het ongewenscht acht, de Eerecode als een onderdeel van de Statuten van de Maatschappij of het Huishoudelijk Reglement te beschouwen en daarbij op te nemen.
Met de beste wenschen voor den bloei van de Maatschappij en van onze onderlinge verhoudingen,

Hoogachtend en collegiaal groetend,
Uw dw. dr.
C. B. POSTHUMUS MEYJES.

Zijn beide zaken, die van het begin af reeds beoordeeld zijn als 2 artikelen, welke zeer zeker heftigen tegenstand zouden ondervinden, inderdaad zóó belangrijk, dat zij het criterium van de nieuwe vakvereeniging aantasten? en van zoo groot belang om daarbij de relatie met vele leden af te breken? Juist leden die, mag ik wel zeggen, door het geheele land als architect bekend zijn, en al ons pogen om één krachtige vakvereeniging, niet alleen quantitatief, doch ook qualitatief krachtig te verkrijgen, door uittreding voorloopig ongedaan zouden maken. Men zal dan hebben een kleine Bondsvereeniging, een betrekkelijk ietwat grootere Mij. en verder ongeorganiseerde bekende architecten, die misschien ook een vereenigingetje stichten. Waar getracht werd 2 tot één te brengen, zal men dan 3 kleine vereenigingen hebben!

De nieuwe Vakvereeniging is geen werklieden-organisatie, die allereerst er op uit moet zijn, om een strijdkas te vormen bij eventueel voorkomende stakingen, enz., en die volgens de aan het Bestuur der Vereeniging bekende loonlijsten een zeker percentage wekelijks moeten afstaan van hun loon
Wat komt het er op aan hoeveel contributie er betaald wordt en hoe die geïnd wordt? Wat zijn feitelijk de groote overwegende bezwaren tegen een vaste contributie zonder meer? en zou daar het prestige van de Vakvereeniging onder lijden?
En de Eerecode? Is er iets tegen om de redactie (zooals de Heer Poggenbeek wenschte) nog eens te herzien en deze als een los blaadje bij te voegen bij de Statuten en Alg. H. Regl.? (de Heer van Lochem stelde zelfs voor bij de Honorarium Tabel?) en de H.H. andersvoelenden nog eens goed op hoogte te stellen van de strekking er van?"

Spreker wees er nog eens op, dat er veel op het spel staat, en dat het beter is ten halve te keeren dan ten heele te dwalen. Laat ons in elk geval trachten de opkomende storm te bezweren. Beide punten behoorden, zooals spreker heeft voorgelezen, *niet* tot de grondslagen van de fusie, want de Fusie Commissiën wou de fusie op deze twee punten niet laten stranden. In de vorige vergadering zijn de punten met een kleine meerderheid aangenomen. Het beste ware over deze zoo belangrijke punten een referendum onder de leden te houden. Maar de Mij. kent volgens haar Statuten geen referendum, zoodat een dergelijk referendum geen bindende kracht heeft; dit heeft alleen een Alg. Vergadering. Spreker zou het ten zeerste betreuren als de oude leden de Vakvereeniging gingen verlaten; de eventueele voordeelen wegen hier geenszins tegen op.
De heer Freem verklaarde, het geheel eens te zijn met den heer Posthumus Meyjes.
Ook de heer Ouëndag ging geheel met den heer Salm mede, en stelde voor een vaste contributie te heffen, vermeerderd met een hoofdelijken omslag. Om de 5 jaar worden de Statuten herzien; dan kan het gebleken zijn, of inderdaad de contributie heffing naar draagkracht gewenscht en noodig is.
De Voorzitter deelde mede, dat ook de heer Limburg zich tegen de contributieheffing naar draagkracht had verklaard. Deze gaf daarbij in overweging de hoofdelijke omslag hooger en lager te doen zijn, respectievelijk voor oudere en jongere leden. Spreker zou in dezen gedachtengang het beste vinden niet te spreken van oudere of jongere leden, maar van leden, die langeren of korteren tijd zich gevestigd hebben, omdat dit een billijker maatstaf zal zijn dan de ouderdom.
De heer Meyerink sloot zich aan bij den heer Posthumus Meyjes.

Met de Eerecode zou hij kunnen in stemmen, maar hij meent wel, dat deze soms te ver gaat. Zoo moet een gepaste reclame voor den architect mogelijk zijn, en hij acht deze niet onjuist.
De Voorzitter stelde voor, eerst de contributieheffing te bespreken; dit is het belangrijkste punt; vermoedelijk zullen voor de Eerecode de partijen gemakkelijker bij elkaar te brengen zijn, vooral als de redactie nog wat herzien wordt, zooals de heer Poggenbeek wenschte.
De heer Otten meende een brug gevonden te hebben in het voorstel: de Statuten aannemen, echter zonder de twee onderwerpen Contributie heffing en Eerecode; en dan later over deze twee punten een referendum houden.
De heer Versteeg wees er op, dat de geheele reorganisatie berust op 3 beginselen: Schifting der leden, Contributieheffing en Eerecode. Z.i. moeten deze beginselen gehandhaafd blijven.
De Voorzitter merkte hiertegen op, dat dit niet juist is, en dat er 5 punten zijn, die hij daarna in herinnering bracht. Uit de „Toelichting" der F. C. blijkt bovendien, dat zij de 2 door den heer Versteeg genoemde punten niet als kardinaal beschouwt
De heer Ouëndag meende, dat het hier gaat om een kleinigheid, zoodat het overdreven is zoo principieel op zijn stuk te blijven staan; waarop de heer Hanrath vroeg, waarom de ouderen dan uit de Mij. loopen, als het zoo'n kleinigheid betreft.
De heer Lasschuit was voor een vaste contributieheffing, met een hoofdelijken omslag tot een maximum.
De heer Kruisweg daarentegen was voor contributieheffing naar draagkracht; en hij kon zich niet voorstellen, dat er leden zouden zijn, die niet aan een desbetreffende Commissie zouden willen mededeelen hoeveel zij in het afgeloopen jaar verdiend hebben.
De Voorzitter wees er op, dat er in het algemeen bij de leden geen tegenzin bestaat tegen contributieheffing naar draagkracht, maar wel bleek de tegenzin van vele leden om het bedrijfsbiljet ter inzage te geven aan een Commissie van Collega's of een accountant, op wiens handelingen absoluut geen controle bestaat.
De heer Brouwer was overtuigd, dat als er geld noodig is voor de Mij., de leden zullen willen bijdragen. In het algemeen zal de vaste contributie voldoende zijn; is er geld noodig, dan een hoofdelijken omslag. Spreker zou dus willen adviseeren. Vaste contributie met eventueelen hoofdelijken omslag.
De heer De Clercq legde hiertegenover den nadruk er op, dat het gaat om het idee, om het beginsel. Dit beginsel is billijk en redelijk; want ten eerste betaalt hij die meer verdient meer dan een ander, die minder verdient; en ten tweede heeft hij, die meer verdient, ook meer profijt van de goede instellingen en usances, door de Vakvereeniging geschapen en verdedigd. Spreker begrijpt niet, dat hierop nog teruggekomen wordt, daar er over dit punt op de vorige vergadering reeds definitief is beslist.
De heer Otten drong nu nogmaals er op aan, de Statuten aan te nemen, en te bepalen, dat daarna over de 2 punten door een referendum zal worden beslist.
De heer Poggenbeek achtte dit gevaarlijk. Worden de Statuten aangenomen, dat treden de ouderen er uit, wat spreker ten zeerste zou betreuren, en in welk opzicht hij zich geheel vereenigt met de woorden van den Voorzitter.
Het gaat hier om een kleinigheid; de omslag zal zeer gering zijn. Het zou daarom onverantwoordelijk zijn de kwestie der contributieheffing zoo op de spits te drijven, dat de ouderen de Mij. gaan verlaten.
De heer Buskens meende, dat het geschil opgelost zou zijn, door te bepalen, dat de contributieheffing zal geschieden naar draagkracht; voor hen, die hun biljet der belasting op bedrijfs- en andere inkomsten niet wenschen in te zenden, zal een hoofdelijken omslag worden vastgesteld.
Hiertegen werd opgemerkt, dat deze omslag moeilijk juist te bepalen zouden zijn, omdat, wordt deze grooter dan wordt de heffing naar draagkracht minder en omgekeerd.
De heer Gratama wees er op, dat het punt wel degelijk belangrijk is, al wordt er beweerd dat het een kleinigheid betreft. Trouwens, de discussies bewijzen al, dat in elk geval het meeningsverschil belangrijk is. Daarom schaart spreker zich geheel aan de zijde van den Voorzitter, waar deze de wenschelijkheid van een referendum besprak, en aan de zijde van den heer Otten, wiens voorstel zeer juist is. Vergaderingen zijn dubieus, de stemmingen hangen af van de betrekkelijk toevallige opkomst der leden. Laten wij daarom de Statuten aannemen, en daarna door een referendum over de 2 punten beslissen, aangezien de nieuwe Statuten een referendum toelaten.
De heer Versteeg constateerde, dat dan dat referendum moet plaats hebben onder de nieuwe leden der Vakvereeniging, hetgeen werd toegegeven.
De heer Meyerink begreep niet, waarin de heer Gratama het belangrijke zag van het principieele in de contributieheffing naar draagkracht; waarop de heer Gratama nader betoogde, dat deze wijze van contributieheffing volkomen democratisch en daardoor billijk is. En een vakvereeniging moet door het democratische beheerscht worden; allen moeten naar de volheid van hun eigen krachten, dus ook naar hun financieele krachten, medewerken voor hun stand en vak.
De heer Wentink voelde voor het voorstel-Buskens; hij was wel bereid een hoofdelijken omslag te betalen, maar zou groote bezwaren er tegen hebben zijn belastingbiljet over te leggen.
De heer v. Loghem was tegen een gelijken hoofdelijken omslag voor allen. Spreker is het met het democratische idee, door den heer Gratama uiteengezet, volkomen eens. Op de vorige vergadering heeft spreker er zich ook tegen verzet, toen gezegd werd, dat, wanneer de Mij. geld noodig heeft, er steeds wel rijke leden te vinden zijn, die iets willen geven. De Mij. moet en mag geen bedeeling aannemen. Spreker is daarom sterk voor een contributieheffing naar draagkracht.
De heer Hanrath was daar ook vóór; maar hij gaf toe dat er iets onaangenaam gelegen kan zijn in het overleggen van zijn belastingbiljet. Spreker zou het veel beter vinden, dat ieder zelf zijn contributie bepaalde, hetgeen zou kunnen geschieden door het toezenden van een lijstje, waarop klassen van inkomsten met bijbehoorende contributies vermeld staan.
De heer Gratama deelde mede, dat de contributie heffing op deze wijze bij de Soc. Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten is geregeld.
De heer Otten achtte het een bezwaar, dat men zelf zijn inkomsten zou bepalen, want er zal verschil van meening zijn over de vraag, wat men onder inkomsten verstaat.
In verband met het vergevorderd uur en de omstandigheid dat meerdere leden zich verwijderden, werd een beslissing genomen, door in stemming te brengen het voorstel:
„De Statuten en Alg. Huish. Reglement, zooals zij door de Herzienings Commissie zijn voorgesteld, met de bijbehoorde schrifting der leden, aan nemen, behalve de twee punten: Contributieheffing en Eerecode; en over deze twee punten ten spoedigste een referendum uitschrijven.
In verband hiermede de nieuwe toestand niet laten ingaan op 1 Mei 1915 maar op 1 Januari 1915."
Dit voorstel werd met $^{6}/_{7}$ der uitgebrachte stemmen aangenomen, zoodat voldaan is aan art. 29 der Statuten, welke een meerderheid van minstens $^{3}/_{4}$ der stemmen eischt.
Goedgekeurd werd vervolgens het voorstel van het Hoofdbestuur te benoemen een Commissie van Hooger Beroep voor die Architect-Leden, welke zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar de groep der Medewerkers of der Abonnés, en in deze Commissie te benoemen de bestaande Commissie van Onderzoek (bestaande uit de heeren: J.W. Hanrath, C. Muysken en C. B. Posthumus Meyjes) en verder 4 Architect-Leden, door de Algemeene Vergadering aan te wijzen. Voor deze 4 leden werden gekozen de heeren: Broese van Groenou, van Loghem, de Roos en Salm.
Tevens werd goedgekeurd het voorstel van het Hoofdbestuur te benoemen een commissie, die in zake de redactie der artikelen van Statuten en Alg.H. Reglement de puntjes op de i's zal zetten, bijgestaan door een jurist; het Hoofdbestuur stelde verder voor voor deze commissie te benoemen de Commissie van de Wetsherziening, en Mr. van Booven, die reeds bij vroegere reorga-

nisaties der Mij. adviseerde, wederom te verzoeken, de commissie in haar arbeid bij te staan.
Dit voorstel werd eveneens met algemeene stemmen aangenomen.
Ten slotte vroeg de Voorzitter, namens de Commissie tot Herziening der Honorariumtabel machtiging, dat de commissie zich leden assumeert. Dit bleek de commissisie wenschelijk met het oog op een nadere bestudeering van het vraagstuk der honoreering van bouwblokken.
De aanwezigen konden zich hiermede vereenigen, waarna de Voorzitter de leden dankte voor hun opkomst en de vergadering sloot.

De Algemeen Secretaris
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

HET AFGELOOPEN J.AAR.

Door J. GRATAMA.

De geweldige oorlog in Europa, in Augustus van het afgeloopen jaar plotseling uitgebroken, heeft zijn machtige invloed natuurlijk ook doen gelden op de bouwbedrijvigheid in Nederland. Gelukkig bleef en blijft ons vaderland neutraal, maar de malaise heerscht vrijwel over geheel Europa, en ook in de neutrale staten. De architecten in het algemeen worden ernstig getroffen, door dat alleen het meerendeel der werken in uitvoering wordt afgemaakt; zeer veel bouwopdrachten worden echter ingetrokken of het bouwen wordt uitgesteld, terwijl nieuwe opdrachten bijna zonder uitzondering uitblijven. Alleen de Volkswoningbouw wordt met bekwamen spoed doorgezet, dank zij het loffelijk streven van de Overheid en de Vereenigingen voor de Volkshuisvesting, zooveel mogelijk de bouwbedrijvigheid gaande te houden en daarmede de werkeloosheid te bestrijden.
De Regeering doet inderdaad wat zij kan om de toestand te verheteren; op de officiëele bouwbureaux heerscht groote werkzaamheid, in gevolge den wensch der Regeering, in dezen tijd zooveel mogelijk werken uit te voeren en voor te bereiden.
De oorlog kwam als een slag, geheel onverwacht, juist in een tijd, toen allerwege de bouwbedrijvigheid bloeide; het eerste halfjaar 1914 was dan ook geenszins ongunstig voor de architecten, gelijk wij zoo hier en daar vernamen.
De groote oorlog heeft aan menige actie en aan menige handeling der bouwkundige vereenigingen voorloopig een einde gemaakt. Direct na het uitbreken van den oorlog zijn de besturen der 4 Bouwk. Vereenigingen bijeengekomen, om te overleggen wat in dezen toestand gedaan moest worden. Een Enquete-Commissie werd benoemd, die een onderzoek instelde naar de gevolgen der malaise voor de architecten. Medewerking werd verleend aan een paar architecten, die het dringend noodig hadden, opdat zij in hun onderhoud zouden kunnen voorzien. Tevens werd een Voorschotfonds der Architecten gesticht, waartoe door vele architecten is bijgedragen. Verder zij vermeld, dat de 4 Bouwk. Vereenigingen naar aanleiding van de malaise, bij de verschillende Ministers erop aandrongen, dat Rijksgebouwen zouden worden opgedragen aan particuliere architecten; door middel van een audiëntie bij den Minister-President werd deze actie nader toegelicht.
Het belangrijke vraagstuk van den Stedenbouw werd niet veel verder gebracht. Nog steeds wordt aan de Technische Hoogeschool te Delft gemist een leerstoel voor het architectonische deel van dit onderwerp, welk deel zóó belangrijk en samenvattend is, dat zonder hem het onderwijs in stedenbouw te Delft niet anders dan gebrekkig en zeer onvolledig is te noemen. Wel werd door het Civ. en Bouwk. Studenten Gezelschap „Practische Studie" de aandacht op dit onderwerp gevestigd, door een reeks lezingen van H. P. Berlage over „Het aesthetisch gedeelte van Stedenbouw". Verder zullen de lezers van het B. Weekblad zich de polemiek herinneren, welke over de vraag: „De Civ. Ingenieur Stedenbouwer" door de heeren Rückert en Schaap werd gevoerd.
Rotterdam heeft een belangrijk deel van zijn uitbreidingsplan, namelijk voor het Noordwestelijk en Noordelijk stadsgedeelte, vastgesteld.
De Ver. Bouwkunst en Vriendschap aldaar, deelde haar oordeel hierover mede aan B. en W. van Rotterdam.
Waar het noodig bleek voor de belangen van de architectuur en van de architecten op te komen, werd dit gedaan. „Bouwkunst en Vriendschap" drong er bij B. en W. van Rotterdam op aan, dat de belangrijke gemeente gebouwen zouden worden opgedragen aan particuliere architecten. Zij handelde hiermede overeenkomstig het adres der 4 Bouwkundige Vereenigingen, in Juni 1912 tot de verschillende Ministers gericht, waarin de wenschelijkheid werd betoogd dat de belangrijkste Rijksgebouwen zullen worden gebouwd door bekwame particuliere architecten. Deze actie werd in 1914 herhaald in zake het nieuwe Tweede Kamer Gebouw, waarbij de 4 Bouwk. Vereenigingen betoogden, dat dit Nationaal Monument door den meest begaafden architect behoort te worden gebouwd; om dit te bereiken zou een vrije wedstrijd onder de Nederlandsche architecten het meest aangewezen middel zijn. Mondeling werd deze actie door een 3-tal afgevaardigden der vereenigingen door middel van een audiëntie bij de desbetreffende Tweede-Kamer-Commissie en bij den Minister van Waterstaat nader toegelicht.
Verder zij nog vermeld, dat Bouwk. en Vriendschap bij B. en W. van Rotterdam hare bezwaren heeft ontvouwd tegen het stelsel, aldaar gehuldigd, om Gemeente scholen op binnenterreinen te plaatsen.
Door het Genootschap Architectura et Amicitia werd het initiatief genomen tot stichting van een Architectuur Museum. waartoe o.a. ook de medewerking van de overige 3 bouwk. lichamen werd gevraagd en verleend. Dit onderwerp is nog in voorbereiding.
Den 25sten Maart had te Amsterdam plaats een proef met een onbrandbaar rieten- en strooiendak, waartoe de heer R. P. J. Tutein Nolthenius het initiatief had genomen en waarvan de leiding berustte bij de Mij ter bev. der Bouwkunst. De proef leverde een bevredigend resultaat op.
Betrekkelijk talrijk waren de prijsvragen in 1914. Hierbij dient de Permanente Prijsvraag Commissie herdacht, die steeds ijverig en nauwgezet hare gewaardeerde adviezen over uit te schrijven prijsvragen gaf. Wij noemen de prijsvraag voor het Hildebrand-Monument; de prijsvraag voor een schoolversiering, uitgaande van de Ned. Ver. voor Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs; de prijsvraag voor een Verzorgingshuis te Hilversum; de jaarlijksche prijsvragen van Arch. et Amicitia en van Bouwk. en Vriendschap, terwijl hierbij vermeld mag worden de gevelwedstrijd voor gebouwen op terreinen der Alg. 's Gravenhaagsche Bouwgrond Mij.
Betreffende het onderwijs zullen wij niet alle officieele en reeds bestaande instellingen hier herdenken. Alleen zij herinnerd aan de reorganisatie der Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage en van de Academie van Beeld. Kunsten en Techn. Wetenschappen te Rotterdam, waardoor deze beide ook Middelb. Techn. Onderwijs meer compleet geven dan vroeger. Ook de Examens voor Bouwkundig Opzichter, voor Bouwkundig Teekenaar en voor Onderbaas, ingesteld door de Mij. tot bev. der Bouwkunst, vonden in het afgeloopen jaar plaats, terwijl verder de Afdeeling Voortgezet en Hooger Bouwkunst onderricht van het Gen. Arch. et Amic. hare cursus hield.
Bouwkundige tentoonstellingen van eenige beteekenis werden niet gehouden; van de Internationale Bouwkunst Tentoonstelling te Amsterdam, te houden in het najaar van 1915, welker eerste voorbereiding eindelijk tot een goed resultaat was gebracht, dank zij de door B. en W. van Amsterdam toegezegde medewerking en steun, moest wegens den oorlogstoestand worden afgezien.
De architecten betreurden het heengaan, ten gevolge van overlijden, van hun collega's: J. F. L. Fromein, Th. G. Schill en H. P. van der Aardweg, terwijl ook het verscheiden van de heeren F. H. van Malsen, industrieel te 's-Gravenhage, en Bart van Hove, beeldhouwer te A'dam, een verlies is voor de bouwkunst. De heer J. R. de Kruyff mocht zijn 70-jarig jubileum vieren.
Tot de meer interne zaken, die minder naar buiten spreken, maar daarom niet minder belangrijk zijn voor de architecten, behoort de behartiging van de vakbelangen. In dit opzicht was het afgeloopen jaar belangrijk. In zake het Rapport Keuring Hout, opgesteld door de desbetreffende Commissie, gaf het Hoofdbestuur der Mij. t. bev. d. Bouwk. zijn ernstige bezwaren tegen dit Rapport te kennen; een speciale Commissie werd benoemd, om die bezwaren nader te formuleeren en met voorbeelden toe te lichten.
De herziening der A.A.V., een zeer belangrijk en tijdroovend werk, werd verder gebracht, en het laat zich aanzien, dat nu spoedig een definitief resultaat zal zijn verkregen; den 16en November j.l. had een vergadering plaats van de Herzienings Commissie met de afgevaardigden Mij.—Bond, waarbij de laatsten in de gelegenheid waren hunne bezwaren nader toe te lichten.
Een der voornaamste gebeurtenissen in het vereenigingsleven der architecten was het verwerpen der voorstellen tot fusie Maatschappij-Bond door den Bond in zijn vergadering van 22 Mei jl. De fusie, d.w.z. de door velen zoo vurig begeerde eenheid in het vakvereenigingsleven, was daarmede helaas voor onbepaalden tijd weer van de baan. De Maatschappij meende het echter hierbij niet te moeten laten; zij aanvaardde de beginselen, neergelegd in de Fusie Statuten en Alg. Huish. Reglement, als de juiste voor een goede Vakvereeniging van architecten in onzen tijd, en reorganiseerde zich dien overeenkomstig.
In het verslag der Alg. Vergadering der Mij gehouden 22 Dec. jl. en opgenomen in dit no. van het Bouwk. Weekblad wordt dit onderwerp uitvoerig besproken. Alle voorstellen der Herzienings-Commissie (welke Commissie zich geheel aan de Fusie-statuten en Alg. Huish. Regl. had gehouden) werden aangenomen behalve de punten Contributieheffing en Eerecode, waarover spoedig door een referendum beslist zal worden. Zoo is dan met 1 Januari 1915 de Mij, nu zuivere vakvereeniging, een nieuwe en betere toestand ingetreden. Wij verheugen ons hartelijk over deze geleidelijke hervorming der Mij, die reeds een 6-tal jaren gaande was en nu een juist en vruchtbaar resultaat heeft bereikt. Nauwer zal de band worden tusschen de leden, krachtiger de verdediging en de hooghouding van den stand der architecten, rationeeler en zuiverder de verhouding tusschen de architecten en de andere groepen, bij de bouwbedrijvigheid betrokken. Der architectuur kan dit niet anders dan ten goede komen.
Waar de Mij. zich nu definitief heeft hervormd overeenkomstig de eischen van onzen tijd in een flinke vakvereeniging van architecten, mag met grond verwacht worden, dat de nog niet georganiseerde architecten zich bij de Vakvereeniging zullen aansluiten.
En zoo is in het rampzalige oorlogsjaar toch nog iets zeer goeds bereikt. Ondanks de malaise is er nu gelegenheid, het raderwerk der Vakvereeniging in goeden gang te brengen, alles voor de nieuwe toestand te regelen, om opgewekt en krachtig de belangen van het schoone architectenvak en van zijn beoefenaars te verdedigen en te bevorderen.

PRINCIPES EN BELANGEN EN STEMMINGEN.

Er zijn er — en niet nu eerst — die de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zien, en zagen, als een oude juffrouw, die zoetjesaan moest gaan rusten, ja zich voorbereiden ten doode.
Er zijn anderen, die haar altijd zagen in de lijst van haar tijd, soms wat erg achterlijk; maar dàn weer met verjongde stuwkracht leiding gevend aan het bouwkunstig leven in ons land.
„Opkomst bloei, vooral" — zoo is 't met den mensch, zoo met de kunsttijdperken, zoo met Maatschappijen en

Genootschappen. De Maatschappij van Bouwkunst is nu langzamerhand 80 jaar; welnu, meenen sommigen in ernst, dat is een leeftijd om 't bijltje er bij neer te leggen. Volgens dezen moet dan over 20 jaar „Architectura et Amicitia", zoo even 60 geworden, ook vallen — en dan is 't tijd voor weer andere bouwkunst-organisaties.

Wie nu de vergadering der Mij. op 22 Dec. 1914 heeft bijgewoond, komt tot andere conclusies. Is het al absurd om een lichaam in het groote maatschappelijke menschenleven, gelijk een vereeniging van architecten en andere bouwkundigen er een is, te vergelijken met een individueel menschelijk bestaan, het is dit meer dan ooit, als men de gedaantewisselingen der onderscheiden organen van onze samenleving nagaat en daarin den groei, het leven weet te vinden.

Dezen groei zien we telkens, als de *grondwet*, waarnaar zulk een orgaan leeft, aan de orde komt; als door de levende kracht der telkens wisselende leden, de *geschreven wet* wordt getoetst aan de in hen levende wenschen en strevingen. Dan komen de principes aan de orde. Dan vragen degenen, die in zeker tijdstip een dergelijk orgaan zijn, of die geschreven wet overeenkomt met de op dat moment heerschende beginselen, en de moeilijkheid is dan, om deze in goeden vorm, voor elk kenbaar, vast te leggen.

De Maatschappij van Bouwkunst is dit jaar, na langdurige beraadslagingen en overwegingen, tot een kloek besluit gekomen. Zij heeft gevoeld dat een samenvoeging van bouwkunstenaars, bouwkundigen en velerlei, tot de bouwkunst in eenige betrekking staande personen in één lichaam, zonder nadere onderscheiding en zonder leidend beginsel voor elk dezer groepen op zich zelf, niet kon beantwoorden aan het vooropgezette doel: „Het Bevorderen der Bouwkunst".

Zij zag alom, dat hare Kunst geprostitueerd werd, en wordt, door Jan en alleman, en dat het zoowel de echte als de pseudo-architecten, zoowel Overheden als burgers aan alle leiding ontbrak. Het was ook tegen elke goede orde in, dat het werk en het loon, dat den bouwmeester toekomt, in handen viel en valt, van velen, die nog de eerste stappen niet gezet hadden op den weg der beoefening van het vak.

En nu is het de vraag: Hoe zetten wij, die allen slechts één doel, „het Bevorderen der Bouwkunst" kennen, onze beginselen in duidelijk kenbaren vorm den vakgenooten en leeken voor oogen?

Het Hoofdbestuur, daarin gesteund door de bekende Commissieën, gaf antwoord op die vraag, door het voorstellen der belangrijke statutenwijziging, die thans, behoudens enkele punten, haar beslag heeft gekregen. Het materiaal, hem door de Fusiecommissie verschaft, was bouwstof voor den te vernieuwen tempel. Het gebouw is nu wèl saamgevoegd, voldoet aan moderne eischen, en is daarmêe, zoover men zien kan, tot in een verre toekomst bewoonbaar voor allen, die het met 't doel eens zijn. Slechts 2 dingen ontbreken, volgens sommigen.

Volgens sommigen moet noodzakelijk in de Statuten worden vastgelegd:

1. de Contributieheffing naar draagkracht, en
2. de inhoud van een zoogenaamde Eerecode.

Op de vergadering, waarin tegen de geheele reorganisatie, op de keper beschouwd, van oudere noch van jongere leden ook maar een enkel bezwaar is geopperd, zijn ook woorden gesproken over deze twee wenschen. Het was een principe, zei de een. 't Heeft met een principe niets te maken, meende een ander.

Hoe zit dit, en welke belangen zijn gemoeid met het al of niet in de Statuten opnemen dezer beide bepalingen: voor de Bouwkunst en voor den Architect.

Der Bouwkunst bloei kon 't onverschillig zijn, of de kosten, welke de organisatie haren beoefenaren vraagt, ponds-ponds gewijs, dan wel voor elk lid gelijk berekend worden. Wie voor de architectuur wil leven, ja sterven, zal gelegenheid te over hebben daarvan, ook buiten de contributie om, blijk te geven. En wie door te geringe inkomsten, bij tijd of wijle een vastgesteld bedrag niet kan voldoen ('t zal wel zelden voorkomen) hij trekke zich terug, òf worde door 't gilde zijner vakbroeders voor een jaar of meer vrijgesteld. Dat is solidariteit, die de spontanieteit niet mist, en deze alleen schijnt toch begeerlijk. Ik kan, hoe ik 't bezie, niet erkennen dat het voor den *architect* en voor zijn *professie* eenig verschil maakt of men naarmate zijner beroepsinkomsten dan wel naar een vooraf bepaald bedrag in de kosten zijner organisatie deelneemt.

Het opnemen eener Eerecode in de Statuten acht ik gewenscht; men zou kunnen zeggen: Niemand wordt lid tenzij hij verklaart met die Eerecode in te stemmen.

Indien daarmee echter *nu* het verlies van verdienstelijke architechten gepaard zou gaan, zal het naar mijn inzicht den bloei onzer Kunst niet bevorderen. Immers, ook wien dit, van een min of meer eigenzinnig standpunt, onverschillig is, „als 't principe maar gered wordt", moet niet vergeten, dat deze vertrekkenden straks behoefte hebben zich weer te vereenigen, dat de verbrokkeling, die men juist door de fusie hoopte te keeren, dan nog meer zal voortgaan, en dat hij, die kracht meende te verzamelen, door doctrinair vasthouden aan vooropgezette meeningen juist kracht zal inboeten.

Er is nu een goede basis voor samenwerking van allen, die het inderdaad om de Bouwkunst en het beroep van den architect — daar onafscheidelijk aan verbonden — te doen is. Men toone nu eens waardeering, en indien dit onmogelijk is, verdraagzaamheid voor *elkanders inzicht*. Vele oudere leden hebben de organisatie, die zij als jeugdig architect leerden kennen en in de jaren van hun toewijding daaraan ook liefhebben, noode een zoo radicale wijziging zien ondergaan; maar zij hebben ten slotte hun steun *toegezegd*.

Van de jongeren mag thans *in het belang der Bouwkunst*, in het belang ook van hun vak, verwacht worden, dat zij niet door fanatiek vasthouden aan wat denkbeeldige waarde heeft, de kracht *verzwakken* die hen, ook individueel, bij de uitoefening van hun vak juist sterk moet maken.

VAN HIJLCKAMA VLIEG.

35ste JAARG. — 9 JAN. 1915 — No. 2.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Nieuwe Leden. — Hooger Beroep-Commissie. — De Examens der Mij. — Jaarverslag der P. P. C. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Het Raadhuis te Vlaardingen, door L. H. E. van Hylckama Vlieg. —

OFFICIEEL GEDEELTE.

Nieuwe Leden. Op advies van de Commissie van Onderzoek heeft het Hoofdbestuur aangenomen als Architect-Lid de heeren: A. R. Hulshoff, Bouwkundig Ingenieur te Amsterdam, voorgesteld door de Architect-Leden J. B. van Loghem, Bouwk. Ing. en J. Gratama, Bouwk. Ing., en A. A. Kok, Architect te Amsterdam, voorgesteld door de Architect-Leden B. J. Ouëndag, Architect, en J. Gratama. Bouwk. Ing.

Hooger Beroep-Commissie. Belangstellenden worden er aan herinnerd, dat op de Algemeene Vergadering, gehouden 22 December jl., aangenomen is het voorstel, in te stellen een Hooger Beroep-Commissie voor hen, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar de groep der Medewerkers of der Abonnés, ingevolge het voorstel der Schifting-Commissie.

In de Hooger Beroep-Commissie hebben zitting: de huidige Commissie van Onderzoek, bestaande uit de heeren C. Muysken, C. B. Posthumus Meyjes en J. W. Hanrath, en de heeren A. Broese van Groenou, J. B. van Loghem, J. H. de Roos en A. Salm G.Bzn.

Zij, die in hooger beroep wenschen te gaan, moeten hiervan vóór 1 Februari 1915 kennis geven aan den Algemeen Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Aan verzoeken om hooger beroep, na 1 Februari 1915 ontvangen, zal geen gevolg meer gegeven worden.

De installatie en eerste vergadering der Hooger Beroep-Commissie heeft plaats Zaterdag 16 Januari a.s. ten 10½ ure v.m., in het Gebouw der Maatschappij.

DE EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR, AF TE NEMEN IN 1915 EN INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Diploma Bouwkundig Opzichter. Op den **15en Maart 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar. Op den **26en April 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 1 Februari 1915** aan het *Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam*, alwaar zij ook *vóór dien datum* moeten inzenden:

1e de geboorteacte of bewijs van ouderdom;
2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. *15* en *16*, of *14* van de respectieve programma's. Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtscholen worden niet verlangd;
3e. het verschuldigde bedrag van F. 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet *kan* worden toegelaten, wordt dit bedrag teruggezonden.
4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen *met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.*

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Voor de wijzigingen en aanvullingen in de Programma's der Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, aangenomen in de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op 22 December 1914, verwijzen wij naar het bericht in B. Weekblad 1915, No. 1, blz. 1.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris,
J. GRATAMA.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

PERMANENTE PRIJSVRAAGCOMMISSIE.
JAARVERSLAG OVER 1914.

(1 Dec. 1913—1 Dec. 1914).

Aan de Besturen der Constitueerende Vereenigingen.

WelEd. Geb. Heeren,

De Permanente Prijsvraag Commissie heeft bij dezen de eer U verslag te geven over hare werkzaamheden in 1914.

De Commissie kan beginnen met er hare voldoening over uit te spreken, dat in het afgeloopen jaar gebleken is, dat meer en meer bij het uitschrijven van prijsvragen rekening wordt gehouden met het bestaan der „Algemeene Regelen" en de P. P. C. Daarmede wil zij niet te kennen geven, dat ook in alle gevallen de A. R. worden toegepast; zij moet integendeel constateeren, dat nog vaak, en dit zelfs met medewerking of door toedoen der architecten zelve, de A. R. buiten werking worden gesteld; doch het feit alleen, dat de P P. C. herhaaldelijk wordt geraadpleegd door prijsvraaguitschrijvers, wijst er op dat rekening wordt gehouden met een door de vakorganisatie's ingestelde regeling en dat het recht van bestaan daarvan wordt erkend, ook daar waar men er vroeger niet aan dacht zich om zoo iets te bekommeren.

Ook zij, die, op den ouden weg voortgaande, zonder eenige deskundige voorlichting prijsvragen uitschrijven, blijken, door de P. P. C. op het onjuiste van hun handelwijze opmerkzaam gemaakt zijnde, niet altijd ontoegankelijk te zijn voor haar wenken, of althans hare tusschenkomst (behoudens uitzonderingen) niet op onheusche manier terug te wijzen.

Gevolg hiervan is, dat sommige prijsvragen door het raadplegen der P. P. C. in een goed spoor werden geleid en dat het uitschrijven van andere prijsvragen, op onjuiste grondslagen gevestigd, werd voorkomen.

Het is wel jammer, dat in de laatstbedoelde gevallen slechts een negatief gunstig resultaat werd bereikt, doch de P. P. C. blijft van meening, dat indien geen behoorlijke voorwaarden voor eene concurrentie kunnen worden verkregen, zij haar invloed moet aanwenden om het uitschrijven ervan, zoo mogelijk te voorkomen.

Omtrent de prijsvragen, waarbij de P. P. C. adviseerde, moge het navolgende worden opgemerkt:

1. *Verzorgingshuis te Hilversum.* Deze prijsvraag, waarvan reeds in ons vorig jaarverslag wordt gesproken en die toen verwacht werd spoedig haar beslag te zullen krijgen, is door verschillende omstandigheden eerst einde Juni van dit jaar uitgeschreven kunnen worden. Door de in Augustus afgekondigde mobilisatie werd door een groep mededingers aan die prijsvraag, die dientengevolge verhinderd werden aan de prijsvraag voort te werken, verzocht de inlevering der antwoorden uit te stellen, waarop door de prijsvraaguitschrijvers de inlevering eerst tot 31 December 1914 en daarna in overleg met de P. P. C. tot 1 Mei 1915 werd verschoven.

Het is te betreuren, dat deze belangrijke prijsvraag, die van begin tot eind in overleg met de P. P. C. is geleid, door de onvoorziene tijdsomstandigheden niet vlotter van stapel kon loopen.

De lange duur, de onderbreking der beantwoording, de algemeene ongunstige oeconomische omstandigheden, waarin waarschijnlijk ook vele der mededingers zullen verkeeren, zullen zeker niet nalaten, hun invloed op gehalte en aantal der in te zenden ontwerpen te doen gevoelen.

2. *Raadhuis Hilversum.* Na de bemoeiingen der P. P. C. te dezer zake in het vorig jaarverslag vermeld, heett deze zaak gerust, doch zij zal na het intreden van meer normale verhoudingen op alle gebied weder ter hand worden genomen.

3. *Wijkgebouwtje Wassenaar.* Het programma van deze besloten prijsvraag onderging, na raadpleging der P.P.C. door de prijsvraaguitschrijvers, eenige wijzigingen waardoor het in overeenstemming met de eischen der A. R. werd gebracht, en waarna den mededingers werd medegedeeld, dat de P. P. C. zich met het programma kon vereenigen.

4. *Kerkbouw te Apeldoorn.* Over deze prijsvraag, die in geen enkel opzicht aan de A. R. voldeed, is eene zeer uitvoerige correspondentie met den prijsvraaguitschrijver gevoerd, welke correspondentie gedeeltelijk in de bouwkundige bladen is gepubliceerd.

Waar echter de concurrentie eerst ter kennis kwam van de P. P. C. nadat zij blijkens advertenties in de Apeldoornsche Courant was uitgeschreven en met het voeren der correspondentie de tijd, voor het beantwoorden van de prijsvraag gesteld, inmiddels verstreken was, kon een advies aan de leden der Constitueerende Vereenigingen om aan die prijsvraag niet mede te werken, niet tijdig gegeven worden

5. *Monument Hildebrand.* Ook in het programma van deze prijsvraag werden na correspondentie met den prijsvraaguitschrijver eenige wijzigingen aangebracht, die het meer in overeenstemming met de A. R. brachten, waarna een gunstig advies daarop kon worden uitgebracht.

6. *Kerkbouw te Schoten.* Bedoeling van den prijsvraaguitschrijver was eene besloten prijsvraag uit te schrijven, doch de bedragen aan honoraria e. a. die hij wenschte beschikbaar te stellen, waren niet overeenkomstig de bepalingen der A. R.

Gevolg der gedachtenwisseling met de P. P. C. is geweest, dat geen prijsvraag werd uitgeschreven, doch de opdracht tot bouw direct aan een architect is gegeven.

7e *Tuinstadwijk.* Ook bij deze prijsvraag vroeg de prijsvraaguitschrijfster: de Sociaal technische Vereeniging van democratische Ingenieurs en Architecten, het advies der P. P. C. bij de samenstelling van het programma; en ofschoon het in dit geval een studieprijsvraag betrof, die niet aan het oordeel der P. P. C. is onderworpen, meende zij toch goed te doen haar advies te geven, waarmede bij de definitieve samenstelling van het programma werd rekening gehouden.

8. *Inrichting en versiering van een Schoollokaal.* De prijsvraaguitschrijfster: de Nederlandsche Vereeniging: Schoonheid in opvoeding en onderwijs, nam in het programma van deze studieprijsvraag een bepaling op omtrent het gebruik, dat zij van de bekroonde antwoorden zou kunnen maken, of die de P. P. C., nadat dit door de publicatie van het programma te harer kennis was gekomen, niet toelaatbaar achtte, ook al gold het hier een studieprijsvraag. Zij meende hierop te moeten wijzen in een advies aan de Constitueerende Vereenigingen; welk advies werd gepubliceerd en eene nadere bevredigende verklaring omtrent dit punt van de zijde der prijsvraaguitschrijfster tot gevolg had.

9. *Uitbreidingsplan en woningbouw te Helmond.* Deze prijsvraag, die door de elementen stadsuitbreiding en volkswoningbouw, die zij bevat, moeielijkheden opleverde ten aanzien van de vaststelling der bekroningssommen en honoraria voor uitvoering, gaf aanleiding tot eene uitvoerige gedachtenwisseling zoowel in den boezem der Commissie als met de prijsvraaguitschrijvers; en hoewel die moeielijkheden niet in elk opzicht *principieel* tot oplossing konden worden gebracht, meende de P. P. C. zich met den daarvoor gevonden vorm te kunnen vereenigen en aan het programma hare goedkeuring te kunnen hechten.

10. *Vereenigingsgebouw voor den Nederlandsche Protestantenbond te Bussum.* Bij deze prijsvraag lag het in de bedoeling van den prijsvraaguitschrijver een *kostelooze* concurrentie tusschen eenige architeclen uit te lokken, waartegen de P. P. C. meende zich te moeten verzetten. Na correspondentie is van de concurrentie afgezien en is de bouw opgedragen aan een architect te Bussum.

11. *Kerkbouw te Nieuw Lekkerland.* Het Kerkbestuur der Ned. Herv. gemeente te Nieuw Lekkerland wendde zich tot de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst met verzoek om voorlichting bij het uitschrijven van een prijsvraag van een kerkbouw aldaar. Door de Maatschappij werd de zaak in handen gesteld van de P. P. C. die de gewenschte voorlichting verstrekte, welke naar zij vertrouwt ook het gewenschte gevolg zal hebben zoodra de omstandigheden dit zullen veroorloven.

Mocht in het vorigjaarverslag de hoop worden uitgesproken, dat de toen reeds aanhangige herziening der A. R. en van het Huishoudelijk Reglement spoedig haar beslag zouden krijgen, zoo is die hoop niet vervuld geworden.

Het verschil van inzicht in de Constitueerende Vereenigingen omtrent de wijze waarop de z. g. n. motie van der Pek in de A. R. moest worden verwerkt, de niet wettelijke wijze waarop de reeds door de P. P. C. gedane voorstellen in de Constitueerende Vereenigingen waren behandeld en de aanvullingsvoorstellen die de P. P. C. als gevolg van hare dagelijksche ondervinding bij de toepassing der A. R. meende te moeten doen, waren zoovele oorzaken van uitvoerige gedachtenwisseling zoo in den boezem der P. P. C. als met de Constitueerende Vereenigingen, zoodat eerst in het laatst van October j.l. de P. P. C. van de laatste dezer Vereenigingen bericht ontving, dat hare voorstellen waren goedgekeurd en zij stappen kon doen voor het doen drukken der nieuwe A. R.

Hoewel de P. P. C. overtuigd is dat met deze herziening het laatste woord bij de A. R. niet is gesproken, vertrouwt zij toch dat zij voor den eerstkomenden tijd voldoende zullen zijn om tot een vertrouwbaar richtsnoer te dienen bij de verschillende voorkomende prijsvraaggevallen.

Evenals dit met de eerste editie der A. R. is gedaan zijn ook van deze herziene A. R. exemplaren met begeleidend schrijven gezonden aan alle besturen van gemeenten in Nederland met meer dan 5000 zielen.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de P. P. C. door een harer leden vertegenwoordigd werd in een deputatie die de leden der Tweede Kamer commissie, belast met de zorg voor den bouw van een nieuw Tweede Kamergebouw, bezocht om hen de wenschelijkheid van het uitschrijven van een openbare prijsvraag voor dien bouw toe te lichten.

De samenstelling der Commissie werd gewijzigd door het aftreden van den Heer A. Salm G.Bzn. die zich niet herkiesbaar stelde en vervangen werd door den Heer H. van der Kloot Meyburg, zoodat de Commissie was samengesteld als volgt:

H. G. JANSEN, *Voorzitter*, aftr. in 1916.
C. N. VAN GOOR, *Secretaris-Penningmeester* aftr. in 1915.
H. v. d. KLOOT MEYBURG, aftr. in 1917.

Ingevolge de inwerkingtreding der nieuwe A. R. c. a. moest volgens art. 8 Huish. Reglement een beurtrooster worden gemaakt voor de Constitueerende Vereenigingen voor de benoeming der Verificatiecommissie der jaarrekening van de P. P. C.

De P. P. C. meende daarvoor de volgorde te mogen vaststellen, zooals die in de onderteekening der A. R. c. a. is geregeld; zoodat die commissie zal worden aangewezen:

in 1914 door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst *)
in 1915 door het Genootschap Architectura et Amicitia
in 1916 door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap
in 1917 door den Bond van Nederlandsche Architecten.

De Permanente Prijsvraagcommissie

H. G. JANSEN, *Voorzitter.*
C. N. VAN GOOR, *Secretaris-Penningmeester.*
H. VAN DER KLOOT—MEIJBURG, *Lid.*

Amsterdam, Dec. 1914. J. G. *Secr.* M. t. b. d. B.

REKENING OVER 1914.

Ontvangsten.		*Uitgaven.*	
Verkoop van exemplaren der A. R. . . door de Const. Vereenigingen aan te vullen tekort (art. 11 Huish. Reglement) .	*f* 0.50	Copieerwerk . . .	*f* 10.30
	„ 75.48	Reiskosten ten behoeve der Commissievergaderingen. .	„ 29.78
		portiën telegrammen	„ 26.15
		copieboek	„ 1.50
		drukwerken, . . .	„ 5.25
		zaalhuur voor vergaderingen	„ 3.—
	f 75.98		*f* 75.98

De Verificatie Commissie:
w. g. P. G. BUSKENS.
„ „ J. HERMAN DE ROOS.

De Secretaris-Penningmeester:
C. N. VAN GOOR.

*) De Maatschappij heeft in de Verificatie Commissie benoemd de heeren P. G. Buskens en J. H. de Roos.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

HET RAADHUIS TE VLAARDINGEN.

door L. H. E. VAN HYLCKAMA VLIEG.

Aan den Nieuwen Waterweg, op drie kwartier stoomens of 20 minuten sporens van de „tweede koopstad des Rijks" ligt de om den Hollandschen haring welbekende en sedert eeuwen vermaarde stede *Vlaardingen.*

Wie er thans meest van Rotterdam of Schiedam binnenkomt, vermoedt niet dat deze stad met Haarlem, Dordrecht en Leiden in de 14e eeuw behoorde tot de 4 hoofdsteden van de 4 Hollandsche gewesten. En ofschoon de oudheid van eenig werk aan zijn belangrijkheid niet altijd evenredig is, toch doet het eigenaardige gevoelens ontwaken als wij lezen dat de Brêevaart of Vliet, waardoor de Maas bij Vlaardingen met Delft en Leiden verbonden is, reeds omtrent het jaar **50** gegraven zou zijn. Het verklaart wellicht, dat ter plaatse ongeveer waar die vaart in de Maasdijk hare monding heeft, eene kerk stond. Willebrord zou, van Zeeland uit Oostwaarts trekkende, in 694 die kerk gebouwd, en bij zijn 2e terugkomst van Rome, gewijd hebben.

In 889 moet de stad reeds door schansen, vesten of wallen tegen de Noormannen verdedigd zijn. Maar in het jaar 1063 „heeft de stede Vlaardingen door het gestadig „aanklotsen der stroomen hare muren verloren, en is „als uit hare plaetse verzet." Met andere woorden, het oorspronkelijke Vlaardingen lag meer rivierwaarts en is langzamerhand vervangen door hetgeen daarna weer opgebouwd is. Maar anderen bestrijden dit. Er is namelijk een overeenkomst of verdrag van datzelfde jaar 1063 tusschen Willem den XXIen Utrechtschen bisschop, en Regimbert, abt van Echternach te Keulen, waarbij „de kerk in Flardinge met de kapellen als die zelve kerk „welke door graaf Dirk den derden en zijne zonen ten „tijde van koning Hendrik den tweeden en van den „Utrechtschen bisschop Adelbold, den Utrechtschen „stoel ontnomen was, daaraan weder word gegeven."

Hoe dit zij, het blijkt uit een handvest van Floris den vijfden, van 1273, dat Vlaardingen toen reeds als een *stede*, en de ingezetenen als *Stedelingen* en *Burgers* beschouwd werden, die allerlei voorrechten genoten. Zij hadden tolvrijheid voor hunne goederen door Holland en Zeeland; mochten terecht staan voor eigen schepenen, hadden vrijdom van kampgerechten enz.

Ook vindt men Vlaardingen in 1326 genoemd onder het bailluwschap van Delfland, en kort daarna, in 1389, worden de Delftsche sluizen, thans nog het water van de hiervoren genoemde Vliet afsluitende, gemaakt.

Voorts luidt het in een Handvest van Willem VI „Upten 23en dach in Augusto 1407:"

„Willem bijder genaden Goidts Palenzgrave upten Rijn, Her„toghe in Beyeren, grave van Henegouwe, van Hollandt, van „Zeelandt ende heere van Vrieslandt, doen condt allen luyden, „dat wij om goede gunste die wij draghen tot onzer getrouwe „*stede* ende gemeen *poorteren* van Vlaerdinghen, ende oock

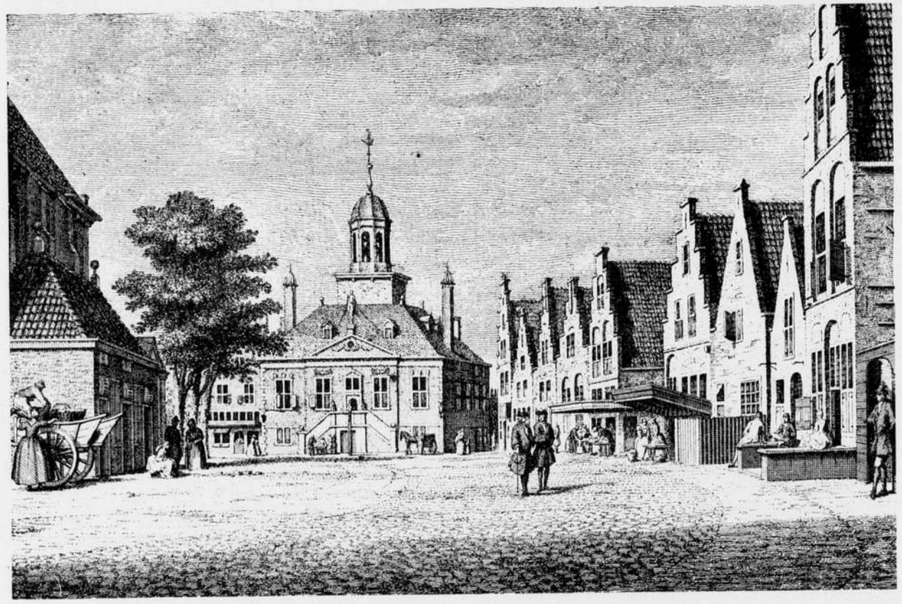

Fig. 1. Vooraanzicht van het Stadhuis te Vlaardingen. Naar eene teekening van Cornelis Pronk, uit 1743.

„meenighen dienst wille die zij ons gedaen hebben ende oft Godt „wille noch doen sullen, der zelver onser stede ende hueren „poorteren gegeven ende geconsenteert hebben, geven ende „consenteeren midts dezen brieve, dat zij heure *vrijhede* van „onse stede voirschreve *meeren sullen moghen* thien roeden „noortwaerts voirbij die mueren, ende hondert gaerden west-„waerts streckende op, van den dijck, ende hondert gaerden „streckende oostwaerts op van den dijck. Voort hebben wij on-„ser stede van Vlaerdinghe voirschreve vorder sulcke vrijheden „gegeven ende gegundt, dat men huere poorteren nergent te „rechte en sal zetten dan binnen onser stede van Vlaerdinghen. „Ende so wes breucken [1]) binnen onser stede geschieden daer „heure poorteren mede belast mogten worden, die zalmen van „onsentweeghen aenspreecken binnen onser stede voirschreve, „binnen jare ende binnen daghe off die gebrueckt heeft van on-„sen voirgenoemden poorteren salse off quyte wezen, uytgeno-„men van moorde, moort brant, vrouwen vercracht, zeerooff „dieften off desgelycken. Ende want wij onser stede en heuren „poorteren voirnoemt deze voirschreve puncten gehouden wil-„len hebben voir ons ende voir onze naecommelinghen tot eeuwi-„ghen daghen. Behoudelicken ons onser heerlicheden sonder „archende list. So hebben wij des in getuijgenisse onsen zegele „aen desen brieve doen hanghen. Gegeven inden Haghe upten „XXIIIen dach in Augusto int jaer ons Heeren MCCCC ende „seven."

Is uit een en ander duidelijk, dat Vlaardingen reeds vroeg stedelijke rechten en vrijheden bezat, er zijn geene documenten die aantoonen wanneer, in overstemming daarmede, een stadhuis werd gebouwd. Dat het in de 15e eeuw reeds bestond blijkt uit het feit, dat in 1482, „van uit de vensteren", belangrijke mededeelingen den volke kond gedaan werden. Van dat gebouw is echter weinig overgebleven. In 1574 toch, nadat het beleg van Leiden hervat was, en de Spanjaarden overal weer schrik veroorzaakten, sloegen ook vele Vlaardingers op de vlucht. Toen het gerucht daarvan tot Schiedam doordrong, deed een troep vrijbuiters uit die plaats een inval in de stad, sloeg alles stuk, plunderde de verlaten woningen, en stak ten slotte de stad, waarvan bijzonderlijk de kerk, het weeshuis, en het *stadhuis* genoemd worden, in brand.

Van de inrichting, het inwendige, is evenmin iets bekend. Alleen blijkt uit een verzoek van Dirk Simonsz Latenburch, uit 't jaar 1581, aan den hove van Holland, „om Burgemeesteren en Wethouderen van Vlaardingen „en de Schout ende Gerechte van Vlaardingerambacht „te bedwingen, dat zij de gevanckenisse die mettet af-„branden van het stadhuis gans vernielt es, wederom „souden opmaecken", dat er ook toen gelegenheid geweest is, en wederom noodig geacht werd, om boosdoeners snel in verzekerde bewaring te brengen.

Het is merkwaardig, dat van een stad met een zoo geheel niet onbeduidend verleden, zoo weinig belangrijke gebouwen zijn overgebleven. Is dit deels toe te schrijven aan den reeds vroeger genoemden brand van 1574, en een eveneens omvangrijken brand, die in 1616 een groot deel van de „oude" stad verwoestte, voor een ander deel wordt veel verklaard door de zucht tot vernieuwen en veranderen, die in de 19e eeuw alom heerschte, en die voor schoonheid, harmonie, evenwicht, in 't algemeen

[1]) d. i. „welke overtredingen."

Fig. 2. Zijaanzicht van het Stadhuis te Vlaardingen. Naar eene teekening van Cornelis Pronk, uit 1743.

slechts gewrochten van smakeloosheid en willekeur in de plaats zette.

Maar ook in de archieven der Gemeente ontbreken van de periode tusschen het midden der 16e en het begin der 19e eeuw belangrijke gegevens. Zelfs het *jaar* waarin een zoo zeldzaam voorkomende bouw als die van een Raadhuis plaats vond, is alleen uit de ingehakte cijfers boven den ingang te kennen. De rekeningen of betaalsrollen vermelden niets dan de herhaaldelijk voorkomende mededeeling onder „Uytgeeff", van 't jaar 1650:

„Betaelt de aennemers van het stadhuis voor haer soo „verdient loon als Buytewerk in verscheydene weysen."

of: „Betaelt den steenhouder van Leyden over buytenwerk aent nieuwe stadthuys.

of: „Betaelt de metselaers van het stadhuys over haer gedaan buytenwerk.

Noch omtrent den bouwmeester, noch over den beeldhouwer, die de leeuwen of het gerechtigheidsbeeld ons hebben gegeven, vinden wij naam of herkomst. Zoo blijft ons slechts de nalatenschap in hout en steen; en, ware zij geheel gaaf, er zou reden tot juichen zijn. Maar er is slechts te vermoeden hoe 't was.

In een uitvoerig gedocumenteerd boek, getiteld: „Handvesten, Octrooien en Regten, aan de Stede Vlaardingen verleent" en in 1772 uitgegeven, komen *2* prenten voor, in 1743 door Cornelis Pronk „ad vivum delineavit", waarin het stadhuis eene plaats vindt. Vergelijkt men eenige détails van den gevel, b. v. den ingang met bovenlicht en fronton, zooals zij op deze prenten geteekend zijn met den werkelijken nog geheel gaven toestand, dan blijkt hoe weinig betrouwbaar dergelijke prenten zijn. (Fig. 1, 2 en 3) Dit neemt niet weg, dat er een algemeene indruk van het toenmalige aanzien der gebouwen gewekt wordt, die men bij vele gerestaureerde of „in stijl" gemaakte werken of tentoonstellingen te vergeefs zoekt. In de pleisterperiode, ik bedoel daarmêe die jaren van de 19e eeuw waarin alles met een saus of pleisterlaag van kalk of portlandcement werd besmeerd, is ook Vlaardingen's stadhuis aan die kuur onderworpen. Het schijnt dat de gevel niet als eerste klas werk was gemetseld. In alle geval is er een bestekje van het jaar 1825, waarin werd aanbesteed: „het bepleisteren der voorgevel van het Raadhuis dezer stadt," en waardoor de gevel in den toestand van vóór 1913 is gekomen.

Bij welke gelegenheid de in lood gevatte kleine ruitjes, die blijkens de teekeningen van Pronk in het meerendeel der gevels en ook in het Raadhuis in 1743 nog aanwezig waren, verdwenen zijn, is niet te zeggen. Met die ruiten zijn waarschijnlijk ook de luiken, waarvan de duimen zich nog in de kozijnen bevonden, verdwenen. Slechts de kruiskozijnen waren gebleven.

Of de stoep oorspronkelijk een balustrade had dan wel een dichte borstwering is al evenmin zeker. Eene vergelijking van het ornament in het tympanon van den gevel met de zandsteenen vulling, die van onder de millimeters dikke verflaag te voorschijn kwam, toont alweer aan, dat de voorstelling van den teekenaar niet

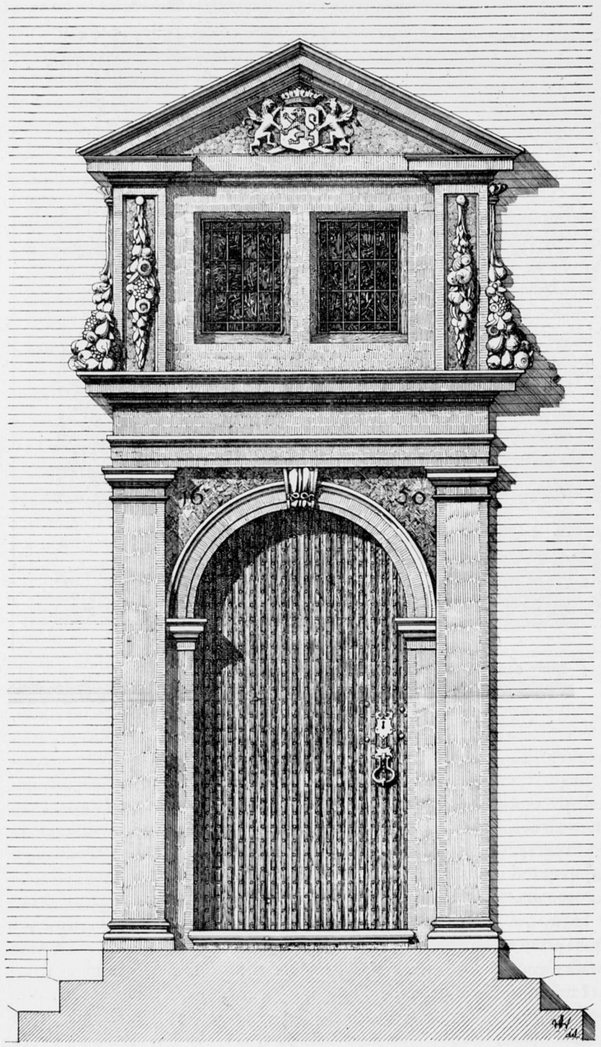

Fig. 3. Ingang van het Stadhuis te Vlaardingen. Schaal 1 op 30.

geheel overeenkomstig den werkelijken toestand was.
Zoo werd ons dan van het ongetwijfeld fraaie stadhuis van eertijds, de gevel nagelaten, die in fig. 4 is afgebeeld. De pleisterlaag, herhaaldelijk met grijs, geel of bruine saus opgeknapt, kwam elk najaar, als weer en wind hunne werking hadden verricht, onsmakelijker voor den dag. De stoepmuur, blijkbaar zonder trasraam gemetseld, vertoonde dan een „schilderachtige" gevlekte, van vuil loodgrijs tot kanariegeel gekleurde oppervlakte. De hardsteenen trap was te smal voor 2 naast elkaar gaande personen, en de op en aantreden waren van een verhouding die gevaarlijk mocht heeten. De kozijnen waren, voor wat de onder- en tusschendorpels en de binnenramen betreft, verrot. Het eikenhout van stijlen enz. was intusschen ijzerhard geworden. De lijst had algeheele vernieuwing noodig. De van Bremer zandsteen gemaakte ingang met bovenlicht, en het frontispice waren onder een reusachtig dikke verflaag bedekt. En van de leeuwen, eens de glorie en het cachet van den gevel, zooals vooral later bleek door meesterhand gebijteld, en van het gerechtigheidsbeeld op den top, was door herhaald oververven alle reliëf en warmte verdwenen. Dit kon zoo niet blijven. Een afdoende herstelling werd mij opgedragen.

Toen kwam de gewetensvraag: „Hoe brengt men een oud gebouw, dat vernieuwing vraagt, maar waarvan sommige architectonische details intact zijn, weer geheel in goeden toestand?"
Het kan bekend zijn dat ik van restaureeren, in den gangbaren zin van dat woord, op principieele gronden een tegenstander ben. Onder „restaureeren" toch wordt verstaan het aanbrengen van vergane, verwoeste of ontbrekende deelen, in den vorm dien zij bij het totstandkomen van het oorspronkelijk kunstwerk hebben gehad.
Elk profiel, elk ornament moet volgens dat beginsel gedacht, en uitgevoerd worden alsof het niet *nu*, in de 20e maar in de periode waarin het bouwwerk ontstond, ontworpen is. Een restaurateur van architectuur, meer dan van eenige andere kunst, uitgezonderd de dramatische, moet dus bij afwisseling 14e- 16e- 18e eeuws denken! Mij was het niet mogelijk zelfs alleen maar 17e eeuws werk te maken. Een gewone „restauratie" dus niet!
Toen is door het Gemeentebestuur overwogen of de gevel, beter gezegd het *gebouw* waarin het stedelijk bestuur gezeteld is, en dat sinds jaren reeds te klein bleek, niet *geheel* moet vervallen en plaats maken voor een grooter [1]). In dat geval zou waarschijnlijk met een nieuwe pleisterlaag, nieuwe onderdorpels aan kozijnen, nieuwe binnenramen, wegnemen der verflagen van de gehouwen steen enz. een voldoende resultaat bereikt zijn. De omstandigheden echter lieten niet toe aan een zoo radicale gedachte als het bouwen van een nieuw Raadhuis, voedsel te geven. Er was dus, zooals gezegd, afdoende *herstelling noodig*. En de vraag was nu, op welke wijze de bestaande, in goeden staat en van hooge

[1]) Inwendig is alles meermalen verbouwd. Wat er belangrijk van mag heeten is 18e eeuwsch werk aan een schouw in de Raadzaal en een in de vergaderkamer van B. en W.

architectonische waarde zijnde détails in en met den gevel, wiens hoofdvormen gegeven waren, te behouden.
Ik heb gemeend dit te kunnen doen door: 1, de nieuw te maken ramen van kleine, in lood gevatte ruiten, en van luiken te voorzien. 2, den gevel te metselen in klein formaat (Utrechtsche drielingen) baksteen. 3, voor de deelen in gehouwen steen welke bijgemaakt moesten worden, dezelfde steen te nemen als waaruit de bestaande werken gemaakt zijn. 4, de nieuw aan te brengen deelen, als stoep met balustrade, architraaf en fries eenvoudig te houden, en het ornament daarin minder relief te geven dan het aanwezige oude, en 5, zoo min mogelijk profileering of ornament aan te brengen, dat op het oude gelijkt, dus zoo veel mogelijk elk dissonant te voorkomen.
Het ontwerp dat ik maakte en waarvan fig 5 een reproductie is, werd aanvaard en de benoodigde som, rond f 5000 ervoor toegestaan. De beeldhouwer C. Oosschot had reeds vroeger het gerechtigheidsbeeld van de verf ontdaan er een nieuwen *arm* aangezet, en de fraai gemodelleerde draperie, en het fijn gesneden gelaat aan de vrouwefiguur terug gegeven. Hij ook heeft bij den bouw van den nieuwen gevel het andere beeldhouwwerk, de leeuwen, festoenen, guirlandes enz. hersteld.
Het metselwerk is in kleurigen rijnsteen uitgevoerd.

Fig. 4. Het Stadhuis te Vlaardingen in 1912.

Er was twijfel over de wijze waarop dit boven de raamkozijnen was gesloten. Immers ziet men op de foto van den ouden toestand, fig 4. een sluitsteen, alsof er dus een boog, of „strek" geweest is. Ook op de prent van Pronk vindt men deze, zelfs met aanduiding ook van aanzetstukken. Bij de verwijdering van de pleisterlaag vonden wij ook *sporen* van gehouwen steen op die plaatsen. Echter zijn de overige sluitingen, overdekkingen der muuropeningen, in *horizontale* lijn. Ook de archivolte van den ingang wordt weer door het architraaf met kroonlijst geneutraliseerd en ondergeschikt gehouden. Voorts was een voorname factor, dat boven de raamopeningen, links en rechts van den ingang, waar zich de guirlandes bevinden, geene aanzetstukken of sluitsteenen mogelijk waren. Zij zouden immers, zooals uit de afbeelding fig. 4 blijkt, niet vrij van maar dragende tegen het relief van die ornamenten geplaatst moeten zijn, 't geen een onzegbaar stootende indruk zou maken. Als architect, *niet* als restaurateur, had ik vrijheid, en was 't mij mogelijk een oplossing te geven zóó dat er een harmonisch geheel ontstond. Ik meende alle overwegingen omtrent de gevonden afbeeldingen of aanwijzingen achter de pleisterlaag op zij te kunnen zetten, en maakte als rationeele aesthetische oplossing de rollaag, zooals fig. 5 en 6 toont.
De stoep werd geheel vrij ontworpen, zóó echter dat zij in hare hoofdlijnen het geheel niet schaadde. Een bruikbare maat voor op- en aantrede van de trappen, maakte noodzakelijk dat de trap een flauwer helling kreeg. Werden nu de aanzetpalen, de „hoofdbalusters" van de leuning of balustrade, onmiddellijk bij den aanvang der trappen geplaatst, dan zou een andere hoofdmaat in den gevel gemarqueerd zijn dan die door het avant-corps was aangegeven. Daarom zijn die hoofdpalen eerst ter plaatse van de derde en vierde trede aangebracht. Het ornament daarin is volgens gegeven schets in klei door den beeldhouwer Sprenkels in Rotterdam gemaakt.
Het glas in lood is groen, zoogenaamd antiek glas, met in de bovenramen een geel middenveldje, waarin een rood hart met witten parelschijf. Het werd geleverd door den heer Lenoble van Amsterdam.
De deur, van eigenaardigen warmen vorm (fig. 3) bestaat uit eenvoudig geprofileerde stroken, die met dicht bij elkaar geplaatste spijkers met vierkante, zoogenaamde diamantkop, zijn opgeklamd op een regelwerk van breede afmeting. Ik vermoed dat het nog de oorspronkelijke deur van 1651 is, en heb haar hersteld door er nieuwe ondereinden aan te zetten. De luikjes zijn van eikenhout, met vlakke paneelen. De kleuren waarmêe deze laatste geschilderd zijn, rood geel en blauw, zijn die van de Vlaardingsche vlag. Aan het geel is

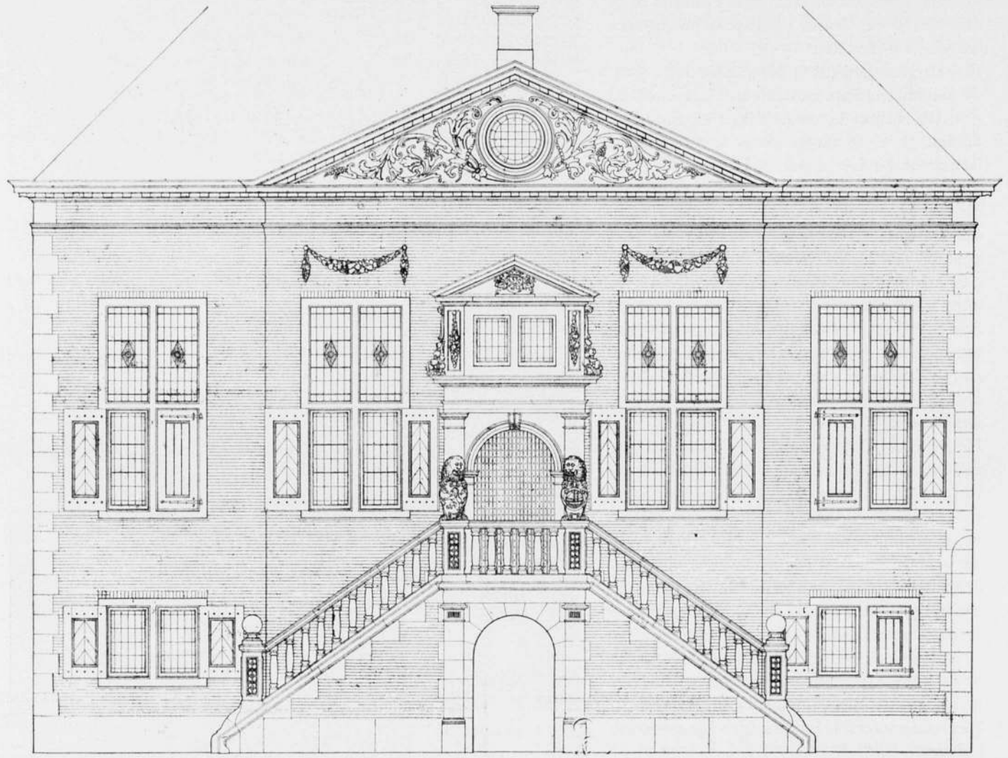

Fig. 5. Ontwerp van de restauratie van den gevel van het Stadhuis te Vlaardingen. Schaal 1 op 80. Architect: L. H. E. van Hylckama Vlieg.

echter een relatief veel mindere oppervlakte gegeven dan aan het blauw en rood, nadat bij proeve gebleken was, dat gelijke deelen van elke kleur niet voldeden. Het ijzeren beslag, gehengen en grendels zijn blauw geverfd. De kroonlijst, die om de groote kosten in hout in plaats van in zandsteen gemaakt is. alsook de kozijnen, zijn in de kleur van den zandsteen, en de binnenramen zijn blank eikenhout gelaten. Eerstgenoemde kreeg een traditioneel profiel. Overigens is in de profileering, als gezegd, met de 17e eeuwsche vormen geen rekening gehouden.

Het gebouw maakt, met den koepel, vooral als men de schoorsteenen wegdenkt, steeds een aangenamen indruk. [1]) Uit de geheele compositie zou men vermoeden dat een goed bouwmeester de ontwerper is. Des te meer is het te betreuren, dat zijn naam niet bekend, en zelfs geen enkele aanwijzing is, die 't spoor ervan zou kunnen wijzen. Dit behoeft echter onze waardeering, om niet te zeggen bewondering van het werk niet te weerhouden. Er zijn niet vele gebouwen, waarbij zoo goed alles geconcentreerd gehouden is, en waarin zoo gelukkig beeldhouwwerk zoo goed werd geplaatst. Het is een dier werken van onpersoonlijken aard, dat 't kenmerk heeft van gedragen te zijn door eene, het geheele geslacht beheerschende idée. Zooals Ostendorf zegt: „De aanwezigheid van eene algemeen geldende overtuiging ten opzichte der Bouwkunst, is mede de oorzaak voor het feit, dat tot den aanvang der 19e eeuw men geen werkelijk slechte bouwwerken vindt." [1]) Wij zouden om wat liefs mogen wenschen, dat we iets verder waren naar eene dergelijke „Algemein gültige Ueberzeugung." Want ten slotte laat het ons koud *wie* iets van het schoone ons openbaarde. Maar de gedachte, *dat* er weer uit elk ding, elke beweging, elke daad, elk gebouw iets van Eeuwigheidslicht zou stralen, omdat er weer grooter vreugde, hooger Doel, verder strekking aan het leven ten grondslag zou liggen, — die gedachte maakt ons warm. Zij worde gevoed. Want de gedachte voert tot de daad!

Vlaardingen, Nov. 1914.

[1]) Een losse plaat in het vorig no. van het B. Weekblad bevat een fraaie photografische reproductie van den gerestaureerden gevel.

[1]) Sechs Bücher vom Bauen. Band I. pag. 23.

35ste JAARG. — 16 JAN. 1915 — No. 3.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.. :: :: :: :: Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: ::

J. Gratama. De heer A. W. C. Dwars had bericht verhinderd te zijn wegens den aanvang der overgangsexamens M. T. S.

De Voorzitter opende deze eerste bijeenkomst van het Hoofdbestuur in het nieuwe jaar met een toepasselijk woord. De tijden zijn slecht voor den architect, en het laat zich niet aanzien, dat spoedig de oorlog geëindigd zal zijn. Toch behoeft dit geen reden te zijn om het vakvereenigingsleven te laten verslappen; er is nog veel belangrijk werk te doen. Als voornaamste acties in het afgeloopen jaar, die voor de Mij. van ingrijpenden aard zijn geweest, moeten genoemd worden: de fusie-Mij.-Bond, die door het verwerpen van de fusie in den Bond helaas niet is doorgegaan, en waardoor het groote doel: eenheid in het vakvereenigingsleven der Ned. architecten en daardoor meerdere krachtsontwikkeling, niet is bereikt; en de daaruit voortvloeiende Herziening van Statuten en Alg. Huish. Reglement der Mij. aangenomen 22 Dec. 1914, waardoor de Mij. haar laatste stap gedaan heeft in de ontwikkeling tot vakvereeniging van architecten. De nieuwe toestand moet nog geregeld worden; en eerst dan kan de vakvereeniging volop zich ontplooien. Spreker bracht in herinnering, dat het huidige Hoofdbestuur zitting blijft houden tot het nieuwe gekozen is; in dien tusschentijd moet de nieuwe organisatie geregeld zijn, en spreker vertrouwde op de krachtige medewerking van zijn medeleden in deze te kunnen rekenen.

Hooger Beroep Commissie. Van de heeren C. Muysken en C. B. Posthumus Meijjes, leden der Commissie van Onderzoek, was bericht ontvangen, dat zij bereid waren in de Hooger Beroep Commissie zitting te nemen.
Aangezien het referendum betreffende de twee punten: Contributieheffing en Eerecode, niet uitgeschreven kan worden vóórdat de Hooger Beroep Commissie haar taak heeft volbracht, en daarmede definitief de lijst der leden is vastgesteld, werd besloten de installatie en eerste vergadering dezer Commissie te bepalen op Zaterdag 16 Januari.
Tevens werd besloten in het B. Weekblad belangstellenden er aan te herrinneren, dat op de Alg. Vergadering van 22 Dec. jl. aangenomen is het voorstel, in te stellen een Hooger Beroep Commissie voor hen, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar de groep der Medewerkers of der Abonnés, ingevolge het voorstel der Schiftings Commissie.
Ten slotte werd bepaald, dat zij, die in hooger beroep wenschen te gaan, hiervan vóór 1 Februari 1915 kennis moeten geven aan den Alg. Secretaris der Mij.

Schifting der Buitengewone Leden en der Donateurs. Met de aangenomen reorganisatie zijn deze beide groepen vervallen. Volgens de Schiftings Commissie bevat de groep der B. L. personen, die ingedeeld kunnen worden bij de Medewerkers of bij de Aspirant-Leden. Evenzoo schuilen onder de Donateurs personen, die vermoedelijk wel Medewerkers kunnen worden.
Echter heeft de Schiftings Commissie deze groepen niet geschift, daar deze schifting niet van principieel belang was voor de voorgestelde reorganisatie der Mij. Waar dit echter toch moet plaats hebben, besloot het Hoofdbestuur de Schiftings Commissie te verzoeken alsnog hare aandacht aan genoemde groepen te willen wijden en de B. L. en Donateurs onder te brengen in de nieuwe groepen der Vakvereeniging.

Commissiën. Waar met 1 Januari 1915 de nieuwe toestand in de gereorganiseerde Mij. is ingetreden, zouden nieuwe verkiezingen voor de verschillende Commissiën moeten plaats hebben. Deze Commissiën worden echter gekozen door de Algemeene Vergadering; waar de definitieve lijst van leden nog niet is vastgesteld, in verband met de hooger-beroep-instelling, kunnen deze verkiezingen nog niet plaats hebben.
Het bleek het Hoofdbestuur, dat verzuimd was in de nieuwe Staeen overgangsbepaling op te nemen, dat de huidige Commissiën in functie blijven, tot de nieuwe Commissiën benoemd zijn; voor het Hoofdbestuur is een dergelijke overgangsbepaling wel gemaakt (Statuten, art. 23). Daarom besloot het Hoofdbestuur de huidige Commissiën te verzoeken, zitting te willen blijven nemen, tot de nieuwe Commissiën zullen zijn benoemd.

Hoofdbestuur. Besloten werd de verkiezing van leden van het nieuwe Hoofdbestuur uit te schrijven, zoo spoedig de Hooger Beroep Commissie hare arbeid heeft beeindigd, en daarna het Referendum heeft plaats gehad.

Commissie voor het nazien van de rekening en verantwoording van het bestuur. Van den heer D. A. N. Margadant was bericht ontvangen, dat hij de benoeming tot lid dezer Commissie aannam; de heer C. B. Posthumus Meijjes heeft echter medegedeeld, dat hij de benoeming niet aanvaardde. In diens diens plaats was als ramplacant door de Alg. Vergadering op 22 Dec. 1914 benoemd de heer G. C. Bremer, zoodat de Commissie nu bestaat uit de heeren G. C Bremer, G. J. Kruisweg en D. A. N. Margadant.

Verbond van Ned. Kunstenaarsvereenigingen. Van den heer S. de Clercq was een schrijven ontvangen, waarin hij zijn ontslag vroeg als afgevaardigde der Mij in het Alg. Bestuur van genoemd Verbond, aangezien zijn werkzaamheden het vervullen van deze functie niet meer toelieten.
Aan de Commissie van Voorbereiding der Hoofdbestuursvergaderingen werd opgedragen, in deze vacature te voorzien.

P. P. C. Van de P. P. C. was in dank haar Jaarverslag en Jaarrekening over 1914 ontvangen; evenals in vorige jaren zal het gepubliceerd worden in het B. Weekblad (zie de publicatie op blz.13). In gevolge het bepaalde bij art. 1 van het Huish. Regl. der P. P. C. moet een rooster worden vastgesteld, waarbij wordt aangewezen in welke volgorde de constitueerende vereenigingen de Commissie tot verificatie der Jaarrekening van de P. P. C. zullen benoemen. De P. P. C. meende voor dat rooster de volgorde te mogen vaststellen, die in de onderteekening der Algemeene Regelen c. a is aangehouden. In verband hiermede was de Mij t. b. d. Bouwkunst verzocht voor 1914 de Verificatie-Commissie te benoemen Het Hoofdbestuur heeft hierop tot leden dezer Commissie benoemd de heeren P. G. Buskens en J. H. de Roos. Deze Commissie keurde de Jaarrekening goed; het bedrag, door elk der constitueerende vereenigingen te betalen in het te kort bedraagt f 18,87.,
Goedgekeurd werd dit bedrag te betalen.

Bouwkundig Weekblad. In verband met de omstandigheid, dat het vereenigingsjaar door de aangenomen reorganisatie der Mij begint op 1 Mei 1915, en in het B. Weekblad eenige wijzigingen moeten worden aangebracht, werd besloten het B Weekblad tot 1 Mei 1915 nog te doen verschijnen op de wijze, zooals het nu verschijnt.

Commissie Plaatselijk Schoon te Voorburg. Deze Commissie had ter goedkeuring ingezonden het door haar opgesteld reglement. In deze Commissie worden door de Mij. aangewezen twee leden. (De Mij. is op het oogenblik daarin vertegenwoordigd door de heeren S. de Clercq en H. van der Kloot Meyburg).
Het reglement werd goedgekeurd.

Herziening der A.A.V. De Commissie tot Herziening der A.A.V. heeft aan het Hoofdbestuur toegezonden een afschrift der notulen van de vergadering der Commissie met de vertegenwoordigers der Mij.-Bond op 10 Nov. 1914.
Voor belangstellenden ligt dit afschrift ter inzage op het bureau der Mij.

Bindende bepalingen van den Ned. Aannemersbond. In zake de verplichting der leden van den Ned. Aann. Bond, ingaande 1 Jan. 1915, zich te onthouden van inschrijving naar werken voor rekenihg van particulieren, waarop niet van toepassing zijn de bepalingen, dat: 1. Alle geschillen zullen worden beslecht door arbitrage; 2. Werkstaking en uitsluiting zullen worden beschouwd als overmacht en geven recht op verlenging van den opleveringstermijn, — had het Hoofdbestuur inlichtingen ingewonnen van de afgevaardigden der Mij. in de Commissie tot Herziening der A.A.V. overeenkomstig het besluit der vorige H. Bestuursvergadering.

Het bleek:
1e. dat van aannemerszijde reeds vóór de oprichting van den Aannemersbond pogingen zijn gedaan ter verbetering der veelal onjuiste en onbillijke Alg. Adm. Voorschriften.
Toen de Bond opgericht was zette deze de actie voort, en zoo ontstond in Maart 1908 de bekende Herzienings Commissie waarin afgevaardigden van ingenieurs, architecten en aannemers vertegenwoordigd zijn.
Dec. 1910 publiceerde de Commissie een Concept A. A. V.
Na in de Vereenigingen behandeld te zijn werden verschillende bemerkingen gemaakt waarna dit concept werd herzien en in Febr. 1913 in eindredactie vastgesteld en door de Aannemersbond aangenomen.
Naar aanleiding van nader gemaakte bezwaren van de zijde van ingenieurs en architecten is de Commissie niettemin bereid gevonden om tot een 2e lezing over te gaan.
Verschillende vergaderingen hadden inmiddels plaats om die bezwaren nader te onderzoeken,
Enkele artikelen, die betrekking hebben op zaken van steeds meer en meer voorkomenden en zeer actueelen aard, dienden daarom zoo spoedig mogelijk te worden vastgesteld, en het is zeer begrijpelijk dat H.H aannemers niet meer onbepaald langen tijd wachten kunnen op een definitieve regeling der A.A.V. en dat deze hun Bond voorstelden alvast de meeste urgente bepalingen, uit de in eindredactie vastgestelde A.A.V. voor de leden bindend te verklaren.
Het betreft de 2 artikelen bovengenoemd en juist deze, omdat noch van de zijde Maatsch.-Bond, noch van de zijde der ingenieurs bemerkingen tegen deze bepalingen zijn gemaakt.
Het advies luidde dat de 2 artikelen niet in strijd zijn met de nieuwe A. A. V.

§ 24 sub 6 luidt als volgt: „Partieele en algemeene werkstakingen en uitsluitingen, uitgaande van behoorlijk georganiseerde vakvereenigingen, zullen worden beschouwd als overmacht en geven recht op termijnsverlenging, (de door den Aannemersbond voorgestelde redactie tot opneming in de bestekken der architecten).
Wanneer besteder en aannemer het er overeens zijn dat de werkstaking valt onder de bedoelde bepaling, zal geen korting worden toegepast.
Meent echter de aanbesteder, dat de werkstaking niet onder de alinea valt en past hij boete toe, terwijl de aannemer meent, dat de staking wel tot de bedoelde categorie behoort, dan zal door arbitrage moeten worden uitgemaakt wie gelijk heeft.
Verder is arbitrage toepasselijk ter beslissing of bij eene werkstaking, niet vallende onder alinea 6, de korting terecht is opgelegd.
Arbitrage is dus mogelijk ter beslissing van twee vragen:
1o. om uit te maken of eene werkstaking valt onder alinea 6 van § 24. Bij bevestigende beantwoording dier vraag kan geen boete worden opgelegd.
2o. Bij ontkennende beantwoording dier vraag, of wanneer partijen het er over eens zijn, dat de staking niet valt onder alinea 6, zal door arbitrage kunnen worden beslist of de staking of de voortduring daarvan te wijten is aan de schuld des aannemers. Alleen bij bevestigende beantwoording ook van deze vraag kan boete worden toegepast".
Waar echter 28 Jan. a. s. een vergadering plaats vindt met H.H. ingenieurs, die nog opmerkingen over de redactie van dit onderwerp gemaakt hebben, kon de juiste redactie nog niet worden vastgesteld.
Opgemerkt werd na deze toelichting, dat het mogelijk is, dat een aannemer een werkstaking provoceert, door moeilijkheden met zijn personeel te zoeken; in dat geval gaat de werkstaking uit voor behoorlijk georganiseerde vakvereenigingen, en is het toch onjuist in een dergelijk geval den aannemer verlenging van den opleveringstermijn te geven. Door arbitrage moet eerst uitgemaakt worden of de oorzaak van de werkstaking ligt bij de werklui dan wel bij den aannemer.
Algemeen was men van meening, dat alleen een werkstaking als

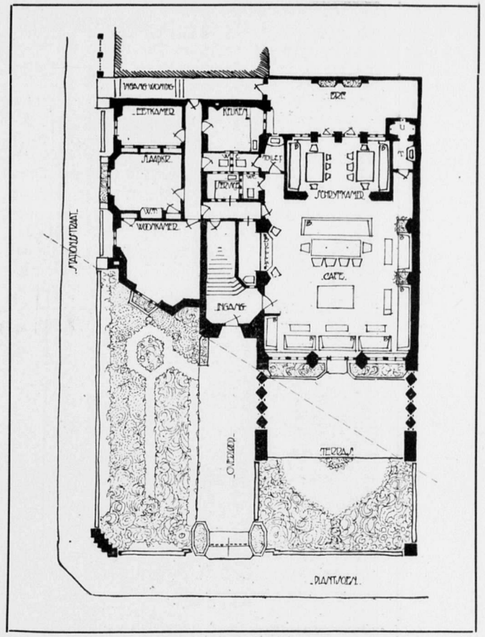

Plattegrond van den Beganen grond.

zoodanig door arbitrage erkend, recht geeft op verlenging van den opleveringstermijn.
Besloten werd deze meening aan de A.A.V.-Commissie mede te deelen.
Aangezien het gebleken is, dat omtrent de mogelijkheid van arbitrage onzekerheid bestaat werd aanbevolen om de redactie van § 24 in bovengenoemden zin aan te vullen Immers de A.A.V. zullen vermoedelijk gepubliceerd worden zonder verdere toelichting, waaruit dit alles zou kunnen blijken.)

Gevallen van Arbitrage. Door den heer van Arkel was de wenschelijkheid te kennen gegeven, dat de Architect-Leden verplicht zouden worden, hunne verschillende voorkomende procedures tusschen bouwheer (directie) en aannemer aan de Mij. af te staan en ter inzage te geven aan die leden, die het wenschen, opdat de collega's daarmede hun nut kunnen doen, en in hun bestekken met de voorkomende moeilijkheden rekening kunnen houden;
Het Hoofdbestuur voelde in beginsel voor dit denkbeeld en het besloot nader te onderzoeken, in hoeverre er uitvoering aan gegeven kan worden.
Opgemerkt werd, dat de Raad van Arbitrage in de Bouwbedrijven ieder jaar uitvoerig de voorgekomen arbitrage gevallen publiceert, welke in het B. Weekblad worden overgenomen.
Naar aanleiding echter van dë opmerking van den heer v. Arkel werd de wenschelijkheid gevoeld, dat de arbitrage gevallen, die zich voorgedaan hebben in zake de honorariumtabel, dus tusschen bouwheer en architect, gepubliceerd zouden worden. Daar publicatie van gevallen van den laatsten tijd misschien onbescheiden zou zijn en de verplichte geheimhouding in gevaar zou brengen, zou publicatie van oudere gevallen, zonder de namen van betrokken partijen te noemen, misschien geen bezwaar opleveren. De Arbitrage Commissie in zake de Honorarium Tabel zal hierover advies gevraagd worden.

Beeld Jacob van Campen. In verband met de actie ter verkrijging van een beeld van Jacob van Campen, te plaatsen in een

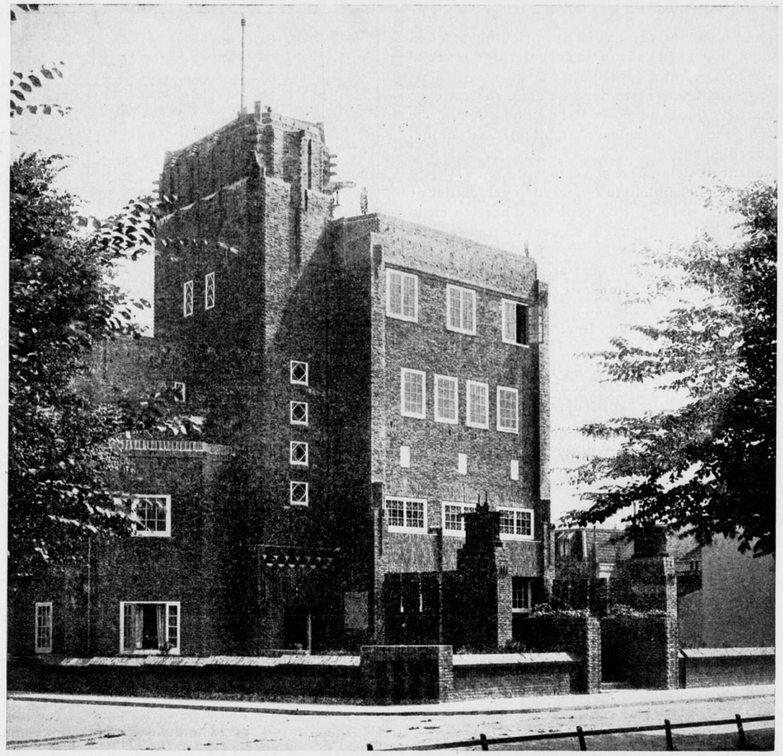

Gebouw van den Bond van Minder Marine Personeel te Den Helder. Architect: P. Kramer. Photo Chef Kreuzer, Den Helder.

nis van den gevel van het Stedelijk Museum te Amsterdam, bracht de Voorzitter in herinnering, dat begin Mei den architecten, die bijdragen voor het beeld hadden toegezegd, gevraagd was of zij hunne toezegging gestand deden, aangezien besloten was de Gemeente Amsterdam te verzoeken het beeld te laten vervaardigen (daar het totaal bedrag der toezegging niet voldoende was om de kosten van het beeld te dekken) en de bijdragen der architecten als subsidie hiervoor aan te bieden.

Op enkele uitzonderingen na konden alle inschrijvers zich met het voorstel vereenigen; de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam heeft inmiddels in overweging gegeven, nogmaals bij de particuliere architecten pogingen aan te wenden ten einde voldoende bijdragen te verkrijgen, zoodat dit beeld door de Ned. arch. kan worden aangeboden. In verband hiermede was de Ver. bereid haar subsidie te verhoogen.

Inmiddels is de oorlog uitgebroken; ten gevolge hiervan is de actie om te trachten dat de gemeente het beeld van Jacob van Campen zal doen vervaardigen, al zeer ongunstig. In verband hiermede achtte de Voorzitter het raadzaam, gezien de tijdsomstandigheden, van genoemde actie voorloopig af te zien en de architecten van hun geldelijke steuntoezegging te ontslaan en de reeds gestorte gelden te restitueeren.

De aanwezigen konden zich hiermede vereenigen, zoodat aan de 3 overige bouwk. Vereenigingen gevraagd zal worden, of zij dit voorstel kunnen goedkeuren.

ARTIKEL DE MEIJER IN ARCHITECTURA. Bij de rondvraag werd ter sprake gebracht het artikel van Jan de Meijer in Architectura 1915, no. 1 waarin deze zich gedrongen gevoelt op insinueerende wijze te bespreken de houding van het Hoofdbestuur der Maatschappij in zake het bureau „Mercuur" en de samenwerking in deze met den Bond v. Ned. Architecten. Het Hoofdbestuur nam hiervan kennis, maar besloot op de ordinaire, achterdochtige insinuaties van den heer de Meijer, die geheel bezijden de waarheid staan, natuurlijk niet in te gaan.

De Alg. Secretaris:
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

GEBOUW VAN DEN BOND VAN MINDER MARINE PERSONEEL IN DEN HELDER.

Architect: P. KRAMER, Amsterdam.

Het hierbij gereproduceerde gebouw werd gebouwd voor den Bond van Minder Marine Personeel te Den Helder aan het Stationsplein aldaar.

Door een servituut op den bouwgrond, moest het eerst gemaakte plan aanmerkelijk ingekrompen worden, zooals de stippellijn te zien geeft.

Het Bondsgebouw bevat een vergaderzaal voor ± 200 pers., een café en schrijfkamer met terras en voortuin, een Hoofdbestuurs-secretariaatkamer, een plaatselijk bestuurskamer, een bestuurskamer, vijftien slaapkamers, badkamer, Dames en Heeren W.C.'s en toiletten, een centrale verwarming, bier en kolenkelder.

De gevels zijn in mondklinkers opgetrokken.

Gebouw van den Bond van Minder Marine Personeel te Den Helder. Architect: P. Kramer. Photo Chef Kreuzer, Den Helder.

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 16 Januari 1915 No. 3.

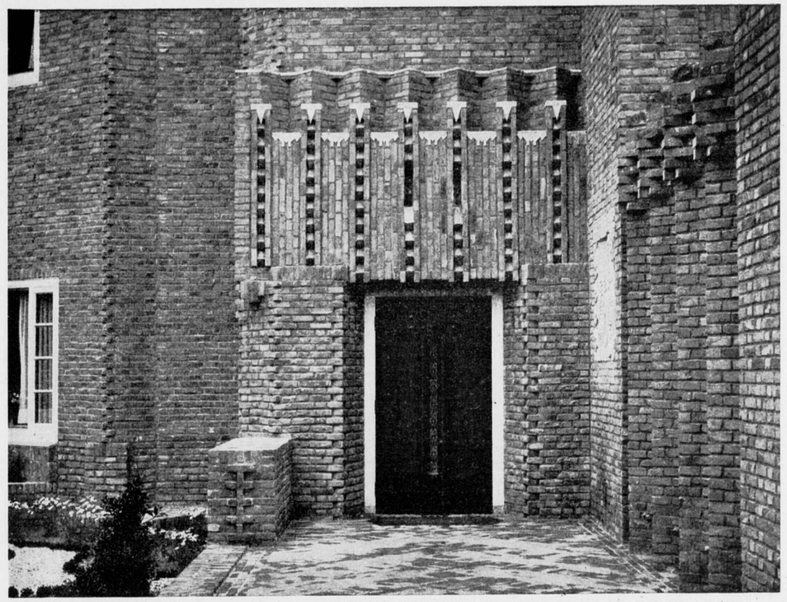

Ingang van het Gebouw van den Bond van Minder Marine Personeel te Den Helder. Architect: P. Kramer. Photo Chef Kreuzer, Den Helder.

De bouw, zonder centr. verwarming en glas- en schilderwerk, werd aangenomen voor *f* 26.848.

VERSLAG VAN HET GEMEENTELIJK BOUW- EN WONINGTOEZICHT TE AMSTERDAM, OVER 1913.

In het onderdeel „over onbewoonbaarverklaringen" van bovengenoemd verslag wordt gezegd, dat van hetgeen te dier zake is verricht eenige opgaven worden gedaan in het verslag, bedoeld in Art. 52 der Woningwet. „Volledig zullen deze opgaven niet zijn. De tijd, gesteld voor het opmaken van de jaarverslagen is te kort, om alle gegevens .... te kunnen opnemen." Wat voor die onbewoonbaarverklaringen geldt, zal ook in mindere mate voor alle andere gegevens het geval zijn, en hierin zal wel de verklaring liggen van het alweder iets later verschijnen van dit verslag bij zijn voorgangers.

Waar het vorige jaarverslag aanleiding was tot een, in aansluiting met de 9 voorafgaande, nog al uitgebreide besprekingen in dit weekblad, kan voor ditmaal met een minder omvangrijke worden volstaan.

Enkele bizonderheden waarop toen gewezen werd doen zich thans nog in versterkte mate gelden. Dit is o. a. het toenemend percentage van te stichten gebouwen, waarover het oordeel der Schoonheids-Commissie wordt ingewonnen.

Was dit van 1913—1914 van ongeveer $^1/_{12}$ van den geheelen nieuwbouw tot bijna de helft gestegen, in 1913 werden 513 van de 831 gebouwen uit een oogpunt van welstand getoetst.

De 5 bij het verslag gevoegde grafische tabellen zijn dezelfde gebleven. Ook het stadsplan, aangevende de overschotten en tekorten aan leegstaande woningen, is wederom opgenomen.

Als nieuwe bijlage is toegevoegd een stadsplan, van het aantal inwoners op 31 Dec. 1859 en 1909, waarop duidelijk te zien is de ontvolking van in de eerste plaats de kom der oude stad — het gedeelte tusschen de Burgwallen — en verder ook van het gedeelte waarvan het Rembrandtplein het middelpunt vormt. Dit doel is bereikt door stippen, elk aangevende 500 inwoners in drieërlei kleuren, voor gelijk gebleven, vermeerdering en vermindering der bevolking.

De stijgende lijn in de bouwbedrijvigheid na 1908 begonnen blijkt in 1912 haar hoogtepunt te hebben bereikt; sinds is weder een daling ingetreden van het aantal gebouwen, volgens de verleende vergunningen van 1172 tot 831; van het aantal woningen van 4537 tot 2623.

Het aantal voltooide woningen nam nog wel weinig af, deze afneming zal zich eerst een volgend jaar doen gevoelen.

Daar de bevolkingstoename geen gelijk verschijnsel vertoont, integendeel in 1913 nog 10 % grooter was dan in het voorafgaand jaar is het noodzakelijk, dat ook de bouwbedrijvigheid weder omhoog moet.

Berekend naar de maatstaf van $4^1/_2$ inwoner per woning (bevolkingsdichtheid bij de volkstelling van 1909), dekt de vermeerdering van het aantal woningen de behoefte. Deze becijfering is onjuist, omdat zij geen rekening houdt met de wijziging in de samenstelling der bevolking — de alom waar te nemen gezinsverdunning.

In de belangrijke voordracht aan den Raad van Amsterdam betreffende gemeentelijke woningbouw — besproken in 't Bouwk. Weekblad No .47 van den vorigen jaargang — is daarop gewezen om een andere berekening van het aantal benoodigde woningen uitgevoerd. Een toetsing daarnaar wordt voor het volgend jaarverslag toegezegd.

Trouwens het groot tekort aan woningen is thans van genoegzame algemeene bekendheid.

Het is oorzaak van het geringe aantal onbewoonbaarverklaringen, slechts 23 woningen trof dit lot.

Het aantal door her- en verbouw gesloopte, een verschijnsel waaraan zich in hoofdzaak de cityvorming demonstreert, bleef in aantal met 562 voor de verleende vergunningen ongeveer gelijk. Wat niet af-, doch integendeel met circa 30 % toenam was het aantal bij de afdeeling woningtoezicht ingekomen klachten over onvoldoende toestanden of gebreken, het bereikte het cijfer van 4880 stuks. Het aantal wegens onbelangrijkheid, ongegrondheid,

intrekking e. d. redenen niet voor behandeling vatbaar steeg mede in gelijke mate en wel tot 1038.

Als gevolg van de afwerking van 2580 klachten, betrekkelijk 3105 perceelen met 6732 woningen werden 15215 verbeteringen aangebracht. Over 1912 bedroegen deze cijfers 2135 klachten van 2478 perceelen met 4386 woningen en 9717 verbeteringen. Gedeeltelijk komt deze stijging voor rekening van de afkoppeling van perceelen van het Liernurnet in de van Swindenbuurt en Oosterparkbuurt, waardoor 3312 verbeteringen aan de afvoerinr. van drekstoffen, 4386 aan die van huis- en bedrijfswater en 2507 aan die van hemelwater moesten worden aangebracht.

Van de stijging der huurprijzen in eenige buurten worden mede sprekende cijfers gegeven: n.l. steeg van 7243 uit dien hoofde onderzochte woningen de gezamenlijke huur van f 18506,43 in Maart 1909 tot f 20029,30 in 1913 of met 8,23 %.

Ook van den bouw en exploitatie van vereenigingswoningen worden verschilllende cijfers gegeven. Opvallend is het toenemend aandeel dier woningen in het totaal, sinds 1909 toen de eerste gereed kwamen, tot heden n.l. in dat jaar 28 van de 703; in 1910: 120 van de 1325; in 1911: 256 van de 2224; in 1912: 268 van de 3772 en in 1913: 992 van de 3333.

Tot besluit volge hier nog een aan de gegevens betreffende de uitvoering der Hinderwet ontleende bijzonderheid. Dat het in de omgeving eener groote fabriek niet altijd blijft bij het ondervinden van hinder en onaangenaamheden, blijkt uit een staatje van de aantallen verleende eerste hulpgevallen in de zittinglokalen van den Geneeskundigen dienst in de verschillende afdeelingen. Het percentage daarvan, wegens het geraken van een voorwerp in het oog, is opvallend hoog in de 9e afd., en moet in hoofdzaak toegeschreven worden aan de enorme hoeveelheden gruis, welke uit de schoorsteenen der Westersuikerraffinaderij over de omgeving worden uitgestort. Verbetering daarvan is in studie genomen. Voor meer fabriekscentra waard om tot een punt van onderzoek te worden gemaakt. J. H. SCHAAD.

BOEK- EN PLAATWERKEN.

Handelsvormen van eenige Bouwmaterialen, door M. Sirag Jzn. Leeraar a. d. Middelbare Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht. Uitgave H. ten Brink, Meppel 1914 ing. *f* 1.25, geb. *f* 1.60.

In de voorrede deelt de schrijver mede, dat het doel van dit werkje is: tegemoet te komen aan de moeilijkheden, die door leerlingen bij het teekenen ondervonden worden door gebrek aan kennis der vormen, waaronder verschillende materialen in den handel voorkomen.

Daar de behandeling dezer onderwerpen gewoonlijk voor verschillende vakboeken en aankondigingen van handelaren en fabrikanten verdeeld wordt aangetroffen, heeft de schrijver een nuttig werk verricht door deze zeer verspreide stof op beknopte, duidelijke wijze bijeen te verzamelen.

In den tekst geven een aantal tabellen afmeting en gewicht aan, zoowel van hout, steenen en steengoed, als van ijzer, terwijl op een vierentwintigtal platen de meest gebruikelijke bouwartikelen en ijzerkramerijen aanschouwelijk worden voorgesteld.

Deze uitgave verdient de aandacht zoowel van leeraren in de bouwconstructie als van studeerenden en zal zeker aan het doel beantwoorden, dat de schrijver ermede beoogt. H. B.

INGEZONDEN.

Geachte Redactie.

In het Nummer van het B.W. van 19 Dec. '14 komt het programma voor van een studie-prijsvraag der Afdeeling: „'s Gravenhage" der M. t. b. d. B. Het Bestuur dier Afdeeling zou velen jongeren een dienst bewijzen door de beperkende bepaling, dat slechts Hagenaars daaraan kunnen deelnemen, uit te breiden en alle „Nederlanders" toe te laten.

De prijsvraag zou dan van grooter nut zijn en vele (door de crisis) gedwongen werkeloozen in de gelegenheid stellen van hun vrijen tijd een nuttig gebruik te maken.

Met vriendelijk dank, *Niet-Hagenaar.*

PRIJSVRAGEN.

Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum. Wij brengen hierbij in herinnering de advertentie, voorkomende in het B. Weekblad 1915, no. 1, waarin bericht werd dat het Bestuur der Stichting besloot op voorstel der jury en gehoord de Permanente Prijsvraag Commissie, den datum voor indiening der ontwerpen bedoeld in art. 10 van het program *definitief* vast te stellen op 1 Mei 1915.

De beantwoording der gevraagde inlichtingen geschiedt begin Januari 1915.

De P. P. C. deelt ons nader mede:

Tot toelichting van het genomen besluit inzake de inleveringstermijn voor bovengenoemde prijsvraag en als antwoord op de deswege ingekomen opmerkingen zij den deelnemers, bericht dat in overleg met de Jury en de Permanente Prijsvraagcommissie tot de vaststelling van 1 Mei als datum van inlevering besloten werd, nadat het Bestuur der stichting verklaard had dat de voorgenomen bouw wegens praktische redenen niet langer uitgesteld kon worden. Namens de P. P. C.

HERM. V. D. KLOOT MEIJBURG, *Secretaris.*

BERICHTEN.

De gemeente-architect te Velsen. De Raad van Beroep voor de gemeente-ambtenaren te Velsen heeft eene uitvoerige beslissing genomen inzake het beroep van den heer R. Hartmans tegen het voornemen van B. en W. hem voor te dragen voor ontslag zonder schadeloosstelling.

Zooals wij reeds vroeger meldden heeft de Gemeenteraad den geschorsten functionaris, zonder de uitspraak van den Raad van Beroep af te wachten, op 28 Augustus jl. ontslagen. Dit besluit werd in begin van dit jaar gehandhaafd ofschoon Ged. Staten intrekking hadden verzocht onder mededeeling dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken anders vernietiging van dit besluit aan de Koningin zou worden voorgesteld.

De ontslagene zelf werd inmiddels ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië gesteld voor eene benoeming tot opzichter 1e klasse van den Ned.-Ind. Waterstaat.

De Raad zegt dat de aanvaarding dezer betrekking eene principieele wijziging in de taak van den Raad heeft gebracht, en acht deze taak met de mede te deelen gedeeltelijke beslissing geëindigd, doch acht het noodig een kort overzicht van zijn wijze van behandeling te doen voorafgaan, wijl de lange duur van zijn onderzoek als een voornaam motief voor het ingrijpen van den Gemeenteraad gegolden heeft en de Raad zich volkomen bewust is dat eene onvertraagde behandeling van beroepszaken gerekend moet worden tot de redelijke eischen aan een scheidsrechterlijk instituut te stellen.

Op grond van de resultaten van het onderzoek aarzelt de Raad van Beroep niet, als zijne meening uit te spreken dat de beschuldigingen van frauduleus beheer in geen enkel opzicht bewezen zijn en dus geen grond voor ontslag hadden mogen opleveren.

Tot zijn leedwezen moet opgemerkt worden dat de boekhouding is gevoerd op verregaand slordige wijze en dat de meest eenvoudige regelen van geldelijk beheer zijn verzuimd, waarmede B. en W. bekend waren.

Hierna heeft de Raad zich afgevraagd of gegeven het feit dat de architect naar Indië gaat, het van voldoend en practisch belang was de resteerende punten van beschuldiging te onderzoeken. Er voor pleit dat de zaak als rechtzaak aanhangig is gemaakt en hij (de Raad) dus de zaak geheel zoude te onderzoeken hebben. Er tegen pleit dat elk practisch nut van verder onderzoek ontbreekt. Ten overvloede is door den heer Hartmans persoonlijk gezegd, dat hem, nu de beschuldiging van fraude voor hem bevredigend was opgelost, een verder onderzoek vrij onverschillig was.

Waar mitsdien een verder onderzoek voor den appellant geen enkel practisch belang zou hebben, heeft de Raad van Beroep dan ook besloten het onderzoek niet verder voort te zetten en geen eindadvies uit te brengen. *Alg. H.blad.*

35ste JAARG. – 23 JAN. 1915 – No. 4.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.. :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Hooger Beroep Commissie. — De Examens der Maatschappij 1915. — Voorschotfonds der Architecten. — Afd. 's Gravenhage der Maatschappij. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Flauw-hellende daken, door J. Gratama. — Aesthetische voorlichting, door J. H. Schaad. — De Architect, door L. H. E. van Hylckama Vlieg. — Berichten. — Personalia.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Hooger Beroep Commissie. Belangstellenden worden er aan herinnerd, dat op de Algemeene Vergadering, gehouden 22 December j.l. aangenomen is het voorstel, in te stellen een Hooger Beroep Commissie voor hen, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar de groep der Medewerkers of der Abonnés, ingevolge het voorstel der Schifting Commissie.

In de Hooger Beroep Commissie hebben zitting de huidige Commissie van Onderzoek, bestaande uit de heeren C. Muysken, C. B Posthumus Meyjes en J. W. Hanrath, en de heeren A. Broese van Groenou, J. B. van Loghem, J. H. de Roos en A. Salm G.Bzn.

Zij, die in hooger beroep wenschen te gaan, moeten hiervan vóór 1 Februari 1915 kennis geven aan den Algemeen Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Aan verzoeken om hooger beroep, na 1 Februari 1915 ontvangen, zal geen gevolg meer gegeven worden.

De Examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar, af te nemen in 1915 en ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Diploma Bouwkundig Opzichter. Op den **15en Maart 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar. Op den **26en April 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 1 Februari 1915** aan het *Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam*, alwaar zij ook *vóór dien datum* moeten inzenden:

1e de geboorteacte of bewijs van ouderdom;

2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. *15* en *16*, of *14* van de respectieve programma's. Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtscholen worden niet verlangd;

3e. het verschuldigde bedrag van F. 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet kan worden toegelaten, wordt dit bedrag teruggezonden.

4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen *met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.*

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Voor de wijzigingen en aanvullingen in de Programma's der Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, aangenomen in de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op 22 December 1914, verwijzen wij naar het bericht in B. Weekblad 1915, No. 1, blz. 1.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris, J. GRATAMA.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is Marnixstraat 402 Amsterdam.

Afdeeling 's Gravenhage der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Verslag van de Vergadering op 30 December j. l.

De Voorzitter, de heer Broese van Groenou, opent de vergadering en gaat over tot de behandeling van punt 1 der Agenda: „Mededeeling van het Bestuur omtrent de noodzakelijk geworden opheffing der Afdeeling, in verband met de door de Algemeene Vergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op 22 Dec. j. l. genomen besluiten." Voor wie van die besluiten nog onkundig gebleven zijn ver-

meldt de Voorzitter, dat door de Algemeene Vergadering alle door de Herzienings-Commissie ingediende voorstellen tot wijziging van de Statuten en het Alg. Huish. Reglement der Maatschappij,(behoudens een tweetal artikelen,waarover nader zal worden beslist) aangenomen zijn, terwijl tevens besloten werd de gewijzigde Statuten en Alg. H. R. in werking te doen treden op 1 Januari 1915. Hiermede houden de Afdeelingen van de Maatschappij als zoodanig op dien datum op te bestaan, en maken zij plaats voor de zoogenaamde Plaatselijke Commissiën, gevormd door de gezamenlijke leden van de Maatschappij in eenzelfde woonplaats gevestigd.Van opheffing van de Afdeeling te spreken is dus feitelijk niet juist, zij houdt ook zonder besluit tot opheffing op 1 Januari 1915 op te bestaan in verband met de reorganisatie van de Maatschappij.

Hierna is aan de orde de rekening en verantwoording van den Penningmeester over het afgeloopen jaar, welke door een commissie, bestaande uit de heeren Schadee en Dammerman in orde bevonden wordt. De rekening sluit met een batig saldo van *f* 192.—, uit welke som de kosten van de door de Afdeeling uitgeschreven prijsvraag voor een Volks Bad- en Zweminrichting echter niet geheel bestreden zullen kunnen worden. De Voorzitter spreekt het vertrouwen uit, dat deze zaak door de „Plaatselijke Commissie te 's Gravenhage" afgewikkeld zal kunnen worden in naam der ex-Afdeeling, waarover met het Hoofdbestuur der Maatschappij in overleg zal worden getreden. Het Bestuur stelt zich voor daartoe voorloopig diligent te blijven, en tevens het initiatief te nemen tot het in vergadering bijeenroepen van de leden der Maatschappij, te 's Gravenhage woonachtig, die te zamen de Plaatselijke Commissie zullen vormen.

Door de vergadering wordt goedgekeurd dat de bezittingen van de Afdeeling aan de Mij t. b. d. B. worden vermaakt.

Daartoe door den Voorzitter uitgenoodigd vangt hierop de heer Herman van der Kloot Meijburg zijn causerie aan over de „Bouwkunst op het land". In een korte inleiding zegt spreker van plan te zijn een reeks van lichtbeelden van opnamen, door hem in Zuid-Holland gedaan, als een demonstratief platenboek te willen doorloopen, een reeks van voor- en tegenbeelden.

Alhoewel niet rechtstreeks tot de landelijke bouwkunst behoorend, verdient ook de wijze van tuin- en terreinafsluiting langs de wegen onze speciale aandacht, omdat zij het algemeen aspect sterk beïnvloedt. De eerste lantaarnplaatjes geven deze afscheiding in verschillende soorten te zien. Vooral de groene heggen roemde spreker als een praktische en aesthetische, doorgaans zeer geslaagde afsluiting, vergeleken bij het „ijzeren hek op steenen voetmuur", zooals dit uit sleur, en zelfs dikwijls geëischt door bouwverordeningen, haast overal in denzelfden vervelenden vorm aangetroffen wordt, en nooit het karakter van afgeslotenheid aan een tuin, — een woonkamer in de openlucht, — kan geven.

Vervolgens staat spreker stil bij de landelijke brugjes, waaraan Holland, uit der aard, zoo rijk is. Hij pleit voor de wit geverfde houten brugleuning, die, ook 's avonds goed zichtbaar, het z. i. steeds wint van het magere ijzeren hek. Dat het ijzer het bij den bouw van ophaalbruggen ook aflegt tegen hout, wordt door de vertoonde lichtbeelden van prachtige houten ophaalbruggen en mislukte imitaties in ijzer wel duidelijk bewezen. Tegen brugjes van gewapend beton heeft spreker op zich zelf niets, men krijgt hier echter tot nog toe doorgaans wanprodukten van te zien, slecht begrepen dingen.

En nu het huis, het boerenhuis, zooals het tot voor een veertig jaren over het algemeen nog goed en zonder eenige zucht naar mooimakerij, en juist daarom mooi, gebouwd werd. En daarnaast het huis met nieuwerwetsche vormen, afgekeken van den stadschen huizenbouw (en niet de beste!),gebouwd door de halve geleerden in vormenkennis, gekweekt aan vak- en teekenscholen; — gelukkig dat er in den laatsten tijd een verbetering in dit onderrricht valt waar te nemen! — Hier bleek het vertoonen van goede en slechte voorbeelden een dankbare taak. Vooral in den tijd, toen een plotselinge zucht zich openbaarde om op het land te gaan wonen en men het vraagstuk, hoe op het land gebouwd moet worden, niet voldoende vooraf had kunnen bestudeeren, werden daar een groot aantal huizen gebouwd, die in de stad thuis behoorden. Op het plattelaná werd dit soort bouwerij door de plaatselijke bouwers nagevolgd en verhaspeld. Men dacht er niet aa ı naar aansluiting bij het landschoon te zoeken, doch trachtte iets „ moois," iets „stads" te maken, en zoo ontstond er een fel kontrast tusschen dezen reclamebouw en het waardige, onbewust goede werk van vroegere tijden, ook in de dorpsstraat, die er soms zoo oneindig troosteloos uit kan zien. Ook de nieuwe Hollandsche boerderijen maken tegenover de geslotenheid en saamhoorigheid van de oude boerderijen veelal den indruk van verbrokkeldheid en mooidoenerij.

Dat de windmolens, die zoo goed doen in het landschap, allengs overal verdwijnen, — in de buurt van den Haag zullen er binnenkort weer een 20-tal gesloopt worden — daar is helaas niets aan te doen.

Doet men nu beter de goede oude voorbeelden rechtstreeks te copieeren? vraagt spreker. Stellig niet, daar de moderne levenseischen aanmerkelijk verschillen van die van vroeger tijd. Doch men dient meer eerbied te hebben voor die oude voorbeelden, en zich de gezonde en eenvoudige ideeën, die bij den bouw daarvan voorgezeten hebben, trachten eigen te maken. Een groote belangstelling verdient de landelijke bouwkunst volkomen, besluit de heer Meyburg.

Naeenige hartelijke woorden van dank, door den Voorzitter gericht tot den heer Meyburg, wordt de vergadering, de laatste der Afdeeling, gesloten.

De 1ste Secretaris:
JOH. G. ROBBERS.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

HET FLAUW-HELLEND DAK.

door J. GRATAMA.

Voor eenigen tijd kreeg ik onder oogen een boek, getiteld : „Das flache Dach im Heimatbilde, als kulturelles und wirthschaftliches Problem gefasst und im Auftrage der Hauptstelle für Bau- und Kunstberatung des Wernandi-bundes herausgegeben von Dr. Friedrich Seesselberg", een boek, dat al reeds bij het doorbladeren in hooge mate mijn belangstelling gaande maakte. Op de bekende Leipziger Baufach Ausstellung in 1913 was de Wernandi-bund door een bijzonder goed en origineel paviljoen vertegenwoordigd, ontworpen door Max Taut. Deze bond maakte daar propaganda voor zijn sympathiek beginsel: het moderne te bevorderen. Voornamelijk werden de soms zeer geslaagde pogingen om de nieuwste bouwmaterialen aesthetisch toe te passen, tentoongesteld. Tevens waren er te zien de beste inzendingen op de door de Wernandi-bund uitgeschreven drie prijsvragen, waarbij als hoofdeisch gesteld was, dat de afdekking moest geschieden met een flauw-hellend dak. Deze prijsvraag is inmiddels in bovengenoemd boek gepubliceerd. De afdeeling Bauberatung van dezen modernen bond vat haar taak energiek en vooruitstrevend aan.

En zoo heeft zij ook hare volle aandacht geschonken aan het vraagstuk van het flauw-hellende dak, een vraagstuk, dat analoog is aan het vraagstuk van het platte dak ten onzent. Door prijsvragen wilde zij uitmaken of het mogelijk zoude zijn, het flauw-hellend dak evenzoo goed aan het Duitsche landschapsbeeld te laten aanpassen, als het van ouds bekende steile dak het doet. Zij is hiertoe gekomen, omdat de nieuwste materialen, zooals kunst-leien en houtcement, waar-

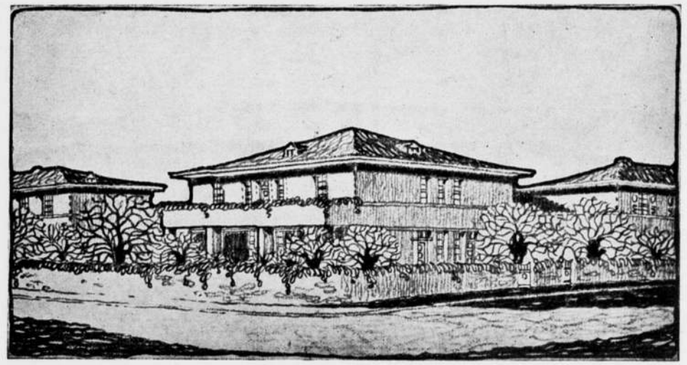

Afb. 1. Prijsvraag voor een vrijstaand landhuis, met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de Wernandi Bund" te Berlijn. 1ste prijs. Ontwerper: Adolf Mayer, Augsburg. Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co. Berlin.

mede men de flauw-hellende daken afdekt, onaesthetisch werden toegepast, en dan meestal op fabrieken en afdaken.

Zelfbewust zegt de Wernandi-Bauberatungsstelle in het programma der prijsvragen:

„De Bauberatungsstelle (Bouwkundig adviesbureau) beschouwt het als een van hare voornaamste opgaven, de onopgeloste kunstvragen aan den weinig vruchtbaren theoretischen strijd te onttrekken en ze door het uitschrijven van openbare prijsvragen een principieele beslissing naderbij te brengen. Geheel in Wernandi-zin wil zij hierdoor der nationale kunst en der nationale industrie gelijke dienst bewijzen. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt, dat de Bauberatungsstelle tot dit dubbele doel ook de hulp van industrieelen, landbouwers en kunstenaars inroept, in zooverre dezen zich schriftelijk verbinden in 't geheel geen invloed op de werkzaamheid van de Bauberatungsstelle te zullen uitoefenen".

De Bauberatungsstelle scheen reeds te vermoeden, dat de hulp bij deze prijsvragen, ook financieel, van fabrikanten van kunstleien, houtcement en andere materialen, die zich bijzonder tot het dekken van flauw-hellende daken leenen, voor sommigen een reden zou zijn, het resultaat van deze prijsvragen te wantrouwen. Zoo schreef Fritz Koch, de Geschäftsführer van den Duitschen Heimatschutz-Bund, dien de deelnemers van de eerste Heemschutconferentie te Amsterdam zich nog wel zullen herinneren, een venijnig artikel in de „Kunstwart" tegen deze prijsvragen, waarbij hij het vooral afkeurde, dat de belanghebbende industrieën aan den Wernandi-bund voornamelijk de gelden, noodig voor de prijzen en voor honaria van de jury, hadden geschonken.

Terecht zegt echter de Wernandi-bund: „Wat is meer natuurlijk en van zelf sprekend, dan dat de genoemde industrieën zich wenden tot een competent kunstlichaam met het verzoek, de æsthetische bruikbaarheid van hare stoffen deskundig te laten onderzoeken, en dat zij daartoe ook — afziende van elken invloed harerzijds op de beslissingen — de noodige middelen verschaffen?"

Dit standpunt van de Wernandi bund lijkt mij geheel juist, en modern. De industrie moet niet afzijdig gehouden worden; zij moet met de kunstenaars meewerken, om samen den goeden, aesthetischen vorm te vinden.

Het resultaat der 3, ruim opgevatte prijsvragen, is, te oordeelen naar de afbeeldingen in het boek, een succes te noemen, een succes, waarover ik mij zeer verheug. Op de 1ste Heemschut conferentie te Amsterdam in 1911 heb ik het analooge onderwerp, het platte dak, even aangeraakt, zeggende: „Het lijdt geen twijfel of de economie van het bouwvak beheerscht ten slotte voor een groot gedeelte de bouwkunst. Worden het houtcement en het gewapend beton tegenwoordig, ondanks hunne ruime toepassing, zooveel mogelijk achterbaks gehouden, het is zeer waarschijnlijk, dat zij zich spoedig dusdanig baan zullen breken, dat de architect hun bouwkunstige vorm wel *moet* zoeken, wil hij niet tot een schromelijke stijlonwaarheid in zijn architectuur geraken."

En verder: „Deze beide constructies worden tegenwoordig steeds meer toegepast; vele architecten echter beschouwen ze als aesthetisch min-waardig.

De zaak is, dat zij er nog niet den goeden en schoonen vorm voor weten te vinden, dat zij de materialen nog niet geheel en al artistiek hebben aanvaard en doorvoeld."

Wij leven nu weer een 4 tal jaren later; en in dien tusschentijd is zoowel het gewapend beton als het platte dak al meer en meer „naar voren" gekomen.

Het steile dak wordt niet meer als alleen zaligmakend beschouwd. Menig gebouw van den laatsten tijd heeft een flauw hellend of plat dak. Ik noem slechts uit den allerlaatsten tijd de villa van J. Limburg B.-I. op Zorgvliet bij Den Haag; het gebouw voor Minder Marine-Personeel te Den Helder, van P. Kramer, beide den lezer van het B. Weekblad bekend.

Ik hoop spoedig terug te komen op dit aardige, welverzorgde en interessante boek, waarin ook enkele belangwekkende beschouwingen zijn opgenomen, die van een krachtigen, modernen geest getuigen.

Ik wil alleen nog iets mededeelen over de 3 ideën-prijsvragen. Zij betroffen de onderwerpen: 1. een vrijstaand

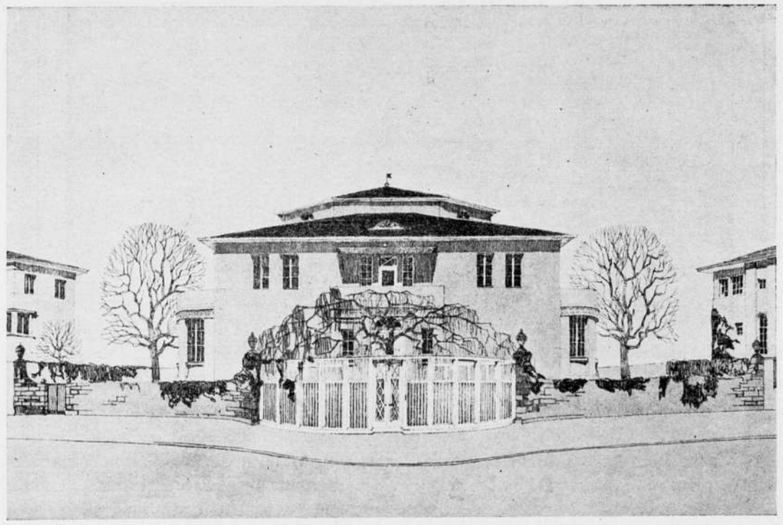

Afb. 2. Prijsvraag voor een vrijstaand landhuis met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. Tweede prijs. Ontwerper: Reg. Baumeister W. Hoffmann, Hannover. Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co. Berlin.

landhuis op een hoekterrein; 2. een boerderij-aanleg van middelbare grootte, waarvan de architectuur moest aansluiten bij de Neder-Saksische of daarvan afgeleide bouwwijze; 3. een arbeiderskolonie.

Een totaal bedrag van 10.000 Mrk. aan prijzen was beschikbaar gesteld.

In het programma deelde de Wernandi-Bauberatungsstelle mede, dat zij bij aanvrage van bouwlustigen in het bijzonder de bekroonden zou aanbevelen.

Hierbij geef ik een viertal verkleinde afbeeldingen uit het boek betreffende de ideeën-prijsvraag van het vrijstaande landhuis op een hoekterrein, groot 25/26 M. Het huis moest bevatten een eetkamer, groot 33 M², een woonkamer groot 25 M², een hall groot 30 M², 1 Herrenzimmer (studeerkamer), 3—4 slaapkamers, keuken, enz. De hoogten der verdiepingen moesten zijn: begane grond 3,10 M.; 1e verdieping 2.90 M.; zolderverdieping 2.50 M. In een volgend no van het B. Weekblad zullen enkelereproducties van ontwerpen der beide overige prijsvragen gegeven worden.

AESTHETISCHE VOORLICHTING

In onze bouwkunst kwam, na een tijdperk dat nog in een aantal wanstaltigheden en kleurvloeken onze steden ontsiert, ..., de logische zekerheid van een *Berlage*

R. Casimir, over „het karakter van het Nederlandsche volk in de Camera Obscura en nu" op het Nederl. Taal- en Letterk. congres.

Heeft men zelfs niet hooren beweren al heb ik moeite om het te gelooven), dat wel eens iemand de Amsterdamsche beurs mooi had gevonden.

Mr. dr. Henri van Groenendael, in de Prov. Overijs. en Zwolsche Courant.

Wanneer ik uit het lange betoog des heeren Van Groenendael in de *Economist* van Aug. (in zijn geheel geplaatst in het Bouwk. Weekblad van 5 Dec. j.l.) voor mijn artikel van 31 Oct. j.l. gebruik maakte van een citaat, bestaande uit 39 ononderbroken regels, waarin geen letter is gewijzigd of bijgeplaatst, dan geschiedde dit met geen ander oogmerk dan om alleen datgene naar voren te brengen, wat uit een oogpunt van bouw**kunst** voor dit weekblad van belang is.

Dan ben ik mij niet bewust daarmede „geheel onjuiste voorstellingen" en „feitelijke onjuistheden", zooals mr. dr. H. v. Gr. gelieft te schrijven, te hebben benut.

Wat uit een oogpunt van bouwkunst zonder belang was, liet ik achterwege, om het artikel niet langer te maken dan voor mijn doel noodig was.

Als de lezers dan ook het gegevene in de nos. 44 en 49 B. Weekblad 1914 met elkaar vergelijken, ben ik overtuigd, dat zij „geheel onjuiste voorstellingen" door mij gegeven niet zullen vinden en evenmin de „feitelijke onjuistheden", die de schrijver uit de Economist in mijn betoog niet wil rectificeeren.

Het heeft mij in het eerst eenigszins verwonderd, dat de redactie van het B. W. het lange beklag tegen mijn artikel heeft opgenomen; er kwam toch heusch zeer weinig over bouwkunst in voor.

In verband daarmede vraag ik vooraf eenige verontschuldiging, nu ook op het overige van de zaak een weinig te moeten ingaan.

De heer mr. dr. v. Gr. dan heeft willen afkeuren een stelsel; het stelsel, waarbij niet minder dan 32 à 73 personen de aanvragen om voorschot voor woningbouw moeten onderzoeken.

Maar met het afkeuren van dat stelsel is afgekeurd onze geheele staats- en gemeentehuishouding.

Men ga maar eens na, welk een aantal personen moeten beoordeelen of een uitgave van b. v. *f* 5000, zeg voor nieuwe retorten voor de eigen gemeente gasfabriek, zal geschieden; een aangelegenheid door den directeur eener geconcessioneerde fabriek af te doen met 1 of meer Commissarissen; om zich dan niet meer te verwonderen, dat „it is a long way to Tipperary" alvorens een vereeniging van belanghebbenden, vaak separistische belanghebbenden, over een f 100.000 uit 's overheidskas beschikken kan voor woningbouw.

Mr. dr. v. Gr. veroordeelt een stelsel en doet dit op grond zijner ondervinding, waarvan hij ons 2 voorbeelden geeft, en waarvan het 2e, handelend over een politieke wijziging in den gemeenteraad, niets toe of afdoet voor de beoordeeling van het stelsel.

Dat een wijziging in de politieke samenstelling van den Raad, genomen besluiten op losse schroeven kan zetten, is een omstandigheid, die onze geheele gemeentehuishouding kan treffen en dus uitloopt op de vraag: hoe kan men de politieke samenstelling van den gemeenteraad meer dan tot dusver minder aan onbestendigheid onderhevig doen zijn?

Zoo'n gewijzigd inzicht van een Raad kan trouwens zoowel zijn goede als zijn slechte zijde hebben.

Rest dus dat ééne voorbeeld van inwerking op een bouwplan o.a. door den Rijksinspecteur en het gemeentelijk woningtoezicht.

Ik heb daar in gezien de lotgevallen van de R. C. Coöperatieve Bouwvereeniging „Providentia" te Zwolle. En, laat ik dit er bij zeggen, niet alleen ik; ja wat sterker is, van andere zijde heb ik mij laten overtuigen, dat het besproken geval ontleend moest zijn aan Providentia.

Mr. dr. v. Gr. zegt nu wel, het ging om een stelsel, niet om een bepaald geval of bepaalde personen; toch heeft hij nog nimmer pertinent verklaard, dat zijn voorbeeld niet aan genoemde vereeniging ontleend was.

Zou hij misschien neiging gevoelen mede te deelen, waar dan wel zijn voorbeeld zich afspeelde?

Maar doet dit er ook eigenlijk iets toe? Kan men een stelsel veroordeelen om één voorbeeld, onverschillig of daarmede Providentia bedoeld is of een ideëel geval gekozen?

Ik wil mij zelfs laten aanleunen, dat het voorbeeld niet sloeg op Providentia. Maar ziedaar dan, zei ik, de vereeniging waarvan mr. dr. H. v. Gr. president-commissaris is.

Zóó was het oorspronkelijk ontwerp, zóó was het nadat het de gemeentelijke bureaux was doorloopen. Aan de lezers van 't Bouwk. Weekbl. werd het overgelaten te beslissen of de inwerking van het gemeentelijk woningtoezicht ten vóór- of ten nadeele van het uiterlijk aanzien der woningen was uitgevallen; of gezegd kan worden, dat de aldus te stichten woningen nog nauwelijks een verbetering der volkshuisvesting genoemd mogen worden. Over den uitslag dier beslissing maakte ik mij niet ongerust en daarover ben ik, n'en déplaise de meer geautoriseerde leermeesters van mr. dr. v. Gr., dit nog niet.

Aan het door zijn vereeniging ingezonden plan demonstreerde ik mijn stelling, dat de gemeentebesturen de plicht hebben te letten op den uiterlijken welstand der met haar geldelijken steun volgens de Woningwet te stichten gebouwen, die desnoods haar medewerking moeten weigeren, indien de ondernemers niet aan haar bezwaren in dit opzicht willen te gemoet komen.

Ik meende oorspronkelijk zelfs, dat mr. dr. v. Gr. slechts schijnbaar iets tegen deze stelling zou hebben. Had hij het toch niet reeds ongetwijfeld een algemeen belang genoemd, dat onze steden en dorpen niet worden verleelijkt door den bouw van hopeloos monotone rijen van arbeiderswoningen?

En was hij sindsdien niet voortgeschreden op dezen weg, door te erkennen, dat bij de met Rijksgeld gebouwde arbeiderswoningen geenszins den indruk wordt gewekt, dat daarbij schoonheidsoverwegingen een belangrijken invloed hebben gehad? En dat menige nieuw gebouwde stadswijk allesbehalve aangenaam hem aandoet, die met eenig kunstgevoel en eenige kunstkennis is behept (*).

In deze goede onderstelling hebben wij ons vergist; of slaan misschien alle slechte hoedanigheden, die mr. dr. v. Gr. al zoo op zijn wandeling heeft opgemerkt, op het plan van een ander?

Dit herinnert aan het eerste optreden van bouwpolitie-ambtenaren in menige gemeente. Verscheiden „eigen bouwers" vonden toen technisch toezicht op den bouw opperbest, omdat er zooveel geknoeid werd ..... door hun buurman.

Na zijn stellige verzekering meer geautoriseerde leermeesters op dit gebied te hebben gehad, moeten wij wel aannemen, dat mr. dr. v. Gr. behept is met eenig kunstgevoel en eenige kunstkennis.

Misschien acht hij dan het plan Providentia lang niet monotoon. Immers er is afwisseling genoeg; zie maar eens op het kleine stukje gevel op blz. 483 (B. Weekblad 1914); voor 14 woningen tienderlei deuren, en achterlei looze geveltjes boven de daklijst.

Als tegenhanger van 's heeren v. Gr.'s oordeel over mijn plan, waarop ik zoo nog terug kom, plaats ik een ander afkeurend oordeel van denzelfde aan het hoofd van dit artikel.

Ook dat oordeel verwondert mij geenszins. Iemands gevoel voor en waardeering van architectuur bestaat maar niet op zichzelf, is gevolg en uitvloeisel van iemands geheele wezen, resultaat van levensinzicht en dus van opvoeding en cultuur.

Uit mijn beide motto's blijkt duidelijk, hoe hemelsbreed de inzichten omtrent een bepaalde architectuur uit elkaar loopen. Nu zet ik eens niet mijn oordeel op kunstgebied naast dat van mr. dr. v. Gr., maar dat van iemand, door den redacteur van „Onder

---

*) Deze uitdrukking is van mr. dr. v. Gr.

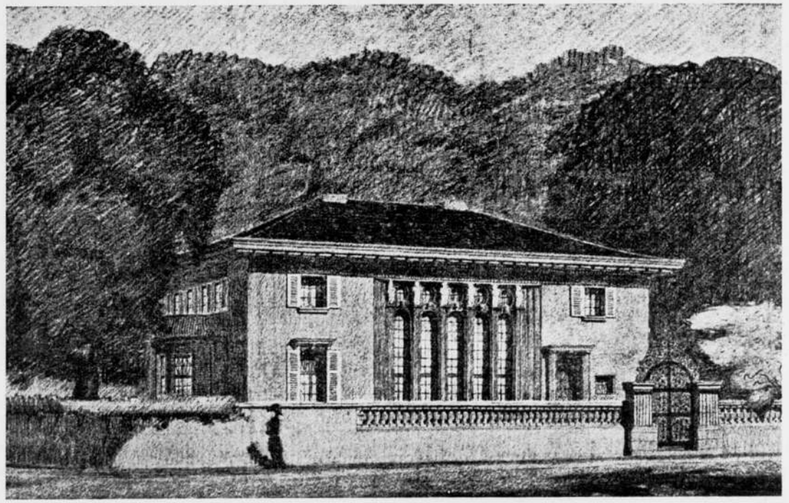

Afb. 3. Prijsvraag voor een vrijstaand landhuis met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. Wernandi-prijs. Ontwerper: Oberbaurat Prof. Jassoh en K. R. Fritz, Stuttgart. Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co. Berlin.

dat de Redactie over veelheid van bijdragen met de handen in 't haar zit. Er is geen „embarras de choix" merkbaar uit 't geen ons den laatsten tijd van de moderne laat ons zeggen: hedendaagsche architectuur wordt in beeld gebracht.
Gaat men de laatste jaargangen eens door, dan is het opvallend dat er, zelfs onder een redactie die men steeds uit de Amsterdamsche Genootschapsleden kiest, zoo absoluut geen school gevormd schijnt te worden. De Bazel, Kromhout, Berlage, Jos. Cuypers, Mutters, Limburg, geen van deze heeft volgelingen. Wel wordt vooral Berlage vlijtig gecopyeerd.
Men mag aannemen dat de Redactie nochtans tracht een zekere eenheid te brengen of te houden in het geen het plaatwerk aan architectuur en kunstnijverheid publiceert.
Een retrospectieve beschouwing nu van het resultaat van haar streven schijnt mij geen groote vreugde bij haar te zullen wekken. 1911 begon mooi met het meesterstuk van moderne nijverheidskunst, de Koninklijke wieg van *de Bazel*. Ook van Leeuwen en Reus gaven goede meubels te zien. Schakelt men echter de, in dat jaar gereproduceerde prenten van Duitsche architectuur uit, dan blijft als éénig belangrijk ontwerp over: het magazijn met woning voor een kunsthandelaar, van *D. Meintema*.
1912 geeft ons eerst 2 ontwerpen voor een badhotel. Het zijn antwoorden op een prijsvraag, waarvan alleen dat van *M de Klerk* een architectonische schepping, — een tot vorm gekristalliseerde ideé mag heeten, — al zijn daar wellicht in de technische samenstelling fouten en al is het te veel door Burchten op steile bergen geïnspireerd.
Daarop volgen, als we weer de Duitsche (trouwens uitnemende) prenten naar werk van *Herm. Billing* uitzonderen, de afbeeldingen van wat *Penaat, de Bazel* en anderen op de „Home-exhibition" in Londen hadden geëxposeerd en dat, meenen we ook reeds in Elseviers maandschrift, Onze Kunst enz. was verschenen. En verder geeft ook dat jaar geen architectuur. *Kromhout's* American Hotel was reeds vroeger afgebeeld en bovendien in 1913 al een jaar of t-en geleden gereed gekomen.
Men schijnt toen te hebben gevoeld, dat het anders moest worden. „De Architect" van 1913 geeft inderdaad architectuur te zien. De jaargang begint met woonhuizen van *Berlage*, met een merkwaardig goede baksteenbouwwoning van *Jan de Meyer*, en een goed geslaagd, ruim opgevat woonhuis van *Adr. Moen*, met interieurs. Alleen van het laatstgenoemde echter zijn er teekeningen. De overige platen geven slechts prenten naar fotografie, zooals men ze in andere, niet vaktijdschriften ook vindt.
Verder zijn hier de ziekenhuizen van *Kromhout*, voor Gouda en Kampen, door teekeningen afgebeeld. Dit is dus architectuur, voor architecten leesbaar voorgesteld. Nog doeltreffender zou 't geweest zijn, als ook van de interieurs dezer belangrijke werken de projecten waren bijgevoegd, en door groote fotogrammen een vergelijking van het uitgevoerde met het ontworpen werk mogelijk ware.
Eveneens van ongewone beteekenis is het Ignatius college, door *Jos. Cuypers* te Amsterdam gebouwd, en dat we moeten beoordeelen door 2 fotografische afbeeldingen en een planteekening op kleine schaal. Van dezen architect hebben wij wel eens gelukkiger werk gezien. Hier strijden velerlei motieven en hoofdpartijen om den voorrang. Zelfs vecht de hoektoren op de aula, als ruiter te paard tegen wil en dank, tegen het frontispice van den hoofdgevel. De ingangen zijn als verstopt, in terugliggende gevelvlakken, en nimmer nog zagen wij zoo verscheidene, onevenwichtige raamvormen bij elkaar toegepast. Men zie nu daarnaast eens een werk als het Raadhuis van Leipzig; ook daar de meest ongelijke ruimte-vormen in het inwendige; hooge en lage vertrekken vragen er plaats; maar hoe meesterlijk heeft Licht de *eenheid* bewaard en hoe krachtig domineert één massa, de hoofdtoren, het geheel!
Een groep wooonhuizen als van *J. Crouwel Jr.* aan de Koningslaan wekt dan een weldadige warmte. Hier vinden we blijkbaar practisch ingerichte architectonisch superieur verzorgde woningen. Zij hebben een eigen cachet. Het goed geproportionneerde, 't zij enkel- of meervoudig toegepaste raam-motief, staat telkens in goede omlijsting. Het dak en de forsche basementlijnen houden de groep tot een gesloten geheel; 2 uitgebouwde vertrekken op den beganen grond, en daarboven 2 topgevels geven flink reliëf aan oppervlak en omtreklijnen. De zijgevel harmonieert geheel met den voorgevel, het trapraam is gelukkig geplaatst. De ingangen zijn geaccentueerd zonder dat zij nochtans het geheel verbreken; inderdaad de architect Crouwel mag met zulk werk, waarin men alleen de schoorsteenen nog wat meer teruggehouden zou wenschen, gefeliciteerd worden.
De laatst verschenen aflevering bevat eerst een platte grond op kleine schaal en een fotografische afbeelding van het Hotel de Roode Leeuw, door *Foeke Kuipers*. Dit mag een van de bestgeslaagde gebouwen aan het Damrak heeten. Wel doen de groote, halfrond gesloten lichtopeningen in de lage bovenverdieping niet gelukkig (zij eischen te veel van het omsluitende muurvlak) en contrasteeren zoowel in oppervlakte als in omtreklijn de dubbelramen in de topgevels, maar overigens is hier althans een zekere eenheid en rust, ook in dakvenster- en topgevel-lijnen, die men dikwijls tevergeefs zoekt.
De architect Alb. Otten zal wel wat vreemd opzien naar de reproductie van een keurige teekening van zijn hand, uit het jaar 1906. En de „architect" *H. F. Symons* moge ons vergeven als we zijn Hersteld Apostolisch kerkgebouw een vergissing of een mislukking noemen. Hier blijkt nu eens tot welk stijlloos werk het navolgen, het copyeeren van anderer werk leidt. In dit gebouw, bestemd voor een christelijke broederschap, zal week aan week een blijde tijding, een Evangelie gebracht worden! En zie nu eens dien gevel: „Wie hier binnenkomt — late alle hoop varen!" brult hij u toe.
Maar ook als het gebouw als gevangenis of moordenaarshol bedoeld was, zou het architectonisch onvergeeflijke fouten hebben. De middenpartij heeft door den ingang met daarvoor liggende trap, een sterk geaccentueerde *as*. Deze wordt echter daarboven totaal gebroken door *2* groepen van elk vier ramen. Waarom is hier niet door één drie- of vijflicht, door een roset of een ander, een geheel vormend venster, het op zichzelf goede begin gehandhaafd? De middenbouw zou althans gewonnen hebben. Maar ook de torens, die met hun zware, omgekeerd evenredig doorbroken muren de ramen van het sousterrein dreigen te verbrijzelen, doen met den middenbouw niet mee. Noch de verticale, noch de horizontale lijn, twee voor elke architectuur onmisbare factoren, kregen hier hun deel. En dat, waar men nogal streng, „monumentaal" bedoelde te zijn!
Wat een eenheidsmaat, een modulus is voor de bouwkunst, leeren voorts de bijgebouwde woonhuizen. Hierin is die grooter dan bij den kerkgevel. Daardoor schijnt laatstgenoemde kleiner, de woonhuizen grooter dan zij zijn. En men had het toch gaarne juist andersom gezien.
Het inwendige is evenwaardig aan het uiterlijk. Welk een schoone gelegenheid, om ook aesthetisch elke week een blijde boodschap te brengen, is hier weer voorbij gegaan! Hopen wij slechts dat de kapbalken, die op zonderlinge wijze geconstrueerd zijn, hun gewicht op den duur kunnen dragen! Voor zoover de fotogram doet zien, is vrees niet ongegrond.
De 5e aflevering sluit met 2 prachtige fotografische afbeeldingen van gerestaureerde deelen der St. Janskerk te Gouda, waaraan de heeren *Cuypers* en *Kromhout* deel hebben, en waaruit blijkt met hoe groote toewijding deze restauratie wordt geleid.
Vlaardingen, 16 Dec. 1914. v. H. Vl.

Bericht. Bij dit no. van het B. Weekblad zijn gevoegd als losse bijlage: de Vragen en Antwoorden in zake de prijsvraag voor het Verzorgingshuis te Hilversum.
Personalia. Dinsdag jl. is in de Quellinusschool te Amsterdam de bekende beeldhouwer *L. F. Bourgonjon* naar aanleiding van zijn 80sten verjaardag en van het neerleggen van zijn leeraarschap in het beeldhouwen, dat hij gedurende ruim 31 jaar aan genoemde school had waargenomen, gehuldigd door het Bestuur der School, door den heer Jos Cuypers namens zijn vader Dr. Cuypers, door vertegenwoordigers van leeraren en van oudleerlingen der School en door anderen, waarbij enkele fraaie geschenken werden aangeboden,

PRIJSVRAAG STICHTING HET VERZORGINGSHUIS

INGEKOMEN VRAGEN EN BEANTWOORDING

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad No. 4 van 23 Januari 1915.

DRUK N. V. „DE MERCUUR", HILVERSUM.

PRIJSVRAAG STICHTING HET VERZORGINGSHUIS.

INGEKOMEN VRAGEN EN BEANTWOORDING.

a. Overzicht der vragen, artikelsgewijze gerangschikt naar het program, met vermelding der nummers. (Vetgedrukt zijn: de nummers der vragen, waarnaar in iedere soort veelvuldig verwezen wordt — of waarop een uitvoerig gesteld antwoord gegeven is).

b. De vragen zelf. (De vragen van iederen aanvrager zijn gescheiden door een dikke streep).

OMSCHRIJVING VAN HET ONDERWERP DER VRAAG.	NUMMERS DER BETROKKEN VRAGEN.	Nummers der vragen zijdelings verband houdende.
ARTIKEL 2.		
1e lid. Terrein van het te stichten gebouw.	34, 147, **172**, 216.	
1e lid. Aangrenzend terrein.	16, **35**, 61, 94, 127, 188, 217, 245, 250, 254, 255.	
2e lid. Uitbreidingsplan der gemeente Hilversum.	123.	
ARTIKEL 3.		
1e lid. Verdubbeling der 30 woningen (kamertjes).	54, 154, 168, 195, 203.	
2e lid. Hooggelegen ruimten.	58, **104**, 141, 198, 228.	
3e lid. Toegangen gebouw, o.a. ten aanzien van het maaiveld.	**8, 105,** 120 a en b, 134 lid 2, 211, 218.	
ARTIKEL 4.		
Verpleegden bedoeld sub **A** *en sub* **B**.	161, 185, 209.	5.
Huisvesting en toegang verpleegden sub **A** *en sub* **B**.	**1, 2**, 126, 138, 176, 180, 214, 220.	5, 32.
Algemeen met betrekking tot alle de gebouwen.		
1. Rioleering.	**10**, 11, 45, 84, 106, 148, 181.	
2. Verlichting.	7 lid 2, 114.	
3. Verwarming.	**7 lid 3,** 33, 68, **69,** 76, 81, 97, 116, 134, 153, 186, 190, 215, 233, 234, 235, 258.	
4. Waterleiding.	**12,** 13, 46, 77, 256.	
ARTIKEL 4 I.		
Afzonderlijke bewoning 30 kamertjes.		
1. De toekomstige bewoners.	98, **119,** 157, 183, 189, 221.	
2. Gangen.	64, 66, 87, 91, 251.	5.
3. Verlichting.	7, 135, 257.	
4. Waterleiding.	89, 130, **136,** 174, 187, 197, 207, 249.	
5. Bouwverordening Hilversum en de 30 kamertjes.		
Bouwverordening Art. 2.	47.	
„ „ 13.	41.	
„ „ 17 en 17bis.	31, 49, 95, 219.	9.
„ „ 18.	4e lid, **9, 32,** 50, 51, 52, 124, 169, 196.	
„ „ 35.	145.	

OMSCHRIJVING VAN HET ONDERWERP DER VRAAG.	NUMMERS DER BETROKKEN VRAGEN.	Nummers der vragen zijdelings verband houdende.
Art. 4 I 1. Voorwaarden per kamertje.		
a. Oppervlak.	**14,** 21, 48, 72, 73, 90, 142, 182, 184, 222.	9, 119.
b. Ventilatie.	**4,** 128, 158.	
c. Stookgelegenheid voor klein fornuis.	**15,** 39, 42, 120d, 123 3e lid, 125, 152, 191. 205, 206, 210.	
d. Vaste kast.	210 laatste zinsnede.	
e. Houten vloeren.	149.	
Art. 4 I 2. Op zolder 30 afgesloten bergruimten.	74, 99, 175.	
Art. 4 I 3. Tenminste 5 W. C.'s.	43, 53.	
Art. 4 II. Gebouw II tegenover III en I.	Zie hierboven onder artikel 4: huisvesting en toegang enz.	
Art. 4 II.		
1. Recreatievertrek.	17, 38, 56, 62, 65, 69, **83,** 117, **155,** 156, 194, 224, 237.	69.
2 en 3. Zalen voor hulpbehoevenden.	22, 192.	
5 en 6. („Ruim plat".)	23 2e lid, 70.	
5 en 6. (Waschkamertje)..	24 4e lid, 140,	
5 en 6. (Lift).	55, 178, 232.	
7. Tenminste één badkamer.	139.	
Art. 4 III. Voorts voor gebouw III tegenover I en II.	212. Zie hierboven onder artikel 4: huisvesting en toegang enz.	
1. Keuken.	**5,** 28, 63, 163, 236, 238, 241, 247.	15.
3. Kelder voor brandstoffen.	110.	
4. Linnenkamer.	Zie boven onder art. 3 lid 2.	
5. Verstelkamer.	Zie boven onder art. 3 lid 2.	
6. Strijkkamer.	Zie boven onder art. 3 lid 2.	
7. Bestuurskamer.	Zie èn boven onder art. 3 lid 2 èn sub 9 hieronder.	
8. Spreekkamer.	Zie èn boven onder art. 3 lid 2 èn sub 9 hieronder.	
9. Twee kamers voor directrice.	36, 60,	
10. Twee kamers voor het personeel.	**6,** 24, 37, 59, 88, 109, 118, 150, 159, 164, 193, 199, 208, 229.	
10. (Portier).	6 2e lid, 26 laatste lid, 166, 223, 239.	26.
12. Een waschhuis.	108, 137, 165, 200, 252.	
13. Een doodenhuis (Zie ook onder 12).	25, 160, 201.	
Art. IV 4. Werkplaatsen.	92, 96, 107, 131, 202.	
Art. IV B. Algemeen.	26, 57, 67, 75, 86, 111, 112, 129, 133, 227, 230, 240, 248, 253.	1, 2, 5, 171, 179.
ARTIKEL 5.		
1e lid.		
Architectonisch karakter, beplanting, materialen.	27, 115, 120c, 120e, 162, 244.	

OMSCHRIJVING VAN HET ONDERWERP DER VRAAG.	NUMMERS DER BETROKKEN VRAGEN.	Nummers der vragen zijdelings verband houdende.
2e lid.		
Bouwverordening Hilversum (rieten daken).	82, 85.	
Zie ook boven onder 4 A I de 30 kamertjes.		
ARTIKEL 6.		
Bouwkosten.	44, 71, 146, 213.	
ARTIKEL 7.		
Teekeningen, raming, etc.		
Art. 7 sub *a.*	18, 29, 100, 151, 170, 173.	
„ 7 „ *b.*	101, 102, 171, 179.	
„ 7 „ *d.*	**29d,** 113, 144.	
„ 7 „ *e.*	**29e,** 40, 242, 259.	
„ 7 „ *f.*	29f.	
„ 7 „ *g.*	103.	
ARTIKEL 9.	19.	
ARTIKEL 11.	30, 243.	
ARTIKEL 12.	20, 93, 204, 246.	
EENHEIDSPRIJZEN.	**120f,** 132, 143, 167.	
Wat overigens niet gevraagd is.	3, 78, 79, 80, 121, 122, 177, 225, 226, 231.	

1. Wat wordt bedoeld onder de verpleegden van groep B, art. 4? Moeten deze in een paviljoen gehuisvest worden en de tuin daaromheen geheel afgeschoten van de rest? Gaan deze menschen wel uit en komen ze dan door dezelfde poort binnen als de anderen, zoodat er dus één hoofdtoegang is voor contrôle?	1. Zie progr. art. 4, sub 3. Ja. Als de verpleegden van groep B uitgaan, moet dit geschieden door een afzonderlijken uitgang ook van het terrein.
2. Moeten inwonenden van beide wegen kunnen binnenkomen of mag aan één weg de ingangspoort en aan den anderen de diensttoegang voor het oeconomiegedeelte gelegen zijn?	2. Eenzelfde groep van verpleegden mag niet toegang hebben van twee wegen.
3. Mag er een kleine afgeschoten hof zijn waar de ouden, die meer rust verlangen, meer afgescheiden wonen dan de anderen?	3. Naar verkiezing en opvatting van den ontwerper.
4. Moet de slaapgelegenheid in de kamertjes van de afzonderlijke bewoning naar buiten ventileeren of mag dat in de gang? Moeten de kamertjes een directen uitgang hebben naar buiten of is de deur naar de gang voldoende?	4. Ventileeren der slaapgelegenheid ook op de gang is toegestaan; in dat geval echter luchtkokers buitendaks uitbrengen. Een deur n. d. gang is voldoende. Zie ook antw. vr. 9 en 32.
5. Moeten alle vertrekken vanaf de keuken langs overdekte gangen bereikbaar zijn? Hoe geschiedt het rondbrengen van eten?	5. Ontwerper vrij II en III tot één gebouw te vereenigen; als I niet aangesloten aan II dan is verbinding van I met II door overdekte gang noodig.
6. Hoe groot is ongeveer het personeel met het oog op de in het oeconomiegedeelte gevraagde 2 kamers voor het personeel; moet deze afdeeling bij verdubbeling van de afzonderlijke woningen ook vergroot kunnen worden? Worden de hulpbehoevenden verzorgd door andere inwonenden en zijn er voor de zieken pleegzusters? Is er een portier?	6. Op ongeveer zes personen na uitbreiding te rekenen. Geen portiersvertrekje is noodig.
7. Moet ieder der kamertjes voor afzonderlijke bewoning gas- en waterleiding hebben? Is alle verlichting met gas of wordt bedoeld dat wel electrisch licht wordt aangebracht maar dat het niet in de begrooting komt? Hoe wordt de gemeenschappelijke bewoning verwarmd?	7. Wel gas, geen waterleiding. Zie progr. art. 6, alleen gasverlichting. Alle vertrekken met rookkanalen, geen centrale verwarming.
8. In art. 3 staat: „De toegangen tot het gebouw zullen 0.50 M. boven het maaiveld komen. De beg. grond van het gebouw zal niet meer dan 15 c.M. boven deze toegangen gelegen moeten zijn". Wordt hiermede bedoeld, dat het terrein rondom de gebouwen tot 50 c.M. boven het maaiveld moet worden opgehoogd, of moet het hoogteverschil vereffend worden door eenigen treden (trapjes)?	8. Het hoogteverschil tusschen maaiveld en vloer beganen grond wordt allereerst glooiend in toegangsweg en terrein verwerkt, terwijl ook het gebouw eenigszins uit den grond kan geplaatst worden door middel van b.v. 1 stoeptrede voor de deuren.
9. In art. 18 der bouwverordening is bepaald, dat elke woning een uitgang moet hebben naar buiten. Moet voor elke woning, d.w.z. elk der 30 voor afzonderlijke bewoning bestemde kamertjes een uitgang naar buiten ontworpen worden? Zoo ja, is dan ook de bepaling betreffende een tochtportaal in de Bouwverordening van kracht?	9. De afzonderlijk beschreven kamertjes zijn *niet* te beschouwen als woningen in den zin der Bouwverordening, doch als kamers van een grooter gebouw.

10. Art. 45 der Bouwverordening bevat bepalingen betreffende het maken van privaatputten bij woningen. Moet hieruit opgemaakt worden, dat het gemeenteriool, waarvan sprake is in art. 43 niet bestemd is voor den afvoer van faecaliën? Zoo ja, moet dan in de begrooting en planaanleg met het maken van beerputten rekening gehouden worden?	10. Alle afvoeren zijn bedoeld naar het gemeenteriool. Neen.
11. Kan het gemeenteriool, waarvan sprake is in art. 43 in beide parallelwegen als aanwezig beschouwd worden?	11. Ja.
12. Kan gerekend worden, dat drinkwater, door de gemeente of door een ander lichaam wordt geleverd, of moet het regenwater in bakken verzameld en een reservoir gemaakt worden?	12. Het water wordt betrokken van de plaatselijke Waterl.-Mij., geen regenbakken.
13. In het laatste geval van vraag 12. Valt het maken van regenbakken dan ook onder de begrooting en moet dan met de later te bouwen gedeelten rekening gehouden worden (grootte en ligging?)	13. Zie antw. vraag 12.
14. Moet de slaapgelegenheid der verpleegden, zijnde 2×2.25 M., als alcoof beschouwd worden?	14. Afzonderlijke ruimte doch één met het groot vertrek.
15. In het program „Verzorgingshuis" staat in art. 4, sub 5: beide groepen A en B moeten uit één keuken bediend worden. Hieronder vallen toch niet de bewoners der 30 kamertjes, daar dezelven fornuis kunnen plaatsen? Slaat deze bediening alleen op de latere genoemd „hulpbehoevende zieken" dezer groep?	15. De bereiding der spijzen geschiedt in de keuken. Alles wordt uit één keuken bediend! Zie art. 4 sub III, het fornuis bedoeld in de 30 afzonderlijke woningen is bedoeld voor verwarming en hulpmiddel voor huishoudelijk gebruik.
16. De terreinbreedte van 100 M. wordt die ook nog door dwarsstraten aangegeven?	16. Neen, zie antw. vraag 35.
17. Wat moet ik verstaan onder een recreatievertrek?	17. Een vertrek, dat bestemd is voor ontspanning der verpleegden.
18. Mogen de teekeningen op carton geplakt worden?	18. Zie antw. vr. 3.
19. Wat wordt er bedoeld met: de schadeloosstelling bedoeld in art. 16 der „Algemeene regelen" wordt bepaald op *f* 1500.—. Algemeene regelen, waarvan?	19. Met de algemeene regelen worden bedoeld de „algemeene regelen" welke in artikel 13 van het program in den breede zijn omschreven.
20. Zou er geen mogelijkheid bestaan den tijd van inlevering met een maand of een halve maand te verlengen?	20. Beantwoording hiervan is vervallen.
21. Art. 4. A. I. 1a. Moet de afmeting van de slaapruimte 2 M. × 2.25 M. stipt worden aangehouden? Moet de lengte 2.25 of de breedte 2 M. gelegen zijn aan het kamertje? (m.a.w. moet het bed geplaatst worden aan den achterwand of aan den zijwand?)	21. De bij programma opgegeven minimummaten aan te houden; zie overigens antw. vr. 3 en 14.

22. Art. 4. A. II. 2. Moet in de gemeenschappelijke zalen ruimte gehouden worden voor het opstellen van waschtafels? Hoe stelt de jury zich de afmeting dezer zalen voor ten opzichte van het aantal M². en M³. per bed? Mogen de bedden twee aan twee, naast elkander geplaatst zijn? Is een afstand der bedden onderling noodig van 1 M. of is 0.69 voldoende? 7 of 10 M². grondvlak per bed? 6—7.50 of 8 M. breedte der zaal? 36 M³. per bed of minder? Hoogte der zalen 3.50 M. of 4.50 M.?	22. Ja. Zie antw. vr. 3.
23. Art. 4. A. II. 6. Mag dit plat worden afgedekt bijwijze van loggia of veranda? Wat rekent de jury als een „ruim" plat; is het ook mogelijk een minimum-aantal M². vast te stellen? Moet de W.C. onmiddellijk gelegen zijn, met het voorportaal, aan de ziekenzaal? Waarvoor dient het waschkamertje, wellicht voor waschen van schotels en gereedschap voor de ziekenzaal? Is eenige afmeting (minimum hier niet voor vast te stellen?	Zie antw. vr. 3. Het waschkamertje dient voor 't dagelijksch huishoudelijk gebruik van schotels, gereedschappen voor verpleegden en personeel enz. Zie verder beantw. vr. 3.
24. Art. 4. A. III. Mag het personeel verdeeld worden over II en III? Mogen de slaapkamers van het verplegend personeel liggen naast de ziekenzalen? En het personeel voor keuken, linnen- en waschkamer gehuisvest zijn in III? Indien wordt aangenomen (art. 4—6), dat de „ouden van dagen" zelf ook werkzaam zijn, is een aantal van twee kamers dan toch niet weinig? (verpleegsters, verplegers, hoofd keuken, hoofd naaikamer, knecht.)	Zie antw. vr. 3.
25. Art. 4. A. III. b. Is het doodenhuisje bedoeld als één vertrek voor het plaatsen van de kist op schraag? Of moet er nog een wachtkamer met W.C. bij voor de familie van de(n) overledene?	25. Met één vertrek.
26. Art. 4. B. Mag het „behoorlijk gescheiden" zóó worden opgevat, dat mannen en vrouwen gebruik maken van één gemeenschappelijken ingang? Hoe is anders het gebruik van W.C.'s en badkamers gedacht? Mag dit gebouw in onmiddellijk contact staan met het hoofdgebouw A II? (b.v. door een gang, alleen ten dienste van het personeel)? Mag dit gebouw ook gedacht worden als twee afzonderlijke gedeelten, ter weerszijden van het hoofdgebouw A II, alléén verbonden met een gang voor het personeel? Zoo niet, moet er dan niet gerekend worden op bijkeuken (ontvangst en uitgifte spijzen), kasten voor servies, enz. en theekeuken? Gaarne zag de vrager meer nauwkeurig bepaald, hoe de jury zich het bedrijf (de exploitatie) voorstelt. (Zoo ontbreekt een portiers- en tuinmanswoning.) Zullen anders de plannen niet te zeer uiteenloopen?	26. Ja, zie ook antw. vr. 1 en 2. Lees het programma p. 4 B sub 3. Zie antw. vr. 3 en 5. Zie antw. vr. 5. Zie antw. vr. 3 en 5. Zie vorig lid. Geen portiers-, geen tuinmanswoning, exploitatie geschiedt met behulp der verpleegden zoo eenvoudig mogelijk.
27. Art. 5. Is de jury geneigd in het programma de bepaling op te nemen, dat het ontwerp van het gebouw in historischen stijl ongewenscht is, en dus het gebouw of gebouwencomplex het karakter moet dragen van dezen tijd? Of is de jury geneigd zich over dit punt meer beslist uit te spreken, dan met een „dit wordt aan een ieder overgelaten"?	27. Zie antw. vr. 3.
28. Art. 6. Moet bij de keuken gerekend worden op een grooten schoorsteen? Hoe is te dien opzichte dan gerekend op de keukeninrichting? Wordt b.v. voor allen tegelijk gekookt of groepsgewijze? Maken bewoners van groep A, I ook nog gebruik van de keuken, b.v. bij ziekte der vrouw? Welk systeem van koken wordt gevolgd?	28. Zie antw. vr. 3. Installatie kookinrichting is buiten begrooting. Zie antw. vr. 15.
29. Art. 7A. Mag deze teekening worden uitgevoerd in vlakke kleuren? D. Mag de lucht achter de gebouwen met vlakke tint worden aangegeven? E. „Zuid-Westelijke hoek van het terrein" behoeft zeker niet letterlijk te worden opgevat? Een perspectief uit het Zuid-Westen is zeker ook goed? „Opgehaald uit den platten grond" beteekent toch niet, dat de platte grond perspectivisch er onder geteekend moet zijn? Bij eenvoudiger methode is het zeker voldoende, wanneer de ontwerper kan aantoonen, dat de perspectief niet gefantaseerd is? Hier mag de achergrond zeker ook worden ingevuld met vlakke tint? Omvat de perspectief het geheele gebouwencomplex na de voltooiing óók van gebouw B en het dubbele aantal woningen A I? Natuurlijk is bedoeld een perspectief in vogelvlucht? F. De gespecificeerde raming omvat, wat het oordeel der jury, omtrent het overschrijden der bouwsom betreft, zeker alléén het op het oogenblik uit te voeren gedeelte tot een bedrag van *f* 90.000.—? Of moet van het geheele gebouwencomplex de begrooting (gespecificeerd) worden opgemaakt?	29. Lees speciaal art. 7 van het programma, waarin alles duidelijk omschreven is met voldoende vrijlating van de inzichten en opvattingen der ontwerpers. Lees art. 6. Opwerken der teekening anders dan in programma voorgeschreven is verboden volgens regelen P.P.C.
30. Art. 12. Is het de jury mogelijk een termijn vast te stellen, waarin de beoordeeling geschied moet zijn?	30. Neen.
31. Gaarne vernam ik of de 30 kamertjes voor afzonderlijke bewoning, opgevat moeten worden als 30 woningen, dus ieder een afzonderlijken uitgang moet hebben? Zoo ja, of op deze woningen van toepassing is art. 178 17bis der bouwverordening, en gezien de mogelijkheid van vrijstelling door B. en W. hoeveel woningen in één gebouw vereenigd mogen worden?	31. Zie antw. vr. 9.
32. Mogen de in art. 4 A. I. 1 genoemde kamertjes ieder een uitgang hebben naar buiten, zoodat de bewoners naar eigen goeddunken het terrein der stichting kunnen verlaten, of moet zulks door één hoofdin- en uitgang geschieden?	32. Zie antw. vr. 1 en 9. Ieder kamertje mag eigen uitgang hebben maar voor verlaten van het terrein is één hoofd-in- en -uitgang noodig.
33. Moet uit de laatste alinea van art. 6 opgemaakt worden, dat het gevraagde ontwerp geen centrale verwarming mag worden toegepast?	33. Geen centr. verwarming. Zie antw. vr. 7.
34. Is het terrein rechthoekig?	34. Ja.
35. Is het terrein van alle zijden vrij?	35. Langs beide niet aan de wegen liggende zijden komen belendingen, doch open bebouwing.

36. Zijn de in art. 4, sub III genoemde kamers voor Directrice bestemd voor woonvertrekken of voor kantoor?	36. Voor woonvertrekken.
37. Zijn de kamers genoemd in art. 4. sub III en bedoeld voor het personeel, elk voor een of meerdere personen bestemd? Moeten er b.v. het keuken- en linnenkamerpersoneel ondergebracht worden?	37. Zie antw. vr. 6.
38. Mag uit de 5e bepaling van art. 4 alsook uit sub III begrepen worden, dat het recreatievertrek ook als eetzaal dienst zal doen?	38. Als regel niet; de hulpbehoevenden eten gewoonlijk in hun eigen zaal, vandaar de vraag naar eenige ruimte als dagverblijf.
39. Art. 4. A. 1c. Stookgelegenheid voor klein fornuis. Moet het fornuis in een aparte ruimte, klein kamertje staan?	39. Neen.
40. Art. 7. E. Perspectiefteekening vanaf den Zuidwestelijken hoek van het terrein. Als op dit punt of onmiddellijk hierbij een der gebouwen staat, waardoor het grootste gedeelte onzichtbaar wordt, wat moet dan worden gedaan?	40. Zie antw. vr. 3.
41. Het oppervlak per kamertje, berekend volgens de voorgeschreven afmetingen, in het programma is niet in overeenstemming met het bepaalde in art. 13 der Bouwverordening. Mag worden aangenomen, dat B. en W. vrijstelling van dat artikel verleenen en dus het programma kan worden gevolgd?	41. Zie antw. vr. 9.
42. Is de stookgelegenheid voor klein fornuis gevraagd sub 1 van art. 4 in de kamer of in een afzonderlijke ruimte (keukentje) bedoeld?	42. Neen.
43. Mag het aantal W. C.'s, gevraagd in art. 4, 1e aanmerkelijk worden vermeerderd? Zoo ja, kunnen de urinoirs dan vervallen?	43. Zie antw. vr. 3.
44. Is in de gestelde bouwsom ook begrepen het architecten-honorarium? en het salaris voor den opzichter?	44. Neen.
45. Kan de rioleering voor afvoer van water en faecaliën op het gemeenteriool worden aangesloten?	45. Ja.
46. Kan de stichting op de gemeente-waterleiding worden aangesloten?	46. Ja.
47. Mag worden aangenomen, dat B. en W. vrijstelling verleenen van het bepaalde in art. 2, lid 3 der Bouwverordening?	47. Ja.
48. In art. 4, sub 1 van het programma wordt voor de slaapgelegenheid een oppervlak van 2×2.25 M².=4.5 M². gevraagd. De Bouwverordening eischt in art. 14 hiervoor 5 M². Welk van de beide afmetingen moet hiervoor worden genomen?	48. Er zijn geen afgesloten slaapvertrekken bedoeld. Zie overigens antw. vr. 9 en 14.

49. Mogen in afwijking van het bepaalde in art. 17bis lid a en van het bepaalde in art. 17 der Bouwverordening respectievelijk meer dan 4 en meer dan 6 woningen (kamertjes) naast elkaar worden gebouwd?	49. Ja, zie antw. vr. 9.
50. Mag in afwijking van het bepaalde in art. 18 der Bouwverordening één gemeenschappelijke uitgang voor een blok kamertjes gemaakt worden?	50. Ja, zie antw. vr. 9 en 32.
51. Mag de uitgang, bedoeld in vraag 50 uitkomen op een ruim binnenplein?	51. Zie ant. vr. 9 en 32.
52. Indien vraag 50 ontkennend wordt beantwoord, mogen de uitgangen voor ieder kamertje afzonderlijk uitkomen op een ruim binnenplein?	52. Zie antw. vr. 50.
53. Art. 21 der Bouwverordening bepaalt, dat bij iedere woning een privaat moet worden gemaakt, Kan voor de kamertjes hiervoor worden afgeweken en dus het programma worden gevolgd?	53. Ja, zie antw. vr. 9.
54. Moet behalve de uitbreiding, in het programma reeds opgenomen, ook nog rekening gehouden worden met eene eventueele tweede uitbreiding?	54. Dit wordt niet gevraagd.
55. Wanneer alle zalen op den beganen grond worden geprojecteerd, kunnen dan de ruimten voor de later op te stellen personen- en spijzenliften geheel vervallen?	55. Zie antw. vr. 3.
56. Is het de bedoeling, dat de recreatiezaal, uitsluitend is ten dienste der hulpbehoevenden of zullen zich hier ook de bewoners der 30 kamers verpoozen?	56. De recreatiezaal is bedoeld voor alle categoriën van bewoners.
57. Moet de onder B. bedoelde uitbreiding met het nu te bouwen oeconomiegedeelte één geheel vormen? Of kan dit als vrijstaand paviljoen worden opgevat?	57. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
58. Kunnen Bestuurs- en kamer-Directrice op verdieping worden ondergebracht?	58. Lees art. 3. 2e lid v. h. programma. Bestuurskamer is niet een vertrek voor personeel.
59. Zijn de kamers personeel bedoeld als dag- of nachtverblijf, of beide?	59. Volgens progr. dag- en nachtverblijf.
60. Moeten bestuurskamer, spreekkamer en 2 kamers voor directrice zich in het oeconomiegedeelte bevinden of mogen deze ook geprojecteerd worden in het gedeelte van gemeenschappelijke bewoning?	60. Zie antw. vr. 3.
61. Moet men aannemen, dat de belendende terreinen tusschen de wegen zijn bebouwd en zoo ja, op welke manier?	61. Open bebouwing.
62. Is men vrij om in het recreatievertrek een schouw of schoorsteenmantel te maken?	62. Zie antw. vr. 3 en 69.

63. Moeten de in de 30 kamertjes wonenden van uit de keuken bediend worden of koken ze voor zich hun eigen eten?	63. Zie antw. vr. 15.
64. Moeten de gangen of gang voor verbinding der 30 kamertjes glasdicht zijn of is het ook toegestaan een open kolonade te maken?	64. Gesloten verbinding, zie ook antw. vr. 5.
65. Is de recreatiezaal bestemd voor personeel of voor verpleegden? Moet zij beneden zijn of is het geoorloofd haar op verdieping onder te brengen?	65. Voor de verpleegden. Beneden zie art. 3 program.
66. Mogen de 30 kamertjes in een geheel vrijstaand gebouw ontworpen woredn of moeten zij gemeenschap hebben met II en III?	66. Zie antw. vr. 5.
67. Mag B. als afzonderlijk vrijstaand gebouw gedacht worden of moet het in directe gemeenschap zijn met II en III?	67. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
68. Behoeft er niet op verwarmingskelder gerekend te worden met schoorsteenen, enz.?	68. Neen.
69. De schoorsteenkanalen zijn toch zeker alleen te maken in bestuurskamer en kamer Directrice? Of moet er in alle vertrekken op schoorsteenkanalen gerekend worden?	69. Er komen schoorsteenkanalen in alle vertrekken, doch alleen schoorsteenmantels volgens programma art. 6.
70. Mag het plat (art. 4, sub 6, bladz. 3) ook overkapt worden?	70. Zie antw. vr. 3.
71. Is in de bouwsom van *f* 90.000.— ook begrepen het honorarium van den architect en den bouwopzichter?	71. Neen.
72. Hoe moeten in een ruimte van 2×2.25 M. opgegeven in artikel 4A I 1a. twee personen slapen? Is daar bedoeld een tweepersoons ledikant van 1.20×2.00 M.	72. Zie antw. vr. 3.
73. Is het voldoende genoemde ruimte door een gordijn af te scheiden van het woonvertrek?	73. Ja, zie antw. vr. 14.
74. In verband met den eisch, gesteld in art. 4, A. I, 2 doet zich de vraag voor of de stichting deze 30 kamertjes wenscht als een gesticht, waar dus een gemeenschappelijke zolder is met 30 bergruimten daarop afgescheiden; of als een hofje, waar dus ieder bewoner zijn eigen bergzoldertje krijgt?	74. Gewenscht zolder met 30 bergruimten, bereikbaar door gemeenschappelijke trap.
75. Mogen de slaapzalen, gevraagd in art. 4 B, 1 en 2 op de verdiepingen gelegd worden?	75. Neen, zie art. 3 programma.
76. Art. 5, laatste alinea staat: „Op installatie van electrische verlichting, centrale verwarming en terreinafscheiding behoeft niet gerekend te worden, maar wel de schoorsteenkanalen voor kachels en schoorsteenmantels voor bestuurskamer en de kamers voor de directrice." Is de bedoeling, dat alleen op schoorsteenkanalen en schoorsteenmantels in de bestuurskamer en twee kamers directrice en de in art. 4, A, I, 1 genoemde 30 kamertjes wordt gerekend; of moet de ontwerper schoorsteenkanalen enz. projecteeren in alle vertrekken waar volgens zijn meening verwarming moet worden aangebracht zooals in de ziekenzalen en zalen voor hulpbehoevenden?	76. Ja, in alle vertrekken; zie voorts antw. vr. 7 en 69.
77. Volgens art. 6, 1e alinea, moet op aanleg van gas- en waterleiding gerekend worden. Is de bedoeling koud- en warmwaterleiding of alleen koudwaterleiding?	77. Alleen koudwaterleidingen.
78. Welk meubilair zal geplaatst worden in de vertrekken van de verpleegden?	78. Zie antw. vr. 3.
79. Moeten geleverd worden gordijnen als behoorende tot een geheele aflevering van het gebouw of gebouwencomplex?	79. Neen, meubilair behoeft niet onder de begrooting opgenomen te worden.
80. Welk is het meubilair der overige vertrekken en moet dit bijgeleverd worden?	80. Neen, zie antw. vr. 79.
81. Er wordt in het programma gezegd, dat er geen centrale verwarming in het gebouw komt en van schoorsteenmantels wordt slechts gesproken voor bestuurskamer en kamers Directrice. Is het soms de bedoeling gasverwarming toe te passen?	81. Neen, zie antw. vr. 7 en 69.
82. Zou de gemeente ontheffing willen verleenen en willen toestaan, dat er rieten daken worden toegepast. Of wil men dat beslist niet?	82. Neen.
83. Moeten hulpbehoevenden en zieken gebruik maken van de recreatiezaal?	83. De recreatiezaal is voor alle bewoners van afdeeling *a*, die daarvan gebruik willen maken.
84. Kan er op gerekend worden, dat de vergunning bedoeld in art. 48 van de Bouwverordening verleend wordt?	84. Ja.
85. Kan er op gerekend worden, dat B. en W. ontheffing zullen verleenen van het voorschrift in art. 56a voorzoover dit betrekking heeft op rieten daken?	85. Neen.
86. Is het de bedoeling, dat de ontwerper de gevraagde ruimten naar eigen inzicht in afzonderlijke gebouwen vereenigen mag; of: zijn de vier gedeelten in art. 4 van het programma (sub A, I, II, III, en IV) bedoeld als afzonderlijke gebouwen, en heeft de ontwerper alleen de vrijheid hem in dat artikel bij het N. B. gegeven?	86. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
87. Moeten de 30 (60) woninkjes door een gang verbonden worden, en zoo ja, mag die dan open zijn, of moet ze gesloten zijn?	87. Zie antw. vr. 5.

88. Zijn de beide kamers voor personeel, genoemd onder A III. blz. 4, ieder bestemd voor één persoon, òf indien niet, voor hoeveel dan? Moeten er geen verdere vertrekken voor personeel zijn?	88. Voor het onder de beantw. van vraag 6 genoemde aantal personen.
89. Moet elk woninkje voorzien zijn van een gootsteen?	89. Neen, zie antw. vr. 136.
90. Wordt met de ruimte van 2×2.25 M. bedoeld een bedstee of een afzonderlijk kamertje?	90. Zie antw. vr. 14.
91. Is het noodzakelijk, dat de woningen in verbinding staan met de keukens of kunnen zij geheel afzonderlijk ontworpen worden?	91. Zie antw. vr. 5.
92. De later te stichten werkpaatsen moeten dat zijn afzonderlijke gebouwtjes en hoeveel?	92. Niet op te geven, zie beantw. vr. 3. Volgens programma niet in de begrooting op te nemen.
93. Zou, indien een latere oplevering dan 1 October niet gewenscht is, toegestaan kunnen worden, de teekeningen in potlood af te leveren zonder tot schetsmatigheid te vervallen?	93. Vervalt.
94. Moet aan de west- en oostzijde van het terrein besloten bebouwing gedacht worden?	94. Neen, open bebouwing.
95. Is art. 17 Afd. 3 der Hilv. Bouwverordening geen bezwaar voor de in art. 4, A, sub I, 1 van het programma bedoelde opvatting voor afzonderlijke bewoning?	95. Neen, zie antw. vr. 9.
96. Kunt U ongeveer het aantal der werkplaatsen, bedoeld in art. 4, A, sub IV opgeven?	96. Neen, zie antw. vr. 92.
97. Moet voor centrale verwarming geen kelder geprojecteerd worden?	97. Neen.
98. De bedoeling is toch zeker, dat elke woning ingericht is voor een oud gehuwd paar?	98. Ja.
99. Het is toch zeker niet noodig, dat elke woning een aparte trap naar den zolder heeft?	99. Neen, zie antw. vr. 74.
100. Moet ook op den plattegrond aangegeven worden hoe de 30 woningen verdubbeld kunnen worden of mag met het oog op de groote afmetingen die deze teekening zoude verkrijgen, dit alleen op de situatie aangegeven worden?	100. Op de situatie is voldoende.
101. Mogen de lokaliteiten onder groep B bedoeld, die dus eerst later gebouwd worden, met het oog ook op de groote afmetingen, die de plattegrond 1 à 100 zoude verkrijgen ook desnoods op eene aparte teekening aangegeven worden?	101. Ja.
Van deze groep behoeft zeker geen doorsneeteekening gegeven te worden?	Neen.

102. Het is zeker voldoende in slechts ééne woning de plaatsing der meubelen aan te geven en ook is het zeker wel toegestaan, dat in elke woning bijv. een zeer eenvoudige houten schoorsteenmantel aangebracht wordt?	102. Zie antw. vr. 3.
103. Mogen in de toelichting soms nog schetsjes, ter verduidelijking bijv. van het interieur enz. gegeven worden en wat is precies bedoeld met vlakke tint voor de lichtopeningen; mogen die dus gewasschen worden of is ook zwart toegestaan voor de vensters; mag het metselwerk der gevels ook door horizontale lijnen aangegeven worden en zijn mogelijk ook arceeringen toegelaten?	103. Zie antw. vr. 29.
104. Mogen de linnen-, verstel- en strijkkamer, de bestuurskamer, slaapkamer directrice op een bovenverdieping zijn gelegen?	104. Linnen-, verstel-, strijkkamer en bestuurskamer zijn niet vertrekken voor het personeel. (Art. 3 2e lid van het programma.)
105. Hoe liggen de openbare wegen langs het terrein ten opzichte van het maaiveld?	105. In elk geval niet hooger dan het maaiveld.
106. Zijn de beide wegen langs het terrein voorzien van een gemeentelijk riool?	106. Ja.
107. Moeten de werkgelegenheden ook ter begane grond zijn gelegen en moeten deze tot een groep vereenigd zijn gelegen of wel in overdekte gemeenschap met de woongebouwen?	107. Zie antw. vr. 3 en 92.
108. Art. 4. Mogen wasch- en doodenhuis onder één dak vereenigd zijn?	108. Zie antw. vr. 3.
109. Hoe groot is het personeel, waarvoor 2 slaaptevens zitvertrekken moeten worden ontworpen?	109. Zie antw. vr. 6.
110. Moeten de brandstoffen beslist in een kelder worden geborgen?	110. Programma aanhouden.
111. Volgt uit de bepaling, dat de in het programma sub II en III genoemde lokalen desgewenscht tot één gebouw mogen worden vereenigd, dat de sub I genoemde in een afzonderlijk geheel afgescheiden moeten staan?	111. Zie antw. vr. 5.
112. Moet bij de afdeeling B geen theekeuken enz. ontworpen worden?	112. 't Is gewenscht volgens 't programma te werken.
113. Moeten alle teekeningen in gitzwarte lijnen op wit teekenpapier worden uitgevoerd zonder opwerking in eenigerlei vorm (behalve het invullen der vensters met vlakke tint) dus ook zonder as- en systeemlijnen, enz.?	113. Zie antw. vr. 29.
114. Moet in alle vertrekken, gangen enz. gasverlichting worden aangelegd en bij de verpleegden voor kookgas?	114. Ja, doch geen kookgas bij de verpleegden.

115. Valt de geheele terreinaanleg, ook de wegen, buiten de begrooting?	115. Kosten terrein- en wegenaanleg buiten begrooting. Zie art. 5 van het programma.
116. Moeten de zitkamers van het personeel, de verstel- en linnenkamers, de spreekkamer niet van stookgelegenheid worden voorzien? Of komt er voor deze en andere (ziekenzalen, enz.) eene centrale verwarming, hoewel deze niet in de begrooting behoeft te worden opgenomen, en moet daarvoor een kelder worden gebouwd?	116. Zie antw. vr. 7 en 69.
117. Moet er ook een eetzaal gereserveerd worden voor de hulpbehoevende mannen en vrouwen? Zoo ja, hoe groot moet deze zijn, of moet het recreatievertrek als eetzaal dienst doen?	117. Volgens 't programma te werken. Zie antw. vr. 38.
118. Wat wordt bedoeld in art. 4. 6e, dat zoo min mogelijk personeel van buiten zal moeten worden aangesteld?	118. De verpleegden zullen zichzelf en elkaar zooveel mogelijk helpen.
119. Zijn de in art. 4. A. 1 voor bewoning van 2 personen bestemde kamertjes bedoeld te worden bewoond door man en vrouw of worden mannen en vrouwen gescheiden en moet deze scheiding doorgevoerd worden?	119. De 30 kamertjes zijn bestemd voor echtparen.
120. Art. 3, laatste alinea vermeldt maten van 0.50 en 0.65 boven maaiveld: a. welke is de hoogte van het maaiveld ten opzichte van de kruin der aangrenzende wegen? b. Mogen de tuinen boven maaiveld worden opgehoogd? c. Zoo ja, zijn dan de kosten van ophooging en van den tuinaanleg bedoeld sub 7 A in de begrooting op te nemen en tegen welke eenheidsprijzen? d. Is „de stookgelegenheid met fornuis" sub A I e een afgesloten keukentje? e. Is de beplanting die het gebouwencomplex omgeeft genoemd in art. 5, buiten of binnen het terrein van 100 × 160 M.? f. Worden voor de in art. 6, 1e alinea genoemde water-, gasleiding, enz. geen eenheidsprijzen vastgesteld?	120. a. Zie antw. vr. 105. b. Zie antw. vr. 3. c. Zie antw. vr. 115. d. Neen. e. Binnen het terrein. f. Hiervoor uit te trekken een post van *f* 1200.—.
121. Is het verkeerd meerdere vertrekken in de plattegrond op te nemen dan het programma aangeeft?	121. Zie antw. vr. 3.
122. Is het bijv. verkeerd bij de ziekenzalen een zitslaapkamer voor de dienstdoende zuster te reserveeren, of zijn de genoemde (in het programma) zit-slaapkamers voor personeel voor de zusters bestemd?	122. Zie antw. vr. 3.
123. In art. 2 staat, dat de ontwerpers niet gebonden zijn aan de op het uitbreidingsplan van Hilversum getraceerde wegen. Wil de jury bovengenoemd uitbreidingsplan publiceeren of op andere wijze de ontwerpers er mede in kennis stellen, daar dit toch voor de algemeene situatie noodzakelijk is? Waarvoor dient het in art. 4 voor de kamertjes gevraagd klein fornuis daar de voeding toch in de groote keuken wordt bereid?	123. Neen. Zie antw. vr. 15.
124. Moet elk kamertje (b.v. door een stolpdeur) dadelijk toegankelijk zijn van uit den tuin, of is het voldoende in de gemeenschappelijke gang eenige uitgangen naar den tuin te maken?	124. Zie antw. vr. 9 en 32.
125. Is de bedoeling van alinea 5 van art. 4, dat de 1e groep van A (afzonderlijke bewoning) niet van uit de keuken, waarover in genoemde alinea wordt gesproken, zal bediend moeten worden? Is dit de beteekenis van: „(Zie onder II)"?	125. Wel uit de keuken, zie programma art. 4 sub III en antw. vr. 15.
126. Is het eisch, dat groep A I (afzonderlijke bewoning) in een afzonderlijk gebouw moet worden ondergebracht?	126. Zie antw. vr. 3 en 5.
127. Hoe zijn de belendingen van het terrein, voorzoover dit niet aan de parallelwegen grenst?	127. Open bebouwing.
128. Moeten de slaapplaatsen in de woonvertrekken direct licht en lucht ontvangen?	128. Zie antw. vr. 4.
129. Is met de bepaling, dat het sub II en III genoemde in één gebouw mag worden vereenigd, uitgesloten de vereeniging daarmede van het sub I genoemde?	129. Neen, zie antw. vr. 5.
130. Moeten de woonkamers voorzien worden van waterleiding en gootsteen?	130. Neen, zie antw. vr. 136.
131. Moeten de werkplaatsen in het gebouw geplaatst worden, of afzonderlijk in den tuin? Mag men b.v. waschhok en werkplaatsen samenvoegen?	131. Zie antw. vr. 3 en 92.
132. Verzoekt de eenheidsprijzen te bepalen van: 1 M². behangwerk met grondpapier, 1 M². mastiekbedekking, 1 M². voegwerk, 1 M. gaspijp (1″) met inbegrip van aanlegkosten. 1 M. gegoten afvoerbuis, wijd 8 c.M., 1 M. ijzeraarden buis van 10, 12 en 15 c.M.	132. Zie antw. vr. 120 f, de prijzen der overige materialen die in beperkte hoeveelheden gebruikt worden zijn voldoende bekend.
133. Moet het gedeelte B van het program (van personen, aan wie niet de noodige vrijheid gegeven kan worden) een afzonderlijk gebouw zijn of mag het met A sub 1, 2 of 3 verbonden worden, zoodat de scheiding alleen plaats heeft door een gang?	133. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
134. Is het de bedoeling, dat er in alle vertrekken op schoorsteenkanalen gerekend moet worden? Eveneens wat er onder „toegangen" verstaan wordt.	134. Ja. Er kan moeilijk duidelijker antwoord gegeven worden. Toegang tot het gebouw.

135. Is de bedoeling, dat elk kamertje door middel van gas wordt verlicht?	135. Ja.
136. Is de bedoeling, dat in elk kamertje water kan getapt worden of kan daarvoor een gelegenheid worden gemaakt in de gang?	136. Tapplaats met gootsteen in den gang is voldoende.
137. Moet het waschhuis beslist afzonderlijk staan en moet daaraan niet verbonden zijn linnenkamer, verstelkamer en strijkkamer?	137. Zie antw. vr. 3.
138. Mogen de 30 kamertjes bedoeld in A I en het later te stichten gedeelte B elk in een afzonderlijk, geheel vrijstaand gebouw worden ondergebracht of moeten zij met II en III een groot gebouw vormen, hetwelk in op zich zelf staande afdeelingen wordt verdeeld?	138. Zie antw. vr. 3 en 5.
139. Moet er voor de 30 kamertjes (A I) niet op een of meer badkamers gerekend worden?	139. 't Is gewenscht volgens 't programma te werken.
140. De onder A II 6 genoemde waschkamertjes, zijn dat waschgelegenheden voor de verpleegden of spoelkeukentjes bij theekeukentjes?	140. De waschgelegenheden zijn slechts voor huishoudelijk gebruik bedoeld. Zie ook antw. vr. 23.
141. Mogen linnen-, strijk-, verstelkamer, kamer Directrice en zit-slaapkamer personeel op verdieping worden ondergebracht?	141. Zie antw. vr. 104.
142. Moet voor verpleegden groep A de beschikbare slaapgelegenheid in tweeën gegeven worden? Moet deze bestemde ruimte/ruimten worden afgesloten, zoo ja, moet deze afscheiding in de kostenberekening opgenomen worden?	142. Zie antw. vr. 14 en 119.
143. Moeten de materialen met eenheidsprijzen, genoemd in het programma, beschouwd worden als de door de jury bij voorkeur gewenschte, en zijn andere als b.v. tegelvloer voor W. C., gangen, badkamers en keuken niet gewenscht, indien de mogelijkheid bestaat ze in de kostenbegrooting op te nemen?	143. Zie antw. vr. 3.
144. Mogen de teekeningen niet gekleurd worden; alleen de lichtopeningen?	144. Zie antw. vr. 29.
145. Mogen voor de éénkamerwoningen zonder verdieping de binnenmuren dik 0.11 M. als balkdragende muur worden bestemd als de afmeting van balklaag tot balklaag (4 M.) binnen de gestelde grens blijft van art. 35 4 der bouwverordening?	145. Ja.
146. Moet in de kostenberekening begrepen zijn aanrechten, kasten, provisie en dergelijke?	146. Ja.
147. Mag of moet worden aangenomen, dat de toegang tot het terrein resp. tot de Stichting komt vanaf een der wegen loopende van Oost naar West, dus daar waar het terrein 100 M. breed is?	147. Ja, dit moet.
148. Kan worden aangenomen, dat in deze parallelwegen een gemeentelijke rioleering ligt of zal worden aangebracht, waarop de leidingen voor faecaliën en menagewater kunnen worden aangesloten?	148. Ja.
149. Heeft „houten vloeren" onder A, e genoemd, alleen betrekking op deze 30 woningen en dan alleen op de woonruimten of strekt zich dit ook tot de gangen uit? en worden de vloeren onder II en III genoemd aan den ontwerper vrijgelaten?	149. Zie antw. vr. 3.
150. Is ook de grootte der kamers van het personeel onder III genoemd (twee kamers, slaap-, tevens zitkamer) aan te geven p. m. of anders het aantal bedden?	150. Zie antw. vr. 3 en 6.
151. Kunnen de teekeningen opgerold verzonden worden?	151. Zie antw. vr. 3.
152. Ligt het in de bedoeling de gevraagde stookgelegenheid voor klein fornuis (art. 4 A I c) in een z.g.n. keukenkast onder te brengen? Zoo ja, moet dan hierin niet tevens spoelgelegenheid worden gemaakt?	152. Neen.
153. Waar niet op centrale verwarming behoeft te worden gerekend, moet dan in alle andere vertrekken en ziekenzalen op schoorsteenkanalen voor gewone kachels worden gerekend?	153. Ja.
154. Mogen de naderhand te verdubbelen 30 stuks 2 persoons woongelegenheden boven die welke het eerst worden gemaakt, alzoo op een verdieping worden geprojecteerd?	154. Neen.
155. Art. 4, II, 1. Recreatievertrek. Moet dit vertrek gedacht worden als een voor conversatie gezellig samenzijn, lezen enz. dus voor dagelijksch gebruik, of een dat bestemd is voor feestelijke bijeenkomsten, lezingen of bijzondere gelegenheden, die meer zeldzaam voorkomen?	155. Voor dagelijksch gebruik. Zie antw. vr. 83.
156. Indien dit laatste het juiste inzicht is, moet voor dit vertrek dan ook gebruik gemaakt worden door bewoners van groep A en ook later door die van B?	156. Zie antw. vr. 155.
157. 30 kamers A sub voor 2 personen, is bedoeld een echtpaar?	157. Ja.
158. A sub I (b) ventilatie zoo naar buiten als naar de gang. Is de bedoeling ventilatie in de kamer of alleen slaapkamer of in beide?	158. Zie antw. vr. 4.

159. Hoe groot moet minstens of op hoeveel personeel moet gerekend worden voor de zit-slaapkamers personeel?	159. Zie antw. vr. 6.
160. Hoe groot doodenhuis?	160. 1 Vertrek.
161. Wat zijn dat voor personen, die geen vrijheid van beweging verkrijgen?	161. Zie art. 4 aanhef sub 3e. van 't programma.
162. Moet bij tuinaanleg op moestuin worden gerekend?	162. Neen, zie art. 5 van 't programma.
163. In artikel 4, 5e staat, dat beide groepen van uit één keuken moeten worden bediend (zie onder II). Onder II staan uitsluitend bepalingen, betreffende de afdeeling gemeenschappelijke bewoning (groep A). In artikel III staat, dat de keuken, p.m. 55 M². + bijkeuken p.m. 25 M². moet dienen voor het geheel dadelijk, zoowel als later te stichten tehuis. deze bepalingen zijn m.i. met elkander in strijd. In art. 4, A, I sub c staat, dat in de kamertjes voor afzonderlijke bewoning een stookgelegenheid met fornuis moet zijn. Dit vergroot mijn verwarring. Hieruit met zekerheid op te maken, of de afzonderlijke woningen al dan niet van uit de centrale keuken moeten worden bediend, is voor mij onmogelijk.	163. Zie antw. vr. 15.
164. Onder art. 4, III worden gevraagd: „kamers voor personeel." Op hoeveel personen ongeveer moet daarbij gerekend worden? Is het te verwachten, dat er mannelijk en vrouwelijk personeel zal zijn?	164. Zie antw. vr. 6.
165. Wat is de bedoeling van het woord „afzonderlijk" boven een waschhuis en een doodenhuis, met betrekking tot: N.B. (na het 4e lid van art. 4) betreffende de vereeniging van de onder II en III genoemde vertrekken?	165. Waschhuis en doodenhuis zijn ieder als afzonderlijk gebouw bedoeld.
166. Kan gerekend worden, dat de bel (voordeur) van uit de keuken bediend wordt, of moet portiersloge worden aangebracht?	166. Zie antw. vr. 6 2e gedeelte.
167. Zijn de in art. 14 bepaalde eenheidsprijzen bedoeld als opgave voor de te gebruiken materialen, of mag, mits voldoende prijsbepaling, ook van andere materialen gebruik gemaakt worden?	167. Ja.
168. Ligt het in de bedoeling, eventueele verdubbeling van de woningen, zoodanig te bewerkstelligen, dat ze onder B blz. 4 van het Programma kunnen worden beschouwd of onder het gedeelte A dus voor hen, wien vrijheid van bewegen gegeven kan worden?	168. De verdubbeling der 30 woningen staat geheel buiten het gevraagde onder B.

169. Wordt de ontwerper vrijgelaten al of niet een gang te projecteeren langs ieder kamertje, zie art. 4, A. I. b.	169. Zie antw. vr. 9 en 32.
170. Is het de bedoeling (art. 7, A) dat op de situatieteekening aangegeven wordt het plan van uitbreiding der gemeente Hilversum in de naaste omgeving van het terrein of wordt hieronder verstaan de eventueel gedachte uitbreiding van het gesticht?	170. Neen, alleen het gebouwen-complex.
171. Wanneer de vertrekken art. 4. A. II, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 — Art. 4. III, Art. 4. III, a en b door den ontwerper in afzonderlijke gebouwen zijn gedacht moet dan, zie art. 7c, van elk dezer gebouwen de voornaamste gevels en minstens twee doorsneden worden geteekend of is dit alleen het geval voor het hoofdgebouw?	171. De voornaamste gevels naar opvatting van den ontwerper.
172. Het gebouw komt tusschen twee wegen te liggen, aan welken kant moet de voorgevel liggen of wel welke van beide wegen is de hoofdweg?	172. Zie antw. vr. 3. Beide wegen van gelijke waarde voor het verkeer.
173. Er moet een situatie ingeleverd worden. Daar deze niet bij het program aanwezig is, zal het moeilijk zijn die er bij te geven.	173. Bedoeld is een situatie van de gebouwen op het terrein.
174. Wordt bij elk der 30 kamertjes een gootsteen of gootsteenkast verlangd?	174. Neen, zie ook antw. vr. 136.
175. Moeten de bij deze vertrekken gevraagde bergruimten rechtstreeksche verbinding hebben of kan zulks geschieden door één of meer gemeenschappelijke trappen?	175. Zie antw. vr. 74.
176. Gaat de aan de personen, bedoeld in art. 4, sub A, te verstrekken vrijheid zoo ver, dat ieder compartiment een eigen uitgang heeft of moet in- en uitgang uitsluitend door de hoofdvestibule of een gemeenschappelijke vestibule plaats hebben (voor controle op inwoners)?	176. Zie antw. vr. 1, 2 en 32.
177. Indien de ziekenzalen, bedoeld in art. 4, sub II, al. 5 en 6 op den beganen grond worden geprojecteerd, wordt dan de ruimte voor vertoef in de open lucht niet verlangd?	177. Zie antw. vr. 3.
178. Moet in elk geval op ruimten voor liften worden gerekend, ook indien de hiervoren genoemde zalen niet op de verdieping zouden komen? Zoo ja, dienen zij dan voor het personeel?	178. Zie antw. vr. 3.
179. Worden in art. 7 onder B en C verlangd de volledige plannen en voornaamste gevels ook van de uitbreiding?	179. Dit behoeft niet. Zie antw. vr. 5. Zie voorts onder 4 III. 1. (keuken).
180. Mag het geheele complex binnenshuis doorloopende verbindingen hebben, welke desnoods op de bij het programma voorgeschreven plaatsen door deuren kan worden gesloten gehouden?	180. Ja, zie antw. vr. 3.

181. Kan worden aangesloten op gemeentelijke water-, gasleiding en rioleering?	181. Ja.
182. Ik meen uit art. 4 A onder c en uit art. 6 te moeten lezen, dat er voor een woning van 2 personen verlangd wordt: een kamer groot minstens 15 M²., een slaapkamer groot 2 M.×2.25 M. en een ruimte, waarin stookgelegenheid voor klein fornuis, alsmede een schoorsteenkanaal (met of zonder mantel naar keuze van den ontwerper) voor verwarming der kamer. Is mijn meening hierover juist? en zoo niet, in hoeverre onjuist?	182. 't Programma omschrijft dit alles duidelijk genoeg. Zie overigens antw. op verschillende vragen, o.a. 14 en 21; 7 en 69, 15.
183. Zijn de 30 kamertjes elk voor een echtpaar bedoeld?	183. Ja.
184. Moet in de ruimte 2.00×2.25 een tweepersoonsbed of 2 afzonderlijke bedden en wat nog meer geplaatst kunnen worden?	184. Zie antw. vr. 3 en 14.
185. Om welke redenen hebben de personen in B geen vrijheid van beweging en moet voor hen ook op tuin gerekend worden?	185. Wegens hun karaktereigenschappen. U moet niet zoo nieuwsgierig zijn! Zie ook antw. vr. 161. Natuurlijk wèl tuin.
186. Is het de bedoeling (hoewel niet in bedrag bouwsom opgenomen) electrische verlichting en centrale verwarming aan te brengen?	186. Neen .
187. In verband met vereischte gas- en waterleiding: moet in elk kamertje gerekend worden op gasaansluiting en waterleidingkraan met gootsteen?	187. Alleen gas, zie ook antw. vr. 136.
188. Is het waarschijnlijk te achten, of vast te stellen, dat de in art. 2 genoemde parallelwegen door dwarswegen langs de grens van het terrein verbonden worden?	188. Zie antwoord vr. 35 en 61.
189. Worden in de stichting ook echtelieden opgenomen en gehuisvest in de in art. 4. I genoemde kamertjes?	189. Ja.
190. Wordt de afdeeling voor afzonderlijke bewoning ook centraal verwarmd?	190. Neen.
191. Wat is het doel der stookgelegenheid, in art. 4. I sub c genoemd? Mag dit ook kookgas zijn?	191. Neen, zie antw. vr. 15.
192. Worden in de afzonderlijke kamertjes alsook in de in art. 4. II sub 2 en 3 genoemde zalen waschtafels geplaatst of moeten (niet in het programma genoemde) gemeenschappelijke waschvertrekjes geprojecteerd worden?	192. 't Programma aanhouden.
193. Hoe groot is het vermoedelijk personeel?	193. Zie antw. vr. 6.
194. Moet het vertrek, bedoeld in art. 4. II. 1 gedacht worden als een conversatie, gezellig samenzijn, lezen, enz. dus voor dagelijksch gebruik of een dat bestemd is voor feestelijke bijeenkomsten, die meer zeldzaam voorkomen. Indien het laatste het geval is, moet van dit vertrek dan ook gebruik gemaakt kunnen worden door bewoners van groep A en later ook door die van B?	194. Voor dagelijksch gebruik van alle verpleegden. Zie antw. vr. 83.
195. Het in art. 3 gevraagde omtrent de verdubbeling det woningen bestemd voor 2 personen, moet dit aantal ook 30 wezen?	195. Ja.
196. Moeten de 30 kamers een deur naar buiten hebben of kan dit door de gang geschieden?	196. Zie antw. vr. 9 en 32.
197. Moeten de 30 kamers voorzien zijn van waterleiding; of, zoo neen, moet dan in de nabijheid hiervan, in de gang plaats er voor zijn?	197. Neen; zie antw. vr. 136.
198. Mogen de linnenkamer, verstelkamer en strijkkamer op de verdieping zijn?	198. Zie antw. vr. 104.
199. Hoe groot ongeveer moeten de kamers voor het personeel zijn; voor hoeveel personen zijn die bestemd?	199. Zie antw. vr. 3 en 6.
200. Hoe moet de inrichting zijn van het waschhuis; of hebben de ontwerprs alleen de ruimte van 40 M². aan te geven?	200. Alleen de ruimte aan te geven.
201. Hoe groot moet het doodenhuis zijn? Moet dit nog verbinding hebben met de gang van het hoofdgebouw?	201. Zie antw. vr. 3 en 165.
202. Hoeveel werkplaatsen moeten worden aangegeven en hoe groot moeten die zijn?	202. Zie antw. vr. 3 en 92.
203. De 30 kamertjes met die welke later worden verdubbeld moeten zeker alle zooveel mogelijk zon krijgen? Hierdoor, ook omdat zij alle gelijkvloers zijn gelegen, zal de afstand dier kamertjes van de keuken in het hoofdgebouw voor de uiterste kamertjes vrij groot worden. Is dit voor de bediening geen bezwaar?	203. Allicht! Zie antw. vr. 3. Geen bezwaar.
204. Is de termijn van vragenstellen tot 1 Juli niet te kort gesteld? Kan dit niet een maand verlengd worden?	204. Vervalt.
205. Zorgen de bewoners van de afzonderlijke bewoning groep A voor hun eigen eten, waarvoor in de kamertjes een stookgelegenheid moet worden gemaakt voor een klein fornuis? Is dan een wasemkap niet aan te bevelen?	205. Neen, zie antw. vr. 15.

206. Indien de bewoners hun eten betrekken van uit de keuken, op welke wijze heeft dan dit uitdeeling plaats?	206. Wordt afgehaald van de keuken.
207. Indien in de kamertjes van de bewoners van groep A de waterleiding moet worden aangebracht, is dan het plaatsen van een gootsteentje niet gewenscht? en zorgen die bewoners zelf voor het schoonhouden van het vaatwerk?	207. Zie antw. vr. 136.
208. Op hoeveel personeel moet er voor elke kamer (slaap- en tevens zitkamer) worden gerekend, art. 4, groep —, sub III? Hoe groot wordt het personeel geschat voor de bediening der geheel voltooide stichting? Bestaat de bediening uit gemengd personeel?	208. Zie antw. vr. 6.
209. Wordt onder contact komen van groep A en B ook verstaan het aansluiten van de gangen dier gebouwen?	209. De gangen der verschillende afdeelingen mogen natuurlijk onderling verbonden zijn, mits afsluitbaar. (Zie ook antw. vr. 5).
210. Gaarne zou ik willen weten of de kleine fornuizen waarvoor, in de 30 bedoelde kamerwoningen, stookgelegenheid verlangd wordt, bestemd zijn alléén voor verwarming en eventueel warmhouden van spijzen òf ook voor het koken van spijzen; en in dit laatste geval of dan de vaste kast voor berging van vaatwerk dan wel gewoon als hangkast voor kleeren enz. dienst moet doen?	210. Zie antw. vr. 15. De vaste kast moet dienen voor hangkast.
211. Wat wordt verstaan onder de „toegangen", welke 50 c.M. boven het terrein liggen en wat onder de begane grond 15 c.M. boven die toegangen? Is de bedoeling, dat het gansche terrein tot 50 c.M. + maaiveld wordt opgehoogd en dus de begane grond 15 c.M. boven dit geheele terrein, of komen slechts de toegangswegen 50 c.M. + maaiveld en het gebouw 65 c.M. + maaiveld. Is de weg ook ter zelfder hoogte van het maaiveld gelegen?	211. Zie antw. vr. 8.
212. Moet het in art. 4, onder III genoemde in één gebouw ondergebracht worden?	212. Zie antw. vr. 3.
213. Zijn in het bedrag *f* 90.000.— genoemd in art. 6, de onkosten van architectuur, opzichter, enz. begrepen?	213. Neen.
214. Art. 4 staat: A I afzonderlijke bewoning. A II Gemeenschappelijke bewoning. Mag men A I en A II tot één gebouw vereenigen?	214. Zie antw. vr. 5.
215. Art. 6 Centrale Verwarming. Moet op een kelder voor de centrale verwarming gerekend worden?	215. Neen.
216. Zijn de beide wegen van 12 M. loopende van Oost naar West van gelijke waarde voor het verkeer?	216. Ja, zie antw. vr. 172.

217. Waarmede is het terrein ten Oosten en ten Westen begrensd? Met straten of tuinen?	217. Open bebouwing.
218. „De toegangswegen tot het gebouw zullen 0.50 M. boven het M.V. liggen'. Wordt hiermede tevens de hoogte der straat bedoeld?	218. Zie antw. vr. 8.
219. Zullen de 30 kamertjes met bijbehooren in verband met de bouwverordening beschouwd worden als 30 woningen?	219. Zie antw. vr. 9.
220. Mag het gebouw of gebouwencomplex van beide wegen toegang verkrijgen?	220. Zie antw. vr. 1 en 2.
221. De in sub A genoemde kamertjes moeten deze voor de helft mannelijke en de helft vrouwelijke kamers gerekend worden? Zoo ja, is dan voor iedere sekse een aparten ingang gewenscht?	221. Zie antw. vr. 119.
222. De slaapruimte 2 × 2.25. Is dat gerekend voor de bedden? Mag deze ruimte als aparte kamertjes worden ontworpen?	222. Zie anwt. vr. 3 en 14.
223. De ligging der afzonderlijke woning. Moet deze onder direct toezicht staan van het economiegedeelte of is het maken van een portierskamertje voldoende?	223. Zie antw. vr. 26. Direct toezicht niet noodig.
224. Moet voor vrouwen en mannen ieder afzonderlijk op een recreatievertrek gerekend worden? Of dient deze voor gezamenlijk dagverblijf?	224. Neen. Ja.
225. Zijn veranda's gewenscht?	225. Zie antw. vr. 3.
226. Moet nog op eetzalen voor mannen en vrouwen worden gerekend?	226. Programma goed lezen!
227. Wanneer sub II en III tot één gebouw worden vereenigd, is dan een hoofdentree voldoende of moet voor sub II dan toch een aparte ingang ontworpen worden?	227. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
228. Linnen-, verstel- en strijkkamer, mogen deze zoo noodig op de verdieping ontworpen worden?	228. Zie antw. vr. 104.
229. Op hoeveel personen intern personeel moet worden gerekend?	229. Zie antw. vr. 6.
230. Is voor iedere slaapzaal ook een waschkamer gewenscht?	230. Is niet gevraagd.
231. Is er voor iedere sekse nog een isoleerkamer noodig?	231. Wordt niet gevraagd!

232. Mogen de personen-, alsmede de spijzenlift vervallen, indien alle woonvertrekken, ook de ziekenzalen op den beganen grond worden geprojecteerd?	232. Zie antw. vr. 3.
233. Worden de zieken-, alsmede de woonzalen centraal- of door kolenkachels verwarmd?	233. Geen centr. verwarming.
234. Bestaat het plan om reeds bij den eersten bouw, centrale verwarming aan te leggen? Zoo ja, moet dan de kelder in de kosten opgenomen worden?	234. Neen.
235. Zal die centrale verwarming ook voor groep A (afz. bew.) aangelegd worden?	235. Neen.
236. Moet in de keuken op een stookfornuis gerekend worden of op een aan te leggen stoomkokerij?	236. Zie antw. vr. 28.
237. Welk verschil bestaat er in het recreatievertrek voor de gem. bewoning van groep A en woonzaal van groep B—7?	237. Niet meer dan 't programma aangeeft.
238. Hoe zal de uitdeeling van de maaltijden aan de twee groepen verstrekt worden?	238. Dit is een zaak van huishoudelijken aard, overigens zie antw. vr. 206.
239. Zullen de bewoners van groep A (afz. bewoning) bij het in- en uitgaan van het Huis, een contrôle moeten voorbijgaan, zoo ja, waar en hoe moet het geschieden?	239. Ja, zie antw. vr. 26 en 223.
240. Moet voor afdeeling B de mannen- en vrouwenafdeeling één geheel vormen of kunnen die in twee afzonderlijke vleugels verdeeld worden?	240. Zie antw. vr. 3.
241. In de keuken wordt het eten toebereid voor alle personen der inrichting. Eetzalen worden niet gevraagd. Moet hieruit worden afgeleid, dat bij de keuken uitgifte wordt gedaan van de spijzen, welke dan bij ieder ter plaatse worden genuttigd?	241. Zie antw. vr. 15 en 206. Ja.
242. Moet de perspectiefteekening ook de toekomstige of alleen de eerst uit te voeren werken aangeven?	242. Alleen het direct te bouwen gedeelte is voldoende.
243. Kan er een tijd worden genoemd binnen welken de jury uitspraak zal doen?	243. Neen .
244. Het terrein is groot 100 × 160 M. Valt de in art. 5 genoemde beplanting binnen dit oppervlak?	244. Ja.
245. Is het terrein aan de lange zijde ook begrensd door wegen?	242. Alleen het direct te bouwen gedeelte is voldoende.
246. Welke is de termijn van sluiting der vragen en antwoorden? Deze is niet genoemd. Niettemin toch wenschelijk deze te bepalen. De inzender kan niet beginnen met zijn definitief ontwerp vóór deze termijn.	246. De termijn voor het stellen van vragen is geëindigd. Zie art. 12 laatste zinsnede.

247. Wordt het geheele huis, inbegrepen de lieden, die meerdere vrijheid genieten en afzonderlijke bewoning hebben ook door de keuken bediend, of moeten deze personen voor hun eigen kost zorgen?	247. Ja, alles in de keuken gereed gemaakt en aldaar afgehaald; zie art. 4 sub III van 't programma en antw. vr. 15.
248. In het programma staat over groep B: „Dit gebouw moet behoorlijk gescheiden worden zonder in contact te komen met groep A". Is de bedoeling, dat deze vertrekken een afzonderlijk gebouw uitmaken, want wanneer deze van uit de keuken bediend moeten worden, zal daartoe toch een gang geprojecteerd moeten worden?	248. Zie antw. vr. 1, 2 en 5.
249. De kamertjes van 15 M². moeten deze niet voorzien zijn van een gootsteen?	249. Neen, zie antw. vr. 136.
250. Is er ook bepaald, dat de daarnaast liggende terreinen bouwterreinen zijn?	250. Open bebouwing.
251. Mogen de 30 kamertjes in verschillende gebouwtjes, in den tuin verspreid geplaatst, worden ondergebracht?	251. Zie antw. vr. 3 en 5.
252. Wat is de bedoeling van het waschhuis? Moet dat gerekend worden te zijn een complete waschinrichting met trommels, centrifuge, draaginrichting enz. of alleen één groot vertrek p.m. 40 M²., later in te richten naar behoefte?	252. Daarvoor een groot vertrek te projecteeren.
253. Mag het later te bouwen gedeelte, onder B genoemd, als afzonderlijk vrij gebouw behandeld en aangegeven worden? Is plattegrond voldoende of moeten ook daarvan gevels, doorsneden enz. gegeven worden?	253. Zie antw. vr. 171 en 179.
254. Verzoekt inlichtingen ten aanzien van het terrein aan te geven op overgelegde teekening.	254. 't Programma en de beantwoording der vragen omschrijven 't terrein voldoende.
255. Verzoekt inlichtingen ten aanzien ligging van het terrein (volgens teekening).	255. Zie antw. vr. 254.
256. Is er te Hilversum gemeente-drinkwaterleiding of moet er een welput gemaakt worden met pomp?	256. Zie antw. vr. 12.
257. Hoe moeten de kamertjes verlicht worden, electrisch of met gaslicht?	257. Met gaslicht.
258. Moet er op een kelder voor de centrale verwarming gerekend worden?	258. Neen.
259. Mag de perspectiefteekening in verdunde zwarte inktlijnen geteekend worden met een vlakke tint in de ramen en een donkeren achtergrond?	259. Zie antw. vr. 29, 171 en 179.

35ste JAARG. – 30 JAN. 1915 – No. 5.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.. :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 — 5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Hoofdbestuursvergadering op 2 Februari a. s. — Hooger Beroep Commissie. — De Examens der Maatschappij in 1915. — Voorschotfonds der Architecten. — Ontvangen Boek- en Plaatwerken. REDACTIONEEL GEDEELTE. Aesthetische Leiddraad bij den Woningbouw. — Verhouding van den Architect tot den Leverancier. — Ingezonden. — Berichten.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 2 Februari ten 10½ ure v.m. in het gebouw der Mij. Op de Agenda komt voor o. a.:

Ingekomen stukken;
Mededeelingen van den Voorzitter;
Hooger Beroep-Commissie;
Hervorming der Afdeelingen in verband met de reorganisatie der M. B. V. A.;
Benoeming Commissaris der Hypothecaire Leening;
Benoeming Afgevaardigde der Mij. voor de Commissie voor het Architectuur Museum.
Benoeming van 3 leden in de gemengde Commissie M. B. V A. — Bond en Ver. van Fabrikanten van Handelaren in Materialen voor het Bouwbedrijf;
De reorganisatie van de Afdeeling Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht van het Gen. A. et A.;
Beeld Jacob van Campen.

Ten 2 ure n.m. Vergadering van het Hoofdbestuur met de Besturen der Afdeelingen, ter bespreking van de hervorming der Afdeelingen in verband met de hervorming der M. B. V. A.

Hooger Beroep Commissie. Belangstellenden worden er aan herinnerd, dat op de Algemeene Vergadering, gehouden 22 December j.l. aangenomen is het voorstel, in te stellen een Hooger Beroep Commissie voor hen, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar de groep der Medewerkers of der Abonnés, ingevolge het voorstel der Schifting Commissie.
In de Hooger Beroep Commissie hebben zitting de huidige Commissie van Onderzoek, bestaande uit de heeren C. Muysken, C. B. Posthumus Meyjes en J. W. Hanrath, en de heeren A. Broese van Groenou, J. B. van Loghem, J. H. de Roos en A. Salm G.Bzn.
Zij, die in hooger beroep wenschen te gaan, moeten hiervan vóór 1 Februari 1915 kennis geven aan den Algemeen Secretaris der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

Aan verzoeken om hooger beroep, na 1 Februari 1915 ontvangen, zal geen gevolg meer gegeven worden.

De Examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar, af te nemen in 1915 en ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Diploma Bouwkundig Opzichter. Op den **15en Maart 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar. Op den **26en April 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.
Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 1 Februari 1915** aan het *Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam*, alwaar zij ook *vóór dien datum* moeten inzenden:
1e de geboorteacte of bewijs van ouderdom;
2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. *15* en *16*, of *14* van de respectieve programma's. Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtscholen worden niet verlangd;
3e. het verschuldigde bedrag van F. 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet kan worden toegelaten, wordt dit bedrag teruggezonden.
4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen *met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.*
De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Voor de wijzigingen en aanvullingen in de Programma's der Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, aangenomen in de Algemeene Vergadering der Maat-

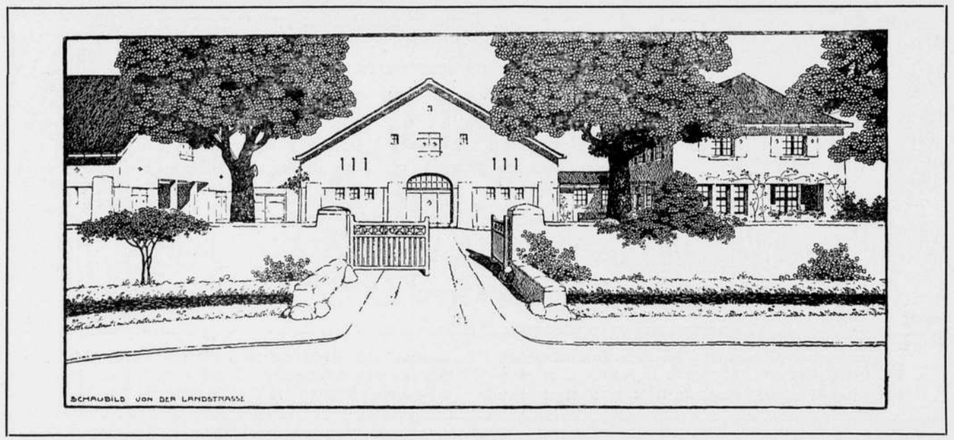

Afb. 5. Prijsvraag voor een boerderij met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 1ste Prijs. Ontwerp van Fr. Drieling, Bremen. Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde"; Verlag Weise & Co., Berlin.

schappij tot Bevordering der Bouwkunst op 22 December 1914, verwijzen wij naar het bericht in B. Weekblad 1915, No. 1, blz. 1.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris, J. GRATAMA.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is Marnixstraat 402. Amsterdam.

Ontvangen Boek- en Plaatwerken. De Maatschappij heeft van haar Eerelid, Otto Wagner, te Weenen, ontvangen het boekwerk: „Die Baukunst unserer Zeit; dem Baukunstjünger ein Führer auf diesem Kunstgebiete, von Otto Wagner. Het is de onlangs uitgekomen 4de druk van dit bekende werkje.

Verder heeft de Maatschappij ontvangen van haar Lid, den heer L. Zwiers de navolgende werken:

Zwiers—Berlage, Houtconstructies, 2e druk; — Zwiers—Altink, Constructieleer; — Waterbouwkunde door L. Zwiers e. a. 5 deelen in één band; — Zwiers, IJzerconstructies.

Het Hoofdbestuur heeft beiden schenkers ten zeerste bedankt, namens de Mij voor deze schenkingen, die opgenomen worden in de bibliotheek der Mij.

Tevens werden nog aan de Mij toegezonden de volgende boeken: M. Sirag J.zn., Handelsvormen van eenige Bouwmaterialen, Uitgever: H. ten Brink, Meppel; — Ministerie van Koloniën, Verkort Verslag 1913. Staatsspoor- en Tramwegen op Java; — Verslag van de vergadering gehouden 23 October 1914, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, van het Centr. Com. t. bev. d. Normaliseering der Bouwbedrijven; — Koninklijke Bibliotheek, Documenten v/d Economische Crisis van Nederland in Oorlogsgevaar. Afl. 1—6; — Verbetering der Volkshuisvesting I (Woningbouw van Gemeentewege Amsterdam 1914); — The Royal Institute of Britisch Architects, Kalendar 1914—1915; Ch. G. Cramer, c. i., De Ingenieur in Ned. Indië op Technisch en Sociaal Gebied; Uitgever: Uitg. en Drukkers Mij. van F. van Rossen.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

AESTHETISCHE LEIDDRAAD BIJ DEN WONINGBOUW.

De ijverige Secretaris van Nehalennia, Vereeniging tot behoud van Walcheren's Natuur- en Stadsschoon, de heer B. von Brucken Fock, die onvermoeid strijdt voor zijn goed doel, heeft een boekje uitgegeven, dat bovenstaanden tekst draagt, en dat dienstig is voor timmerlieden, eigenbouwers, enz. Een 62 tal afbeeldingen, meest voorbeeld, en tegenvoorbeeld, verduidelijken den tekst.

De totaal indruk van dit werkje is, dat de schrijver met het publiceeren ervan goed werk doet. Wel zijn er enkele punten die niet duidelijk genoeg zijn of waarover men van meening kan verschillen, op welke punten ik aanstonds nog terugkom, maar toch is het geheel verdienstelijk, wat te meer gewaardeerd moet worden, waar de schrijver een leek, ten minste geen deskundige op bouwkundig gebied is.

Een aanbeveling van Dr. P. J. H. Cuypers gaat aan het boekje vooraf. Dit voorwoord luidt:

„Wie een gebouw wil stichten, dient op de eerste plaats te hebben een program van eischen; d.i. hij moet weten, aan welke behoefte door zijn bouw moet voldaan worden. Deze regel geldt evengoed voor een bergplaats of een stal, als voor een kasteel. Wie een woonhuis wil bouwen, moet derhalve weten hoeveel en welke personen ongeveer daarin moeten kunnen wonen; bovendien hoedanig hunne levenswijze is; of zij daarin al dan niet een ambacht, een nering, een bedrijf zullen uitoefenen enz.

Aan dit program van eischen zal de te bebouwen ruimte en hare indeeling in vertrekken moeten beantwoorden.

Dan komt de vraag, met welke bouwstoffen er zal gewerkt worden; een zeer gewichtige vraag, omdat van den aard en de eigenschappen dier bouwstoffen en de door haar te verrichten functie, vorm en constructie afhankelijk zijn. Een woonhuis in natuur- of baksteen zal heel anders gebouwd worden, en er dus heel anders uitzien dan een houten gebouw, om aan hetzelfde doel te beantwoorden. De bouwer moet dus met den aard en de eigenschappen der te bezigen bouwstoffen bekend zijn. Zoo moet hij weten of de te gebruiken natuursteen tegen vocht bestand is; hij moet er het draagvermogen van kennen, om de afmetingen en vormen te bepalen. Hij moet niet minder bekend zijn met de eigenschappen der verschillende houtsoorten, om ze oordeelkundig te kunnen toepassen met het oog op soliditeit en duurzaamheid. Hij moet weten, waar en wanneer gegoten ijzer, waar en wanneer gesmeed ijzer de voorkeur verdient, naar

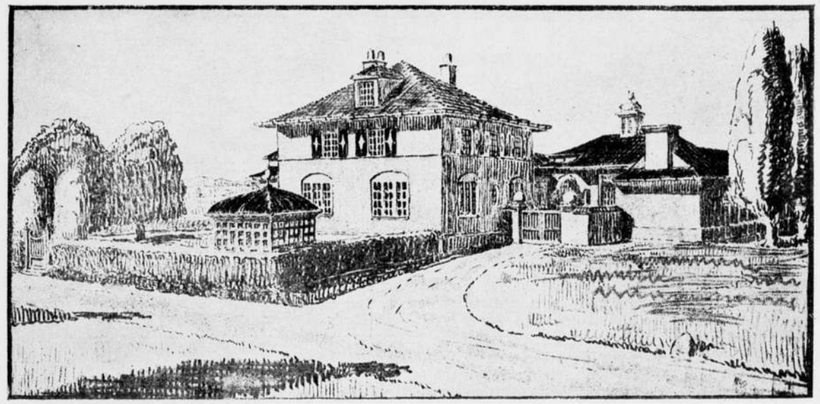

Afb. 6. Prijsvraag voor een boerderij met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 3de Prijs. Ontwerp van W. Keller en H. Drogmüller, Stuttgart.
Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co., Berlin.

gelang de plaats en de bestemming van het te vervaardigen voorwerp. Slechts volledige kennis van alle materiaal kan hem in staat stellen, aan de onderdeelen den vorm te geven, die doel en bestemming daarvan duidelijk doen spreken.

Om tot een harmonisch geheel te komen, dient men naar een bepaalden maatstaf of schaal te werken. Die schaal nu, zoo zegt het gezond verstand, kan geen andere zijn dan het menschelijk lichaam, aangezien elk bouwwerk bestemd is ten behoeve en ten gerieve van menschen; op de allereerste plaats geldt dit dus van het woonhuis.

Wie met dit alles bekend is en daarop bij zijn werk acht geeft, *kan* een woonhuis bouwen, dat aan alle redelijke eischen voldoet. En al mogen wij met recht aannemen, dat in onze dagen, nu van zoovele zijden op die noodzakelijke eischen is gewezen, een groot getal bouwers op dit gebied genoegzaam onderlegd zijn, toch behoeven we slechts om ons heen te zien, om te bemerken dat er maar al te veel gebouwd wordt wat de sobere *schoonheid* mist, die elk kunstwerk moet bezitten, en zonder welke het woonhuis in het bijzonder niet volledig aan zijn bestemming beantwoordt.

Tweeërlei is hiervan de oorzaak. Vooreerst de zucht om iets nieuws, iets buitengewoons tot stand te brengen, gepaard met, of ten deele ook ontstaan uit de vrees voor navolging van het oude. IJdel blijkt die vrees, wanneer men bedenkt dat ook bij het toepassen der *beginselen* door onze voorouders in de bouwkunde gehuldigd, toch tengevolge van gewijzigde of nieuwe behoeften in onzen tijd, en het gebruik van nieuwe materialen en hulpmiddelen, er nog een onmetelijk veld overblijft voor nieuwe en oorspronkelijke scheppingen; daargelaten nog dat *navolging van iets ouds dat mooi is, altijd verre staat boven het nieuwe dat leelijk is.*

Op de tweede plaats, de onbekendheid met en het verwaarloozen van sommige eenvoudige regels van schoonheidsleer, wier toepassing onmisbaar is, om van een overigens goed en doelmatig gebouw, al is het nog zoo nederig en eenvoudig, een schoon gebouw te maken.

Ik reken het den heer Von Brucken Fock tot groote verdienste in dit werkje met nadruk op die twee ernstige gebreken te hebben gewezen, bedoelde regels van schoonheid en goeden smaak duidelijk te hebben verklaard, en vooral ze met goed gekozen voorbeelden deels ter navolging, deels ter afschrikking te hebben opgeluisterd.

Op bijzonderheden te wijzen is geheel overbodig; het boekje is duidelijk en klaar voor wie lezen en begrijpen wil.

„Ruime verspreiding ervan zal menigen „Timmerman of Eigenbouwer" tot andere inzichten brengen en hem weerhouden onze mooie Hollandsche landschappen of stadsgezichten nog verder te ontsieren door smakelooze, aanmatigende bouwwerken, die met al hun quasi-rijkdom aan steen en kleur en lijn verre ten achter staan bij de eenvoudige, schilderachtige sierlijkheid van soortgelijke werken uit vroegere dagen".

De geest van dit werkje is op het oude gericht; uitsluitend wordt naar klein-woningbouw uit vroegere eeuwen gekeken, en deze als voorbeeld gesteld. Zou dit in *het algemeen* aan bedenking onderhevig zijn, omdat de woningbouw in onzen tijd sterk evolutioneert, dank zij de moderne inzichten omtrent bewoning en hygiène, waar dit boekje *uitsluitend* voor timmerlieden, eigenbouwers en dergelijke geschreven is, is het wel goed *dezen* te wijzen op de aesthetische beginselen, die bij den ouden woningbouw voorzaten. Meer dan eens zegt de schrijver in zijn brochure terecht, dat de timmerman het ontwerpen van nieuwe vormen aan den architect moet overlaten.

Het is aan den anderen kant wel de vraag, of de schrijver dat succes zal hebben met zijn raadgevingen, dat hij er van verwacht. Waar hij zich niet in de eerste plaats stelt op het moderne standpunt, waar hij de moderne materialen en constructiewijzen zooals het platte dak en de spiegelruit aesthetisch verwerpt, daar komen zijn overigens goede bedoelingen eenigszins buiten de werkelijkheid te staan. Wanneer zoo algemeen groote ruiten tegenwoordig in den kleinen woningbouw worden verlangd, dan is dit een verschijnsel, dat maar zoo niet op zij gezet kan worden door te wijzen op het aardige en aesthetisch-goede van ramen met onderverdeeling door een kruiskozijn of door roedjes. Dan blijkt daaruit, dat inderdaad gewenscht worden groote, of in

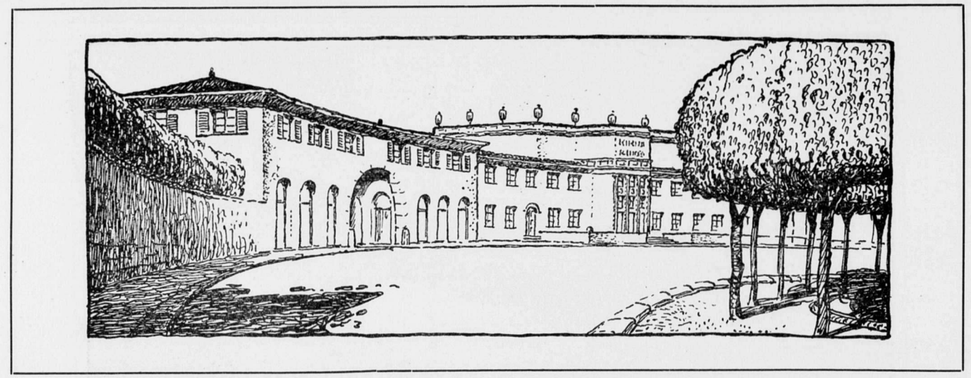

Afb. 7. Prijsvraag voor een complex arbeiderswoningen, met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 1ste Prijs. Ontwerp van K. Leubert, Karlsruhe i. B.
Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co., Berlin.

elk geval grootere ruiten; die dan, juist omdat er in het algemeen weinig goede voorbeelden van aesthetische juiste toepassingen daarvan zijn, door de timmerlieden enz. onaesthetisch worden toegepast.
Het zou daarom vruchtbaarder zijn geweest, niet te veel bij het oude te blijven, maar voorbeelden te geven van *goede* toepassing der in de huidige bouwerij verlangde bouwwijzen en materialen.
Schrijver wijst er op, dat gepaste eenvoud en stijlvolle raamverdeeling zelfs het eenvoudigste huisje een zekere schoonheid kan geven. Maar na deze juiste opmerking gaat hij in dezen zin voor eenvoud te ver, door te beweren, dat schoonheid niet ontstaat door het maken van rijk versierde gevels en ingewikkelde vormen. Dit is onjuist; er kan wel degelijk een bijzondere schoonheid ontstaan door rijke versiering en ingewikkelde vormen, zelfs bij eenvoudige, d. w. z. kleine woningen.
De afbeelding gegeven in dezelfde brochure op blz. 13, namelijk die van de gerestaureerde 17de eeuwsche trapgevel te Dordrecht, door schrijver zelf als een mooi voorbeeld geprezen, geeft hiervan een bewijs. Dat de rijk bewerkte en tamelijk wel ingewikkelde vormen der ontlastingsbogen, boogvullingen en overkragingen, met de banden zandsteen in de baksteen, alles nog wel op kleine schaal, een groote schoonheid heeft, die een geheel andere is dan die, wanneer de gevel, geheel eenvoudig was behandeld, behoeft wel geen betoog.
De heer v. Br. F. vervalt hier vrijwel in de fout, die meer tegenwoordig gemaakt wordt, namelijk te denken dat alleen het eenvoudige mooi is. Nu vermoed ik wel, dat hij het zoo niet bedoelt, dat hij bedoelt dat een leelijke rijk-versierde gevel .... leelijk is; maar dit is van zelfsprekend.
Schrijver generaliseert meer. Op blz. 7 spreekt hij over belangstellende leeken, die wel het leelijke der nieuwe en het mooie der oude gebouwen zien; hij bedoelt toch niet, dat alle nieuwe gebouwen leelijk en alle oude mooi zijn?
Bij de spiegelruiten zegt schrijver, dat deze een onaesthetisch effect maken, omdat zij groote gaten in de muur zijn. Dit is, ook weer in zijn algemeenheid, onjuist. Een spiegelruit kan wel degelijk een aesthetisch effect maken; bijv. in een café of in de electrische tram; en ook wel in kleine woningen, op bescheiden schaal toegepast. Het zou mij echter te ver voeren hierop uitvoerig in te gaan.
Het dak *moet* voor het aesthetisch effect ten plattelande zoo hoog mogelijk zijn, volgens schrijver. Het is wel merkwaardig, dat juist in dit en in het vorig no. van het B. Weekblad afbeeldingen gegeven worden van goede architectuur met flauw hellende daken.
Verder geeft schrijver aan roode pannen boven grijze de voorkeur, *mede in verband met het feit dat de grijze kleur der pannen kunstmatig wordt verkregen.* Dit is al een heel vreemd betoog; als het kunstmatig fabriceeren uit den booze is, kan de bouwkunst wel inpakken.
Betreffende het platte dak wordt een afbeelding gegeven van een huis van 3 verdiepingen, afgedekt met een platdak; hierbij wordt gezegd, dat een platdak hier steeds een ongunstig effect zal hebben. Dit is niet waar; een dergelijk gebouw, ja ook nog wel een kleiner, kan aesthetisch plat worden afgedekt; de manier volgens de afbeelding is echter leelijk.

Zoo zouden er nog enkele opmerkingen over de brochure te maken zijn. Laat ik er echter nog eens op wijzen, dat het boekje wel verdienste heeft, mits men beseffe, dat hier eenzijdig en wel eenigszins oudheidkundig het zoo moeilijke vraagstuk van den modernen kleinwoningbouw is bekeken; dat het boekje menige nuttige wenk bevat voor timmerlieden en eigenbouwers; maar dat „de praktijk van het leven" ook wel meer dan eens zal meebrengen, dat zij er niet zoo heel veel aan hebben, aangezien het boekje de *werkelijke* huidige eischen *niet* of niet voldoende oplost.

J. GRATAMA.

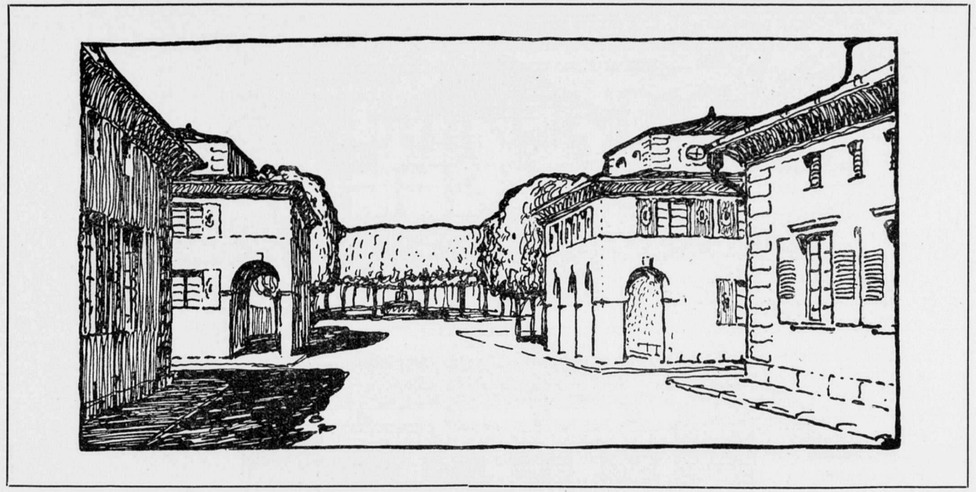

Afb. 8. Prijsvraag voor een complex arbeiderswoningen, met flauw-hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 1ste Prijs. Ontwerp van K. Leubert, Karlsruhe i. B.
Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co., Berlin.

VERHOUDING VAN DEN ARCHITECT TOT DEN LEVERANCIER.

Is de zedelijke verplichting, welke een architect op zich neemt tegenover zijn principaal, en *van* die verplichting het onderdeel: *richtige financieele afwikkeling van door den aannemer verbruikte materialen ten opzichte van den leverancier* wel voldoende onder oogen gezien door de architecten? Ik stel mij voor, dat een principaal aan een architect zijn vertrouwen geeft, omdat hij meent geen betere keuze te kunnen doen. Behalve de aesthetische en bouwkunstige capaciteiten van den architect (welke twee capaciteiten deze geacht wordt te bezitten) is er nog een *derde* hoedanigheid, n.m. die van administratieven aard. De juiste financieele afwikkeling behoort als een aardsche noodzakelijkheid de twee eerstgenoemde hoedanigheden te begeleiden. Het komt echter voor, dat een architect aan dezen „materieelen" zorgen wat mindere belangstelling gunt, waardoor de leverancier dan de kans loopt, de dupe te worden.
Vaak komt het voor, dat een architect, na gehouden besprekingen (o.a. ook financieele), eenig werk opdraagt te ontwerpen en te vervaardigen en te leveren, en dat eerst veel later, soms zelfs als 't geleverde werk reeds is ingemetseld, wordt meegedeeld, wie voor de betaling zal hebben zorg te dragen m.a.w. wie de aannemer is. En ... hiermede eindigt vaak de financieele kant van de besprekingen met den architect, doch *daar begint m.i. juist de leemte*, waarop ik zou willen wijzen. Het behoort m.i. tot de competenties van den architect te zorgen dat alle *door hem* overeengekomen leveringen, en door *hem* opgedragen werk, zeker betaald zal worden, (evenals het uit-te-keeren loon). *Of* de architect moet deze posten in eigen hand houden en namens den principaal voldoen, *of* hij moet dergelijke maatregelen nemen, dat hij ten stelligste weet, dat de door *hem* gedane opdrachten zijn betaald, vóórdat de laatste of voorlaatste termijnbetaling heeft plaats gehad. Ik wil eindigen met te zeggen, dat m.i. een bouwheer zich gaarne veilig zal voelen voor onaangenaamheden in de toekomst, wanneer hij zich een architect assumeert, die in bovengenoemden geest in zijn bestek de noodige bepalingen heeft opgenomen.
Het is dan ook ten zeerste gewenscht, dat alle architecten deze zaak goed in hun bestek behandelen. Kan de M.B.V A. dit onderwerp niet eens goed regelen?

Inmiddels ontving ik van den heer L. J. P. Kooken die mij na afloop v/d December-vergadering over het hierboven voorgedragene sprak, de mededeeling, dat het overweging verdient te dezer zake de volgende bepaling in de bestekken op te nemen:
„De aannemer is gehouden de onderaannemers en leveranciers, die bij dit werk zijn betrokken, overeenkomstig de met hen aangegane contracten (*) behoorlijk te voldoen en daarvan op de eerste aanzegging van en aan de Directie te doen blijken. Bij gebreke in dezen geeft de aannemer aan de Directie uitdrukkelijk het recht, om de vorderingen betreffende dit werk geheel of gedeeltelijk aan de rechthebbenden te betalen en de daartoe noodige gelden van de eerstvolgende of latere termijnen der aannemingssom in te houden. (**)
Bij (*) zou ik in 't midden willen brengen, dat de volgende toevoeging noodig is, t. w.: en *de aangegane opdrachten vanwege den architect aan den leverancier*, ten behoeve van dit werk.
Bij (**) rijst echter de vraag: Wanneer de opdracht

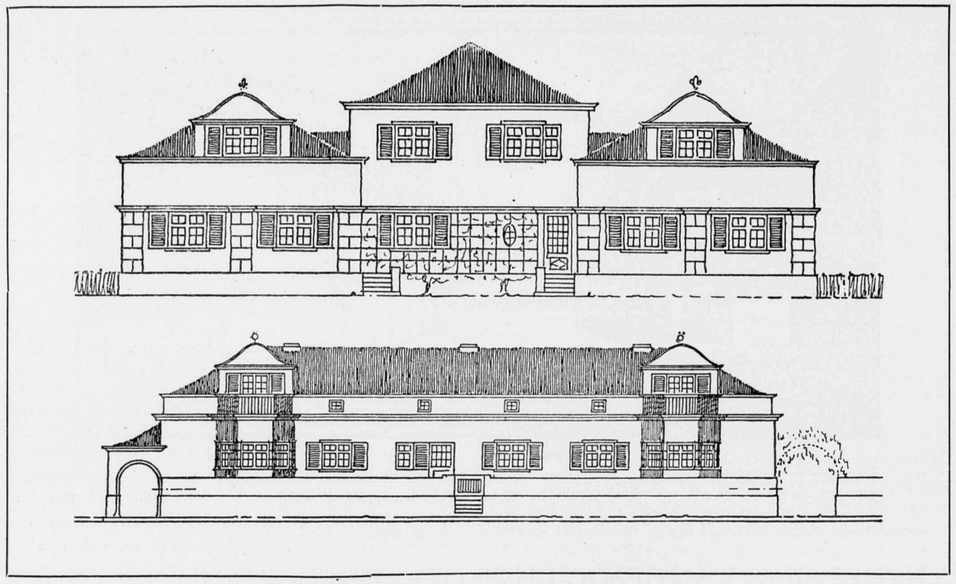

Afb. 9. Prijsvraag voor een complex arbeiderswoningen, met flauw hellend dak, uitgeschreven door de „Wernandi Bund" te Berlijn. 3de Prijs. Ontwerp van Oberbaurat Prof. Jassoh en K. R. Fritz, Stuttgart.
Verkleinde reproductie uit: „Das Flache Dach im Heimatbilde". Verlag Weise & Co., Berlin.

van den architect wat *laat* inkomt, zoodat deze bijna samen valt met den laatsten termijn, en dus de mogelijkheid bestaat, dat de verstrekte opdracht grooter van bedrag zou kunnen zijn dan de resteerende laatste termijn, hoe zal dan daarin moeten worden voorzien?

Gaarne zie ik in 't Bouwk. Weekblad eventueele nadere beschouwingen van andere architecten over dit belangrijke punt tegemoet, opdat hierin voortaan geen vage en onduidelijke houding meer mogelijk kan zijn.

VREDELUST.
LEIDERDORP.

WILLEM C. BROUWER,

INGEZONDEN.

Geachte Redactie,

In een ingezonden stukje in het B. W. van 16 Januari jl. spreekt een „Niet-Hagenaar" de meening uit, dat het Bestuur van de ex-afdeeling 's-Gravenhage der M. t. b. d. B. velen jongeren een dienst zou bewijzen door de beperkende bepaling van de in de maand December van het vorig jaar door genoemde afdeeling uitgeschreven studie-prijsvraag, dat de deelname aan deze prijsvraag slechts voor Haagsche bouwkundigen is opengesteld, alsnog op te heffen. Gaarne zou genoemd Bestuur in het eerstvolgend nummer van het B. W. vermeld zien, dat bij het uitschrijven dier prijsvraag de vooropgezette bedoeling heeft voorgezeten een zuiver plaatselijk karakter daaraan te geven, mede teneinde de kansen op bekroning voor de mededingers onder de Haagsche (door de crisis) gedwongen werkloozen niet door een voor alle Nederlanders opengestelde deelname te verkleinen, waardoor verscheidenen onder hen mogelijk van deelname af zouden zien.

U bij voorbaat dankzeggend, Hoogachtend,

Namens het Bestuur voornoemd,
JOH. G. ROBBERS, *1e Secretaris.*

PRIJSVRAAG VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

Toen ik in het B. W. d.d. 2 Jan. de advertentie las onder bovengenoemd hoofd, vermeldende dat de datum van inzending definitief was vastgesteld op 1 Mei e. k. en de beantwoording der gevraagde inlichtingen zou geschieden in *begin* Januari, vond ik al dadelijk de tijd, die ons nog van 1 Mei scheidt, te kort voor het maken van een serieus bestudeerd ontwerp, voor hen die hiermede nog moesten beginnen, terwijl diegenen welke reeds kant en klaar waren nog wel eens voor rare verrassingen konden komen te staan als de door hen en door anderen gestelde vragen eindelijk eens zouden worden beantwoord.

Nu is dan na lang verbeid te zijn de beantwoording gekomen. Het B. W. van 23 Januari bracht ons het zoo lang verwachtte, en wel in den vorm van, ik kan wel haast zeggen een boekdeel bevattende, maar liefst 259 vragen en antwoorden.

Nu valt het natuurlijk niet te ontkennen, dat er bij die 259 vragen vele zijn die evengoed achterwege hadden kunnen blijven, maar niet te min zijn de meeste vragen van gewicht en van zeer grooten invloed op de te projecteeren plannen, en zie ik hierdoor mijn vrees van den 2en Januari in alle opzichten gerechtvaardigd.

Zou het nu naar aanleiding van de hierboven omschreven bezwaren niet mogelijk zijn den datum van inlevering nog ééns, al is het dan ook slechts met één maand, te verlengen?

Dat zal de qualiteit van de in te zenden teekeningen zeer zeker in alle opzichten ten goede komen. Ten slotte wilde ik den heeren stellers der advertentie van 2 Januari nog even vragen of de datum van 23 Januari in het begin van de maand gezocht moet worden? Ik voor mij ben anders van oordeel.

Onder vriendelijke dankzegging voor de plaatsruimte verblijf ik inmiddels met de meeste hoogachting EEN MEDEDINGER.

Berichten.

In aansluiting met het artikel in het vorige B. W. geven wij hierbij eenige afbeeldingen van ontwerpen, ingezonden op de prijsvragen voor een boerderij en een complex arbeiderswoningen, uitgeschreven door de „Wernandi-Bund".

35ste JAARG. – 6 FEBR. 1915 – No. 6.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Nieuwe leden. — Voorschotfonds der Architecten. — Ontvangen Boek- en plaatwerken. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Gebouw „De Ruyter" te Amsterdam, Arch. Rutgers en Roosing. — Verhouding van den architect tot den leverancier. — „Bouwschappen", besproken door Willekes Macdonald. — Architecten met de pen, door J. J. P. Oud. — 't Houdt geen steek, door v. H. VI. — Berichten.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Nieuwe Leden. Op advies van de Commissie van Onderzoek is door het Hoofdbestuur aangenomen als lid (Architect-lid) de heer A. K. Kruithof, architect te Rotterdam.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is Marnixstraat 402. Amsterdam.

Ontvangen Boek- en Plaatwerken. Centr. Bur. v/d Statistiek, Maandschrift, 10e aflevering; — E. W. Moes en K. Sluyterman, Nederl Kasteelen en hun Historie; Uitg. Mij. „Elsevier" Afl. 21; — Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van IJsselt, De voorname Huizen en Gebouwen van 's-Hertogenbosch. IIIe Deel. Uitgave van het Prov. Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen; — Vereeniging tot Bevordering van de belangen der Gemeente Voorburg, Voorburg Vooruit; — Koninklijke Bibliotheek, Documenten v/d Economische Crisis van Nederland in Oorlogsgevaar. Afl. 6.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

HET GEBOUW „DE RUYTER" TE AMSTERDAM.

G. J. RUTGERS en J. ROOSING JR. Architecten.

De hierbij geplaatste cliché's geven de indeeling en het totaal-aanzicht weer van het boven genoemd gebouw. De bouw van dit huis werd in 1911 aangevangen en in 1912 voltooid. Het bouwterrein was gelegen in den hoek van de De Ruyterkade en de straat, die het Westelijk deel van het Stationseiland verbindt met deze kade. Het sloot onmiddellijk aan bij het z.g.n. Westelijk viaduct en werd (wordt) aan de stadszijde begrensd door den spoordijk. Het huis zou aan slechts één zijde worden aangebouwd. Gezien deze ligging, te midden van het drukke verkeersleven te water en te land, in eene omgeving met een bepaald, onmiskenbaar karakter, was het de vraag, hoe de architectonische uitbeelding zou moeten zijn die dit huis harmonisch aan zijne omgeving zou kunnen doen aansluiten; en welke de materialen zouden moeten wezen, die eene zoodanige uitbeelding zouden kunnen helpen vertolken.

Als noodige inhoud was gegeven: gelijkstraats: een café-restaurant met biljartkamer, een tapperij, een keuken, een deel der woning voor den kastelein; toiletten, enz. (Het overig deel der woning ligt op een insteek). Op de eerste verdieping moest zijn: een feest- en vergaderzaal, één of meer kamers en de noodige dienstvertrekken; terwijl de tweede en de derde verdieping voor kantoorlocalen bestemd werden, die hunne archiefruimten daarboven in een kapverdieping zouden moeten vinden.

Op een eenvoudig, en door de ligging van het bouwterrein vrij wel gegeven plan is het gebouw opgetrokken van, in hoofdzaak, onzen gewonen Waalsteen. Voor den voet der muren werd hardsteen gebezigd in de gedaante, waarin de groeve haar oplevert; n.m.l. in gekloofde blokken zonder verdere bewerking dan het op maat hakken. Verder is in den opbouw, waar de constructie zulks eischte, van zandsteen gebruik gemaakt, minder bruut en minder zwaar en daardoor in karakter meer samenstemmend met de fijnere baksteen behandeld.

Versieringen zijn vermeden, mede wegens de beperkte bouwsom; profileeringen zijn tot de weinige noodzakelijke beperkt. Het aspect moest dus uitsluitend worden

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

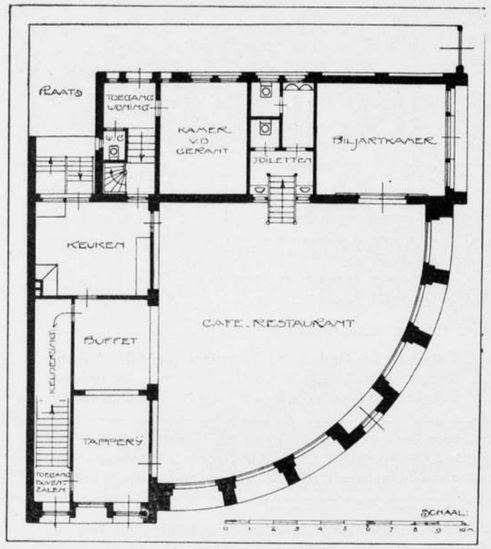

Afb. 1. Het gebouw „De Ruyter" te Amsterdam. Plan Begane grond. Schaal 1 op 200. Arch. Rutgers en Roosing.

verkregen door het bouwwerk als lichaam, met zijn verdeelingen en de verhouding dier deelen onderling, gesteund door de kleur.

VERHOUDING VAN DEN ARCHITECT TOT DEN LEVERANCIER.

Onder de instemmende berichten van verschillende architecten, betreffende bovengenoemd artikel van den heer W. Brouwer in het vorig B. Weekblad behoort ook dat van den heer P. J. Houtzagers te Utrecht, die zoo welwillend was een uitknipsel van een bestek op te zenden, hetwelk luidt:

„De aannemer zal de aan hem gedane leveranties uiterlijk drie maanden na ontvangst betalen. De betaling van zijn onderaannemers zal hij doen naarmate hun werk vordert, zoodat bij de oplevering 11/12 van de met hen overeengekomen sommen door hem zijn voldaan. Bij de eindoplevering zal hij al de schulden wegens leveranties, loonen, transporten, enz. hebben voldaan. Vóórdat de uitbetaling van den opleverings- en eindopleveringstermijn zal plaats hebben, zal de aannemer desgevraagd aan de Directie de bewijzen voorleggen dat aan deze voorschriften is voldaan."

De heer H. J. Jesse, architect te Oegstgeest, schrijft aan den Redacteur van het B. Weekblad:

„Omtrent de beschouwing van den heer Willem Brouwer, wat betreft de verhouding van den architect tot den leverancier; dient vooropgesteld te worden dat, als de architect eene opdracht geeft aan een leverancier, de architect daarmede de zedelijke verplichting op zich neemt van de goede betaling.

Hoe de architect dat moet regelen zal niet altijd volgens vaste formule te waarborgen zijn.

Vooraf zij nog opgemerkt, dat een architect geen andere bestellingen moet doen, dan hij volgens het bestek doen mag; dus alleen die, waarvoor posten of bedragen zijn genoemd of de fabrikant of leverancier ter keuze zijn van den architect of aanbesteder.

Bij den particulieren architect komt mij de zaak zeer eenvoudig voor.

De architect bestelt dan *niet* op naam van den aannemer, doch op naam van den *aanbesteder;* de nota of het contract, goedgekeurd door den architect, moet direct in handen van den aanbesteder gesteld worden, die al of niet zelf de betaling kan doen geschieden.

Wanneer nu de termijn van betaling vervalt, worden òf de bedragen van de nota's en contracten afgehouden, of de stelposten in hun geheel van de termijn gekort.

De aanbesteder heeft dan tevens volmaakt inzicht in de juiste wijze van verrekering der stelposten, en ongelukjes voor architect of leverancier zijn dan tevens uitgesloten.

Gelijk in het vorig B. Weekblad is medegedeeld, zie ik gaarne beschouwingen van verschillende architecten over dit onderwerp in het B. Weekblad tegemoet.

W. Br.

„BOUWSCHAPPEN".

Publiek-rechtelijke organisatie's van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk door H. J. Kiewiet de Jonge B.I."

besproken door P. J. Willekes Macdonald.

Wanneer ik het waag bovengenoemde dissertatie te bespreken en zelfs mijn meening tegenover die van den helaas niet gedoctoreerden schrijver te stellen, hoop ik dat men hieruit uitsluitend een bewijs van mijne bewondering moge zien. Want terwijl er niets valt toe te voegen aan de lofrede van professor Valckenier Kips is het toch voor een boek van zoo imposante studie en zoo belangwekkende strekking vleiender bestudeerd te worden dan alleen gekocht en noodzakelijker besproken en bestreden te worden dan alleen bewonderd.

Allereerst moge een korte beschrijving aan de hand van het voortreffelijke inhoudsoverzicht doen zien hoeveel belangrijke vraagstukken er in worden te berde gebracht. Eerst wordt de monopoliewinst der terreinmaatschappijen behandeld, waarbij de voor- en nadeelen van hun langzaam samenbrengen van groote, beheerschende, terreinen beiden er toe blijken te leiden dat de winst speculatief d.w.z. soms groot, gewoonlijk normaal en soms negatief wordt. De grond blijkt erbij een monopolistische factor te hebben: de stand; de grootte echter zal pas bij een volkomen gesloten ring van samenspannende eigenaars van belang worden. Dit relatieve monopolie geeft aanleiding tot exorbitante grondprijzen die weer leiden tot hoogbouw en de ethisch zoo af te keuren huurkazerne de oorzaak van eigendomsbeperking door het bouwprofil. Door de intensieve bebouwing komt daarbij meeslepen der hypotheek in deze speculatie voor.

Ter bestrijding van de onmatige bebouwing treden de gemeenten op door onteigening die hen zelf echter vaak tot de grootste en zeker de machtigste speculanten maakt. Ter vervanging van de terreinmaatschappij kan de noodzakelijke vormverandering van perceelen ook door ruilverkaveling bereikt worden. Wordt hiertoe gedwongen dan is er feitelijk reeds van publiekrechtelijke samenvoeging van eigenaars sprake die dan elk uit het complex weer een evenredig deel terug krijgen.

Neemt de gemeente het grondbedrijf zelf in handen dan wordt ingeval van achteruitgang der gemeente, de financieele basis van twee kanten aangetast: de belastinginkomsten die de speculatie steunden, verzwakken; de kans op verkoop vervalt. Hetzelfde gevaar voor een ramp dreigt bij gemeentelijk woningbedrijf op groote schaal. Men komt tot de conclusie dat dit alleen aanbeveling verdient voor zoover door armenzorg vereischt.

Belasting op de vermogenstoename der grondspeculanten baat niet, omdat ze juist door hun monopolie bij den prijs kan worden opgesteld.

Nadat zoo het probleem gesteld is, volgen de „algemeene beginselen".

Het eigendomsbegrip wordt onderscheiden van bezit en houderschap als „beslissingsbevoegdheid in laatste instantie". Eigendomsbeperking wordt nu afgeleid uit 't politie-begrip dat, praeventief en repressief optredend, den eigendom in het publieke rechtsverkeer drijft. De onteigening volgt dan als middel om sociale belangen te dienen. De schrijver leidt daaruit een „plichtskarakter van het eigendomsrecht" af. Historisch onderzocht blijken eigendom en bezit in elkaar over te gaan door vestiging van machtige centrale eigenaars: de stam, de leenkeer, de terreinmaatschappij, die echter weer 't gecultiveerd wordende bezit van familie, vazal, bouwer, als eigendom moeten erkennen. Hierin ligt een grond voor het optreden der gemeenschap in een periode van overgang tot collectivisme.

De corporatie wordt beschouwd als eenheid met eigen wil, terwijl de absolute band van het statutaire doel der acte van stichting niet voldoende wordt geacht. Daarom moet de overheid op die wilsuitingen toezicht houden. Het streven naar 'n krachtige, monopolistische stelling drijft naar afgesloten eigen rechtshoogheid over de leden, wat de strekking van een unilaterale overeenkomst geeft aan de besluiten en verordeningen der corporatie. Uit de historische en tegenwoordige tendensen wordt de belangrijke onderscheiding in het licht gesteld van horizontale en verticale organisatie. In moderne bewoordingen staat dit duidelijk aan het eind van het hoofdstuk waarin gewezen is op de pogingen om door coöperatie's de leiding der productie in handen der consumenten van grondstoffen of half-producten te brengen: z.g. integratie, naast de organisatie van die producenten onderling: trusts en kartels: „De arbeid behoeft ongestoord bezit van het kapitaal, ... het kapitaal .... van den arbeid. Beide hebben dezelfde gevaren en dezelfde belangen: den ondergang of den bloei der onderneming. Maar in de verdeeling van „de vruchten daarvan staan zij tegenover elkaar" (blz. 283). De publiek-rechtelijke organisatie wordt nu geschetst, ter verdediging van niet-aaneengesloten consumenten. De overheid treedt voor hen op en dwingt de producenten tot coöperatie door hen tot een organisatie bijeen te voegen.

Deze „algemeene beginselen" worden daarna toegepast op de „bijzondere factoren" van 't woningvraagstuk. Uitgaande van den gedeeltelijk monopolistischen aard van 't perceel grond wordt geconcludeerd dat het geheele grondbedrijf in één monopolie moet worden georganiseerd door de overheid. Naar analogie van 't waterschap heete dit: „Bouwschap". Dit wordt dan bij verordening ingesteld als een gecontroleerd antonome vereeniging van alle eigenaren aan wie de grond in eene wijk van een plan van stadsuitbreiding toebehoort. De besluiten dier organisatie zijn nu voor hen bindend, maar zij kunnen dan ook op het tot stand komen invloed uitoefenen.

De ruilverkaveling kan dan aan hunne vergadering worden overgelaten, evenals alle verdere beslissingen over de bebouwing volgens de voorschriften van 't stadsplan. Ook maakt dit publiek-rechtelijk orgaan uit wiens (verkavelde) grond moet worden bebouwd wanneer de gemeente woningbouw beveelt. Door allerlei instantie's van beroep wanneer één der betrokkenen de prijzen onbillijk acht, door speciale afwenteling der schade van huurdaling, door eventueele organisatie van huurders, door dit alles, wordt betoogd dat een echt billijke verdeeling der voordeelen mogelijk zou zijn. Wanneer nu de productie van woningen zoo stevig geregeld is kan op denzelfden grondslag het hypotheekwezen publiek-rechtelijk worden georganiseerd. De risico toch van hypotheken wordt nu van het individu op het Bouwschap overgebracht en is dit nog niet voldoende, zooals bij een algemeene huurdaling, dan kan het tekort worden verhaald op de zusterbouwschappen. Samen vormen allen een absoluut monopolie ... zoodat na geruimen tijd het geld wel terecht zal komen.

Naar aanleiding van het plan van uitbreiding voorziet de schrijver de noodzakelijkheid van organisatie van gemeenten. Dit wordt uitgewerkt als een „stedeschap" met technische commissie's voor die takken van dienst welke samen behartigd moeten worden of voor die bedrijven waarvoor samenwerking voordeeliger is Het hoofdstuk behoort tot de interessantste maar is niet onmisbaarder dan b.v. een over „huurschappen" of over 't ook genoemde erfpachtstelsel.

In een zeer fraai gesteld „Besluit" geeft Kiewiet de Jonge ons ten slotte een schets van een algemeene toepassing zijner beginselen; aldus „wordt de woelende warenwereld gestild en kan de geest eraan ontstijgen naar de hoogere menschelijke cultuur".

Zoeken we den grondtoon van deze politieke beschouwingen, dan klinkt deze vrijzinnig, doch heeft au fond een zeer socialistisch karakter. Eerst (blz. 64) heet het „zeer vruchtbare" standpunt: „de private onderneming vrij te laten binnen door de overheid dwingend gestelde grenzen". Dan echter wordt de al-

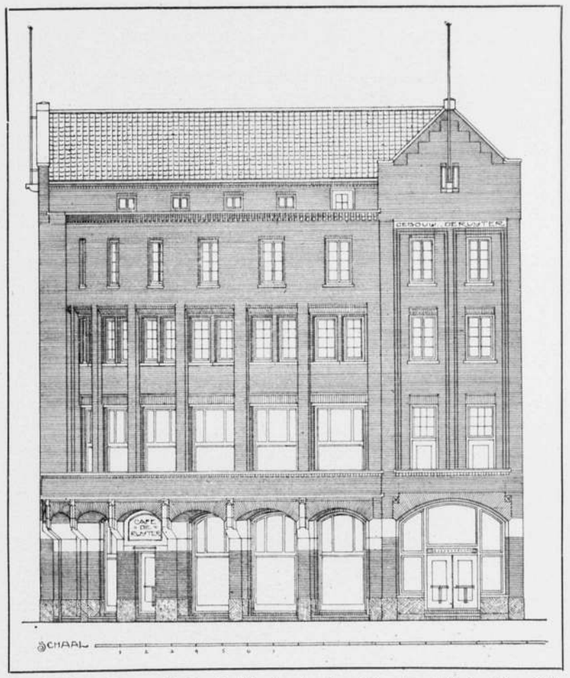

Afb. 2. Het gebouw „De Ruyter" te Amsterdam. Voorgevel. Schaal 1 op 200. Arch. Rutgers en Roosing.

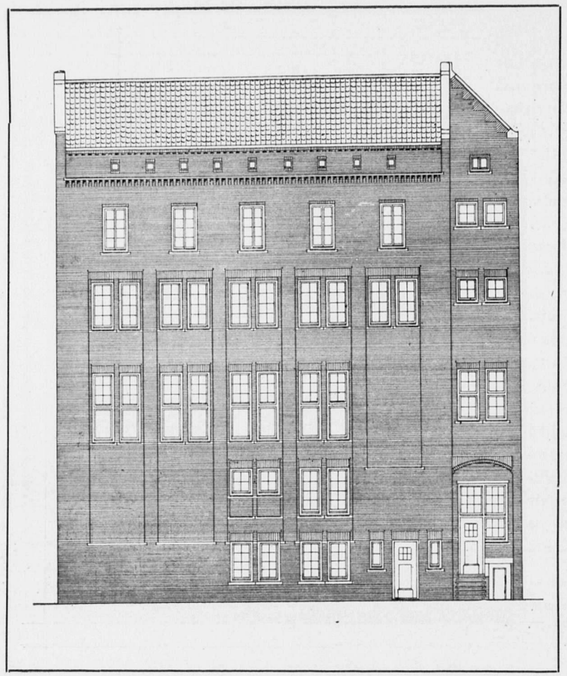

Afb. 3. Het gebouw „De Ruyter" te Amsterdam, Rechterzijgevel. Arch. Rutgers en Roosing.

gemeene regel aangenomen van de kartelleering dier private ondernemingen waaruit het idée opkomt dat „zonder organisatorische tucht geen vereenigingsverband kan gehandhaafd blijven en dit alleen op publiekrechtelijke grondslag kan bestaan". Wel heet het (267) „Het ware absurd de concurrentie te willen regelen door een gildeverband" maar herhaaldelijk blijkt dit toch de bedoeling der publiekrechtelijke en daarom uitsluitend erkende organisatie's. „In Illinois mogen geen bouwwerken worden gezet dan ontworpen door .... erkende architecten". (276). En zoo sterk is hij overtuigd van de wenschelijkheid dier allen omvattende organisatie's, die buitenstaanders even streng uitsluiten als de gilden, dat hij op blz. 315 zelfs poneert: „Men heeft hen ingevoegd in een verband en heeft hen daarin te houden Het mag niet worden verbroken, ook al schijnt het doel van den enkeling goed, dat van de organisatie verkeerd. Want doorbreking van het organisatief verband ware een middel, dat op zichzelf nadeelig zou zijn."

Maar bij dit felle socialisme blijft het niet, nog een andere schijn van liberaliteit blijkt valsch. Het heet wel op blz. 133, organiseeren zonder staatsinmenging", op blz. 308 „den prijs vragen, dien het verkiest", op blz. 310: „welke huizen een Bouwschap dus bouwen wil, staat vrij"; wel is er sprake van de autonomie der publiek-rechtelijke organisaties, maar het organiseeren van blz. 133 zij „zoodanig, dat een verstoring der maatschappelijke welvaart daardoor *voorkomen* wordt". De prijs die men geheel vrij mag vragen is voor woningen die men moet „bouwen zoodra de gemeenteraad het beveelt, met inachtneming van het bouwprofiel"; „*welke*" huizen men wil bouwen „staat vrij", maar dezelfde bladzij vermeldt: „Ten eerste is het type woningen „bepaald". Maar in schijn heete het Bouwschap autonoom. „Daarom ook moet de sanctie op de bouwverplichting zóo krachtig wezen, dat zij, zoo mogelijk, nooit behoeft te worden toegepast". En dan grijpt dit staatssocialisme nog als een vetvlek om zich heen totdat we op het zuiverste communisme aanlanden zooals de volgende citaten aangeven: op blz. 99 blijkt „dat aan de regeling van het gemeentelijke grondbedrijf het gemeentelijk hypotheekwezen en het erfpacht stelsel onafscheidelijk waren verbonden". Op blz. 329 krijgen we naast Bouwschap en Hypotheekschap ten slotte nog het Huurschap „wanneer de huurders zich organiseeren .... Daar het Bouwschap een gebied aanwijst waarbinnen ... de huurders territoriaal zijn aangewezen".

Weer houdt hij ons de illusie voor in een lange liberale speech op 329 „Van een van buitenaf opdringen tegen den zin van allen is geen sprake" en dat van een corporatie waarvan hij bij de principieele beschrijving, blz. 307, gezegd heeft: „Wanneer de meerderheid der ingelanden, die krachtens de oprichtingsverordening" (van den gemeenteraad!) „tot een Bouwschap behooren, weigeren aan de organisatie daarvan deel te nemen, dragen B. en W. het bestuur op aan door hen gekozen personen."

ARCHITECTEN MET DE PEN.

Er zijn bouwende en schrijvende architecten en ik zal de laatste zijn om het bestaansrecht van deze litteraire architectenbent te ontkennen.

Integendeel; veel van wat in de laatste jaren geschiedde op bouwkundig gebied, werd voorbereid door de welversneden pen van een onzer in de journalistiek begaafde collega's, en velen buitenstaanders is zoodoende een juister en duidelijker beeld gegeven van wat de moderne bouwkunst beoogde en waartoe zij in staat is, dan op andere wijze mogelijk geweest zou zijn. Zonder anderen te kort te willen doen, noem ik slechts in dit verband de belangrijke geschriften van Berlage en Gratama.

Maar de medaille heeft haar keerzijde! Er wordt helaas zoo dikwijls geschreven als er niets te schrijven valt; als niet een innerlijke drang aanleiding geeft tot het uiten van gedachten, die waard zijn door anderen gekend te worden! Als ook niet een dieper inzicht aanwezig is, dat aan het geschrevene gezag verleent.

Het architectenberoep is nu eenmaal voor leeken geen hoogstaand beroep, en vele van de mindere broeders in het gilde geven maar al te zeer aanleiding tot deze opvatting. Het is met een zekeren schroom en ietwat aarzelend, dat men zich in gezelschap als architect bekend maakt, wijl in vele gevallen daarbij de gedachte uitgaat naar aannemers en onderbazen, en het meerendeel der menschen niet aanstonds iemand naar zijn werkelijke waarde vermag te beoordeelen.

Het architectenberoep brengt, zooals reeds te dikwijls betoogd werd, verplichtingen mede en ook een uiterlijke beschaving is daar op zijn plaats, terwijl niet altijd een innerlijke beschaving aanwezig is. Een eerste plicht is, dat vereenigingen en maatschappijen daartoe medewerken en den grond leggen voor een wederzijdsche waardeering onder de gildebroeders, die niet na zal laten ook naar buiten in goeden zin te werken.

Het is in dit verband, dat ik wil wijzen op de weinig sympathieke bespreking, die in het voorlaatste nummer van het B. W., het plaatwerk van Architectura „De Architect" ondervindt van de zijde des heeren van Hylckama Vlieg.

Niet alleen, dat deze kritiek m. i. zeer onzuiver is, ze is ook weinig gentlemanlike tegenover een zustervereeniging.

Allereerst ware daarvoor een plaats in „Architectura" te zoeken geweest, terwijl nu dit geschrijf aan achterklap doet denken. Het spijt mij, dat ik niet vermijden kan hier persoonlijk te worden, maar ter wille der goede zaak sta men mij dit toe.

De heer van Hylckama Vlieg behoort tot de architecten, die zich niet voldoende rekenschap geven van wat de uitwerking van

Afb. 4. Het gebouw „De Ruyter" aan de De Ruyterkade te Amsterdam. Arch. Rutgers en Roosing.

hun geschrijf voor buitenstaanders is. Zijn stem is niet gezaghebbend; maar toch is het gevaar van dergelijke kritieken niet denkbeeldig.

Ik vind het streven van „Architectura" sympathiek en het plaatwerk „De Architect" een der belangrijkste bouwkundige plaatwerken, die wij bezitten. Dat daarbij niet steeds onberispelijke zaken gepubliceerd kunnen worden is zeer verklaarbaar, omdat nu eenmaal kunstwerken geen kadetjes zijn, die men in bepaalde hoeveelheid bakken kan. Het is een laakbare Hollandsche gewoonte om steeds al redeneerend (en niet altijd even zuiver!) bouwkundige scheppingen naar beneden te halen. Het geven van een ernstige, zakelijke kritiek is geen kinderspel, maar er bestaan in Holland kritische specialiteiten, die over bouwkundige en stedebouwkundige kwesties kolommen en kolommen vol kritiseeren, terwijl de bevoegdheid, die zij over deze onderwerpen gelooven te bezitten, bestaat in het citeeren van ettelijke buitenlandsche beroemdheden. Zij zullen u voorrekenen, dat volgens uitspraken van die en die, dit mooi en dat leelijk is en ge zoudt het graag aannemen, als niet uw gevoel daartegen in opstand kwam.

Zoo worden groote bouw- en stedebouwkundige polemieken gevoerd met citaten tot in het oneindige over de vraag, wie architect en wie stedebouwer is; en na vele pagina's druks is men niet verder dan in het begin, terwijl als eenig antwoord passen zou, dat, wat een vriend mij lakoniek gaf: „Wel, hij, die het kan!"

Nu heb ik indertijd, als een verassing, van den *bouwmeester* (zeker, heer van Hylckama, dit is beter woord!) Symons het Apostolisch kerkje gezien. Het is een jonge, frissche uiting in de lijn, die Berlage zoo graag gevolgd ziet. Het is *iets* en het is een *stijlvol iets*, zelfs voor menschen, die het niet bewonderen kunnen. Ik heb genoten van dit kerkje en hoop het bij eene lezing op het doek te brengen als een gelukkig teeken, dat Berlage niet voor niets leeft en dat zijn ideeën en verwachtingen aldus in daden worden omgezet (lees zijn geschriften, o, heer van Hylckama en verwar geen „Stijlbouwerij" met moderne vormenspraak!)

Ik verheug er mij nog over en ga in Amsterdam een straatje om, om nogmaals dat kerkje te zien. En of nu Ostendorf of andere specialiteiten in hun algemeene gevallen al aantoonen, dat volgens de regelen der compositieleer deze ordonnantie niet deugt, toch vervult zij mij met bewondering; en ik denk aan zoovele scheppingen, die boven de algemeene voorschriften (die voor de middelmatigheid gelden!) uitgaan, wetend dat het talent zich niettegenstaande deze ontplooit.

Het is voor zulke scheppingen, dat wij architecten de aandacht vragen moeten van het leekenpubliek; die wij nader moeten brengen tot opdrachtgevers en belangstellenden. Het zijn die uitingen, waaraan de toekomst is, en die in zich de belofte hebben van schooner dingen.

En slechts van zeer bevoegde zijde is hier kritiek, berustend op kennis van zaken en helder inzicht, op hare plaats. Naar buiten past slechts waardeering voor zulk blij werk!

De heer van Hylckama Vlieg overwege dat en schrijve niet te veel. Hij kan weten, dat het ook bij pennevruchten aankomt op de kwaliteit en niet op de kwantiteit!

Leiden 23/1 1915. J. J. P. OUD

„'T HOUDT GEEN STEEK".

Het stuk van den heer Oud is een gemoedelijke, moraliseerende, individueele uiting van 'n gevoelig Berlagevereerder. 't Had echter evengoed van een leek, als van een architect kunnen zijn, want 't houdt geen steek!

Als de heer Oud beteekenis aan zijn pennevrucht had willen verleenen, dan had hij moeten *aantoonen*, dat mijne kritiek on-

zuiver was. De povere *meening* van den heer Oud *zelf* dàt 't zóó is, hij houde mij ten goede, is onvoldoende om ook maar iemand te overtuigen. Wij zijn toch langzamerhand op weg om de dwaalleer, dat „over den smaak niet te twisten valt", te overkomen. Alles wat ik schreef heeft geen andere strekking dan objectief *het schoone*, dat in elk werkelijk kunstwerk aanwezig is, te doen zien, en elke „meening", elk „ik vind" op den achtergrond te houden. *) Daarmede geef ik mij rekenschap, óók van de uitwerking van wat ik schrijf. Deed de heer Oud evenzoo, hij zou nooit hebben neergepend, dat de „bevoegdheid welke kritische specialiteiten gelooven te bezitten, bestaat in het citeeren van buitenlandsche beroemdheden". Inderdaad, zóó gemakkelijk is kritiek op Architectuur niet. Of dan ook de heer Oud al beweert, dat het Kerkje van Symons een „stijlvol iets" is, of hij het ééns of honderdmaal „op het doek" brengt, jà zelfs of hij er mee bewijst dat Berlage niet voor niets leeft, het helpt alles niets, de bouwkunstige hoedanigheden van het werk worden er niets beter mêe.

Juist wat mijn opponent meent te bestrijden, gaat *hij* doen. Bij hem geen enkelen objectieven maatstaf voor wat hij meent te moeten bewonderen, — daarentegen individueele waardeering, en beroep op een, ditmaal niet „buitenlandsche" beroemdheid. Zoo lang de heer Oud nog niet daarboven uitkomt, zoo lang hij niet heeft gezien dat het architectonisch schoon in duizenderlei vorm, *maar* altijd volgens dezelfde *beginselen*, zich openbaart, zoo lang hij niet in Berlage's Beurs het onvergankelijk schoon weet te zien, zóó als dat overeenkomstig diezelfde beginselen ook in een griekschen tempel, een Gothische Kathedraal, een Antwerpsch Raadhuis, een Rijksmuseum, bij een ontvankelijk gemoed ontroering wekt, zoolang zal hij ook niet het enorm aesthetisch verschil zien tusschen het diamantbewerkers Bondshuis van Berlage, en het Apostolisch kerkgebouw van Symons.

Hij bestudeere Berlage maar goed, vooral na zijn, met de Nieuwe Beurs zoo glorieus ingezette moderne periode. Hij bestudeere ook Gratama, maar kijke zich niet blind op enkele personen. In aesthetisch architectonisch opzicht is toch (ik kan dit hier slechts zonder meer uitspreken) van de Bazel en van den **kerk**bouwmeester Stuyt, *nog* meer te leeren en te verwachten. **) En dan, — negeere hij *niet geheel* de buitenlandsche „beroemdheden", — er is óók bij hen wel *iets* goeds!

* * *

De heer Oud meent dat mijne kritiek op „de Architect" „ook weinig „ „gentlemantike"" is" tegenover de Zustervereeniging Architectura (et Amicitia), en dat mijn geschrijf nu, in het Bouwkundig Weekblad geplaatst, aan achterklap doet denken.

Nu wil ik hem mededeelen, dat vóór 1906, door mij èn als lid van het Bestuur èn als Redactiesecretaris, naar mijne krachten is medegewerkt aan den bloei van „A. et A.". Ook later heb ik, o. m. bij Kromhout's geslaagde poging om het Hooger Bouwkunstonderwijs te verbeteren, die poging tegen pessimistische betoogen in, gesteund door „geschrijf" in „Architectura". Men zal dus moeilijk, waar ik noch van opvolgende Besturen, noch van Redactie's, iets onaangenaams ondervond, mij van achterklap kunnen verdenken.

Sedert geruimen tijd echter heeft de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst krachtige pogingen gedaan, thans met zoo goed als volledig succes bekroond, om te komen tot een Architecten-vakvereeniging. Architectura et Amicitia daarentegen bleef een Genootschap van in leeftijd meest jongeren, tot wie zich de oudere architecten aangetrokken voelen en voor welke jongere generatie zij trachten, zoo goed mogelijk, door voordrachten en besprekingen, leiding te geven. Ook na de oprichting van den Bond van Ned. Architecten, die, helaas, de totstandkoming van één Vakvereeniging op het laatste moment heeft afgewezen, bleven velerlei, daarbij aangesloten leden lid van Architectura & Amicitia, zooals ik ook zelf na mijne toetreding tot de Maatschappij, met vele anderen, lid van A. & A. ben gebleven.

Toen nu de Redactie van het B. W. mij voorstelde, om mijn stuk in Architectura te plaatsen, heb ik daarop o. m. het volgende geantwoord:

„Indien ik niet overtuigd was:

1. dat er een goede organisatie van Architecten en hunne medewerkers moet zijn;
2. dat deze, in een periodiek verschijnend orgaan leiding behoort te geven aan het zoo gedésorganiseerd bouwkunstig leven in ons land;
3. dat in de tegenwoordige omstandigheden de Maatschappij t. B. d. Bouwkunst aangewezen is deze organisatie te zijn of, wil men, te worden;

ik zou als oud-1e Secretaris van A. & A. mijne opmerkingen aan de Redactie van Architectura hebben gezonden.

Thans echter moeten m i. de krachten geconcentreerd worden op wat zij, ten bate onzer kunst, ook door middel van de publikaties der Maatschappij, kunnen totstand brengen."

Waar ik nu in mijne kritiek *absoluut los* ben van elk persoon, waar ik tracht het schoone wàar 't is, immer zooveel mogelijk te doen zien, en ook niet weet of de door mij besproken architecten tot de Maatschappij, den Bond, of A. & A. behooren, meen ik met 't bovenstaande den heer Oud voldoende te hebben ingelicht.

Vl. 30, 1, '15. v. H. V.

*) Men zie o.m. mijne artikelen over „Bauberatung", in het B. W. 1913, nos. 41, 43, 45, 47 en 48.

) Ja, juist, van den **kerk-bouwmeester Stuyt. Op niet-kerkelijk gebied blijft deze onaandoenlijk, laat zijn Architectuur koud.

BERICHTEN.

Verbreeding van den toegang tot de Vijzelstraat te Amsterdam en van de bruggen over den Singel en de Heerengracht vóór en in die straat. B. en W. van Amsterdam hebben het volgende voorstel ingediend bij den gemeenteraad:

„Bij onze voordracht van 15 December 1914, stelden wij U voor, ons te machtigen tot het doen verbreeden van den toegang tot de Vijzelstraat en tot het doen verbreeden en gedeeltelijk vernieuwen van de bruggen over den Singel en de Heerengracht vóór en in die straat.

Sedert heeft de aesthetische adviseur der Gemeente zijn ontwerp voor de te verbreeden brug over de Heerengracht nader uitgewerkt.

Waar het hier nu betreft een brug in een der mooiste, oude stadsgedeelten, en zij voorts zal praejudicieeren op de bruggen over de Keizersgracht en de Prinsengracht in de Vijzelstraat, welke te zijner tijd mede moeten worden verbreed, achten wij het raadzaam, om dit ontwerp gedurende enkele weken op het Raadhuis voor belangstellenden in het stadsschoon ter inzage neder te leggen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen, zich omtrent het ontwerp uit te spreken, en om eerst daarna tot de vaststelling van het ontwerp, hetzij al of niet gewijzigd, over te gaan.

Daar nu een eventueele wijziging van het ontwerp tevens verandering kan brengen in het bedrag, waarop thans de kosten van de verbreeding en gedeeltelijk vernieuwing der bedoelde brug zijn begroot, komt het ons gewenscht voor, ons voorstel ten aanzien van die brug voorloopig terug te nemen."

Naar aanleiding van het vorenstaande, stellen B. en W. den Raad voor, in plaats van het besluit, toegevoegd aan hunne vorengemelde voordracht, B. en W. te machtigen tot:

het doen verbreeden van den toegang tot de Vijzelstraat en het doen verbreeden en gedeeltelijk vernieuwen van den brug over den Singel vóór die straat;

voor de uitvoering van deze werken beschikbaar te stellen een bedrag van *f* 40.000.—.

35ste JAARG. — 13 FEBR. 1915 — No. 7.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: M. B. N. BOLDERMAN; W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Voorschotfonds der Architecten. — Verslag der Hoofdbestuursvergadering op 2 Februari jl. — Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur met de Besturen der Afdeelingen op 2 Februari j.l. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Ontwerp voor een kantoorgebouw der Steenkolen Handels Vereeniging te Rotterdam, Arch. Alb. Otten en W. F. Overeijnder. — „Bouwschappen" door H. J. Kiewiet de Jonge, B. I., besproken door P. J. Willekes Macdonald, Vervolg. — Ingezonden. — Berichten. — Personalia. — Met een plaat.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is Marnixstraat 402. Amsterdam.

Vergadering van het Hoofdbestuur op Dinsdag 2 Februari ten 10½ ure v.m. in het gebouw der Maatschappij.

Aanwezig waren de heeren A. Salm G.Bzn., voorzitter; S. de Clercq, vice-voorzitter; A. W. C. Dwars, J. W. Hanrath, J. B. van Loghem, B. J. Ouëndag, F. W. M. Poggenbeek en J. H. de Roos, benevens de Alg. Secretaris J. Gratama.

ARCHITECTUUR-MUSEUM. Van den heer J. Stuyt was bericht ontvangen, waarin hij mededeelde, dat hij wenschte af te treden als afgevaardigde der Maatschappij in de Commissie voor het Architectuur-Museum. Toen hij bedankte als lid van het Hoofdbestuur, meende hij dat daarmede ook vervallen was zijn lidmaatschap van genoemde Commissie. Het Hoofdbestuur deelde hem echter mede, dat dit niet het geval was, en verzocht hem zitting te blijven houden. De heer Stuyt wenschte echter af te treden. In zijn plaats werd benoemd de heer A. W. C. Dwars, die de benoeming aanvaardde.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE 'S-GRAVENHAGE. Ingevolge het periodiek aftreden van den heer S. de Clercq in deze Commissie hadden B. en W. van 's-Gravenhage aan het Hoofdbestuur der M. B. V. A. het verzoek gericht, een plaatsvervanger te willen benoemen. Het Hoofdbestuur had daarop den heer J. A. G. van der Steur B. I., Hoogleeraar in de Bouwkunde aan de Techn. Hoogeschool te Delft benoemd, die de benoeming heeft aanvaard.

COMMISSIËN. Waar met 1 Januari 1915 de nieuwe toestand in de gereorganiseerde Mij. is ingetreden, zouden nieuwe verkiezingen voor de verschillende Commissiën moeten plaats hebben. Deze Commissiën worden echter gekozen door de Algemeene Vergadering; waar de definitieve lijst van heden nog niet is vastgesteld kunnen worden, in verband met de Hooger-Beroepinstelling, kunnen deze verkiezingen nog niet plaats hebben.

In verband hiermede had het Hoofdbestuur besloten de huidige Commissiën te verzoeken zitting te willen blijven nemen, tot de nieuwe Commissiën benoemd zijn.

Met erkentelijkheid vernam het Hoofdbestuur, dat alle Commissie-leden hiertoe bereid waren; uitgezonderd de heer J. A. G. van der Steur B. I., die verhinderd was zitting te blijven nemen in de Permanente Commissie van Arbitrage inzake de Honorarium Tabel.

INFORMATIE DIENST VAN DEN BOND VAN VEREENIGINGEN VAN FABRIKANTEN VAN EN HANDELAREN IN MATERIALEN VOOR HET BOUWBEDRIJF. Gelijk reeds vroeger in het B. Weekblad is medegedeeld is een Commissie in het leven geroepen, waarin afgevaardigden van den Bond van Handelaren in Nederland en van de Mij tot bev. der Bouwkunst zitting hebben. Deze Commissie heeft de volgende taak: Wanneer de Bond meent, dat een architect te zware eischen aan hout stelt en in het algemeen lastig is betreffende de houtlevering, zoodat de Bond hierin aanleiding zou kunnen vinden, dezen architect bij de houtleveranciers bekend te maken, dan is het de taak der Commissie eerst een nader onderzoek omtrent de geuitte klacht in te stellen.

De Bond van Houthandelaren heeft bericht, dat hij zijn informatiedienst heeft opgeheven, nu deze taak was overgenomen door den Bond van Vereenigingen boven genoemd.

Deze Bond verzocht het Hoofdbestuur te willen bevorderen, dat voor den informatiedienst van den Bond een dergelijke gemengde Commissie tot stand zou komen.

Het Hoofdbestuur besloot aan dit verzoek gehoor te geven, en het benoemde tot leden in deze Commissie de heeren, die in de vroegere Commissie van den Bond van Houthandelaren en de Mij tot bev. der Bouwkunst zitting hadden, nam. de heeren Alb. Otten, D. A. N. Margadant en G. Versteeg. Van de zijde van den Bond van Vereenigingen boven genoemd hebben in deze Commissie zitting de heeren H. Endt, J. Slicher en A. G. Verbeek.

REDACTIE COMMISSIE VOOR DE NIEUWE STATUTEN EN ALG. HUISH. REGLEMENT. Mr. van Booven, die verzocht was als adviseur te willen optreden in de Commissie, die tot taak heeft de puntjes op de i's te zetten in zake de redactie der artikelen van de nieuwe Statuten en Alg. Huish. Reglement der M.B.V.A., had bericht, dat

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

hij tot zijn leedwezen wegens onvoorziene drukke werkzaamheden, hiervoor moest bedanken. In diens plaats werd benoemd Mr. van Zeggelen, die de benoeming aanvaardde.

VEREENIGING VOOR VOORTGEZET EN HOOGER BOUWKUNST ONDERRICHT. De Afd. Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht van het Genootschap „Architectura et Amicitia" had tot het Hoofdbestuur der M.B.V.A. de vraag gericht, of de Mij. in beginsel bereid zoude zijn mede te werken om te geraken tot een Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht, staande onder leiding der 4 bouwkundige Vereenigingen gezamenlijk. De huidige Afd. van A. et A. zou dus een zelfstandige vereeniging worden, hetgeen door A. et A. was goedgekeurd. Bij deze vraag was gevoegd een concept-Statuten voor de te stichten Vereeniging en een concept Reglement nopens het onderwijs.
Het Hoofdbestuur had deze stukken gesteld in handen van de Commissie van Onderwijs.
Deze had hierop een uitvoerig advies uitgebracht, bevattende een meening van de meerderheid en een van de minderheid, over welke beide door de aanwezigen van gedachten werd gewisseld. Ten slotte werd de meening der meerderheid van de Commissie, behoudens enkele kleine wijzigingen, overgenomen door het Hoofdbestuur.

BEELD JACOB VAN CAMPEN. In aansluiting aan het besluit der vorige H.Bestuursvergadering was aan de 3 bouwkundige vereenigingen voorgesteld goed te keuren, gezien de tijdsomstandigheden, voorloopig van de actie ter verkrijging van een beeld van Jacob van Campen in den gevel van het Stedelijk Museum te Amsterdam, af te zien. De 3 vereenigingen meenden echter, dat het wel wenschelijk was alsnog pogingen aan te wenden bij B. en W. van Amsterdam, het beeld van gemeentewege te laten vervaardigen, en de toegezegde bijdragen der architecten als subsidie hiervoor aan te bieden.
Het Hoofdbestuur besloot met den wensch van de meerderheid mede te gaan, zoodat stappen in genoemde richting gedaan zullen worden.

HERZIENING DER HONORARIUM TABEL. De Voorzitter deed mededeeling over de herziening der Honorarium tabel, en bracht daarbij in herinnering, dat de Alg. Vergadering der Mij. op 22 Dec. jl. de afgevaardigden der Mij. in de Herzieningscommissie gemachtigd heeft, zich leden te assumeeren, ten einde het vraagstuk van de honoreering van bouwblokken nader te onderzoeken. Ook de Bond v Ned. Architecten heeft zijn afgevaardigden hiertoe gemachtigd, zoodat dit onderwerp nu verder behandeld zal worden. Behalve dit onderwerp is de herziening vrijwel gereed. In verband hiermede merkte de voorzitter op, dat het vaststellen van een vaste honoreering van bouwblokken nog wel eenigen tijd zal duren, terwijl overigens de tabel in de Vereenigingen behandeld zou kunnen worden. De Voorzitter achtte het daarom wenschelijk, reeds nu te publiceeren de nieuwe voorstellen tot herziening der Tabel, voor zoover die gereed zijn, en deze spoedig te behandelen, zoo mogelijk op de a.s. vergadering der leden van de M.B.V.A, welke wenschelijkheid door de aanwezigen werd gedeeld. Inmiddels kan dan ook het vraagstuk der bouwblokken nader worden voorbereid.
Besloten werd dezen wensch over te brengen aan de Herzienings-Commissie

HOOGER BEROEP COMMISSIE. De Voorzitter deelde mede, dat de installatie en eerste vergadering der Hooger-Beroep-Commissie heeft plaats gehad, over welke vergadering hij eenige vertrouwelijke mededeelingen deed.

De A. A. V. Betreffende de herziening der A. A. V. berichtte de Voorzitter, in aansluiting aan zijne mededeelingen [1]) in de vorige Hoofdbestuursvergadering over dit onderwerp, dat niet alleen vergaderingen hebben plaats gehad van de Herzieningscommissie met de afgevaardigden van de Mij. en van den Bond v. Ned. Architecten, doch ook met de belangstellende Ingenieurs, en dat de Herzienings Commissie 4 Februari a.s. wederom vergaderen zal om, zoo mogelijk, het definitief ontwerp A. A. V. vast te stellen.
Verdere mededeelingen aan de leden der Mij. zullen daarna worden gedaan [1]).
Het overig behandelde is niet voor publicatie geschikt.

De Alg. Secretaris.
J. GRATAMA.

[1]) In een inmiddels verschenen publicatie van de afgevaardigden van den B. v. Ned. Arch. dat ook den leden der Mij. is toegezonden, wordt aan het orgaan der Mij. verweten, dat het zijn lezers over het A. V. vraagstuk en de daarbij betrokken vakbelangen weinig pleegt mede te deelen. Wij moeten hierbij opmerken, dat het tegendeel waar is, en dat steeds in het B. Weekblad gepubliceerd is, wat te dezer zake kon en moest gepubliceerd worden.

Vergadering van het Hoofdbestuur met de Besturen der Afdeelingen op Dinsdag 2 Februari ten 2 ure n.m. in het gebouw der Mij.

Aanwezig waren:
van het Hoofdbestuur de heeren: A. Salm G.Bzn., Voorzitter; S. de Clercq, Vice-voorzitter; A. W. C. Dwars; J. W. Hanrath; J. B. van Loghem; B. J. Ouëndag; F. W. M. Poggenbeek en J. H. de Roos, benevens de Alg. Secretaris J. Gratama;
van het Bestuur van de Afd. Amsterdam de heeren: F. W. M. Poggenbeek, Voorzitter; Mr. E. H. P. Rosenboom, Secretaris; E. M. Rood, Penningmeester;
van het Bestuur der Afd. 's-Gravenhage, de heer A. Broese van Groenou, Voorzitter;
van het Bestuur der Afd. Haarlem en Omstreken de heeren A. W. Weissman, Voorzitter; J. B. van Loghem, Secretaris; J. G. Michielse, Penningmeester;
van het Bestuur der Afd. Utrecht, de heeren A. W. C. Dwars, Voorzitter; M. E. Kuiler, Secretaris.
De Afd. Groningen had medegedeeld, dat zij geen afgevaardigde zou sturen.
De Voorzitter, de heer A. Salm G.Bzn., opende de bijeenkomst en gaf een kort overzicht van de reorganisatie der Mij. in verband met de Afdeelingen. Volgens de nieuwe Statuten der M. B. V. A. zijn er geen Afdeelingen meer, maar wel Plaatselijke Commissiën, die de plaatselijke leden der M. B. V. A. omvatten.
Spreker begreep, dat de Afdeelingen in een eigenaardige en soms moeilijke omstandigheid verkeeren tengevolge der reorganisatie van de Mij. Het Hoofdbestuur is hiervan geheel overtuigd, en het heeft gemeend zijn volle aandacht te moeten wijden aan dit onderwerp, in overleg met de Besturen der Afdeelingen, om te trachten tot een goede oplossing in deze te geraken. Vandaar dat de Besturen der Afdeelingen verzocht waren dezen ochtend te vergaderen, en nu een vergadering met het Hoofdbestuur te houden.
Gaarne zou spreker vernemen, wat de Besturen der Afdeelingen van ochtend besloten hadden.
De heer Poggenbeek deelde mede, dat hij als rapporteur gekozen was. Op de Alg. Vergadering der Mij. op 22 Dec. j.l. is uitdrukkelijk van de Hoofdbestuurstafel aan den heer Kuiler, op diens vraag of de Afdeelingen na aanneming van de nieuwe Statuten en Alg. H. Reg. nog blijven bestaan, geantwoord, dat dit niet meer het geval zal zijn. Spreker erkent, dat dit juist is; de vraag is nu, wat moeten de Afdeelingen in deze omstandigheid doen.
De Afd. Utrecht bevatte vele leden, die geen lid waren van de Mij. Deze Afdeeling is dus al vrijwel zelfstandig en zij kan dit nu geheel worden, eventueel onder een anderen naam. Wat de Afd. Amsterdam betreft, het Bestuur der Afd. zal voorstellen, de Afdeeling te ontbinden en dit zal kunnen gebeuren, wanneer 8 leden zich daar niet tegen verzetten.
Een dergelijke ontbinding geeft voor sommige Afdeelingen financieele moeilijkheden. Voor de Afd. Amsterdam niet, want zij heeft een batig saldo; wat hiermede bij eventueele ontbinding gedaan zal worden, is nog niet beslist.

[1]) Na deze vergadering inmiddels heeft plaats gehad, hebben wij nog de mededeeling ontvangen, dat het ontwerp A. A. V., behoudens eventueele kleine redactiewijzigingen, is vastgesteld, en dat de drukproef binnenkort aan de leden der Herzienings Commissie en aan hen, die opmerkingen bij de Commissie hebben ingediend, zal worden toegezonden.

Spreker zou nu willen voorstellen, dat elke Afdeeling aan het Hoofdbestuur zal mededeelen, wat zij denkt te doen, nu de Afdeelingen hebben opgehouden te bestaan, en welke de financiëele gevolgen hiervan voor haar zijn.
De heer Weissman deelde hierop mede, dat de Afd. Haarlem, die steeds bestaan heeft uitsluitend uit leden der Mij., in verband met de plaats gehad hebbende reorganisatie der Mij. en de schifting der leden van de Mij., zeer belangrijk in haar ledenaantal is teruggegaan.
De gevelwedstrijd van 1914, die tamelijk kostbaar was voor de Afdeeling, bracht een financieel tekort met zich mede, dat echter door een vrijwillige leening onder de leden der Afdeeling gedekt zou zijn geworden; dit is echter nu niet meer mogelijk ten gevolge van het gering aantal leden der Afdeeling.
Het is nu nu niet billijk de enkele overblijvende leden der Afdeeling met dit tekort te belasten.
De Voorzitter merkte op, dat de Mij. met den gevelwedstrijd niets te maken heeft, en dat de Afd. Haarlem geheel zelfstandig deze heeft gehouden, terwijl zij wist, dat de Mij. ernstig de plannen om te fuseeren met den B. v. Ned. Arch. voorbereidde. Waren die plannen aangenomen, dan was de nieuwe toestand der Mij. reeds in December 1913 ingetreden.
De heer Weissman wees er op, dat de voorbereiding van den gevelwedstrijd reeds dagteekent van 1912. Nu op de vergadering van 22 Dec. j.l. plotseling besloten is, de nieuwe toestand der Mpij. niet te laten ingaan op 1 Mei 1915, maar op 1 Jan. 1915, wordt de Afd. Haarlem in financieele moeilijkheden gebracht.
De heeren v. Loghem en Michielse gaven hierop nadere toelichting over den toestand der Afdeeling. Zij zijn ook van oordeel, dat de reorganisatie der Mij. wel directen invloed heeft gehad op den financieelen toestand der Afdeeling. De oorzaak, dat de leening niet geplaatst is kunnen worden, is de reorganisatie der Mij. aan welke reorganisatie de Afd. als zoodanig niets kon doen.
De heer Poggenbeek merkte hiertegen op, dat de Afdeeling Haarlem zelfstandig den gevelwedstrijd heeft gehouden, zoodat de gevolgen voor hare rekening dienden te komen.
De heer Kuiler wees er op, dat de heer Poggenbeek den toestand der Afd. Utrecht reeds had uiteengezet. De Afd. bestaat officieel niet meer; alle verband met de Mij. heeft opgehouden te bestaan. De Afd. zal trachten een zelfstandige vereeniging te worden.
De heer Broese v. Groenou deelde mede, dat de Afd. 's Gravenhage zich reeds ontbonden had, en omgezet was in een Plaatselijke Commissie. Dit is echter wat te snel gebeurd, want verschillende onderwerpen moeten nog afgewikkeld worden; terwijl ook de financieele gevolgen nog niet geregeld zijn. Het werd daarom beter geacht het besluit tot ontbinding nog wat op te schorten.
Het zou echter ook hier niet onmogelijk zijn, dat de Afdeeling door de reorganisatie der Mij. voor een financieel tekort kwam te staan, waarbij het billijk zou zijn te overwegen, in hoeverre de Mij. de Afdeeling financieel zou kunnen helpen.
Algemeen was men van meening, dat alle verband tusschen de Mij. en de Afdeelingen heeft opgehouden te bestaan, zoodat, wanneer de Afdeelingen zelfstandig blijven voortbestaan, dit onder een anderen naam zal moeten geschieden.
Verder richtten de aanwezige Bestuurderen der Afdeelingen het verzoek tot het Hoofdbestuur, te willen overwegen, in hoeverre er aanleiding zou bestaan voor de Mij., die Afdeelingen welke ten gevolge der reorganisatie van de Mij. in financieele moeilijkheden zijn gekomen, te helpen.
Het Hoofdbestuur zeide toe, dit te willen onderzoeken en verzocht daartoe den staat der financiën op 1 Jan. 1915 van elke Afdeeling te mogen ontvangen.
Niets meer aan de orde zijnde, werd de vergadering gesloten.

De Alg. Secretaris,
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

ONTWERP VOOR EEN KANTOORGEBOUW DER STEENKOLEN HANDELSVEREENIGING TE ROTTERDAM, VAN ALB. OTTEN EN W. F. OVEREYNDER, ARCHITECTEN.

Aan de Maas, op den hoek van de Veerhaven wenschte de directie van de Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam een kantoorgebouw op te richten. Hiervoor werd een besloten prijsvraag uitgeschreven. De eischen voor het gebouw waren in een programma met bijgevoegden plattegrond neergelegd.
De eischen waren breed opgezet; geen bepalingen betreffende het bouwcijfer noopten tot overdreven zuinigheid, geen beperkende bepalingen werden door het bouwtoezicht gesteld betreffende de hoogte van het gebouw, waarbij een torentje gevraagd werd tot het wisselen van seinen met personeel op den linker Maasoever en op de rivier, terwijl de noodige vrijheid werd gelaten in de onderlinge rangschikking der gevraagde ruimten.
De ligging aan den hartader van Rotterdam, de 350 M. breede Maas en op den hoek der Veerhaven, waardoor het gebouw vanaf de rivier aan twee zijden tot op een Kilometer afstand zichtbaar is, is bijzonder gunstig uit aesthetisch, maar niet minder uit commercieel oogpunt.
Op den bij het programma gevoegden plattegrond waren op elke verdieping twee kantoren ingedeeld, met daartusschen gelegen trappenhuis, waardoor de onregelmatigheden in de groote kantoorlokalen werden opgelost.
Door het maken van een groote centrale rechthoekige kantoorruimte met balies in het midden zijn in ons plan de onregelmatigheden van het terrein in de ondergeschikte ruimten opgelost, zoodat zoowel de planindeeling als de gevels in hoofdzaak symmetrisch zijn.
Aan de achterzijde is het trappenhuis geplaatst, aan beide zijden geflankeerd door de liften. Ter voorkoming van bedrijfsstoornis zijn twee liften (elk door afzonderlijken motor gedreven) ontworpen.
De liftschachten zijn geheel door gangen afgescheiden van de kantoorruimten. Op iedere verdieping zijn toiletten en garderobes ontworpen.
De gestelde eisch, dat de ramen naar buiten moesten draaien (hetgeen alleen door de Bouwverordening onder bepaalde voorwaarden wordt toegelaten), is mede aanleiding geweest tot het ontwerpen der kleine terugsprongen der gevels, waardoor echter alle kantoorramen over eigen grond naar buiten draaibaar zijn. Alleen de ramen van den beganegrond en enkele ramen in een in de rooilijn liggend gevelgedeelte, zijn van deze voordeelen verstoken. Door de terugsprongen is tevens een gunstige dagverlichting der kantoren verkregen.
De centrale verwarmingsruimten zijn in den kelder ontworpen. Van buitenaf kunnen de kolen onmiddellijk in de bergplaatsen worden gestort.

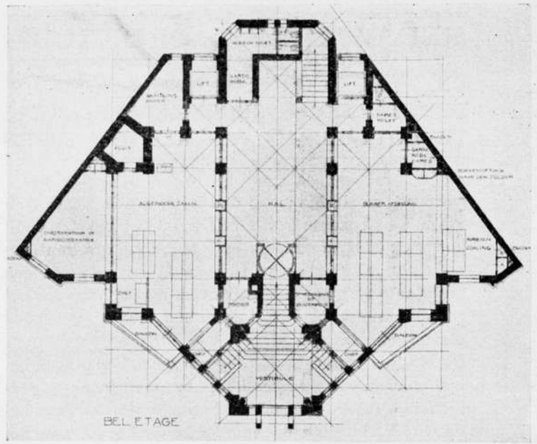

Ontwerp voor een kantoorgebouw der Steenkolen Handels-Vereeniging te Rotterdam. Bel-Etage. Schaal ± 1 op 340. Architecten Alb. Otten en W. F. Overeijnder.

De liftmotoren zijn in een afzonderlijke kelderruimte ondergebracht met een werkplaatsje voor reparaties.
De rijwiel-bergplaatsen voor publiek en personeel zijn symmetrisch geplaatst en kunnen desgewenscht een directen doorgang naar de liften hebben.
Op de bel-etage, onmiddellijk bij de landing van de entréetrap, geeft de portiersloge uitzicht op de drie ingangen.
De gevraagde gelegenheid tot het wisselen van seinen gaf aanleiding tot het aanbrengen van den hoektoren, mede ter accentueering van de plaats waar de Directie zou zetelen van een der machtigste lichamen van Rotterdam.
De gevels zijn gedacht in reuzenmoppen met toepassing van Zweedsch of Beiersch graniet voor borstweringen, treden, afdekkingen, enz.
De begrooting bedroeg, zonder Directiekosten, *f* 200.000.

„BOUWSCHAPPEN".

Publiek-rechtelijke organisatie's van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk, door H. J. Kiewiet de Jonge B.I."

besproken door P. J. WILLEKES MACDONALD.

(Vervolg van blz. 44).

II.

De Schrijver gevoelt wel dat zijn publiek-rechtelijke d. w. z. opgelegde organisatie's de persoonlijke vrijheid aantasten. Hij wil echter door zeer vergaand historisch onderzoek bewijzen dat de beschikking over eigendommen niet vrij behoort te zijn. Hierbij heeft hij helaas de gebruikelijke verschuiving van termen overgenomen die ons geleidelijk hebben gevoerd van onteigening van wat voor een onmisbaar werk noodzakelijk vereischt werd tot onteigening „par zône" ten behoeve der financiën van in bouwgrond speculeerende steden. Hij geeft van de wettelijke definitie: „het recht om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken mits men er geen gebruik van make strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen .... en mits men aan de regten van andere, geen hinder toebrenge" op blz. 213 een voorbeeld door eigenaars wier woningen schadelijk worden voor het algemeen belang bijvoorbeeld als haarden van infectie-ziekten". Even daarboven zegt hij zelf „van hunne eigendomsrechten een gebruik maken, waarvan het positief bewijsbaar is, dat het de gemeenschap schaadt". Zijn definitie vertoont schijnbaar geen afwijking alleen onvolledigheid: „Eigendom is de verhouding tot een zaak welke de laatste, zoo omvangrijk mogelijke beslissingsbevoegdheid daarover verleent binnen de grenzen van het algemeen belang". Men zou zoo zeggen dat dit wèl zoo algemeen gezegd was in „de regten van anderen geen hinder toebrenge" maar het wordt (214) beschouwd als vervollediging van het romeinschrechtelijk eigendomsbegrip „door als complement daaraan toe te voegen de plichtsoplegging tot niet schaden der publieke belangen". Om de verschuiving nu voelbaar te maken licht ik deze duistere zin toe met een citaat uit het Besluit van 't hoofdstuk over eigendom en corporatie: „Het moderne verkeer blijkt een evenwichtige verbinding te behoeven ... van het persoonlijk belang met ... het gemeenschapsbelang ... Dit verschijnsel treedt naar voren met den eisch om naast de rechtsbevoegdheden in zijn eigenbelang, welke den eigenaar worden toegekend, hem een plichtsvervulling in het gemeenschapsbelang op te leggen". Nu ziet men waartoe het woord „plichtsoplegging" bij de definitie werd ingeschoven.
Waartoe, vraagt men zich af, dit geploeter? Waarom niet uit het Romeinsch-Napoleontische artikel gelezen dat de vrijheidsbeperking evenals elke beperking van „regten" geschiedt door de regten van „anderen" d.w.z. dat de persoon van den eigenaar in zijn eigendomsrecht precies dezelfde gebondenheid moet kennen als in elk ander recht. Dat verhinderen dus van het schaden van bijvoorbeeld de gemeenschap heeft niets met het eigendomsbegrip te maken alleen met dat van de rechthebbende persoon; de rechtspersoon. Tegenover een ander hetzij een speculant of een gemeente is hij alleen gebonden door het verbod van hinder. Als beschermeling der wet, als onderhoorige der souvereine macht kunnen hem plichten worden opgelegd „ten algemeenen nutte": een gebod van hulp. Slechts één geval is er waar gebod van hulp en verbod van hinder samenvloeien: bij dreigend gevaar. Daar is het niet-doen, de nalatigheid gelijk aan het hinderen, de schade. Ook alleen in dat geval is den eigenaar a priori en in het algemeen plichtsvervulling opgelegd. Alleen in dat geval kent gelukkig ons staatsrecht de dwang tot samenwerking: het is het waterschap ter „regeling van waterstanden en *verdediging* tegen het water" waarop de schrijver zich ten onrechte als analogie beroept om ons te overtuigen „hoe gronden, bouwterreinen, ook kunnen worden ingevoegd in een publiek-rechtelijk verband, eveneens ter behartiging van een openbaar belang, namelijk volkshuisvesting".
Hoe moeilijk te citeeren de verschuiving van termen was toen hij overging van hinder aan *regten* van derden tot beslissingsbevoegdheid binnen de grenzen van het algemeen *belang*; zoo duidelijk is het verwisselen in de analogie van de termen verdediging tegen gevaar en behartiging van een openbaar belang. Deze verschuiving heeft hij noodig om het algemeen belang te koppelen aan den eigendom iets wat principieel ook wel direct als fout kan worden doorvoeld.
De schrijver had deze fout echter noodig. Het opleggen van plichten aan de rechtspersoon is weliswaar in den modernen staat vrijwel geheel opgelost in belastingbetaling, maar zou toch misschien een aanleiding kunnen zijn om personen met gelijke plichten samen te vatten onder één klasse. Wat de schrijver echter ontworpen had, was een dwangorganisatie van bouwgrond, van eigendommen, waarbij met den aard der bezitters

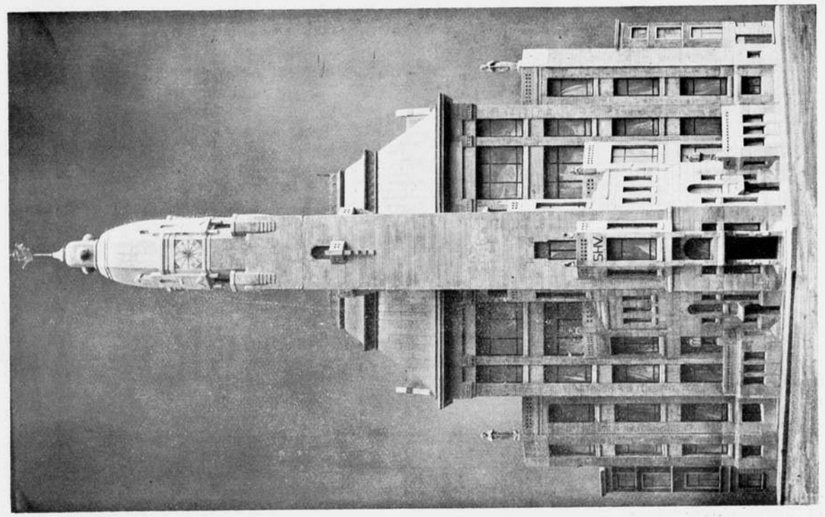

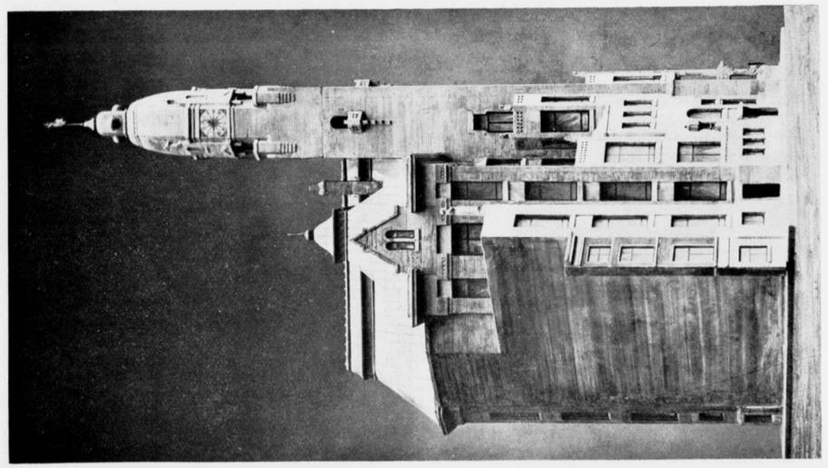

Maquette van het ontwerp voor een Kantoorgebouw der Steenkolen Handels-Vereeniging te Rotterdam. Architecten: ALB. OTTEN en W. F. OVEREIJNDER.

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 13 Februari 1915 No. 7.

geenerlei rekening zou worden gehouden. De bouwschappen toch „worden begrensd door hoofdverkeerswegen en tegelijk met het stadsplan, bij verordening opgericht." En dat stadsplan is, schrijver gaat er prat op, „geheel door omstandigheden, onafhankelijk van den wil der eigenaars bepaald." (77) „Niet dat zij tot een Bouwschap moeten behooren kan de grond voor hun beroep (d. w. z. van de eigenaars bij den rechter) vormen"... „alleen beschikt het Bouwschap over de macht hen, die zich aan een eventueel meerderheidsbesluit niet zouden willen onderwerpen, daartoe te dwingen". „Heeft het Bouwschap zelf hypotheek gegeven, ... dan blijven de gronden waarop gebouwd is.... aansprakelijk. Brengen deze bij executie te weinig op, dan wordt dit ook op andere eigendommen verhaald". Ja lukt dat niet voldoende dan kunnen nog andere eigenaren getroffen worden, die met de heele zaak niets anders hebben uit te staan dan dat zij terrein bezitten in de nabijheid derzelfde stad: „De rest wordt verhaald op de andere Bouwschappen"....

Maar de aangeprezen „organisatie's", eigenlijk republikeinsche heerlijkheden, zijn daarenboven „publiek-rechtelijk". Ook van die zijde zal het eigendom de gevolgen voelen. „Wil een grondeigenaar in het Bouwschap nòch laten bouwen, nòch verkoopen, dan kan het Bouwschapsbestuur hem dwingen bebouwing van zijn grond, vanwege het Bouwschap, toe te staan". „Wil het Bouwschap noch bouwen noch verkoopen, dan bouwt de gemeente"..... (311) „De ingeland (d. w. z. bouwgrondeigenaar) krijgt gedurende ..... jaren een erfpachtscanon en heeft na afloop van dien termijn — wanneer ook de bouwgelden zijn terugbetaald — weder de vrije beschikking over grond en opstal." Een „vrije" beschikking die waarschijnlijk op verwaarlozing zal uitloopen daar die opstal a priori door den eigenaar niet exploitabel werd geacht. En dit is waarschijnlijk waar toch het heele streven der bouwschappenbeweging is: „daling der huidige huurwaarde", „lagere huur en betere woning."

Trouwens de schrijver erkent zelf in de paragraaf over overheid en corporatie dat het hier gaat over „Staatsorganisatiedwang" en met instemming haalt hij de absolutistische uitspraak aan: „les societés modernes marchent tous vers un état de droit où toutes les manifestations juridiques se ramèneront á des actes unilatéraux." Ik wees er al op dat het hier als grondslag dienende politieke bewustzijn, bij een schijn van liberaliteit, doortrokken was van staatssocialisme. Ik meen aangegeven te hebben hoe gewrongen de redeneering is waarop organisatie aan den eigendom wordt gekoppeld en een kijk gegeven te hebben op de absolutistische beschikking over dien eigendom tengevolge van dien dwang. Een dwang die, Kiewiet de Jonge haalt het van anderen aan, „een bij uitstek Germaansch ideaal is."

En daarin ligt een aanleiding juist nu tot het overwegen van dit ideaal aan te sporen. Steeds algemeener toch voelt men de wereldoorlog als een strijd tusschen politieke beschouwingen; velen ook onder bouwkundigen hebben reeds de bedwelming verdreven die hen vroeger voor alles wat „Germaansch" heette inpakte; het dogmatische, dwingende, stoot ons sterker af nu de militaire toepassing ons als naakte waarheid, zonder frazen en schijn komt benauwen. Het onvermogen om door dwang iets te bereiken wat ons levend en bestaanbaar lijkt, staat tegenover een met groote nijd gezien succes der vrije organisatie, der coöperatieve samenwerking van individueele machten. Beheersching tegenover privé-organisatie's, dwang tegenover aanmoediging, protectie tegenover vrijheid van handel en wandel, zoo zien wij de tegenstelling in den oorlog. Maar zoo is het ook onzen plicht te beseffen dat de jacht naar een „stijl", d.w.z. een dogma, staat tegenover vertrouwen op eenheid van redelijke bouwkunst, dat strenge toepassing van „stedenbouw "staat tegenover organische ontwikkeling van bouw- en verkeers-behoeften, dat bescherming en sluiting van een ambacht staat tegenover de vrijheid van ieder om zijn gaven aan iets nieuws te wijden, dat staatsdwang om met eigen bezit publieke belangen te behartigen staat tegenover het vrijlaten van den eigenaar om te zoeken en te werken tot de voordeeligste benutting ervan. Aan welke zijde Kiewiet de Jonge's plannen staan hoeft niet gevraagd te worden. Bladzijde 8 meldt al: „Als terrein van onderzoek wordt Duitschland gekozen". Het oud-germaansche recht, waarin de Romeinsche berichtgevers reeds een gedwongen nomadendom ontdekten ter conservatie van de krijgskracht wordt aldus dienstbaar gemaakt: „Het instituut van den grondeigendom blijkt dus geheel georganiseerd ten bate van het stambelang." Nog bij de jongste Duitschers werkt dit na als 't heet dat „„der höhere sittliche Zweck der Rechtsverhältnisse über Inhalt und Umfang entscheide"". Men denke hierbij niet alleen aan den 4den Augustus 1914, men zie ook hoe op het interne staatsleven dat „hoogere" doel doorwerkt. Daar is vóór alles het onrecht der protectie dat ten bate heet te komen aan het „algemeen belang". Protectie tegen handelsvijanden; immers (blz. 264) „hangt het innemen van een monopolistische positie af van het uitsluiten van buitenlandsche concurrentie." Protectie evenzeer van bepaalde bouwterreinen „wanneer de bouwschappen, als een volkomen bouwgrondkartel dat alle bouwterrein omvat, de geheele grondmarkt beheerschen." Een staat of een stad of een bouwschap, het is steeds het doel door dwang zichzelf te beschermen tegen anderen, die het monopolie bedreigen. Zelfs het hypotheekschap zou protectie krijgen doordat die gedwongen bankorganisatie uitsluitend de hulp van het kadaster zou krijgen, ware het niet dat de schrijver vol vertrouwen op den staatsdwang uitroept: „Het particuliere crediet sterft wel zijn natuurlijken dood." Zoo leidt protectie onvermijdelijk tot monopolie en uiterst leerzaam is het te zien hoe onze „organisator" door zich op het standpunt van „openbaar belang" en „staatsdwang" te stellen ook niet anders bereikt dan monopolie's die door den staat „geregeld" zullen worden. Welnu „Massregeln" is misschien heel aantrekkelijk, er moet nogmaals tegen geprotesteerd worden dat dit tot op den omslag van het boek den eeretitel van „organiseeren" draagt.

De gevolgen zijn aangegeven voor het Bouwschap of publiekrechtelijk geregeld bouwgrondmonopolie. Met hun nasleep van bureaucratische staatsinmenging lijken die mij in niets verkieslijk boven de gevolgen van het huidige monopolie in grond zooals

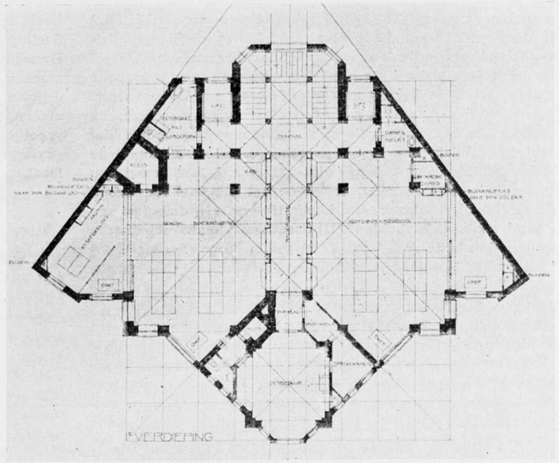

Ontwerp voor een kantoorgebouw der Steenkolen Handels-Vereeniging te Rotterdam. 1ste verdieping. Schaal 1 op 300. Architecten Alb. Otten en W. F. Overeijnder.

soms bouwterreinmaatschappijen het hebben veroverd. En dat te meer omdat tegen die bezwaren van bouwgrondmonopolie's middelen bestaan die de schrijver, monopolist in zijn hart, heeft vergeten; terwijl daarenboven de oorzaken van zoo'n monopolie elders rusten. In het algemeene onderzoek van de corporatie erkent hij dat „beschermende tarieven ... de Amerikaansche en Duitsche bedrijfsorganisatie's zoo hebben begunstigd" dat echter ook bij de grond protectie noodig is om een monopolie te krijgen, heeft hij niet helder uiteengezet. Hij „beschouwt een gemeente, waarin door het verkeer bepaalde wijken voor arbeiders, winkeliers, kantoren, aristocratie enz. vrij duidelijk van elkander zijn afgescheiden" (21) „Noodzaakt het beroep daar te wonen, dan is de grond aldaar volkomen onvervangbaar". (27) „Volkomen" is onjuist daar door het verkeer nooit absoluut uitgesloten wordt elders te wonen. Wèl absoluut dwingend is de protectie der gemeente met haar „stadsplan met huurprofilen". „Boven elke willekeur staan de plaatsen vast, waar bijvoorbeeld woningen van f 1.50 à f 2.50 per week zullen moeten komen". (320) „Men weet dat waar woningen voor de zeer armen, voor de gewone arbeiders, voor den gegoeden arbeider, voor den middenstand, waar fabrieken, handelsterrein en zoo voorts komen zullen." (305) Men weet het, en is daarom in staat een monopolie te verwerven. Laten we ons liever niet verdiepen hoe men het doet door alle bureaux en controles van dit socialistisch „geregel".

(Wordt vervolgd).

INGEZONDEN.

Geachte Redactie,

In het Bouwkundig Weekblad van 30 Jan. jl., komt eene bespreking voor betreffende den door mij geschreven „Leiddraad bij den Woningbouw". Dankzeggend voor de daarin betoonde waardeering van mijn arbeid, zij het mij intusschen vergund te wijzen op eenige onjuistheden, in deze beoordeeling voorkomend, met beleefd verzoek deze regelen onder „Ingezonden Stukken" te willen opnemen.

In de eerste plaats wordt door den schrijver gezegd, dat door mij uitsluitend woningbouw uit *vroegere eeuwen* als voorbeeld wordt gesteld, terwijl integendeel door mij verscheidene *moderne gebouwen* zijn afgebeeld, waarbij in een onderschrift op de goede elementen wordt gewezen. Zoo zijn afbeeldingen geplaatst van werk van de volgende architecten: Jan Stuyt, J. F. Staal Jr. (school Berlage), W. Verschoor enz.

In de tweede plaats wordt door den schrijver opgemerkt, dat ik moderne materialen en constructiewijzen, zooals het platte dak en de spiegelruit *verwerp*. Dit is eene vergissing. Van het platte dak heb ik (blz. 23 bovenaan), slechts het volgende gezegd: „Het platte dak zal voor gewone huizen, welke wij in dit opstel op het oog hebben, steeds een ongunstig effect maken. Ter voorkoming van misverstand haasten wij ons hieraan toe te voegen, ervan overtuigd te zijn, dat met platte daken afgedekte woningen volstrekt niet leelijk behoeven te zijn, en integendeel een schoon geheel kunnen vormen, mits deze bouwwerken ontworpen worden door een kunstzinnig architect." ... Ik raad dus den timmerlieden en eigenbouwers slechts aan geene platte daken toe te passen, doch hieruit volgt geenszins, dat door mij het platte dak wordt verworpen.

Evenmin wordt door mij de spiegelruit onvoorwaardelijk *verworpen*. Omdat verdeeling van het raam door kruis en roeden de eenvoudigste wijze is om het evenwicht te herstellen tusschen massa en opening, wordt door mij den timmerlieden *aangeraden* dit eenvoudig middel toe te passen, daar de pogingen dier ongeschoolde krachten om tot een andere bevredigende oplossing te geraken, allicht schipbreuk zouden lijden. Dat de spiegelruit door mij categorisch zou worden verworpen, volgt hieruit geenszins. Integendeel wordt door mij op blz. 12 onderaan uitdrukkelijk vermeld, dat het door mij aanbevolen voorschrift betreffende de raamverdeeling natuurlijk slechts geldt voor ramen van de hier te lande gebruikelijke afmetingen, — niet voor stijlvolle groepeeringen van bescheidener lichtopeningen als afgebeeld op blz. 14, waar het niet noodzakelijk is eene nadere verdeeling toe te passen.

Evenmin is door mij beweerd, dat het dak ten plattelande hoog *moet* zijn. Slechts heb ik op blz. 18 als mijne meening te kennen gegeven, dat het *wenschelijk* is, ten plattelande de kap hoog te maken, en deze af te dekken met roode pannen, omdat deze zoo vroolijk contrasteeren tegen de blauwe lucht en de groene omgeving.

Dankend voor de opname dezer regelen, Hoogachtend

Uw dw.

B. VON BRUCKEN FOCK.

Secr. „Nehalennia".

Geachte Heer van Brucken Fock.

Het zij mij vergund op het bovenstaande kort te antwoorden: „De geest van het werkje is op het oude gericht, uitsluitend wordt naar klein-woningbouw uit vroegere eeuwen gekeken, en deze als voorbeeld gesteld", heb ik geschreven. Ik geef toe, dat door U enkele hedendaagsche gebouwen zijn afgebeeld: maar U laat deze niet zien om hunne karakteristieke moderne vormen, maar in zooverre zij min of meer voldoen aan die schoonheidseischen, waaraan ook in den woningbouw uit vroegere eeuwen is voldaan. De geheele geest van Uw boekje is ook hier niet vooruitstrevend, maar meer oudheidkundig.

Verder verwerpt U wel degelijk de spiegelruit voor den kleinwoningbouw. U schrijft immers met een duidelijkheid, die niets te wenschen overlaat: „De ramen moeten van een behoorlijke onderverdeeling worden voorzien. *Dit is een gebiedende eisch.*" (Cursiveering van mij.)

Vervolgens zegt U: „Het platte dak zal voor huizen welke wij in dit opstel op het oog hebben, steeds een ongunstig effect maken." Daarbij verwijst U naar een gevel van een gebouw met begane grond en 2 verdiepingen, plat afgedekt, welk gebouw wel degelijk aesthetisch plat afgedekt had kunnen worden

Wat het dak betreft merkt u op: „Voor het aesthetisch effect is het wenschelijk — althans ten plattelande — de kap zoo hoog mogelijk te maken", enz. Waar ik geschreven heb: „Het dak moet voor het aesthetisch effect ten plattelande zoo hoog mogelijk zijn, volgens schrijver", meen ik den zin van uwe woorden goed te hebben weergegeven. Het is zeker niet wenschelijk de daken „zoo hoog mogelijk te maken"; zij worden dan veel te steil!

Uw boekje heeft verdienste; maar uwe aesthetische beschouwingen en voorschriften betreffende meer dan een onderdeel van den klein-woningbouw bewijzen, dat uw inzicht vaak niet ruim en diep genoeg is, en dat u vrijwel geheel buiten het moderne vraagstuk in deze staat, waardoor uw werkje antiquarisch aandoet.

J. G.

BERICHTEN.

De brug Heerengracht—Vijzelstraat te Amsterdam. Het ontwerp van den architect Van der Mey, den aesthetischen adviseur van Publieke Werken, voor de te verbreeden brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat, zal in den loop der volgende week ten Stadhuize worden tentoongesteld. De ontwerper heeft zich een brug gedacht, bestaande uit twee massieve gemetselde bogen met balustrades, verbonden door een vlak middenstuk met ijzeren leuningen. *Alg. H. Bl.*

Voortvarend. Van 11—16 Februari wordt in de Guild Hall te Londen de eerste van een serie conferenties gehouden voor den herbouw van België, uitgaande van de Intern. Garden Cities and Town plaining Association.

O.a. zullen spreken: Raymond Unwin, over de Stedenbouwwet; Aldridge, over Staatsvoorschot en Gemeentelijken steun.

Letchworth, Hampstead en andere plaatsen zullen bezocht worden.

Zoowel van Belgische als van Engelsche zijde is veel medewerking toegezegd.

Personalia. De heer A. Salm G.B.zn. architect, Voorzitter der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, is benoemd tot Eerelid van het American Institute of Architects.

35ste JAARG. — 20 FEBR. 1915 — No. 8.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.; Redacteur: J. GRATAMA.

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 — 5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Internationale Bouwkunst-Tentoonstelling. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Nieuwe brug over den Singel bij de Vijzelstraat en voorgesteld brugontwerp Heerengracht-Vijzelstraat, door J. Gratama. — Belgische Architectuur, door Architect Hub. Hoste. — Bouwschappen, door H. J. Kiewiet de Jonge, B. I., besproken door P. J. Willekes Macdonald. Slot. — Verhouding van den architect tot den leverancier. — Kritiek bouw op, verlaag U niet tot sloopwerk, door Jb. Faber. — Berichten. — Personalia.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Internationale Bouwkunst Tentoonstelling. Waar in het schrijven der Commissie van Voorbereiding der Intern. Bouwkunsttentoonstelling te Amsterdam in 1915 aan B. en W. van Amsterdam, in welk schrijven werd medegedeeld, dat de 4 Bouwkundige Vereenigingen, tengevolge van de tijdsomstandigheden, afzien van het houden dezer tentoonstelling in 1915 (gepubliceerd in B. Weekblad 1914, no. 52) door mij per abuis den naam van het afgetreden Commissielid Jan Stuyt was genoemd, was eene rectificatie daarvoor noodig, welke ik met een omschrijving der meening van den heer Stuyt meende te moeten plaatsen in B. Weekblad 1915. No. 1.

Daar mij nu gebleken is, dat dit van verschillende zijden aldus is begrepen, alsof deze meening van den heer Stuyt door de Voorbereidings Commissie grootendeels wordt gedeeld, stel ik er prijs op mede te deelen, dat dit *niet* het geval is, en dat genoemde rectificatie door mij is geplaatst zonder overleg met de Voorbereidings Commissie.

De meening van deze Commissie kan nader blijken uit de hieronder volgende mededeeling.

De Secretaris der Voorbereidings Commissie
J. GRATAMA.

Internationale Bouwkunst Tentoonstelling. Zooals in de bladen is medegedeeld, hebben de 4 bouwkundige Vereenigingen, tengevolge der tijdsomstandigheden, waardoor ook de Gemeente Amsterdam de toegezegde subsidie niet kon beschikbaar stellen, besloten af te zien van het houden eener Internationale Bouwkunst Tentoonstelling te Amsterdam in 1915. Hoewel het zeer te betreuren is, dat de oorlogstoestand hiertoe geleid heeft, meent de Commissie van Voorbereiding toch, dat de pogingen der 4 bouwkundige Vereenigingen niet vruchteloos zijn. Immers, officieel is door B. en. W. erkend de wenschelijkheid van een Internationale Bouwkunst Tentoonstelling te Amsterdam, te houden in 1915, als compensatie voor het wegens plaatsgebrek niet uitkomen der bouwkunst op de laatste Vierjaarlijksche.

De Commissie twijfelt dan ook niet, of bij de eerst volgende Vierjaarlijksche te Amsterdam zal de bouwkunst als volkomen gelijkberechtigd beschouwd worden met de andere exposeerende kunsten, ook wat de plaatsruimte betreft. De Commissie is de meening toegedaan, dat een ruim opgevatte Vierjaarlijksche, waarin alle beeldende kunsten volledig en in aparte afdeelingen tot haar recht kunnen komen, het meest gewenscht is, ook voor de bouwkunst.

Dit zal misschien moeilijkheden medebrengen, gezien de omstandigheid, dat op de vorige Vierjaarlijksche de bouwkunst zich wegens plaatsgebrek moest terugtrekken; doch mocht inderdaad op de eerstvolgende Vierjaarlijksche de beschikbare ruimte voor de bouwkunst onverhoopt weer onvoldoende zijn, dan zouden alsnog de pogingen kunnen worden voortgezet om een aparte Gemeentelijke Vierjaarlijksche Internationale Tentoonstelling voor de Bouwkunst met aanverwante toegepaste en decoratieve Kunsten te houden, een oplossing die mogelijk zal blijken te zijn, gezien de zeer gewaardeerde officieele erkenning van de Internationale Bouwkunsttentoonstelling in 1915, welke nu echter, tengevolge van den oorlogstoestand, helaas niet door kon gaan.

Voor de Commissie van Voorbereiding, de Secretaris:
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

NIEUWE BRUG OVER DEN SINGEL BIJ DE VIJZELSTRAAT EN VOORGESTELD BRUGONTWERP HEERENGRACHT-VIJZELSTRAAT TE AMSTERDAM.

door J. GRATAMA.

Zooals den lezer van het B. Weekblad bekend zal zijn, eischt het drukke verkeer in de Vijzelstraat noodzakelijk een aanmerkelijke verbreeding van deze straat. De Gemeente heeft dan ook besloten hiertoe over te gaan, waardoor

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

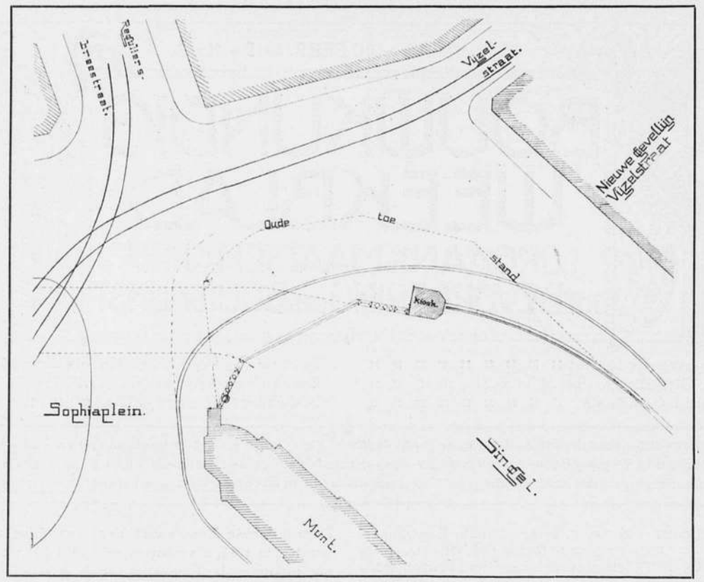

Afb. 1. De nieuwe brug over de Vijzelstraat. Situatie. Schaal 1 op 500.

de straat ruim drie maal de breedte krijgt die hij nu heeft. Op bijgaande situatie is de nieuwe gevellijn per abuis weggemaakt; zij bevindt zich precies tusschen de woorden „Nieuwe Gevellijn" en „Vijzelstraat".

In verband met de verruiming van deze belangrijke verkeersader moest ook de brug over den Singel bij het Muntgebouw verbreed worden. De aesthetische adviseur van de Gemeente Amsterdam, J. M. van der Meij, heeft hiertoe een nieuwe brug ontworpen, waarvan ligging en aspect nader blijken uit de afb. 1, 2 en 3. Steenen boogbruggen kunnen ter plaatse waar belangrijk verkeer over de Amsterdamsche grachten plaats heeft, niet meer worden aangebracht; de straat toch moet vlak blijven, terwijl aan den anderen kant voldoende doorvaart hoogte moet worden verkregen. Ten gevolge hiervan moet het brugdek zoo dun mogelijk zijn, zoodat een boogbrug uitgesloten is.

De eenvoudige vorm van den ijzeren brug, door v. d. Mey ontworpen, lijkt mij zeer juist. Goed is de lichte, gespierde, rechte constructie gevat tusschen de stoere baksteenen brughoofden met baksteenen leuningen. Deze groeien aan den eenen kant samen met het Muntgebouw, dat hoog en interessant zich verheft in zijn toren, en aan den anderen kant sluit de baksteen leuning aan bij een kiosk, welke hiermede een goed eindpunt vormt van het bruggeheel en daar en boven een voldoende tegenwicht vormt in het geheele brugaspect voor de rechtsche opschietende massa van den toren. Verder vormt, van meer dan een gezichtspunt gezien, die kiosk een goed motief, een soort monument in de ijlheid van het begin der breedwordende Vijzelstraat. Inderdaad is deze kiosk een goede vondst, en begrijpelijk is dan ook dat de Schoonheids Commissie dit project heeft goedgekeurd. Dat de heer Posthumus Meyjes tegen deze kiosk bezwaren had, komt mij daarom des te vreemder voor.

Met de verbreeding van de Vijzelstraat worden belangrijke stedebouwkunstige vraagstukken gesteld.

Zoo de vraag, hoe de bebouwing van de nieuwe zijde moet zijn.

De heer Posthumus Meyjes heeft in den Gemeenteraad als zijn meening te kennen gegeven, dat men deze aan de particulieren moet overlaten; daarmede heeft de Gemeente zich niet te bemoeien; voldoende controle wordt uitgeoefend door de Schoonheids-Commissie, die de gevels moet beoordeelen.

De heer Gulden heeft in den Gemeenteraad echter betoogd, dat B. en W. de lijn moeten aangeven, volgens welke gebouwd zal worden; er moet zijn een massabebouwing, waartoe hij aanraadt een openbare prijsvraag voor de beste oplossing uit te schrijven.

Een tweede belangrijke vraag is: welk karakter moeten de bruggen hebben, die in de Vijzelstraat over de drie groote, en terecht om hun schoonheid vermaarde grachten van Amsterdam, gebouwd moeten worden?

Beide vraagstukken hoop ik in het volgend no. van het B. Weekblad te behandelen.

Ik geef nu hierbij een reproductie van de teekening van den brug over de Heerengracht, ontworpen door Van der Mey. Waar deze brug op belangrijke wijze ingrijpt in het mooiste gedeelte van Amsterdam's schoon, en deze brug zal praejudicieeren op de bruggen over de Keizersgracht en de Prinsengracht, heeft de Gemeenteraad goedgekeurd het voorstel van B. en W., genoemd ontwerp op het Stadhuis ter inzage te leggen voor be-

Afb. 2. De nieuwe brug over den Singel bij de Vijzelstraat. Het brughek is iets gewijzigd, zie afb. 3. Ontwerp van J. M van der Mey.

langstellenden, ten einde hen in de gelegenheid te stellen, zich omtrent het ontwerp uit te spreken. Tot en met 15 Maart a. s. ligt het ontwerp ter visie.

Bij het ontwerp heeft v. d. Mey gegeven de volgende:

Memorie behoorende bij het voorgestelde brug-ontwerp Heerengracht-Vijzelstraat.

Het is noodig op te merken, dat het hier voorgestelde ontwerp in hoofdzaak slechts is een verbreeding van de *bestaande* brug in verband met de voorgenomen verbreeding van de Vijzelstraat, echter en dit is van groot belang, met *behoud* van de bestaande middenpijlers en landhoofden.

Het mag verder bekend verondersteld worden, dat bij het construeeren der Amsterdamsche grachtovergangen zich de moeilijkheid voordoet, dat een brug naar *ouden* trant gebouwd met gewelven, bij een vereischte minimum-doorvaarthoogte en een behoorlijke dikte van afdekking eene *ronding* verkrijgt, welke onze oude grachtbruggen zoo sprekend mooi doet zijn, doch die voor het verkeer een overwegend practisch bezwaar oplevert.

Wijl in verband met de eischen van het moderne vervoer te water en te land de welving van het brugdek dus zoo gering mogelijk en de doorvaarthoogte zoo groot mogelijk moet zijn, was het ondoenlijk (hoe gewenscht ook tot behoud van het traditioneele brugbeeld) een boogbrug te construeeren en is in het voorgestelde ontwerp een benaderende oplossing gezocht, door de middenpijlers met bogen te koppelen aan de landhoofden en daarmede *één* te maken; als motief nog versterkt door het verhoogen met een doorgaand massieve steenen balustrade. Door het dan als doorvaart-opening prijs geven van de zijopeningen wordt het vraagstuk teruggebracht tot het overspannen van een midden *doorvaart* met moderne middelen, ijzeren balkconstructie, geaccentueerd door een eenvoudige moderne ijzeren leuning tusschen twee sterk vooruitspringende steenen landhoofden, elk doorbroken met een boogvormige opening.

Aansluitend aan de massieve leuning is als overgang een gedeelte *oude* ijzeren leuning op den walmuur gedacht, die zonder bepaald mooi te zijn, een traditioneel deel van het oude grachtbeeld vormt, echter steeds toegepast op walmuren en boogbruggen en daarom ook *niet* toelaatbaar op moderne ijzeren bruggen.

Bovengenoemde oplossing leek ontwerper verkieselijk boven een *geheel* moderne brug, naar constructie en aanzien, bestaande uit een ijzer-constructie op de *bestaande* pijlers, waardoor overspanningen zouden ontstaan van zeer slechte verhouding en waardoor het totaal beeld absoluut een wanklank in het grachtbeeld zou hebben gevormd.

Resumeerende is het voorgestelde ontwerp te beschouwen als een compromis tusschen tegen elkaar indrui-

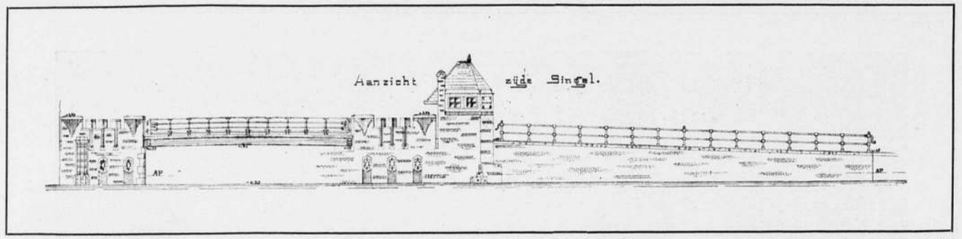

Afb. 3. Aanzicht van de nieuwe brug over den Singel bij de Vijzelstraat met den definitieven vorm van het brughek. Schaal 1 op 300.

schende belangen: de eischen van het moderne verkeer, zoowel te water als te land, en den wensch het oude typisch Amsterdamsche brugstadsbeeld zooveel mogelijk te bewaren." *(Wordt vervolgd).*

BELGISCHE ARCHITECTUUR RASSENKUNST?

door Architect HUB. HOSTE.

De belgische architectuur heeft geen wereldbeteekenis; zoo komt het dat ze door velen minder bekend is. Nu heeft de verwoesting van menig oud gebouw sterk de belangstelling gewekt voor de architectuurwerken in België. Dit is niet een alleenstaand verschijnsel: na den dood alleen wordt men gewoonlijk naar waarde geschat.

Wat er ook van zij, er is in Holland een nieuwsgierigheid ontstaan ten opzichte van onze oude architectuur, en daaraan wordt ruimschoots voldaan. Dr. Jan Kalf, die de belgische gebouwen beter kent dan menig belgische oudheidkundige, verkondde heel Holland dóór de glorie onzer monumenten. Er moet van hem over dit onderwerp een artikel verschijnen, dat zeker en vast een smakelijke brok zal zijn, en een heerlijke plaats zal bekleeden in de litteratuur van het vak. Deze is inderdaad buitengewoon arm: een volledig overzicht van de bouwkunst in België, een wetenschappelijke studie van de verschillende stroomingen, die er in waar te nemen zijn, werd tot nu toe nog niet gemaakt. Alléén is men door het uitgeven van monografieën het materiaal aan 't bijbrengen voor het groote werk. Reeds is er middel die stroomingen in hunne hoofdlijnen te vervolgen, en ik vind het aardig dit aan te vangen als antwoord op een vleiende vraag van de redaktie van het Bouwkundig Weekblad.

Ik doe het zooveel te liever, omdat er min juiste stellingen dreigen het belangstellende publiek binnen te dringen. Werd er onlangs niet verklaard dat in België *de Vlaamsche van de Waalsche kunst te onderscheiden was?* (1)

De leering van Taine in eer hersteld! Rassenkunst!

De Belgen hooren werkelijk tot twee rassen: de Kelten, die tijdens de romeinsche overheersching geromaniseerd waren, lieten zich door de Franken verdringen tot beneden den Romeinschen heirweg, die van Keulen naar Boulogne liep over Maastricht en Doornik; nu nog bewonen Vlamingen en Walen dezelfde streken als hun voorvaderen in de Ve eeuw.

Maar de staatkunde heeft nooit met dit rassenverschil rekening gehouden: toen het grondgebied van het huidige België verdeeld werd, zien we de Schelde als grens verkozen tusschen het frankische en het germaansche rijk, en in beide deelen ondergaat de kunst den invloed van het land van den opperleenheer.

Luik is het brandpunt van beschaving, waarover de duitsche romaansche kunst het duitsche leen binnendringt. De romaansche kerken van Luik, alsmede tal van dorpskerken zijn er het bewijs van. (1).

Aan de andere zijde verspreidt Doornik fransche kunst. Deze stad was evenals Luik een centrum van ontwikkeling; ook bevinden er zich bouwmeesters, die wellicht min of meer den franschen invloed weten af te werpen, en aan hun werk een zekeren eigen geest te geven (2) Rondom de stad liggen rijke steengroeven, die bij middel der waterwegen, de Schelde en de Leie, een uitgestrekt afzetgebied vinden; niet alleen komt uit die groeven het onregelmatige steen, waarmee de muren opgetrokken worden, maar ook de weinige bekapte en versierde stukken, die in de eenvoudige gebouwen van dien tijd voorkomen, zooals kapiteelen en kraagsteenen. Het afzetgebied der doorniksche groeven bepaalt zich echter niet uitsluitend tot het deel van België, dat van Frankrijk afhangt: zoo ontmoeten we te Lent b. v. gebouwen, Rhenaansch van opvatting en bouw, met doorniksche kapiteelen; in Henegouwen ook is de doorniksche invloed sterk waar te nemen.

Maar er is nog een derde strooming. In Kust-Vlaanderen t. t. z. dit gedeelte, dat ver van Lei en Schelde gelegen is, gebruikt men heel zuinig het doorniksche materiaal. Langs den IJzer zien we ijzerbergsteen van de heuvels der streek afkomstig, en rondom Brugge veldsteen, een soort groenachtige grès, die op een vijftigtal centimeters onder den grond te vinden is; benevens dit veldsteen wordt dikwijls voor bogen en kanten van deur- en vensteropeningen een soort tuf gebruikt, die na grondig onderzoek gebleken is uit den Elzas afkomstig te zijn; soms komen ook doorniksche kapiteelen voor. Andere

(1) In „Die Haghe", Verslag van *De Maasbode*, 3e Februari, Avondblad.

(1) Lemaire. Les églises romanes du Brabant.

(2) Zie daarover de werken van Prof. Ls. Cloquet, en Soil de Morialmé.

Afb. 4. Voorgesteld ontwerp van de brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat. Arch. J. M. van der Mey.

gebouwen zijn opgetrokken in witte kalksteen van uit de omstreken van Kamerijk aangevoerd. Al deze gebouwen hebben eenige gemeenschapstrekken met de doorniksche, maar ze vertoonen daarbij andere bijzonderheden, die niet over Doornik, maar regelrecht uit Frankrijk (Normandië?) aangebracht waren.

De romaansche kunst in Belgie is dus Germaansch ten Oosten van de Schelde, die de grens van het duitsche rijk vormt. Deze streek is bewoond door Vlamingen en Walen. Langs de zeekust, in Schelde- en Leiekom, alsook in Henegouwen is de fransche kunst aan het woord, en in dit kunstgebied ontmoeten we nogmaals Walen en Vlamingen.

Maar de gothieke kunst is geboren door het ontstaan van het ribbengewelf. De germaansche bouwmeesters echter, die voor het overkluizen van het kerkschip een bevredigende oplossing gevonden hadden, bleven nog een tijd den romaanschen trant getrouw, terwijl de Belgen, die het tot dusver niet gewaagd hadden het schip van hun kerken te overwelven, gretig het fransche gewelf met de daaruit spruitende nieuwe kunstvormen aanvaardden.

Ditmaal speelt Doornik nog eens de rol van verspreider, terwijl Kust-Vlaanderen op zichzelf de fransche vormen ontvangt. Hoe de nieuwe fransche stijl in Oost-België binnendrong, is zoover ik weet, nog niet opgemaakt.

Zooals vroeger zullen de doorniksche bouwmeesters nu ook de fransche kunst in eigenaardige vormen verwerken, welke men in Henegouwen, beide Vlaanderen en fransch Vlaanderen terugvindt. Langs de Maas worden de fransche vormen gewoon weg gebruikt; alleen vertoonen enkele onderdeelen der gebouwen oorspronkelijke vormen, die we kunnen aantreffen in de waalsche en vlaamsche provincien Namen, Luik en Limburg.

De Vlamingen zullen de eerste heel oorspronkelijke bouwwerken voortbrengen, en wel in het verwezenlijken der groote ruimten door den handel geëischt, der torens waarin de gemeente-klok opgehangen werd: ik noem de hallen en belforten, die het symbool van het gemeenteleven werden. Deze gebouwen vinden we niet alleen in vlaamsch- maar ook in fransch Vlaanderen, en in 't Walenland.

Volgen de opkomst en bloei van den baksteenbouw. Hij ontwikkelt zich tot midden in de zeventiende eeuw, en wordt beoefend zoowel in fransch- en zeeuwsch- als in vlaamsch Vlaanderen.

Nu zijn de brabantsche bouwmeesters aan het woord: hun prachtige voortbrengselen: raadhuizen en kathedralen, bouwen ze, ja, in Zuid- en Noord-Brabant, maar ook in Henegouwen, Oost-Vlaanderen, fransch-Vlaanderen, Burgondie, Zeeland en Zuid-Holland. Dat dit niet alleen te wijten is aan den uitvoer van brabantsch zandsteen, bewijzen in België het zoogenaamde „Maison du roi" te Brussel, de Ste. Waudrukerk te Bergen, en meer andere gebouwen, die in blauw hardsteen opgetrokken werden.

De elegante vormen in de brugsche woonhuisgevels voorkomende, worden meer dan eens in fransch-Vlaanderen toegepast, terwijl de eigenaardige huisjes van het heuvelachtige deel van België, (het waalsche dus) ook in Limburg te vinden zijn.

Toen de Renaissance aangebroken was, bouwden de Jesuieten nog een heele tijd door, eigenaardige kerken, gothisch van constructie met Renaissance versieringen, die te vinden zijn in beide Vlaanderen, fransch-Vlaanderen, Henegouwen, Luik en in de stad Luxemburg.
Intusschen is onder den invloed van Rubens en Francart België voor de barokkunst gewonnen. Zij wordt heel België door beoefend met een weelderigheid, een losheid, die ook in de gelijktijdige vlaamsche schilderkunst te vinden zijn, en die er een belgisch karakter aangeven.

Is de belgische kunst een rassenkunst?
Neen; de geschiedenis der belgische architectuur is een meesterlijk vertoog tegen Taine's stelling, zooals de geschiedenis der vroegere Zuid-Nederlandsche schilderschool er een is; en het bijeenbrengen tot één doel, van de beste eigenschappen van twee rassen, is oorzaak dat heden ten dage de Belgen nog een eigenheid hebben, die noch germaansch noch romaansch, maar belgisch is.

„BOUWSCHAPPEN".

Publiek-rechtelijke organisatie's van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk, door H. J. Kiewiet de Jonge B.I."

besproken door P. J. WILLEKES MACDONALD.

(Vervolg van blz. 52, Slot).

Dat nu de middelen betreft tegen de bestaande monopolie's (want daar de gemeente vaak zoo ver gaat met haar bouwverordening is er ook vaak een monopolie), die middelen heeft Kiewiet de Jonge telkens geraakt. Bij een meer industrieele beschouwing van monopolie's in 't algemeen zegt hij (274). „Men laat alles vrij, zorgt alleen voor regelmatigen . . . aanvoer op de markt" bij de inmenging der gemeente (326): „Men . . . laat alles vrij, maar zorgt alleen het monopolie te doorbreken". Maar begrijpelijker wijze heeft hij, de regelende absolutist, de strekking dezer, meer als sussende frazes bedoelde passages, niet gezien. Hij verdedigt zijn monopolie immers zelfs tegen den menschlievender enkeling: „Want doorbreking van het organisatief verband ware een middel, dat op zichzelf nadeelig zou zijn." Hij blijft middeleeuwsch, zijn gildenideaal is statisch met al de overschatting van den huidigen stand van het vak, in casu stedenbouw, die daarbij hoort.
In zijn 391 bladzijden „tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk" wordt maar één alinea van nauw vier regels aan de forensen-gemeente gewijd. Zijn voor een huidigen ingenieur ontstellend gemis aan inzicht in den invloed van verkeer blijkt niet alleen daaruit dat hij nog zegt „door het uitbreidingsplan worden de verkeers*wegen* aangegeven" (305) maar als hij dan nog van verkeersbanen spreekt is het bij de quaestie van 't maximum bouwhoogte „in woonwijken is het bij verordening tegen te gaan, met behulp van een goed verkeerswezen." Ja, voelt ieder, dat is nu juist de vraag „bij verordening"? dan twijfelt men of 't wel ooit tot verkeer komt; of met behulp van een goed verkeerswezen"? En hoewel de geheele oplossing van Kiewiet de Jonge berust op een keuze van het eerste, een keuze die hem naar we hopen door z'n Duitsch terrein van onderzoek werd gesuggereerd, hoewel het heele boek „bij verordening" „regelt" ziet de schrijver bij deze plaats het onvoldoende van al die maatregelen. „Een zeer vlot verkeerswezen moet echter aan een dergelijken maatregel gepaard worden, daar anders de groote uitgestrektheid van het gemeentegebied tot groote vraag en dientengevolge prijsstijging op enkele punten leidt." Maar zijn „huurprofilen" dan? en zijn heele bouwschappenbeweging ter „daling van huren"? en zijn „bouwverplichtingen"? Dat alles, hij ziet het ook zelf wel zal de prijsstijging niet verhinderen, als ze maar gesteund wordt door het beperkte aanbod dat de „verordening" op die enkele punten en over het geheele gebied in stand houdt. In de „city" geen *hooge* kantoren, buiten de „city" *geen* kantoren, tegen dat ideaal der „volkshuisvesting" kan zelfs geen vlot verkeerswezen op.
Het kan er niet tegen op, omdat die „verordening" zelf het omgekeerde van een vlot verkeer is. Zij is het vastleggen voor eeuwig van een natuurlijk spoedig verouderd ideaal, zij bepaalt „waar een spoordijk gelegd moet worden" zij geeft „het recht op zoo groote hypotheek als de taxatie en het reglement veroorloven", zij „stelt . . . de algemeene regels voor uitoefening van eigendom aan onroerend goed," kortom zij neemt de plaats in van de van God geïnspireerde souverein. En dat alles omdat tusschen producent en consument een radelooze tegenstelling wordt verondersteld die slechts door de straffe staatsmacht kan worden gebroken. Want het verkeer, de handel, wordt in dit boek vergeten, tusschen kapitaal en arbeid ziet de schrijver slechts „Een leiding van de overheid", en dat is m.i. voor een ingenieur wel erg politiek verward. Wat is de ingenieur anders in het nationale leven dan de tusschenpersoon die tot elkaar brengt die personen of vereenigingen, die daaraan behoefte hebben? Is hij niet de aangewezen technische leider van een kartel van grondeigenaren wier belangen hij in overeenstemming kan brengen met de wenschen van afnemers en de eischen van techniek en gezondheid. Hij is het die verticaal kan organiseeren wanneer huurderscoöperatie's met terreinmaatschappijen in botsing komen. Hij kan zelf geen belanghebbende, zelf nog minder machthebbende het initiatief en de leiding nemen; oneindig succesvoller dan eene bureaucratie die voor den intelligenten burger altijd hatelijk is wegens de voor haar noodzakelijke maar altijd foutieve generalisatie's, gedwongen classificatie's, hoogere beroepen en ten slotte als eenig redmiddel: protectie van „goed aangeschreven" personen.
Neen, zooals ongedwongen handel in grond, dus zonder de druk van overheidshulp, beter middel is om de waarde te bepalen dan prijszetting voor tien jaar, zoo ook is het snelverkeer een beter middel om grondmonopolie's te doorbreken dan het publiekrechtelijk absoluut maken van het bestaande monopolie. En dat een goedkoop snelverkeer geen bezwaar oplevert bewijst niet alleen de praktijk der forensengemeente maar vooral het gevolg van matige bebouwing van den stadsgrond, die de afstanden met locale verkeersmiddelen af te leggen zoo vergroot dat misschien de abonnementskosten lager zijn, maar het tijdverlies gewoonlijk grooter. Daarbij komt dat de kosten èn van levensonderhoud, èn van de door niet centrale ligging goedkoopere grond èn van de loonen in de forensengemeenten, zeker minstens het verschil zullen bedragen van die kunstmatige verplaatsing. En die verkeersfunctie zal niet gauw door grondmonopolie worden belemmerd want ze heeft een veel algemeener noodzakelijkheid dan de bebouwing op een bepaalde wijze, van bepaalden grond. Nog daar gelaten dat van oudsher openbare wegen een bijzondere verdediging tegen eventueele eigenaars hebben genoten; het verhinderen van de vrijheid van verplaatsing begint meer gevaar voor een moderne gemeenschap op te leveren dan het nalaten mee te bouwen precies zooals „de verordening" het mocht wenschen. Want, en dit is een belangrijk punt bij forensengemeenten als Delft of Haarlem, dat zelf weer zijn voorsteden heeft. Het vlotte verkeerswezen past geheel bij een tijd van minder aan een plaats gebonden werkzaamheid. Het is zeer de vraag of het gezichtspunt wel ruim genoeg is waarbij men ervan uitgaat „dat elk plan van stadsaanleg zich moet uitstrekken over tenminste het dubbele van het ten tijde der vaststelling bebouwde gebied" en het is alvast bewezen dat aparte regeling van nieuwen aanleg, z.g. stads*uitbreiding*, de grootste vergissingen kan geven voor de totale groei der stad. Stads*wijziging* is het vraagstuk, en wie ooit een woonstraat tot winkelstraat heeft zien verbouwen zal niet licht meer denken aan het bij verordening aanwijzen van wijken voor winkeliers, ergens buiten die „buitenbuurt" die zoo bizonder geschikt werd gevonden voor den „middenstand". Al deze voor de bureaucratie zoo aantrekkelijke, maar in de praktijk zoo onbruikbaar pedante wetenschappelijkheid, moet het (en zelfs Kiewiet de Jonge voelde dit even) afleggen tegen een „vlot verkeerswezen". Dit verkeer nu is *te* organisch met de behoeften der bewoners verbonden om in een keurslijf van „staatsorganisatiedwang" te worden geperst. Voor dogmatici bedroevend maar voor de toekomst zeker hoopvoller is het feit dat we de verkeerseischen *niet* kennen, dat hoogstens de technisch ontwikkelde kunst ze kan divineeren en, al tastende, er aan trachten te voldoen. Dat trachten moet in volle vrijheid geschieden. Wij moeten leeren dat een met handelsgeest bezield ondernemer meer kans heeft de eischen van het verkeer te doorvoelen en wij moeten inzien dat zijn bevrediging ervan meer kans heeft kunstvol te zijn, dan de quasiwetenschappelijke vaststelling van huurprofilen door van staatswege geëxamineerde . . ambtenarij. Daarom dan ook blijft het mijn overtuiging dat niet alleen voor technici van bouwvak, juristerij of politiek maar vooral voor de belanghebbenden bij het bouwgrondvraagstuk dit boek met zijn onschatbare bronnen van het grootste belang is. „Men kan het grond- en woningvraagstuk in eene gemeente natuurlijk niet aanvatten zonder den algemeenen inhoud . . . . te hebben nagegaan". En wanneer men niet wil blijven wachten op eventueele gevolgen van mogelijke organisatie's tengevolge van nog niet voorgestelde wetten, moet ieder voor zich organiseeren wat gewenscht wordt, ontwerpen wat mogelijk is, overreden tot wat noodig is. En hiervoor is het boek van Kiewiet de Jonge onmisbaar omdat het een ideëele oplossing door het staatsrecht schildert, die de eischen der realiteit bevredigt en dan ook voor elk vrij organiseerend mensch onmiddellijk bruikbaar is. Zij het dan ook niet door den Staat, door den ingenieur of handelsleider moeten „Bouwschappen" bestudeerd en daarna verwerkelijkt worden.
Den Haag, Jan. 1915.

VERHOUDING VAN DEN ARCHITECT TOT DEN LEVERANCIER.

Wij ontvingen nog de volgende zeer gewaardeerde opmerkingen te dezer zake:

Aan de Redactie van het Bouwkundig Weekblad.

Zeer geachte Redactie,

Naar aanleiding van het artikel van den Heer Brouwer in het Bouwkundig Weekblad van 30 Januari j.l. betreffende de verhouding van den architect tot de leveranciers en mede tengevolge van het daarop betrekkelijk schrijven van den Heer H. J. Jesse, schijnt het mij buiten twijfel, dat de architect *bij het doen van een opdracht aan een leverancier* de verplichting op zich neemt, zorg te dragen voor de richtige betaling daarvan. Evenwel komt het mij wenschelijk voor, dat de architect dit *niet* doet, doch slechts als tusschenpersoon optreedt en zich van het geven van opdracht onthoudt. De architect dient m. i. de opdracht voor te bereiden en in het stadium te brengen, waarop hij de overtuiging krijgt, dat hetgeen hij wenscht, werkelijk zal worden geleverd en dat hij weet tot welken prijs. Daarna kan hij leverancier en aannemer met elkaar in verbinding brengen, zoodat de feitelijke opdracht direct van den aannemer uitgaat.
Daarbij kan het voorkomen, dat de leverancier bedenkingen maakt ten opzichte van den aannemer en dan, doch ook eerst dan, kan de architect op de een of andere wijze middelen beramen ten einde den leverancier voor nadeel te vrijwaren.
Het inhouden van het bedrag op de eerstvolgende termijn, schijnbaar heel eenvoudig, is dikwijls bezwaarlijk, waar de aannemer door middel van een bankinstelling werkt, waaraan een of meer termijnen zijn gecedeerd en deze alsdan recht kan laten gelden op den vollen termijn.
Meermalen heb ik in dergelijke gevallen de borgen van den aannemer bereidwillig gevonden ook voor eene dusdanige leverantie borg te zijn. De architect blijve echter slechts tusschenpersoon, en dit niet om uit het gedrang te blijven, doch om den leverancier direct met den aannemer in verbinding te brengen, 't geen ook bij de uitvoering van de opdracht gunstig kan werken.

Hoorn, 9 Februari 1915.

Hoogachtend,
Uw dw.
JB. FABER.

Hooggeachte Heer Brouwer.

Met belangstelling heb ik Uw schrijven in het Bouwkundig Weekblad gelezen. Ik ben volkomen doordrongen van de onbillijkheid, die ligt in het feit, dat de architect bestellingen doet voor rekening van den aannemer, zonder zich verder er in het minst om te bekommeren of de betalingen al of niet door den aannemer op tijd geschieden. Ik neem dan ook altijd in mijn bestekken bijgaande bepaling op: „Geen enkele betaling zal geschieden, als niet in tweevoud een volledige verrekening van meer en minder werk aan den bouwmeester is gezonden met overlegging van de quitanties van artikelen, die door den bouwmeester zijn besteld". Toch hebben de leveranciers dikwijls schuld, wanneer ze moeilijkheden met het ontvangender hun toekomende gelden hebben. Het is mij namelijk meerdere malen voorgekomen, dat leveranciers bij slechte nakoming der verplichtingen van den aannemer verzuimden mij hierop attent te maken, of als dit wel geschiedde, veel te laat en dikwijls nog met „vertrouwelijk" boven het schrijven, alsof ze verlegen waren ronduit voor hun rechten op te komen.

Met beleefden groet,
Hoogachtend,
J. B. VAN LOGHEM.

Bepaling uit het bestek van een Rijksbouwmeester:
Alle werken, waarvoor bij de omschrijving hiervoren bedragen of prijzen zijn aangegeven, zullen moeten worden geleverd door fabrikanten door de Directie goed te keuren. Zij behoudt zich het recht voor de uitvoering dezer werken aan derden op te dragen. De aannemer is verplicht op eerste aanzegging der Directie de hiervoor gevorderde bedragen te voldoen, waarvan na overlegging der kwitantiën, verrekening zal plaats hebben. Bij bestellingen door de Directie zal voor den aannemer eene korting van 10 % worden bedongen.

W. BR.

KRITIEK BOUW OP, VERLAAG U NIET TOT SLOOPWERK.

Bovenstaande gedachte kwam bij mij op na het lezen der beoordeeling van het Plaatwerk „de Architect", met het daarop betrekking hebbende artikel van den Heer Oud en het onderschrift daarvan van den Heer van Hylckama Vlieg. De vragen deden zich daarbij aan mij voor: 1e. Welk nut levert toch een dusdanige beschouwing? en 2e: Is de daarin gevoerde kritiek wel juist? Op de eerste vraag heb ik geen antwoord kunnen vinden; de tweede schijnt mij ontkennend te moeten worden beantwoord voor zoover e deze kritiek is gebaseerd op de afbeeldingen der uitgevoerde bouwwerken.
Immers een uitgevoerd bouwwerk is veel beter te beoordeelen naar den indruk, dien het in werkelijkheid geeft, dan naar eene teekening of zelfs naar een photo. Beide blijven slechts hulpmiddelen.
Als zoodanig hecht ik meer waarde aan den indruk van den Heer Oud, verkregen door aanschouwing van het kerkgebouw van den architect Symons, dan aan het oordeel van den Heer Hylckama Vlieg, verkregen door het bezichtigen van de afbeeldingen daarvan.
Het bewijs hiervoor levert de Heer van Hylckama zelf door te getuigen van de eenheid in den bouw van het Raadhuis te Leipzig; blijkbaar heeft de schrijver ook den indruk daarvan verkregen door het zien der afbeeldingen.
In werkelijkheid mist het gebouw alle eenheid. De eene gevelpartij beijvert zich een andere den voorrang te betwisten, terwijl de toren, die alles heet te beheerschen, zich als een geheel niet tot de gevels behoorend bouwdeel uit een binnenruimte ontwik-

kelt. Bij de gevels langs den „Rathausring" staat deze ver achter de daklijn, en de gevel naar de Petersstrasse gekeerd is zulk een onsamenhangende massa, dat men eerder waant met twee dan met één gebouw te maken te hebben. Evenmin is die eenheid in den binnenbouw te vinden. Ook daar een aaneenschakeling van vertrekken, trap op trap af gelegen.

Ook dit Raadhuis maakt op de afbeelding een beteren indruk, vooral vanaf het hoekpunt gezien, dan in werkelijkheid.

Kritiek is gewenscht en dikwijls noodig, doch, indien mogelijk, door opbouwende, op degelijke gronden berustende, beschouwingen, waaruit leering valt te trekken, en een dusdanige valt steeds in goede aarde.

Hoorn, 9 Febr. '15. JB. FABER.

BERICHTEN.

Rotterdam *). De Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam heeft onlangs betreffende het uitbreidingsplan voor het Noordwestelijk en Noordelijk stadsgedeelte van Rotterdam, nadat daarover door de technische en aesthetische commissies uit de vereeniging uitvoerige rapporten waren ingediend, in een adres aan B. en W. van Rotterdam hare meening over dit plan medegedeeld. Hierin wordt gezegd:

Hoewel dit uitbreidingsplan over het algemeen een gunstigen indruk maakt en den ontwerper (s) alle eer aandoet, zijn er toch enkele cardinale punten, welke een nadere overweging vragen en waarmede rekening dient gehouden te worden, wil dat plan als alleszins geslaagd beschouwd kunnen worden.

Zoo wordt allereerst gemist een breed aangelegde verbindingsweg aansluitende aan den Heemraadssingel en voerende naar het ontworpen park-bosch aan den Kralingschen Plas, welke weg, loopende langs of nog liever door het geprojecteerde park, — plantsoenmatig aangelegd, met ruiterpad — een prachtige en zeer aantrekkelijke wandeling zou vormen. Deze weg zou een breedte van 50 à 60 M. moeten verkrijgen om aan het gewenschte doel te beantwoorden.

Voorts zou het als een groote verbetering kunnen worden aangemerkt, wanneer het ontworpen park met de grootste breedte in de richting Oost-West gelegd werd, daar dan de mogelijkheid open bleef bij verdere uitbreiding van dit stadsdeel het park in westelijke richting te verleggen, waardoor — zoowel hygiënisch als æsthetisch — een groot voordeel verkregen zou worden.

Tegelijkertijd zou dan het ontworpen sportterrein in den parklaan kunnen worden opgenomen, hetgeen ook als een verbetering is aan te merken

Zeer ongewenscht is de voortdurende breedteverandering van den verbindingsweg tusschen den Heemraadssingel en Bergschelaan, en vooral komt de versmalling tot 15 M. langs het geprojecteerde park onjuist voor. Bij latere verbreeding door bijtrekking van een strook van het park wordt de as van de straat verplaatst en komt dan scheef te liggen ten opzichte van het onmiddellijk daaraan grenzende pleinvormige gedeelte bij de Schie, waardoor een minder schoon geheel zal ontstaan en hinder voor het doorgaand verkeer in het leven geroepen zal worden.

Een belangrijk bezwaar wordt geacht het bestemmen van de bouwblokken langs het geheele geprojecteerde kanaal tot industrieterreinen, waardoor toch de geheele stad aan die zijdeals het ware door een gordel van rook en stoom zal worden afgesloten en verdere uitbreiding bemoeilijkt.

Bestemming van een meer geconcentreerd kwartier voor industriedoeleinden, daar waar het ontworpen kanaal aan de Schie aansluit, zou verre de voorkeur verdienen.

Met eenige teleurstelling werd geconstateerd, dat in dit modern opgevatte stadsplan, met zijn rustige, als voor schoolgebouw aangewezen hoekjes, weder binnenterreinen worden aangetroffen voor schoolbouw bestemd, en wordt nogmaals de aandacht gevestigd op het feit, dat goede schoolarchitectuur niet weinig medewerkt tot het scheppen van een gunstig stadsbeeld en tevens invloed ten goede op de andere beschouwing uitoefent. Met den meesten nadruk moet er voorts op gewezen worden, dat, hoe voortreffelijk een uitbreidingsplan ook is ontworpen, ten slotte absoluut geen bevredigend resultaat bereikt wordt, wanneer de bebouwing niet aan bepaalde eischen van welstand, — zoowel wat de gebouwen zelve als hun verband met de omgeving betreft — voldoet.

Het verdient daarom ten zeerste aanbeveling, de eischen van welstand zoodanig te stellen en daaraan vast te houden, dat een in alle opzichten bevredigende bouwing gewaarborgd wordt. Ten slotte zij er — voor zooveel noodig — nog op aangedrongen, dat de bemaling van dit nieuwe stadsdeel zoodanig worde ontworpen, dat ten allen tijde een goede afwatering plaats hebbe, opdat niet die hinder wordt ondervonden, als in het aangrenzend Westelijk stadsdeel bij zwaren regenval meermalen het geval is.

Rectificatie. In zake het ontwerp voor een kantoorgebouw der Steenkolen-Handelsvereeniging te Rotterdam van Alb. Otten en W. F. Overeynder, gepubliceerd in het vorig nummer van het Bouwkundig Weekblad, vernemen wij dat hiermede de indruk gewekt is, dat genoemde architecten dit werk hebben uitgevoerd. Aangezien dit laatste niet het geval is, wijzen wij er op, dat voor genoemd kantoorgebouw was uitgeschreven een besloten prijsvraag; het project van den heer J. P. Stok Wzn., architect te Rotterdam werd bekroond, en aan hem werd de bouw opgedragen.

Wij hebben nu gepubliceerd het prijsvraagontwerp van de heeren Otten en Overeynder, met toelichting; een en ander door deze heeren op ons verzoek welwillend voor het B. Weekblad afgestaan. In de toelichting tot hun ontwerp is een fout geslopen; de begrooting bedroeg geen f 200.000 maar f 300.000. De heer W. Kromhout, ook een der uitgenoodigde architecten in deze prijsvraag, heeft eveneens op ons verzoek toegestaan, dat zijn project in een der volgende No.'s van het B. Weekblad wordt opgenomen.

Nutscommissie van advies betreffende de verbetering van de volkshuisvesting.

Ten einde aan de departementen van het Nut die, ingevolge het besluit der algemeene vergadering van 1914 „Woningvereenigingen", overeenkomstig de Woningwet, wenschen te vormen en daarna arbeiderswoningen gaan bouwen, *kostelooze* adviezen te geven, ook van technischen en aesthetischen aard, is door het hoofdbestuur der Maatschappij een commissie van deskundigen benoemd, bestaande uit de heeren J. H. Faber, oud-inspecteur volksgezondheid te Den Haag, J. H. W. Leliman en Karel Muller, architecten te Amsterdam. Alg. H.Bl.

*) Door plaatsgebrek konden enkele berichten niet eerder worden opgenomen.

PERSONALIA.

Bij het ter perse gaan van dit Weekblad vernemen wij, dat na een ziekbed van slechts enkele dagen overleden is de heer M. B. N. Bolderman, Civ.-Ingenieur, sedert 1 Januari 1915 Ingenieur, adjunct-hoofd van Afdeeling Gebouwen bij den dienst der Publieke Werken te Amsterdam. De Mij. t. bev. d. Bouwkunst verliest in hem een verdienstelijk en ijverig lid; de overledene was lid van de Commissie van Onderwijs en van de Commissie van Redactie.

35ste JAARG. – 27 FEBR. 1915 – No. 9.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.. Redacteur: J. GRATAMA.

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5. Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 – 5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Hoofdbestuursvergadering. — REDACTIONEEL GEDEELTE. De brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat te Amsterdam, door J. Gratama. — Het Bouwbedrijf en de Oorlog, door J. Schulte Nordholt. — Een middel ter bestrijding der Werkeloosheid. — Opbouwende kritiek, door v. H. Vl. — Berichten. — Personalia.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 2 Maart ten 10½ ure v.m. in het Gebouw der Maatschappij. Op de Agenda komt voor o.a.:

Ingekomen stukken; Mededeelingen van den Voorzitter; de a.s. Ledenvergadering; Referendum; Voorstel Hooger Beroep Commissie in zake toelating der Leden; Financieele toestand der M. B. V. A. en financieele afwikkeling der Afdeelingen; Architectuur Museum; de A. A. V.; Honorarium-Tabel-herziening.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

DE BRUG OVER DE HEERENGRACHT BIJ DE VIJZELSTRAAT TE AMSTERDAM.

door J. GRATAMA.

(Vervolg van blz. 56).

Het voorstel van B. en W. van Amsterdam om het ontwerp van Van der Mey voor de nieuwe brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat voor belangstellenden ter inzage te leggen, opdat deze zich erover kunnen uitspreken, is zeer verschillend ontvangen. Werd aan den eenen kant toegejuicht, dat een dergelijk belangrijk vraagstuk van Amsterdam's Stadsschoon niet stil-weg in de ambtelijke bureaux wordt opgelost, maar ruim en openbaar wordt behandeld, aan den anderen kant werd er op gewezen, dat het luisteren naar een publieke opinie in deze wel een heel twijfelachtige weg is om tot een goede oplossing te geraken.

Amsterdam heeft een aesthetisch adviseur (Van der Mey) en een Schoonheids-Commissie. Nu nog de vele meeningen in deskundige en niet-deskundige bladen, dat lijkt inderdaad „des Guten zuviel!"

Toch is er veel voor de nu door B. en W. gevolgde handelwijze te zeggen, speciaal waar het hier gaat om een zeer belangrijk ingrijpen in de schoonheid van Amsterdam's grachten. Het zou natuurlijk te gek zijn, om voor elk aesthetisch vraagstuk, hetzij een nieuwe gevel, hetzij een restauratie, de publieke opinie noodig te achten. Maar voor deze brug, die praejudicieeren zal over de bruggen van Keizersgracht en Prinsengracht in de Vijzelstraat, is het wat anders. Daarbij is het woord „publieke opinie" wat misleidend. Het publiek zal zich niet uitspreken; hun meening uitspreken in de bladen zullen slechts enkelen doen; in hoofdzaak kunstenaars en aesthetici. En hun oordeel kan wel degelijk van waarde zijn. Het zou echter weer onjuist zijn, als de Raad te veel naar hen luisterde; de Schoonheids-Commissie kan van de gemaakte opmerkingen en beschouwingen kennis nemen, maar zij, als de daartoe door de bouwkundige lichamen aangewezen, moet ten slotte het advies aan B. en W. uitbrengen.

De gedachtegang van V. d. Mey bij het vaststellen van zijn ontwerp is, blijkens zijn Memorie, opgenomen in het vorig no. van het B. Weekblad, de volgende geweest: Het betreft hier een verbreeding der bestaande brug, waarbij de oude pijlers behouden moeten blijven; de eischen van verkeer, zooveel over als onder de brug noodzaken tot een balkijzeren brug in het midden. Verder is het gewenscht zooveel mogelijk het traditioneele brugbeeld met bogen te behouden. Een benaderende oplossing wordt verkregen door de pijlers met bogen te koppelen aan de landhoofden en daarmede één te doen zijn; dit motief wordt versterkt door het verhoogen van

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

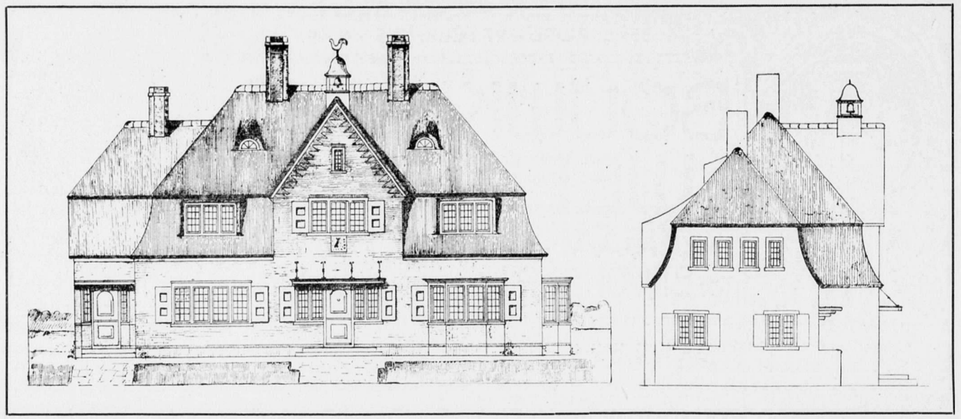

Afb. 1. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Voor- en zijgevel. Schaal 1 op 200. Arch. M. J. Klynstra.

deze partijen met een doorgaande massieve steenen balustrade, zoodat als het ware twee sterk vooruitspringende landhoofden ontstaan. De middendoorvaart kan, en moet daarom, een moderne ijzeren balkenconstructie hebben. Aan de massieve steenen balustrade worden als overgang en beëindiging de traditioneele oude ijzeren leuningen gemaakt. Een geheel ijzeren brug op de bestaande pijlers zou een resultaat van slechte verhoudingen geven.

Van der Mey eindigt dan ook met te erkennen, dat zijn ontwerp is een compromis van tegen elkaar druischende belangen.

Wat wij hieruit vóór alles zien, is de bezwarende omstandigheid, dat de bestaande pijlers behouden moeten blijven. Welke soort brug er ook gebouwd zoude worden, bijna onvermijdelijk zal deze zuinigheid een belemmering zijn voor een schoonen vorm, omdat de verhouding van de ééne opening of van de drie of meer openingen eener brug het fundamenteele in zijn compositie uitmaakt. Hieruit moet wel aesthetisch half-werk ontstaan, en daarom zou der Gemeente Amsterdam ernstig in overweging gegeven moeten worden, van het behoud der pijlers af te zien.

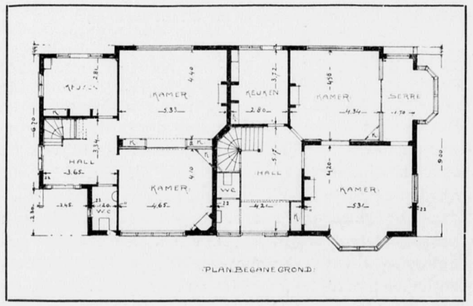

Afb. 2. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Plan Begane grond. Schaal 1 op 250. Arch. M. J. Klynstra.

Van der Mey heeft deze bezwarende omstandigheid zeer sterk gevoeld. Hij heeft ten slotte gezegd: Wat kan ik er van maken? De gedachte aan Oud-Amsterdam heeft bij hem voorgezeten; en het is te loven, dat hij met groote zorg getracht heeft een oplossing te vinden, een compromis tusschen het oude en nieuwe. Maar zijn compromis is niet bevredigend; het schilderachtige van Oud-Amsterdam komt in zijn ontwerp leelijk in de benauwing. De oude boogbruggen zijn niet fraai vertolkt in zijn twee bogen; zij zijn „benepen".

De oude bruggen met hun 3 op 5 openingen zijn hierbij vergeleken luchtig, vrij en frank; zij hebben een zekere kloeke actie van welving, van sprong. Zoo hoog mogelijk rekken zij zich voor den doorvaart. In het ontwerp-v. d. M. zijn zij klein en lomp, zwaar gevat en „bedrukt" door het vele metselwerk er om heen; zij zijn verder voor de doorvaart nutteloos. Hun ware kern is er uit.

Zijn zij dus op zich zelf al niet bijzonder karakteristiek, hun massa en hun lijnen sluiten verder in het geheel niet aan bij het ijle ijzeren middengedeelte van de brug. Dit is geen compromis meer; dit is in het enkelvoudig gegeven: brug, een geheel los staan, vlak naast elkaar, van het oude en het nieuwe, zonder harmonie, met het gevolg, dat noch iets moois ouds, noch iets goeds nieuws wordt gegeven. Het is een verbrokkeling; in plaats van een éénheid is het een vijfheid in de leuning (2 oude ijzeren leuningen, 2 baksteen balustraden, en 1 nieuwe ijzeren leuning) en een drieheid in den onderbouw (2 baksteen bogen en 1 rechte ijzeren overspanning).

Het is een samenstelling, die men, zeer verbloemend, schilderachtig zou kunnen noemen, maar die toch eigenlijk niet anders is dan een verbrokkeling.

De schaal en de houding van het geheel is klein. Blijkbaar heeft Van der Mey dat gewild; de schilderachtigheid van Oud-Amsterdam doet zich misschien gelden. Maar dan m. i. verkeerd. De Heerengracht is niet schilderachtig; zij is ruim, groot, regelmatig; met lange rechte walkanten, lange gesloten rij boomen, breede grachtstraten, kloeke en tamelijk vierkante huizen.

Afb. 3. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Voor- en zijgevel. Schaal 1 op 200. Arch. H. A. Pothoven.

Tegenover het echt pittoreske Amsterdam (het Middeneeuwsche gedeelte) hebben de 3 beroemde grachten iets van het klassieke en van het groote. Daarom kunnen ook hun bruggen grooter van schaal zijn dan de kleine gracht-bruggen, zoodat het zelfs aesthetisch niet strikt noodzakelijk is, dat aan de Heerengracht een brug met drie bogen, volgens het traditioneele type, geslagen wordt.

Welke vorm van brug zou meer aan te bevelen zijn?

Een moderne ijzerconstructie op de bestaande pijlers zou absoluut een wanklank zijn in het grachtbeeld, zegt Van der Mey.

Is dit wel zoo? Zeker, doordat de bestaande pijlers behouden moeten blijven, worden de verhoudingen der 3 min of meer rechthoekige brugopeningen bij een ijzeren brug ongunstig beïnvloed; hoewel hier misschien verbetering ware aan te brengen, door de brughoofden iets meer in de gracht uit te bouwen. Maar overigens verkrijgt men met een doorgaande vlakke overspanning het groote voordeel van éénheid, van klaarheid, het duidelijk uitgesproken idee van de vloer-over-de-gracht.

Elk ding, dat aesthetisch van eenige waarde zal zijn, moet door één karakter bezield zijn. Het hinken op twee gedachten is steeds nootlottig in kunst; het ontwerp v. d. Mey is van dit gebrek niet vrij te „praten". Ik geloof dan ook dat dit de meest principieele fout is van zijn brug, ondanks zijn loffelijke bedoelingen.

Bij doorvoering van één karakter ontstaat rust, eenvoud en karakter-expressie.

Daarom is een, over de geheele gracht spannende, eventueel op de bestaande pijlers rustende brug van ijzer veel beter. Men zou hem ook van gewapend beton kunnen maken, in welk materiaal zeer gevoelige, en levende, flauw gebogen lijnen te bereiken zijn; hierbij bijv. een doorloopende steenen balustrade, die goed samengroeit met de walmuren; men zou hiervoor baksteen kunnen nemen, deze verlevendigen met ornament, met kleur, men zou . . . . Er zijn tal van goede en interessante oplossingen mogelijk; maar vóór alles moet de brug getuigen van zekere grootheid, klaarheid en karakter, d.w.z. van moderniteit.

De flinke schaal van een dergelijke brug zal geenszins een dissonant zijn in de breede en rustige schoonheid van de Heerengracht. Laten wij denken aan den kloeken geest van onze voorouders, die deze prachtige gracht ontwierpen, die zelfbewust hun eigen weg gingen; die het verbrokkelde Middeleeuwsch Amsterdam omringden met hun groote en schoone grachten in welks grootheid hun eigen grootheid zich weerspiegelt; die midden in het klein-Oud Amsterdam het geweldige Raadhuis op den Dam bouwden. En laat dat ons aansporen om ook ons zelf te zijn en te geven, wat inderdaad belangwekkend en groot is van onzen eigen tijd; en niet te vervallen in een verbrokkelde, half antiquarische schilderachtigheid van kleine schaal.

Wanneer wij een moderne brug maken, dan zullen wij meerdere waarborg hebben, dat deze brug een kunstwerk is, die daarom, als zoodanig, in meerdere harmonie zal zijn met het kunstwerk-Heerengracht, dan door een verkeerd-Heemschutterige halfslachtigheid.

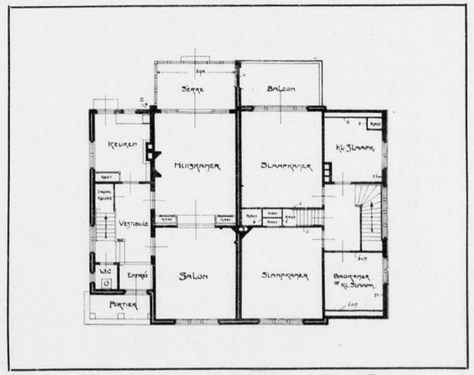

Afb. 4. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Plan Beganegrond. Schaal 1 op 250. Arch. H. A. Pothoven.

Afb. 5. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Voor- en zijgevel. Schaal 1 op 200. Arch. E. P. J. Smith.

Daarenboven bedenke men, dat de Vijzelstraat verbreed wordt; dat zij bebouwd zal worden met flinke winkels en huizen, welke veel hooger en breeder zullen zijn dan de nu bestaande aldaar; en dat dit moderne Amsterdam iets veel grooters heeft dan het oude.
De nieuwe bebouwing van Damrak, Dam en Rokin is hiervoor wel het beste bewijs.
Welnu, de brug moet ook hiervan een waardig onderdeel zijn. Denkt men echter aan de veelvoudige brugleuning van het plan V. d. M., dan voelt men, hoe onmodern, hoe klein dit eigenlijk is.
V. d. Mey heeft te veel in zijn ontwerp willen geven; hij is onklaar en daardoor onmodern geworden.

Het beste ware, dat de Gemeente over hare zuinigheid heen komt, en de bestaande pijlers laat vervallen. Dit moet zij voor vermeerdering van haar beroemd stadsschoon overhebben.
Dan ware aan te bevelen een prijsvraag uit te schrijven voor een nieuwe brugtype voor Amsterdam. Het onderwerp is zeer zeker belangrijk genoeg ervoor.

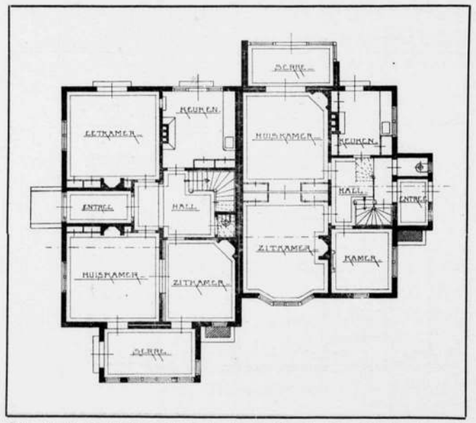

Afb. 6. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Plan Beganegrond. Schaal 1 op 250. Arch. E. P. J. Smith.

Het vraagstuk van de soort bebouwing voor de verbreede Vijzelstraat hoop ik in het volgende no. van het B. Weekblad te bespreken.

HET BOUWBEDRIJF EN DE OORLOG.

DE BEVORDERING VAN HET BOUWBEDRIJF TE AMERSFOORT, GEDURENDE DE HEERSCHENDE CRISIS,

door J. SCHULTE NORDHOLT.

Naast de verschillende bedrijven in handel en industrie zijn het niet het minst de bouwvakken en de daarbij betrokken nijverheids- en handelsbedrijven, welke in hevige mate den directen terugslag ondervinden van de schokkende gebeurtenissen, die het met zooveel moeite en zorg opgetrokken gebouw van ons economisch leven, tot in zijn grondvesten doen trillen en dreigen inéén te doen storten.
Talrijk zijn de maatregelen die genomen zijn en nog genomen zullen moeten worden, om het groote rad der bouwbedrijvigheid, hetwelk zulk een uiterst gewichtige functie vervult in het maatschappelijk mechanisme, zij het niet geheel, toch zooveel mogelijk op gang te houden.
Met name zijn het de organen van Staat en Gemeente, als ook het Nationaal Steuncomité en de allerwegen opgerichte plaatselijke steuncomité's, welke ter bestrijding der werkeloosheid in de bouwvakken en daardoor indirect in de betrokken nijverheids- en handelsbedrijven reeds zeer veel tot stand hebben gebracht.
Doch waardeerende het vele goede, dat gewrocht is, dient er met den meesten nadruk op gewezen, dat onverminderde werkzaamheid en onverpoosd zoeken naar verdere middelen tot beperking van de te verwachten gevolgen van den huidigen toestand, noodzakelijk blijft.
Dat die gevolgen niet onderschat dienen te worden leert het door den „Bond van Vereenigingen van Fabrikanten van en Handelaren in materialen voor het Bouwbedrijf" ingesteld onderzoek, naar de omzetvermindering gedurende de oorlogmaanden en die welke in het eerste kwartaal van 1915 wordt verwacht.

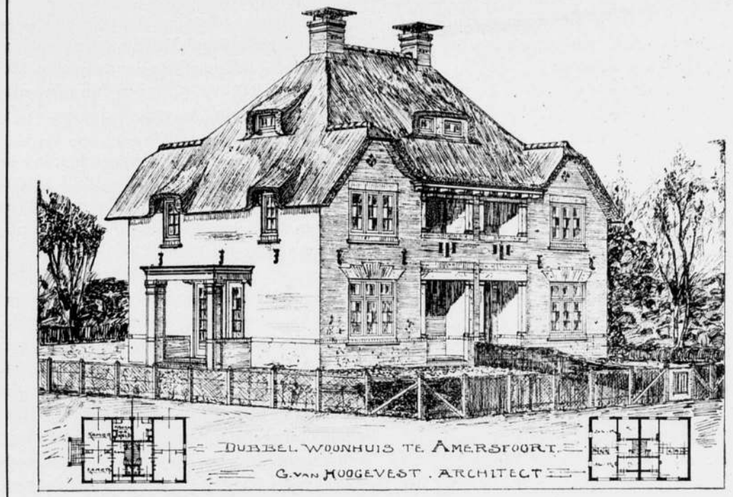

Afb. 7. Dubbel Woonhuis te Amersfoort. Plattegronden en perspectief. Arch. G. van Hoogevest.

Uit het naar aanleiding van dat onderzoek samengestelde rapport blijkt, dat in de verschillende bij de bouwvakken betrokken nijverheids- en handelsbedrijven, de omzet sedert 1 Augustus 1914, tot c. a. 50 % van den omzet in dezelfde periode van het vorige jaar is teruggeloopen! De cijfers leeren, dat een nog sterker teruggang wordt verwacht die *tot 100 % zal stijgen.*
Vrij algemeen wordt verbetering in dezen toestand verwacht door maatregelen van Regeeringswege, tot het beschikbaar stellen op aannemelijke voorwaarden van kapitaal voor de bouwondernemers.
Mede wordt heil gezien in de heropening der effectenbeurzen en de daarmede gepaard gaande normaler geldcirculaties.
Tegenover deze laatste verwachting staan wij voorloopig vrij sceptisch gestemd; het door de verwachte, meer normale geldmarkt te bereiken resultaat zal, gezien de hooge rentevoet van oorlogs- en andere leeningen, van geen overwegende beteekenis zijn.
Meer afdoende hulp zal geboden kunnen worden bij een doeltreffend optreden van het particulier initiatief, gesteund door Rijk en Gemeente.
Wat te dezer zake kan bereikt worden, indien de leiding uitgaat van mannen, die naast den lust tot het initiatief nemen, een helder overzicht hebben over alle factoren, welke mee kunnen werken om nieuwe wegen te banen ter verkrijging van het noodige crediet en bovendien het noodige organisatorisch talent bezitten, om hen wier medewerking noodig is, om het gewenschte doel te bereiken, door een frisschen geest van „pak-an" mee te sleepen, moge het volgende aantoonen.
Toen in Augustus 1914 bleek, dat de geheele bouwbedrijvigheid met één slag stil gezet was, slechts de in aanbouw zijnde werken — en dat nog niet eens allen — voortgezet werden en zoo goed als geen enkel nieuw project meer in uitvoering werd gebracht, zoodat als gevolg daarvan in de naaste toekomst onvermijdelijk groote werkloosheid in de bouwvakken kon worden tegemoetgezien, werd te Amersfoort eene Vereeniging opgericht, de „Vereeniging tot werkverschaffing in de bouwbedrijven te Amersfoort",
welke zich ten doel stelde, bestrijding van de werkloosheid door het bouwen en exploiteeren van huizen binnen de gemeente.
De werkwijze dezer Vereeniging was als volgt opgezet:
„Leden der Vereeniging kunnen slechts zijn de personen die bij den bouw zijn betrokken als: architecten, aannemers en onderaannemers, benevens een drietal door de gemeente aan te wijzen leden.
„Het stamkapitaal wordt gevonden door het honorarium en de aannemingsbedragen van de belanghebbenden, zooeven genoemd, voor een deel te betalen in contanten en voor een ander deel (voor de aannemers klein) in schuldbekentenissen, terwijl het resteerende wordt bestreden uit een door de gemeente te verleenen hypotheek.
„Ten ondervanging van het bezwaar, dat de meerdere bouwkosten, veroorzaakt door de duurte van verschillende materialen, eene loonende exploitatie zullen drukken, verleent het grondbedrijf der gemeente hulp door goedkoopen bouwgrond beschikbaar te stellen.
„Ten slotte zullen de noodige arbeidskrachten zooveel mogelijk binnen de gemeente worden gezocht en de loonstandaard worden gehandhaafd.
„In dit verband worden door de zes Amersfoortsche

architecten [1]) plannen ontworpen voor den bouw van zes dubbele buitenwoningen op verschillende terreinen, op den Amersfoortschen Berg, aan de noordzijde van den Utrechtschen weg, met dien verstande dat elke architect één plan maakt en uitvoert.

„Die zes dubbele woningen zullen — nadat de projecten door het bestuur zijn goedgekeurd, waarbij niet het minst zal worden gelet op het uiterlijk aanzien, in verband ook met de omgeving — na vrije onderhandsche aanbesteding gebouwd worden door zes „verschillende" Amersfoortsche aannemers, die gehouden zullen zijn, voor het schilder-, stucadoor- en ander werk, zooveel mogelijk „verschillende" Amersfoortsche onderaannemers te nemen".

Opmerkzame lezing van de omschrijving der vermelde werkwijze en de gedachte samenwerking met het gemeentelijk grondbedrijf, zullen den aandachtigen lezer wel op het zeer juiste vermoeden gebracht hebben, dat het gemeentebestuur zelf mede een werkzaam aandeel had bij de voorbereidende maatregelen ter oprichting van de vereeniging.

Zulks bleek dan ook bij een voorstel aan den Raad, waarin de plannen der vereeniging warm aanbevolen werden en het verleenen van den gedachten steun, in de gegeven omstandigheden, volkomen geoorloofd werd geacht.

Het voorstel mocht de instemming van alle raadsleden verwerven en werd met algemeene stemmen aangenomen bij raadsbesluit van 22 September 1914.

Bij dit raadsbesluit werd besloten:

I. Toe te treden en deel uit te gaan maken van de „Vereeniging tot werkverschaffing in de bouwbedrijven en daarvoor in de kas van de vereeniging te storten een bedrag van *f* 30.—.

II. Aan genoemde vereeniging ter leen te geven een bedrag van hoogstens *f* 70.000, onder vestiging van eerste hypotheek, rente 4½ %. De aflossing op de leening zal zooveel bedragen als de exploitatie toelaat.

III. Aan de vereeniging te verkoopen zes perceelen bouwterrein, te zamen 6000 M². à *f* 1. — per M².

Dit laatste beteekent eene hulpverleening door het grondbedrijf van *f* 6000; de doorsnedeprijzen voor de terreinen ter plaatse bedragen nl. *f* 2.— per M².

Met te meer instemming werd het voorstel door den Raad begroet, wijl het gemeentebestuur aan de aanbeveling tot goedkeuring de verklaring kon toevoegen, dat het bij monde van den voorzitter en den secretaris, ter zake reeds een onderhoud had gehad met H. E. de Ministers van Financiën en van Landbouw, Handel en Nijverheid, waarbij de toezegging tot finantiëelen steun door de Regeering was gegeven.

Ook de Gedeputeerde Staten van Utrecht, hechtten — hoewel na lange, lange vertraging — hunne goedkeuring aan het voormelde raadsbesluit.

Hangende de officiëele behandeling der plannen was intusschen reeds een commissie door het gemeentebestuur benoemd en waren door die commissie de voorbereidende werkzaamheden met zooveel voortvarendheid doorgezet, dat reeds den 15 October 1914, het eerste dubbele woonhuis kon worden aanbesteed.

Spoedig volgden nog twee der projecten, zoodat midden November 1914, drie der zes dubbele buitenwoningen in volle uitvoering waren, te zamen aanbesteed voor een bedrag van ± *f* 32000.

Wijl dit, in verband met de heerschende werkeloosheid, voorloopig voldoende werd geacht en ook de andere plannen nog niet de onmiddellijke goedkeuring hadden kunnen verwerven, werd de aanbesteding daarvan voorshands opgeschort. Van belang bij deze beslissing was ook de overweging, dat de werkeloosheid in de bouwvakken, door het afloopen der werkzaamheden op de in aanbouw zijnde panden, zou stijgen en het daarom ten zeerste aanbeveling verdiende vroeg in het voorjaar van 1915, de overige perceelen aan te besteden.

Dientengevolge werd het vierde project einde Januari aanbesteed (à *f* 11200) en is het vijfde dezer dagen den aannemers ter berekening toegezonden.

Betreffende de bovenvermelde toegezegde en ondertusschen verkregen steun van de Regeering zij medegedeeld, dat deze hierin bestaat, dat de gemeente het aan de vereeniging onder hypothecair verband geleende bedrag van *f* 70000 van het Rijk ontvangt tegen eene rente van 5 %; het verschil tusschen deze rente en die van 4 ½ %, welke de vereeniging aan de gemeente moet betalen, wordt door Rijk en gemeente, op gelijken voet, gezamenlijk gedragen evenals het eventueele verlies op de exploitatiekosten gedurende de eerste vijf jaren.

Het bovenstaande geeft overzichtelijk weer, wat te Amersfoort wordt gedaan ter bestrijding van de werkloosheid in de bouwvakken.

Natuurlijk worden door de getroffen maatregelen niet alle gevolgen der werkeloosheid in die vakken te dezer stede ondervangen; doch dit is ook niet noodig, noch wenschelijk. Ook aan het particulier initiatief van den bouwondernemer moet ruimte worden gelaten en geen schadelijke concurrentie aangedaan.

Dat aan dit laatste, bij den steun welke de gemeente verleent, wel ter dege is gedacht, bewijst de daarbij o. m. gestelde voorwaarde, dat de perceelen eventueel verhuurd moeten worden tegen prijzen, die voor soortgelijke woningen binnen de gemeente gebruikelijk zijn.

Ook dient niet uit het oog verloren te worden, dat nieuwe plannen voorloopig slechts in zeer geringe mate tot uitvoering komen, terwijl de vraag naar woningen eer vermeerderd dan verminderd is; *) de taak van den particulieren ondernemer is daarom als 't ware, hangende de gegeven omstandigheden, gedeeltelijk door de vereeniging overgenomen. Van schadelijke concurrentie of drukking van het particuliere ondernemers-initiatief kan daarom in dit verband geen sprake zijn.

Trouwens draagt de geheele opzet van de gedachte werkwijze der vereeniging en het te bereiken resultaat het stempel van een frisschen, practischen kijk op de dingen, waarbij naast de beperking van het directe gevolg der tijdsomstandigheden de „werkloosheid" tevens de bevordering der naast liggende gemeentebelangen niet werd vergeten.

Immers zullen, tengevolge van de algemeen vastgestelde bepalingen, betreffende de uitkeeringen aan werkloozen, steeds grooter offers zoowel van Rijk als gemeente gevraagd worden, zoodat ook te dezen opzichte bestrijding der werkloosheid op de wijze zooals de vereeniging dat doet, voor beide organen van direct en toekomstig belang is. (Hierin ligt ook de feitelijke grond van den gegeven steun door beide organen).

Veilig toch kan aangenomen worden, dat bij voltooiing der zes perceelen, een bedrag van 18 à 20.000 gulden aan werkloon zal uitgekeerd zijn, een bedrag dat voor een plaats van de grootte van Amersfoort van niet te onderschatten belang is.

Eindelijk is 't het gemeentelijk grondbedrijf, dat zelf hulp verleenende door goedkoop grond beschikbaar te stellen, gebaat wordt bij het bebouwen der door de vereeniging aangekochte terreinen; op die terreinen was tot nu toe weinig gebouwd, zoodat hier zeker van pionierswerk sprake mag zijn.

Summa summarum, wij hebben de overtuiging, dat in onze gemeente een mooi stuk werk wordt verricht tot zegen voor velen en in het belang der gemeente en hare inwoners; een stuk werk dat waard is ook door anderen en niet het minst door onze architecten en bouwkundigen gekend te worden, omdat hier daaruit blijken kan, dat bij doeltreffende samenwerking van het particulier initiatief met Regeering en Gemeente, op practische wijze wegen zijn te vinden, niet alleen ter bestrijding der werkloosheid en hare gevolgen voor de arbeiders, doch ook tot het geven van mooien arbeid voor architecten en aannemers.

In den tekst zijn eenige afbeeldingen (Afb. 1—7) gegeven van de in aanbouw zijnde panden, terwijl ten slotte een exemplaar der statuten van onze vereeniging gaarne aan belangstellenden door mij wordt toegezonden.

Amersfoort, Februari 1915.

[1]) Er zijn in A. zeven architecten, doch de 7de architect, de heer Herm. Kroes bleef buiten mededinging als lid van het bestuur der Vereeniging.

*) Van de in aanbouw zijnde 4 dubbele perceelen zijn er reeds 3 (dus 6 woningen) verhuurd, terwijl onderhandelingen over den verkoop van één perceel hangende zijn.

EEN MIDDEL TER BESTRIJDING DER WERKELOOSHEID.

In dezen tijd van groote werkeloosheid worden de gemeentebesturen voor de moeilijke taak gesteld daarin te voorzien, en voor zooveel mogelijk de gevolgen ervan te verzachten.

De eerste oplossing is voorzeker de beste; beter toch is het werk te verschaffen dan door bedeeling in de nooden te voorzien.

Het deed ons dan ook goed te ontwaren, dat het Gemeentebestuur van Renkum deze eersten weg wenschte in te slaan.

In de Oosterbeeksche Courant vonden wij de volgende advertentie.

Prijsopgaaf Woningbouw. Het Gemeentebestuur van Renkum, noodigt ingezetenen uit bij hen in te dienen vóór 1 Maart a.s. een plan voor dubbele Ambtenaarswoningen.
De plannen worden eigendom der Gemeente.
Voor de drie beste plannen wordt resp. f 20, f 10 en f 5 betaald.
Nadere inlichtingen worden ten Gemeentehuize verstrekt.

Burgemeester en Wethouders beperken hunne goede zorgen niet tot de bouwkundigen; zij roepen Renkum's ingezetenen tot den edelen wedkamp op.

Zoo vindt dus de confiseur de gelegenheid zijn schepping door middel van suiker of marsepijn in beeld te brengen, terwijl de slager door middel van reuzel zijn geluk kan beproeven.

Als belooningen worden gesteld een eerste prijs van 20 en een tweede van 10 en een derde van 5 gulden.

Wel zijn deze belooningen verre beneden die, welke volgens de Alg. Prijsvraagr. mogen worden gesteld.

Burgemeester en Wethouders van Renkum begrepen echter, dat het nu de gegadigden-ingezetenen er niet om te doen mocht zijn naar materieele voordeelen te streven. Hun zorg was er voornamelijk op gericht, aan die ingezetenen nuttige bezigheid te verschaffen, daarbij uitgaande van den gulden spreuk, dat ledigheid des duivels oorkussen is.

En niet minder opwekkend moet voor de ingezetenen de gedachte zijn te mogen dingen naar den prijs, waar zij weten dat Burgemeester en Wethouders hunner Gemeente de plannen zelf zullen beoordeelen, overtuigd als zij kunnen zijn dat deze ondeskundigen zich niet door bepaalde vakoverwegingen bij hunne beoordeeling zullen laten leiden.

Wij stellen ons reeds voor den schoonen avond, waarop wij de kernachtige woorden, welke bij de prijsuitdeeling zullen worden geuit, zullen hooren, en zien de verheugde gelaatsuitdrukkingen van de vroedschap, dat zij voor een koopje een „heele hoop mooie plannetjes" heeft gekregen.

S.

OPBOUWENDE KRITIEK.

Na den heer Oud komt ook de heer J. Faber getuigen, dat hij het met mijne kritiek op het Plaatwerk „de Architect" niet eens is. Hij vindt mijne beschouwing „onjuist" voor zoover die gebaseerd is op afbeeldingen der uitgevoerde bouwwerken, — en vraagt zich af: „welk nut levert toch een dusdanige beschouwing!" Op deze vraag weet de heer Faber geen antwoord.

Men zou mogen verwachten, dat nu „op degelijke gronden berustende beschouwingen" zouden volgen, waardoor aangetoond werd, dat mijne kritiek „onjuist" ware. Want alleen deze vallen volgens den schrijver in goede aarde en alleendaaruit valt leering te trekken. Men oordeele echter. De heer Faber schrijft: „een uitgevoerd bouwwerk is veel beter te beoordeelen naar „*den indruk* dien het in werkelijkheid geeft, dan naar eene tee„kening of zelfs naar een foto".

„Als zoodanig hecht ik meer waarde aan den indruk van den „heer Oud .... dan aan dat van den heer van Hylckama Vlieg".

De heer Faber vermoedt nu, dat ik de besproken gebouwen, althans wat het kerkgebouw des heeren Symons en het Leipziger Raadhuis betreft, slechts van afbeeldingen ken, en gaat nu zelve dit Raadhuis, men gelooft zijn oogen niet, al „sloopend" kritiseeren! En hij neemt voor deze beschouwing zelfs bijna de helft der ruimte van zijn heele stuk.

Nu wil ik op dit alles niet uitvoerig ingaan, maar enkele opmerkingen meen ik toch op een en ander te moeten maken.

Eerstens staat het natuurlijk den heer Faber en ieder ander vrij,

aan de beschouwing van den heer Oud meer waarde te hechten dan aan die van mij. Zelfs kan ik mij denken dat een grooter percentage, zoowel van leeken- als bouwkundigen aan de zijde van den heer Oud staat.... Immers het door hem wèl, door mij *niet* geprezen bouwwerk is overeenkomstig de thans min of meer heerschende mode, en menigeen acht zich derhalve gehouden het schoon, of wel mooi, te „vinden".

Tweedens hoor ik van den heer Faber voor de eerste maal dat kritiek, gebaseerd op (het zien van) de afbeeldingen der bouwwerken onjuist zou zijn. Hoe nu? Heeft de heer Faber dan nimmer vergelijkende studie gemaakt van gebouwen èn hunne afbeeldingen? Kwam hij niet met elk ernstig student tot de conclusie, dat betrouwbare afbeeldingen dikwijls een gunstiger, nooit haast een ongunstiger indruk maken dan de gebouwen zelf? Heeft hij zich nooit van een ontwerp, b.v. van de nieuwe Beurs destijds, eene voorstelling gevormd, en ervaren dat de uitvoering, althans wat den *vorm* aangaat, geheel aan de verwachting beantwoordde, in zooverre er althans van 't ontwerp niet was afgeweken? Heeft hij nooit eigen visie, eigen ontwerp, critisch getoetst aan eenig uitgevoerd bouwwerk? En dan ... arme Juryleden! Die geen kritiek zouden kunnen oefenen, omdat toch nimmer eenig ontwerp op een prijsvraag beoordeeld kan worden naar den indruk „dien (het gebouw) in werkelijkheid geeft".

En ten derde, de toren van het Raadhuis te Leipzig, die zich, als een (volgens den heer Faber) „niet tot de gevels behoorend" bouwdeel, uit een binnenruimte ontwikkelt, en bij de gevels langs den Rathausweg ver achter de daklijn staat. Ik wil den heer Faber bij deze zijne beschouwing vragen of hij het werk van den architect de Bazel kent, en in 't bijzonder, diens ontwerp voor het Rotterdamsche Raadhuis. Of hij niet weet, dat ook bij het bekroonde ontwerp van Prof. Evers de toren achter *alle* daklijnen staat. En ten slotte wil ik hem vragen, of hij de nieuwe Beurs wel eens bestudeerd heeft, komende van het Centraalstation, of het Raadhuis (Paleis) komende van de Raadhuisstraat. Kritiek moet opbouwend zijn d. i. wat er goeds is in 't geen ons als „bouwkunst" wordt geboden, moet gezien, geprezen, op den voorgrond gezet. Maar ook, wat er strijdig is met de eeuwige beginselen, waaraan te *allen tijde* alle architectuur getoetst kan worden, moet gezegd, gelaakt, en als 't opdringend hinderlijk is zelfs aan de kaak gesteld worden. Wie het daarmee niet eens is, hij leze geen kritiek!

v. H. Vl.

BERICHTEN.

Het Bouwbedrijf. Den 7en Januari heeft op uitnoodiging van de algemeene voorzitters van het Nationaal Steuncomité, de Ministers van Landbouw enz. en van Financiën, een vergadering te 's-Gravenhage plaats gehad, waarin, behalve genoemde Ministers, tal van bekende persoonlijkheden aanwezig waren. Ter vergadering bleek, dat de ernst van den toestand waarin het bouwbedrijf verkeert, niet werd betwijfeld. Evenzeer kon worden geconstateerd, dat in het bijzonder de moeilijkheid, om door hypothecair verband gelden voor nieuw-bouw te bekomen, als een der hoofdoorzaken van de crisis was te noemen.

De vergadering kon geen andere middelen tot opheffing en verlevendiging van het bouwbedrijf noemen dan:

1e. bevordering van en opwekking tot de uitvoering van openbare werken door Regeering, provinciën en gemeenten, in welke richting, zoowel door den Staat als door eenige andere openbare lichamen reeds een prijzenswaardig voorbeeld wordt gegeven;

2e. bevordering van bouwwerken in het belang der volkshuisvesting, waarbij het bezwaar van het niet beschikbaar zijn van gelden tegen hypothecair verband, niet bestaat;

3e. bevordering van bouwwerken, die niet vallen onder de sub. 2e bedoelde, doch wier uitvoering toch in het algemeen belang eener gemeente geacht kan worden, al zou dit belang in normale omstandigheden niet leiden tot eenige hulp van overheidswege; hieronder is te rangschikken bouw van woningen voor den middenstand en van een groote, als in een of andere gemeente gewenscht mocht voorkomen, alsmede de bouw van arbeiderswoningen door particuliere ondernemers, met uitsluiting natuurlijk van den zoogenaamden revolutiebouw, die in deze tijden gelukkig onmogelijk is geworden en wier opleving allerminst gewenscht wordt.

Alg. Hbl.

Doorbraak Jonker Fransstraat – Coolvest. Aan den raad der gemeente Rotterdam heeft de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, kennis genomen hebbende van de motie der h.h. B. J. Gerretsen c.s. van 14 Januari 1915, welke motie den raad wil laten uitspreken, dat „dadelijke behandeling van het wetsontwerp betreffende de onteigening ten behoeve van een verkeersweg tusschen de Jonkerfransstraat en Coolvest niet wenschelijk wordt geacht", medegedeeld, dat deze motie een punt van bespreking vormde op hare algemeene vergadering van Donderdag 21 Januari jl. en dat toen besloten is het navolgende ter kennis van den raad te brengen:

„dat, niettegenstaande na afloop van den oorlog een opbloei van het havenbedrijf en aanverwante vakken verwacht wordt, tengevolge van de hooge hypotheekrente, naar haar oordeel, de z.g. speculatiebouw tot een minimum zal beperkt worden;

„dat het een gemeentebelang mag worden geacht, de daardoor dreigende werkeloosheid in de bouwvakken tegen te gaan door de eenmaal in den Raad aangenomen stadsverbeteringsplannen voortgang te doen hebben;

„dat weliswaar de onteigening zelve eerst over enkele jaren een rol speelt, doch dat de ondervinding heeft geleerd dat, hangende een onteigening, verschillende eigenaars zich reeds van bouwterrein of te verbouwen perceelen voorzien, waardoor de bedrijvigheid in de bouwvakken in niet geringe mate wordt bevorderd;

„dat naar hare meening de rede van den Edelachtbaren Heer Burgemeester, in de eerste zitting dezes jaars uitgesproken, wat den toestand in de bouwvakken betreft, in zooverre te optimistisch was gesteld, dat weliswaar nog een vrij groot aantal bouwwerken in uitvoering zijn, doch dat de ondervinding onzen leden leert, dat zoo goed als geen opdrachten tot bouw worden verstrekt, waardoor over een aantal maanden de werkloosheid in de bouwvakken sterk zal toenemen;

„dat een besluit tot uitstel dezer onteigening, waardoor het vertrouwen in de toekomst van Rotterdam geschokt wordt, in hooge mate verlammend zal werken op het particulier initiatief.

„weshalve U beleefd in overweging wordt gegeven, deze uitstelmotie te verwerpen."

N. R. Ct.

PERSONALIA.

Begrafenis M. B. N. Bolderman. Zaterdag ochtend j.l. werd het stoffelijk overschot van den heer M. B. N. Bolderman uit Amsterdam vervoerd.

Aan 't station W. P. waren aanwezig de heer W. J. de Groot, onderdirecteur van P. W.; de heer J. W. C. Tellegen, directeur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht, benevens een groot aantal ingenieurs en ambtenaren van den dienst van P. W.

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst was vertegenwoordigd door hare bestuursleden A. Salm G.Bzn., Voorzitter, B. J. Ouëndag en J. Gratama, Alg. Secretaris.

Nadat de kransen en bloemstukken, waaronder er waren van P. W. en van de Commissie van Onderwijs der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, in den waggon gelegd waren, sprak de heer W. J. de Groot eenige woorden tot de talrijke aanwezigen, daarbij betreurend, dat de heer Bolderman, die betrekkelijk kort in dienst der gemeente was, maar reeds een omvangrijken arbeid had verricht, zoo vroeg reeds heenging.

Hierna dankte de heer De Groot namens de familie voor de betoonde deelneming. Toen werd de waggon aangehaakt en vertrok de trein naar Zutphen, waar het stoffelijk overschot op de algemeene begraafplaats ter aarde werd besteld.

De nieuwe Burgemeester van Amsterdam. Bij het ter perse gaan van dit blad vernemen wij met groote instemming, dat tot Burgemeester van Amsterdam is benoemd de Heer J. W. C. Tellegen, c. i., Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht aldaar.

35ste JAARG. – 6 MAART 1915 – No. 10.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::
W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 — 5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Toelating tot het lidmaatschap der M. B. V. A. — Voorschotfonds der Architecten. — De Examens der Mij. 1915. — Ontvangen Boek- en Plaatwerken. — Afd. Amsterdam. — REDACTIONEEL GEDEELTE. De nieuwe Burgemeester van Amsterdam, door J. Gratama. — Twee woonhuizen aan den Middenlaan te Heemstede, Arch. J. B. van Loghem, B. I. — Het nieuwe Gebouw voor de Tweede Kamer. — Prijsvragen.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Toelating tot het Lidmaatschap der M. B. V. A. In Art. 3 § 4 der nieuwe Statuten van de M.B.V.A. wordt bepaald, dat niet als lid kunnen worden toegelaten zij, die aannemer, vakpatroon, handelaar, fabrikant of makelaar zijn. Waar, volgens ontvangen mededeelingen van betrokken personen, gemeend wordt, dat architecten die vroeger tevens aannemer, vakpatroon, handelaar, fabrikant of makelaar waren, maar die *nu* zuiver het architectenvak uitoefenen, ook onder de bepaling van genoemd Art. 3 § 4 vallen, deelt het Hoofdbestuur der M.B.V.A. hierbij mede, dat deze meening op een misverstand berust, aangezien deze bepaling niet van terugwerkende kracht is, zoodat genoemde architecten wel lid kunnen blijven of als lid kunnen worden toegelaten.

Voor het Hoofdbestuur der M. B. V. A.
J. GRATAMA, *Secretaris.*

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het Secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is: Marnixstraat 402, Amsterdam.

Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1915.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot Leden van de Commissie, belast met het afnemen van de in Maart en April te houden Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, de Heeren:

B. J. Ouëndag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst, Amsterdam, Voorzitter.
H. Bletz, Architect, Weesp, Vice-Voorzitter.
J. Gratama, Bouwk. Ingenieur, Alg. Secretaris der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Sloten, Secretaris.
B. van Bilderbeek, Architect, Dordrecht.
H. Bonda, Architect, Amsterdam.
Jhr. M. J. de Bosch Kemper, Civ.-Ingenieur, Assistent Techn. Hoogeschool, Delft.
S. de Clercq, Architect. Lid van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, 's Gravenhage.
H. van Dam, Leeraar in de Wiskunde, Amsterdam.
P. A. Frylink E.Mzn., Bouwkundige, Amsterdam.
J. D. Gantvoort, Architect, Leeraar aan de Burgeravondschool Deventer.
Jac. van Gils, Architect, Rotterdam.
C. de Groot Jr., Architect, Hilversum.
F. de Herder, Aannemer, Zwolle.
H. van Hilten, Architect, Hoofd-Opzichter der Gemeentewerken Utrecht.
W. de Jong, Architect, Bouwkundige 1e klas bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht.
H. van der Kloot Meyburg, Architect, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, Voorburg.
G. Knuttel Jr., Bouwk. Ingenieur, Groningen.
L. J. P. Kooken, Architect, Eindhoven.
A. Kool, Architect, Ede.
C. J. Kruisweg, Architect, Bussum.
D. Kruijf Jr., Civ.-Ingenieur, Hoofd van Afdeeling van het Gem. Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam.
Joh. D. Looyen, Architect, 's-Gravenhage.
Dr H. Loterijman, Arts, Amsterdam.
G. Meppelink, Architect, Haarlem.
W. F. Merhottein, Bouwkundige, 's Gravenhage.
W. C. Metzelaar, Civ. Bouwk. Ingenieur, Oud-Hoofdingenieur van de Gevangenissen en Rechtsgebouwen, 's Gravenhage.
Adr. Moen, Architect, Amsterdam.
J. J. L. Molenschot, Architect, Watergraafsmeer.
W. Noorlander. Architect, Amsterdam.
W. A. E. van der Pluym, Architect, Amsterdam.
Mr. E. H. P. Rosenboom, Advocaat. Procureur, Architect, Amsterdam.
J. H. Schaad, Inspecteur Bouw- en Woningtoezicht, Zwolle.
R. Schüngel, Bouwk. Ingenieur, Inspecteur v. d. Volksgezondheid, 's Hertogenbosch.
G. Stapenséa, Architect, Sneek.
J. A. van der Sluys Veer, Architect, Leeraar aan de Industrieschool v. d. Maatschappij v. d. Werkenden Stand, Amsterdam.
P. A. Timmers, Architect, Amsterdam.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

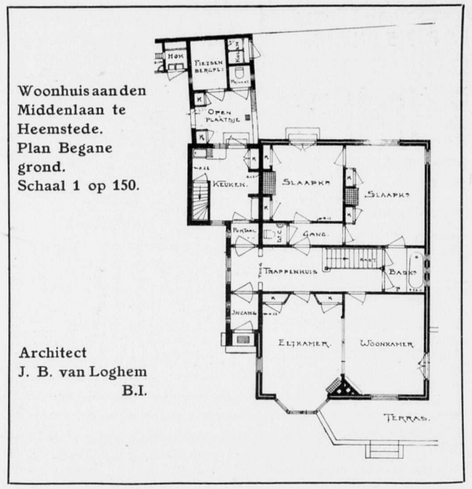

Woonhuis aan den Middenlaan te Heemstede. Plan Begane grond. Schaal 1 op 150.

Architect J. B. van Loghem B.I.

G. Versteeg, Architect. Arnhem.
W. de Vrind Jr., Bouwk. Ingenieur. Assistent aan de Techn. Hoogeschool te Delft, 's Gravenhage.
M. Vryenhoek, Bouwkundige, 's Gravenhage.
H. van der Vijgh, Architect, Amsterdam.
D. A. Willemsen, Dir. Bouw- en Woningtoezicht, Haarlem.
De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft dit jaar wederom gevolg gegeven aan het verzoek van het Hoofdbestuur, te willen bevorderen, dat de band tusschen de Regeering en de Examens sterker werd en ook meer naar buiten zou blijken, hetgeen o. a. kon geschieden door het aanwijzen van een tweetal personen speciaal door den Minister van Binnenlandsche Zaken, om deel uit te maken van de Examen-Commissie. Hiertoe zijn door Zijne Excellentie aangewezen de Heeren F. H. van Etteger, Architect, Oud-Direkteur der Gemeentewerken, Zutfen, en D. A. N. Margadant, Architect, Amsterdam, die de benoeming hebben aangenomen.
De leiding der Examens berust bij de Commissie van Onderwijs, bestaande uit de Heeren:
B. J. Ouëndag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Voorzitter.
J. Gratama, Bouwk. Ingenieur, Alg. Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Sloten, Secretaris.
H. Bletz, Architect, Weesp.
A. W. C. Dwars, Civ.-Bouwk. Ingenieur, Dir. Midd. Technische School, Utrecht.
G. N. Itz, Bouwk. Ingenieur, Hoogleeraar aan de Techn. Hoogeschool, Delft.

Van het Examen voor Bouwkundig Opzichter, waarvoor zich opgegeven hebben 151 candidaten, wordt het schriftelijk gedeelte tegelijkertijd afgenomen te Amsterdam, Rotterdam en Zwolle op 15, 16 en 17 Maart. Het mondeling gedeelte wordt afgenomen te Amsterdam, begint 29 Maart en zal 3, eventueel 4 weken duren; voor elken candidaat is de duur hiervan 2 halve dagen.
Van het Examen voor Bouwkundig Teekenaar waarvoor zich hebben opgegeven 7 candidaten, wordt het schriftelijke gedeelte afgenomen te Amsterdam op 26 tot en met 29 April; het mondeling gedeelte, eveneens te Amsterdam, op 30 April en 1 Mei.

Ontvangen Boek- en Plaatwerken.
Wouter Bettink, Aanbestedings- en Bouwkalender v. 1915 Uitg. H. E. Heikens, 's-Gravenhage; — Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetensch., Oudheidkundig Verslag 1914, 2de en 3de kwartaal, Batavia, Albrecht & Co.; — Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam, Verslag betreffende Volkshuisvesting 1913; — Idem, Verslag over 1913; — Centraal Bureau v/d Statistiek, Maandschrift 9e Jaargang Afl. 11; — B. von Brucken Fock, met voorwoord van Dr. P. J. H. Cuijpers: Aesthetische Leiddraad bij den Woningbouw, voor Timmerlieden, „Eigenbouwers", enz. Middelburg 1914, D. G. Kröber Jr.; — Van Gendt's Bouwkalender 1915; — B. A. Verhey c. i., Betonkalender voor 1915, Uitg. L. J. Veen; — E. W. Moes en K. Sluijterman, Nederl. Kasteelen en hun Historie, Afl. 20 en 21, Uitg. „Elsevier"; — A. J. der Kinderen, Langs den ouden weg in nieuwe landen, Uitg. P. N. van Kampen en Zoon.

Afdeeling Amsterdam der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.
641ste Algemeene Vergadering der Afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, op Woensdag 24 Febr. 1915, in het Gebouw der Maatschappij.
Voorzitter: de Heer F. W. M. Poggenbeek.
Na de opening der vergadering wijdt de Voorzitter een woord van herdenking aan het overleden lid, den Heer M. B. N. Bolderman, die tot het vorige jaar als Vice-Voorzitter deel van het Bestuur der Afdeeling uitmaakte.
Vervolgens worden de ingekomen en verzonden stukken behandeld, waarna de Secretaris het Jaarverslag 1914 uitbrengt en de Penningmeester zijne rekening en verantwoording over 1914 aflegt.
Door de vergadering worden de Heeren A. Salm G.Bzn., W. J. de Groot en P. A. Timmers gekozen tot leden der commissie tot nazien dier rekening en verantwoording, die deze benoeming aanvaarden. Na onderzoek der verschillende bescheiden, verklaren zij de rekening en verantwoording volkomen in orde bevonden te hebben en aan de vergadering voor te stellen dezelve goed te keuren, onder dankzegging aan den Penningmeester voor het door hem gevoerd beheer. Conform besloten.
Daarna komt aan de orde: Bespreking ontbinding der Afdeeling.
De Voorzitter wijst er op, dat volgens opvatting van het Bestuur, de Afdeeling eene afzonderlijke vereeniging vormt, en dat het gevolg der jongste Statutenwijziging der Maatschappij alleen dit is, dat de band, die tot dusver tusschen beide vereenigingen bestond, thans is verbroken De leden kunnen dus, desgewenscht, de Afdeeling doen voortbestaan, zij het dan onder een anderen naam. Het Bestuur is evenwel van meening, dat, gezien de steeds minder wordende belangstelling der leden, de Statutenwijziging der Maatschappij en de daaruit voortspruitende veranderingen in de verhouding tot de Afdeelingen, eene ongezochte aanleiding vormen, om thans tot ontbinding der Afdeeling over te gaan.
De Heer J. H. W. Leliman verklaart het te betreuren, dat, na ontbinding der Afdeeling, te Amsterdam geen vereeniging zal overblijven, die gelegenheid kan geven, belangrijke plaatselijke bouwkundige en bouwkunstige quaesties in het openbaar te behandelen. Spreker denkt hierbij bijv aan de verbreeding der Leidschestraat en dergel. onderwerpen. Aan den anderen kant vindt hij het ook wel bezwaarlijk om voor die enkele gevallen eene vereeniging met haar geheele apparaat in het leven te houden, waaraan overigens, blijkens de geringe belangstelling der leden bij uitgeschreven lezingen, weinig of geen behoefte gevoeld wordt.
Nadat nog eenige andere leden van hun gevoelen hebben doen blijken, en de Secretaris heeft medegedeeld, dat geen der afwezige leden bij hem bezwaren tegen de ontbinding heeft ingebracht, wordt met algemeene stemmen tot ontbinding der Afdeeling besloten, terwijl tevens wordt besloten, over 1915 geen contributie te heffen en de HH. F. W. M. Poggenbeek, E. M. Rood en Mr. E. H. P. Rosenboom tot liquidateuren te benoemen, die verklaren deze benoeming te aanvaarden.
Daarna komt aan de orde: bespreking van de bestemming van het saldo. Alvorens daartoe over te gaan, wijst de Voorzitter er op, dat de bepalingen van het Reglement der Afdeeling ruimte laten voor de opvatting, dat ieder lid verlangen kan, dat hem een evenredig aandeel in het saldo der liquidatie worde uitgekeerd. In het midden latende, of deze opvatting juist is, dient daarmede bij de liquidatie niettemin rekening te worden gehouden. Volgens mededeeling van den Penningmeester zou dit evenredig aandeel per hoofd naar schatting ongeveer f 7.— bedragen. Besloten wordt daarom, dat de liquidateuren aan alle leden eene circulaire zullen richten, waarbij zij in de gelegenheid worden gesteld. mits binnen een bepaalden tijd daarvan gebruik makend, hunne aanspraken op een evenredig aandeel te doen gelden.
In de verwachting evenwel, dat de meeste leden geen aanspraak zullen maken, wordt daarop overgegaan tot de bespreking, waartoe het saldo bestemd zal worden. Verschillende denkbeelden worden geopperd. Een lid stelt voor, de gelden te storten in het prijsvragenfonds Godefroy. Een ander lid stelt voor, een reeks foto's te nemen van belangrijke bouwwerken te Amsterdam, gevels en interieurs, en de cliché's te schenken aan de Commissie voor Stadsschoon, onder voorwaarde, dat ieder, die dit verlangt, op zijn kosten een stel afdrukken dier cliché's kan verkrijgen. Een derde lid stelt voor. het saldo óf te schenken aan de Maatschappij, òf aan eene vereeniging, die leerlingen voor bouw- of kunstambacht opleidt, onder voorwaarde, voor de rente van het kapitaal eenige leerlingen vrijplaatsen te verschaffen. Een vierde lid stelt voor het saldo half te storten in het Godefroy-fonds, half te geven aan de Commissie voor Stadsschoon voor het bovenomschreven doel. Een vijfde lid wil het saldo bestemmen voor een beeld in een der nissen van het Stedelijk Museum, terwijl een zesde lid voorstelt, het saldo aan de Maatschappij te schenken, onder voorwaarde dat zij daarmede een fonds vormt, uit de rente waarvan belangrijke Amsterdamsche bouwwerken, die met afbraak bedreigd worden, door foto's vereeuwigd zullen worden.
Ten slotte worden allen met uitzondering van één lid het eens over een voorstel, om de gelden aan de Maatschappij aantebieden, onder voorwaarde, dat zij die bezigt om daarvoor een album met foto's en inleidenden tekst van Amsterdamsche bouwwerken, een afgerond geheel vormend, te doen samenstellen en algemeen verkrijgbaar stellen.
De heer W. J. de Groot brengt vervolgens namens de leden het Bestuur der Afdeeling dank voor zijne werkzaamheden in het belang der Afdeeling, bij welke woorden de Heer A. Salm GBzn. zich namens het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevord, der Bouwkunst aansluit. De Heer F. W. M. Poggenbeek dankt voor de tot hem en zijne medebestuurders gerichte woorden, en tevens zijne medebestuurders voor de ondervonden medewerking, waa na deze laatste vergadering der Afdeeling wordt gesloten.

De Secretaris:
Mr. E. H. P. ROSENBOOM.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

DE NIEUWE BURGEMEESTER VAN AMSTERDAM.

Wij wenschen den heer J. W. C. Tellegen van harte geluk met zijn benoeming tot Burgemeester van Amsterdam. Deze benoeming heeft ons verheugd, omdat Amsterdam zeer noodig heeft de leiding van een democraat en van een sociaal-technicus. Maar tevens heeft de benoeming ons verrast door het juiste en moderne inzicht, dat Minister Cort van der Linden hierbij heeft getoond. Onwillekeurig zijn wij nog wat antiquarisch in onze voorstelling van den Burgemeester van de Hoofdstad

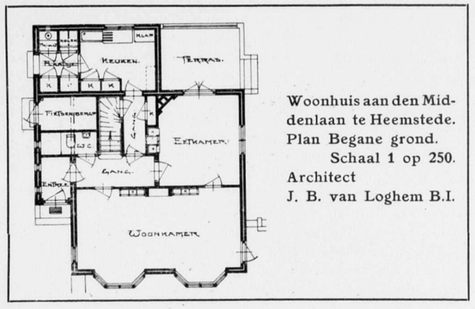

Woonhuis aan den Middenlaan te Heemstede. Plan Begane grond. Schaal 1 op 250. Architect J. B. van Loghem B.I.

des Rijks; iets van 18e eeuwsch vertoon, lichtelijk plechtig en ouderwetsch deftig is daarmede verbonden. Welnu, de allonge pruik zou den heer Tellegen vreemdelijk sieren! Den aftredenden burgemeester zou hij beter staan.
„Het Volk" merkt terecht op:

Tot nu toe gold het als vanzelf sprekend, dat tot burgemeester van Amsterdam alleen konden worden uitverkoren wie zeer deftig, zeer rijk en zeer conservatief waren. Of de man in het milieu der stad paste, of zijn bekwaamheden in overeenstemming waren met zijn taak kwam eerst op de tweede plaats. Eerste eisch was: een decoratieve, liefst een aristocratische figuur.
Met den heer Tellegen staat het anders. Hij is vrijzinnig-democraat, sinds 15 jaar hoofdambtenaar der gemeente, even bescheiden in zijn optreden als zijn aard eenvoudig is. Maar hij is bovendien een man van beslist democratische gezindheid, van erkende bekwaamheid en met moderne denkbeelden in zake gemeentepolitiek. En dat zijn de kwaliteiten die een burgemeester van Amsterdam thans dubbel en dwars behoeft.
De vertegenwoordiging der burgerij heeft zich de laatste jaren steeds meer in democratische richting bewogen; zij wordt thans feitelijk beheerscht door de twee uiterste linkergroepen: de 15 sociaal-democraten en de 5 vrijzinnig-democraten. Dat *feit* is met deze benoeming erkend.
Daarom achten wij deze benoeming een hoogst gelukkige en vinden wij, dat zij den minister eert, die haar doen zal.
Wij hebben nog een bijzondere reden om ons op de komst van dezen nieuwen burgervader te verheugen. De gemeente-politiek zal in de komende jaren goeddeels staan in het teeken der verbetering van de volkshuisvesting. Welnu, in dat onderwerp is de heer Tellegen volkomen thuis, het heeft zijn aandacht en liefde. Er is op dat gebied een schoone taak voor hem weggelegd en wij zijn er zeker van, dat hij die zal uitvoeren ten volle en tot het einde toe.

Verheugen wij ons, met „Het Volk" er over dat een democraat de leiding in Amsterdam zal nemen, niet minder van belang is het feit, dat de heer Tellegen een technicus, een Civiel-Ingenieur is. Te veel worden alleen Dr.'s of Mr.'s tot burgemeester benoemd. Onze moderne samenleving wordt voor een groot gedeelte beheerscht door technische vraagstukken, die zich ook in het stads organisme sterk doen gelden.
In het buitenland, en met name in Duitschland, wordt meer en meer aan technici de stadsleiding toevertrouwd. Wij verwijzen naar het artikel „Technische Burgemeesters" in B. Weekblad 1914, blz. 260.
De heer Tellegen heeft als Directeur van Publieke

Woonhuis aan den Middenlaan te Heemstede.
Arch. J. B. van Loghem B.I.

Werken te Arnhem volop de functies van een grootere stad leeren kennen. Reeds toen bewoog hij zich bij voorkeur op sociaal gebied, speciaal betreffende de verbetering van de volkshuisvesting. Voortdurend maakte hij door woord en geschrift hiervoor propaganda, getuige o. a. zijn rede over: „Overheidsplicht en Gezondheidstoestanden" gehouden op het Nationaal Congres voor Bouwkunst, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in 1892 gehouden te Amsterdam.

Toen in 1900 de Gemeente Amsterdam besloten had hare bouwpolitie grondig te reorganiseeren, was de heer Tellegen hiervoor de aangewezen man. Hij nam de benoeming aan.

Men kent de gevolgen; de groote hygiënische verbetering van den volkswoningbouw, waardoor Amsterdam een eereplaats inneemt te midden der andere Nederlandsche steden, is voor een zeer groot gedeelte zijn werk.

Men denke slechts aan de onteigeningen ten behoeve van beteren woningbouw in Uilenburg en Jordaan; aan de vele groote nieuwe woningblokken, die in hun soort tot de beste behooren, en waarbij gememoreerd mag worden, dat de heer Tellegen voortdurend sterk bevorderd heeft, dat niet de eigenbouwers of ongeschikte krachten, maar dat de architecten de leiding bij dezen zoo belangrijken bouw verkregen.

De bekende uitvoerige Bouwverordeningen kwamen tot stand in 1905.

Op de congressen voor Grondregeling en vooral op de Intern. Woningcongressen was de heer Tellegen een vooraanstaand figuur; het laatste congres, dat ook Amsterdam bezocht, heeft veel aan zijn werkkracht en inzicht te danken.

Daar en boven heeft de heer Tellegen getoond een goeden aanleg voor jurist te hebben, een eigenschap die hem zeker als burgemeester goed te pas zal komen.

Ook de bouwkunst zal de keuze van den nieuwen burgemeester toejuichen. Amsterdam staat voor belangrijke stedenbouwkundige vraagstukken: wij noemen slechts de noodzakelijke radiale doorbraken of straatverbreedingen. De heer Tellegen kent Amsterdam door en door, en wij hebben allen grond om te verwachten dat hij bij de oplossing dezer verkeersvraagstukken ook de volle aandacht zal schenken aan de architectonische belangen van nieuw- en oud-Amsterdam. Amsterdam breidt zich sterk uit; een alles omvattend plan voor Groot-Amsterdam zal binnen niet te langen tijd moeten worden ontworpen. Reeds hebben de bouwkundige vereenigingen voor eenigen tijd hierop aangedrongen. Een bijzonder dankbaar en vruchtbaar gedeelte van den grooten taak van den nieuwen burgemeester zou het zijn, indien hij krachtig de tot stand koming van het plan van groot-Amsterdam bevorderde, indien hij de burgemeester zou zijn, die de hoofdlijnen en daarmede de kern der waarde en der schoonheid van het nieuwe, moderne en groote Amsterdam, had gegeven.

J. GRATAMA.

TWEE WOONHUIZEN AAN DEN MIDDENLAAN TE HEEMSTEDE.

Beide huizen zijn geheel in miskleurige klinkers opgetrokken. Behalve voor de gevelsteenen in muschelkalksteen (door Prof. Jan Brouwer gemaakt) is geen natuursteen gebruikt. De dakbedekking bestaat uit gewone roode Hollandsche pannen. Het houtwerk is groen.

De terreinen zijn klein, respectievelijk 400 M². en 500 M². voor het hooge en het lage huis.

Het laatste kon nog juist aan de bouwverordening voldoen, wat betreft de hoogte van den achtergevel en den afstand daarvan tot aan den grens.

Die lage bouw leidde tot het projecteeren van de slaapkamers op den beganen grond, waardoor een lift werd uitgeschakeld, die anders noodig was geweest voor de bewoonster, die moeilijk gaat.

Voor het tweede huis kon de lage bouw niet gevolgd worden met het oog op de nog geringere grondoppervlakte en de meerdere ruimte-eischen. Gepoogd is een gevelvorm te vinden, die aansluit bij het lage huis en die kans geeft niet in strijd te komen met eventueelen nieuwbouw ernaast op geringen afstand.

Daar de bewoonster op de verdieping geen groote kamers wenschte, is de ruimte boven de woonkamer tot twee kamers gemaakt.

De in den tuin van den lagen bouw geplaatste bogen van ijzerwerk voor begroeiïng, zijn buiten mijn verantwoordelijkheid geplaatst. Ze zijn in strijd met het rechtlijnig karakter van het geheel.

Haarlem. J. B. VAN LOGHEM B.I.

HET NIEUWE GEBOUW VOOR DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

Hieronder volgt de Memorie van Toelichting van den Min. v. Waterstaat betreffende Aanvulling en verhooging van het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1915.

(Plaatsgebrek was oorzaak, dat hiervan niet eerder in het B. Weekblad melding is gemaakt).

Bij Nota van Wijziging van het IXde hoofdstuk der ontwerp-Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1915 (Gedrukte stukken, Zitting 1914-1915, **2**, nº. 30), is door ondergeteekende teruggenomen de onder artikel 145*a* aanvankelijk uitgetrokken post ad f 50.000 wegens de kosten van plannen voor de verbouwing en uitbreiding van het gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Dit is geschied op verzoek van den Voorzitter, in verband met den voor de behandeling der bedoelde ontwerpbegrooting weinig beschikbaren tijd. Het artikel wordt thans bij suppletoire aanvraag opnieuw in de begrooting gebracht.

In de toelichting bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag omtrent meerbedoeld hoofdstuk, bladz. 13 en 14, is geen wijziging gekomen.

Gemakshalve wordt die toelichting hier herhaald.

Bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag omtrent het IXde hoofdstuk der ontwerp-Staatsbegrooting voor1914 werd medegedeeld, dat met de Commissie uit de Tweede Kamer, die daartoe is aangewezen, overeenstemming was verkregen omtrent het ontwerp voor de verbouwing en uitbreiding van het Kamergebouw, en dat daarna is voortgegaan met de uitwerking der plannen.

De Commissie heeft, nadat die uitgewerkte plannen, voor zooveel betreft de inwendige indeeling van het nieuwe gebouw, aan haar oordeel waren onderworpen, hare keuze gevestigd op de daarvoor door den Rijksbouwmeester D. E. C. Knuttel opgemaakte ontwerpen. Bij het overleg, hetwelk toen verder ter zake met de Commissie is gevoerd, is het denkbeeld geopperd om ook eenige particuliere bouwkundigen in de gelegenheid te stellen plannen voor het uit te voeren bouwwerk in te dienen.

Dit is voornamelijk geschied met de bedoeling om keuze te hebben ten aanzien van gevel-ontwerpen.

Met het oog hierop is een programma van eischen, waaraan het bouwwerk zal hebben te voldoen, opgemaakt en zijn voorwaarden en bepalingen opgesteld voor het inzenden dier plannen.

Een en ander is door ondergeteekende aan de Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden der Kamer ter beoordeeling toegezonden, onder mededeeling van de namen van een drietal bouwkundigen, die naar zijn oordeel voor de indiening van plannen zouden kunnen worden uitgenoodigd en met verzoek te willen berichten of de Commissie ook nog een tweetal bouwkundigen zou wenschen te noemen, om met het bedoelde drietal tot mededinging te worden toegelaten.

De Commissie heeft medegedeeld zich in beginsel met het doen opmaken en inzenden van plannen door particuliere bouwkundigen te kunnen vereenigen, doch de keuze daarvan geheel aan ondergeteekende over te laten. Aangezien de verantwoordelijkheid in deze op hem rust, zal ondergeteekende in dien zin handelen, zich echter bereid verklarende met adviezen ter zake van de Commissie zooveel mogelijk rekening te houden.

Ten aanzien van het programma van eischen en de voorwaarden voor de inzending der ontwerpen heeft de Commissie nog niet van hare inzichten doen blijken, doch zij heeft medegedeeld dit alsnog te zullen doen.

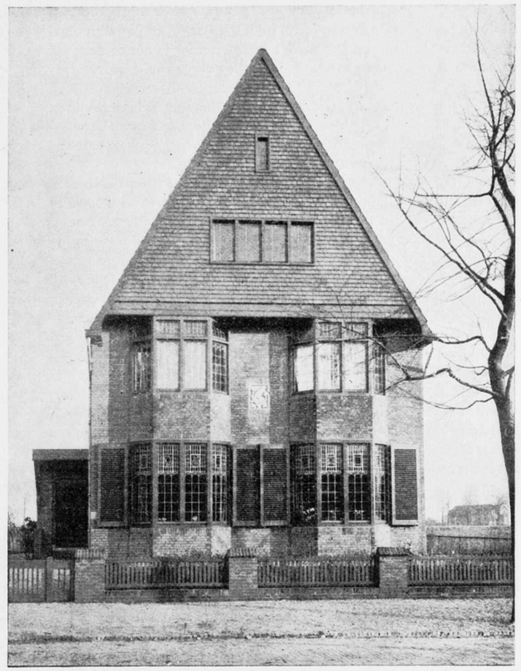

Woonhuis aan den Middenlaan te Heemstede.
Arch. J. B. van Loghem B.I.

Intusschen behoefde hierop, naar hare meening, het indienen van een voorstel tot het aanvragen van een krediet voor de belooning der uit te noodigen bouwkundigen niet te wachten en wenschte zij integendeel, dat het bedoelde krediet zoo spoedig mogelijk zou worden aangevraagd. Ondergeteekende kan zich hiermede volkomen vereenigen en mitsdien wordt bij Nota van Wijziging een nieuw artikel in de ontwerpbegrooting voor 1915 gebracht tot een bedrag van f 50,000, om daaruit de kosten der plannen te kunnen bestrijden.

Het ligt in de bedoeling om aan ieder der vijf uit te noodigen bouwkundigen, die aan de te verstrekken opdracht gevolg heeft, een honorarium van f 8000 uit te keeren voor de indiening van plannen, opgemaakt geheel overeenkomstig het van Regeeringswege vastgestelde programma van eischen. Bovendien zou aan ieder hunner die gebruik maakt van de te bieden gelegenheid, om, nevens die plannen, eene vrije oplossing van het vraagstuk der Kamerverbouwing in te dienen, behoudens behoud van den voorgevel van het Binnenhof en overigens uitgewerkt overeenkomstig de in het programma van eischen beschreven wijze, eene vergoeding van *f* 2000 zijn toe te kennen.

De Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden heeft te kennen gegeven, dat bij haar geen bezwaar bestaat tegen toekenning van een bedrag van f 8000 aan ieder der vijf bouwkundigen, die plannen indient overeenkomstig meerbedoeld programma, doch dat zij niet kan vereenigen met het denkbeeld, om bovendien f 2000 toe te staan aan iederen inzender, die eene vrije oplossing van het voorliggende vraagstuk als hiervoor bedoeld, zou indienen. Niettemin meent ondergeteekende dit denkbeeld handhaven, omdat het programma van eischen den ontwerper niet alleen bindt aan het behoud van den bestaanden voorgevel aan het Binnenhof, doch ook aan de plaats van den hoofdingang en van de monumentale trap, waardoor de ontwerper, mede in verband met de overige eischen omtrent de noodige indeeling

en de aangegeven plaats voor een gebouw voor den Raad van State, in hooge mate gebonden is bij het ontwerpen van den plattegrond der te stichten gebouwen, en het hem wil voorkomen, dat aan de bouwkundigen zooveel mogelijk gelegenheid moet worden gegeven tot uiting van vrije gedachten op architectonisch gebied, om te kunnen beslissen of de daarmede te verkrijgen oplossing al dan niet de voorkeur zou verdienen boven verbouwing en uitbreiding van het Kamergebouw volgens het streng omlijnde programma van eischen.

Eene uitgave van ten hoogste f 10.000 schijnt geen beletsel te mogen zijn voor het nemen van eene proef in deze richting. Het behoeft nauwelijks betoog, dat de bedoelde vrije oplossing geen afbreuk zal mogen doen aan de doelmatigheid der noodige dienstlocaliteiten in het gebouw.

Ook de Rijksbouwm. Knuttel zal in de gelegenheid zijn te stellen plannen voor de hiervoorbedoelde vrije oplossing in te zenden, zonder dat hem deswege eene belooning worde toegekend.

Ten slotte kan nog worden medegedeeld, dat in het ontwerp van het programma van eischen, dat aan het oordeel der Commissie is onderworpen, ook de bepaling is opgenomen, dat alle ingezonden ontwerpen, ook die van den Rijksbouwmeester, vóórdat eene beslissing zal worden genomen, publiek zullen worden gemaakt.

Hoewel de Commissie zich, zooals hiervoor is vermeld, het uitbrengen van haar advies omtrent dat programma van eischen heeft voorbehouden, heeft zij toch reeds megedeeld, dat eene dergelijke publicatie haar niet raadzaam voorkomt. Ondergeteekende zal het bedoelde advies afwachten, alvorens te beslissen, doch acht zich verplicht, reeds thans mede te deelen, dat hij het met zijne verantwoordelijkheid bezwaarlijk overeen zou kunnen brengen om die publicatie achterwege te laten.

De Minister van Waterstaat, C. LELY.

PRIJSVRAGEN.

RAPPORT DER JURY inzake de Prijsvraag voor een monument voor wijlen Jozef Israels, te Groningen.

Nog vóór de Jury haar taak kon aanvaarden, ontviel haar één harer leden door den dood, met name Prof. B. van Hove. De overgebleven leden hebben zich toen met goedvinden der deelnemers geassumeerd Prof. Dr. A. J. der Kinderen, die deze benoeming zich heeft laten welgevallen.

In verband met deze reconstructie der Jury, den drukken werkkring harer leden, alsmede de langdurige ongesteldheid van een hunner, heeft het lang geduurd voor de Jury gelegenheid voor een samenkomst heeft kunnen vinden.

Deze heeft eindelijk op 2 Februari l.l. plaats gehad.

Twee ontw. waren ingezonden, één (I) onder het motto „Langs moeders graf", het andere (II) onder het motto „Vereering."

De eerste vraag, die de Jury zich zelf heeft voorgelegd was, of beide inzendingen voldeden aan de eischen van het Programma.

Bij één daarvan was aanleiding tot eenigen twijfel, aangezien het model in een anderen schaal was uitgevoerd dan voorgeschreven. Daar echter uit de daarover gevoerde correspondentie bleek, dat deze voorwaarde niet absoluut bindend kon gerekend worden en de afwijking ook geen bezwaren in de beoordeeling opleverde, werd aangenomen, dat in deze geen ongeoorloofde afwijking van het programma gezien kon worden,

Hierop volgde een gedachtenwisseling omtrent den artistieken indruk der beide ontwerpen.

De vlotte opzet, die zeker in de open lucht niet zonder effect zal blijven, werd in I zeer gewaardeerd, terwijl in II de zorgzame hand en het gebonden ensemble werden geprezen.

Zal echter in I het overbrengen der pittoreske groep in zuiver plastische vormen moeilijkheden brengen, die in het ontwerp nog niet zijn overwonnen, de sterk en menigmaal met smaak en gevoel gestiliseerde vormen bij II konden, hoe verdienstelijk ook, niet geheel voldoen. Temeer moest dit het geval zijn, waar de te huldigen persoonlijkheid de gedachten wekte aan een zeer eigenaardig meesterschap, zoowel in schoonen opbouw, als in natuurlijke, onbevangen bewerking.

Vervolgens werd meer bijzonder overwogen of voldaan was aan den nadrukkelijken eisch van het Programma:

„Het monument moet een passende hulde aan den grooten „schilder zijn, dat de herinnering aan hem op *karaktervolle wijze* „zal doen voortleven".

Wat I betreft, werd algemeen ingezien, dat dit monument, door de groep der schilderij „Langs moeders graf" in beeld weer te geven, ook door het daaronder geplaatste portretrelief, inderdaad de herinnering aan Jozef Israels wakker zal houden, en wel aan hem als de schilder met het teere gemoed en met zijn liefde voor het volksleven.

De schilderij is wel is waar niet uit den besten tijd van den schilder, maar het is uit zijn jeugd en juist deze bindt hem aan Groningen. Ook is het een groep, die reeds in het schilderij iets plastisch heeft en daarom voor het beoogde doel met kans op succes gebruikt kan worden.

Wat een zorgzame uitvoering betreft, die zeer zeker ook aan de achterzijde van de groep meer recht zal doen wedervaren, heeft de commissie, door den vervaardiger uit te noodigen reeds vooraf te kennen gegeven, vertrouwen te hebben in de toewijding van den kunstenaar. Hij zal den plicht hebben, de gevaren van het „populaire", die hier wellicht aanwezig zijn, zooveel mogelijk te ontgaan.

De eisch van het Programma komt naar het oordeel der Jury minder tot zijn recht in het ontwerp II, dat, blijkens het motto, „Vereering" zou bedoelen uit te drukken. Zeker is in het expressieve figuurtje naar het hoogere gevoel gezocht: het moge worden aangenomen, dat hier inderdaad „Vereering" geheel tot uitdrukking is gekomen, niet mogelijk schijnt het echter er een bepaalde vereering voor Jozef Israels in te zien. Zonder het lezen van den naam op het voetstuk zou het een bezwaar geacht mogen worden te raden, wien of wat deze vereering eigenlijk geldt, niettegenstaande de aangebrachte St. Lucas teekenen.

Wel onderscheidt zich het ontwerp, zooals reeds gezegd werd, door een groote zorgzaamheid om wat goeds te scheppen. Maar als volksmonument zal het onwillekeurig aanleiding geven tot verschillende vragen:

Welk verband heeft deze in hoofdzaak naakte vrouw met de schilderkunst? Is het logisch deze als eenig kleedingstuk een mantel om te werpen? Is in de houding met den sterk vooruit getrokken hals geen overdrijving, waardoor de grens van het verhevene overschreden wordt? Is er geen tegenstrijdigheid in de eenigszins zwevende houding der figuur met de meer steunende vorm, waarin de mantel achter haar is uitgespreid?

Teneinde over de vraag te kunnen oordeelen of het monument zou voldoen op de daarvoor bestemde plaats heeft de Jury van de door een der leden geboden gelegenheid gebruik gemaakt om de silhouetten der ontwerpen op ware grootte in hout uitgezaagd, aldaar te aanschouwen en te vergelijken. Daarbij werd de indruk verkregen, dat het ontwerp I zich wel bij de situatie zou aanpassen; er ontstond twijfel of dit geheel het geval zou zijn met ontwerp II, dat beduidend kleiner is.

Met het bovenstaande is getracht in het algemeen weer te geven wat de indrukken zijn, door de Jury van de ontwerpen verkregen. Daarbij kan verklaard worden, dat hoewel onderling geen groote afwijking bestond tusschen de opvattingen der leden, toch eenige meerdere of mindere appreciatie van de beteekenis der opgemerkte bijzonderheden zich voordeed en deze zich ook heeft geopenbaard bij het nemen der conclusie.

Na uitvoerige gedachtenwisseling kwam de Jury echter met groote meerderheid tot het besluit:

dat van de beide ingezonden ontwerpen dat onder het motto „Langs moeders graf" de voorkeur verdiende, als het meest beantwoordende aan den door het Programma gestelden eisch, zoodat dit ontwerp tot uitvoering wordt aangewezen.

Bij opening van het naambriefje bleek de inzender van het ontwerp te zijn de heer A. Hesselink, beeldhouwer te Amsterdam.

De Jury voornoemd, (get.) J. A. MULOCK HOUWER. D. DE VRIES LAM. A. J. DER KINDEREN. F. F. BEUKEMA. A. W. M. ODÉ.

35ste JAARG.—13 MAART 1915 — No. 11.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., Redacteur: J. GRATAMA.

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. De nieuwe Burgemeester van Amsterdam. — Contributie voor 1 Januari 1915—1 Mei 1915. — Voorschotfonds der Architecten. — Verslag der Hoofdbestuursvergadering op 2 Maart 1915. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Amsterdam, brugplannen, door L. H. E. van Hylckama Vlieg. — Reglement der Amsterdamsche Schoonheidscommissie. — Verbond vanNed. Kunstenaars Vereenigingen.

OFFICIEEL GEDEELTE.

De nieuwe Burgemeester van Amsterdam. Het Hoofdbestuur heeft het volgende schrijven verzonden:

6 Maart 1915.

Den WelEd. Geb. Heer J. W. C. Tellegen, C. I.

WelEd. Geb. Heer,

Het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, heeft met groote ingenomenheid kennis genomen van Uwe benoeming tot Burgemeester van Amsterdam, en het wenscht U hiermede van harte geluk.

Het is een heuglijk feit, dat tot leider van de Hoofdstad des Rijks gekozen is een persoon, die als Oud-Directeur van Publieke Werken te Arnhem en als Oud-Directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam volkomen op de hoogte is van den technischen dienst en van de architectonische beteekenis eener groote Gemeente.

Vele en van velerlei aard zullen de belangrijke vraagstukken zijn waarvoor U als Burgemeester gesteld zult worden, en die U, zonder twijfel, met scherpzinnigheid en in juisten zin zult oplossen.

Hieronder zal zijn meer dan één vraagstuk van ingrijpenden stedenbouwkundigen, architectonischen of sociaal-technischen aard; gewezen zij slechts op de uitbreidingsplannen voor Amsterdam; op de radiale doorbraken voor het verkeer, op den bouw van arbeiderswoningen, op de technische en hygienische verbetering van den volkswoningbouw, enz.

Het Hoofdbestuur is overtuigd, dat U, het volle gewicht van deze onderwerpen beseffend, krachtig zult bevorderen dat niet alleen het schoone oude gedeelte van Amsterdam blijft behouden, maar dat ook het groote nieuwe Amsterdam gezond, ruim en fraai zal zijn. De bouwkunst kan zich dan ook niet anders dan ten zeerste er over verheugen, dat Amsterdam een technischen Burgemeester heeft gekregen.

Met de meeste hoogachting,

Voor het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten:

(get.) A. SALM G.Bz., *Voorzitter.*
(get.) J. GRATAMA, *Secretaris.*

Contributie voor 1 Januari 1915-1 Mei 1915. Waar dezer dagen den Architect-Leden, Buitengewone Leden en Donateurs het diploma voor de contributie van 1 Januari 1915-1 Mei 1915 wordt aangeboden brengt het Hoofdbestuur der M. B. V. A. het volgende in herinnering: Art. 23, § 40 der nieuwe Statuten van de M. B. V. A. bepaalt: „De huidige Architect-Leden, Donateurs en Buitenlandsche Donateurs* zullen, aangezien het vakvereenigingsjaar volgens deze Statuten begint den 1sten Mei, voor het tijdvak van 1 Januari 1915-1 Mei 1915 een contributie betalen gelijk aan een derde der bestaande desbetreffende contributie."

Hierbij zij verder medegedeeld, dat, al is de nieuwe toestand der M. B. V. A. op 1 Januari 1915 ingetreden, de overbrenging van genoemde Architect-Leden, Buitengewone Leden en Donateurs in de nieuwe ledengroepeering der M. B. V. A. nog niet volledig is kunnen geschieden, mede door de instelling der Hooger-Beroep-Commissie. In verband hiermede geldt voor de contributieheffing voor 1 Januari 1915-1 Mei 1915 nog de leden indeeling van Architect-Leden, Buitengewone Leden en Donateurs.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt in herinnering gebracht, dat het Secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is: Marnixstraat 402, Amsterdam.

Verslag der Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 2 Maart 1915.

Aanwezig waren de heeren: A. Salm G.Bzn. Voorzitter; S. de Clercq, J. W. Hanrath, J. B. van Loghem, F. W. M. Poggenbeek en J. H. de Roos. De heeren A. W. C. Dwars en B. J. Ouëndag hadden bericht verhinderd te zijn wegens ongesteldheid.

SCHIFTING DER BUITENGEWONE LEDEN EN DER DONATEURS. Het was het Hoofdbestuur aangenaam te vernemen, dat de leden der

*Door een abuis zijn de woorden: Donateurs en Buitenlandsche Donateurs in de origineele redactie van dit artikel weggelaten.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

Herzieningscommissie (zijnde de heeren S. de Clercq, Voorzitter, G. Versteeg, Secretaris, P. G. Buskens, C. J. Kruisweg en F. W. M. Poggenbeek), zich bereid hebben verklaard aan het verzoek van het Hoofdbestuur, de Buitengewone Leden en Donateurs der Mij te willen onderbrengen in de nieuwe leden-groepeering der M. B. V. A., te willen voldoen. De Commissie heeft inmiddels hare taak begonnen, en hoopt spoedig schriftelijk hare voorstellen bij het Hoofdbestuur in te dienen.

HOOGER BEROEP COMMISSIE. Op verzoek van deze Commissie besloot het Hoofdbestuur in het Bouwkundig Weekblad er op te wijzen, dat de bepaling in Art. 3 § 4 der nieuwe Statuten, dat niet als lid kunnen worden toegelaten zij, die aannemer, vakpatroon, handelaar, fabrikant of makelaar zijn, niet van terugwerkende kracht is; zoodat zij, die vroeger in een dergelijke functie werkzaam waren, maar die *nu* zuiver het architectenvak uitoefenen, lid der M. B. V. A. kunnen blijven of als zoodanig kunnen worden toegelaten.

LEDEN-VERGADERING. De datum dezer vergadering werd bepaald op 30 Maart a.s. Getracht zal worden, dat vóór dien het referendum betreffende de Contributieheffing en Eerecode heeft plaats gehad. *)

DE ONTBINDING DER AFDEELINGEN VAN DE MIJ. Op verzoek van het Hoofdbestuur en overeenkomstig het besluit der gecombineerde vergadering van Hoofdbestuur en Afdeelingsbesturen op 2 Februari j.l. hadden de Besturen der Afdeelingen aan het bureau der Mij. toegezonden een staat der financiën der Afdeelingen op 1 Januari 1915. De Afdeeling Arnhem en Groningen hadden niet geantwoord. Het bleek, dat door de ontbinding de Afdeelingen 's-Gravenhage, Haarlem en Omstreken en Utrecht een nadeelig saldo zouden moeten dekken. Het Hoofdbestuur nam kennis van een globale staat der Financiën van de Mij. opgemaakt door den Alg.-Secretaris, voor zoover deze staat op te maken was. De eindindruk was, dat het niet onmogelijk zoude zijn, dat de financiën der Mij. niet ongunstig er voor staan; in verband hiermede achtte het Hoofdbestuur het wenschelijk, de Afdeelingen betreffende hun nadeelig saldo op eenigerlei wijze financiëel te steunen, zoo ten minste de Afdeeling niet in wezen, zij het onder een anderen naam, bestaan bleef. Nader overleg zal hieromtrent gepleegd worden met de Commissie van Financiën.

De Afdeeling Amsterdam berichtte, dat in hare leden-vergadering besloten was de Afdeeling te ontbinden; zeer vermoedelijk zal de liquidatie een batig saldo opleveren. In de ledenvergadering was besloten, dit geld aan de Mij. aan te bieden, onder voorwaarde dat zij hiervoor een met foto's geïllustreerd werk over de Amsterdamsche bouwkunst zal doen samenstellen en algegemeen verkrijgbaar stellen.

Het Hoofdbestuur, dat dit voorstel zeer sympathiek vond, besloot het Bestuur der Afdeeling te berichten, dat de Mij gaarne bereid is op dit voorstel in te gaan; nader overleg zal gepleegd worden omtrent het juiste karakter van een dergelijke publicatie.

DE EXAMENS DER MPIJ IN 1915. Ingevolge afwezigheid door ongesteldheid van den Voorzitter der Examen-Commissie, den heer B. J. Ouëndag, deed de Secretaris, de heer J. Gratama, mededeelingen over de examens der Mij in 1915.

De Examen-Commissie bestaat uit 43 leden. Op verzoek van het Hoofdbestuur heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken speciaal aangewezen om deel uit te maken van de Examen-Commissie, de heeren F. H. van Etteger, Oud-Directeur van Gemeentewerken te Zutfen, en D. A. N. Margadant, architect te Amsterdam. Door deze benoeming wordt bevorderd, dat de band tusschen de Regeering en de Examens meer naar buiten blijkt.

*) Inmiddels is gebleken, dat de datum van 30 Maart zeer ongeschikt is, in verband met het mondeling examen voor Bouwkundig Opzichter, dat in het gebouw der Mij. wordt afgenomen. In verband hiermede is de Ledenvergadering bepaald op **Zaterdag 10 April a. s.**

Onder applaus der aanwezigen verheugde spreker zich erover, dat de gevraagde personen hun benoeming en hun aangewezen taak hadden aanvaard.

Opgegeven hebben zich: voor het examen van Bouwkundig Opzichter 148 candidaten, en voor het examen voor Bouwkundig Teekenaar 7 candidaten. Het schriftelijk gedeelte voor Bouwk. Opzichter wordt tegelijkertijd afgenomen op 15, 16 en 17 Maart te Amsterdam, Rotterdam en Zwolle, respectievelijk in het gebouw der Industrieschool van de Mij v. d. Werk. Stand, de Vakteekenschool aan de Schiedamsche Dijk en de Buiten Societeit. Speciale plaatselijke Commissiën voor regeling en toezicht van dit examen zijn uit de Examen-Commissie daarvoor benoemd.

Het schriftelijk werk wordt nagezien 22 en 23 Maart te Amsterdam door een daarvoor uit de Examen-Commissie benoemde Commissie.

Het mondeling gedeelte voor Bouwk. Opzichter wordt afgenomen in het gebouw der Mij. van 29 Maart tot en met 2 April, van 12 tot en met 16 April, van 19 tot en met 23 April en eventueel van 3 Mei tot en met 7 Mei.

Het schriftelijk examen voor Bouwkundig Teekenaar heeft plaats te Amsterdam van 26 tot en met 29 April onder leiding van een daarvoor benoemde Commissie..

Het schriftelijk werk wordt nagezien door een desbetreffende Commissie, terwijl het mondeling examen plaats vindt op 30 April en 1 Mei.

Aan den Minister van Oorlog was mededeeling gedaan van deze examens, waarbij Z. Exc. verzocht werd te willen bevorderen dat aan de Examinatoren en aan de Candidaten, die onder de wapenen zijn, het noodige verlof werd gegeven om het examen mede te maken. Met erkentelijkheid werd kennis genomen van de toezegging van Z. Exc. hiertoe te willen medewerken.

HERZIENING DER HONORARIUM TABEL. De Voorzitter, tevens Voorzitter der Commissie tot Herziening der Honorarium Tabel, deed mededeelingen omtrent de wijzigingen en aanvullingen in de Honorarium tabel, door de Herzieningscommissie voor te stellen. Verschillende punten werden door de aanwezigen besproken en enkele wijzigingen werden wenschelijk geacht. De Voorzitter zei toe, deze ter sprake te willen brengen in de vergadering der Commissie op 3 Maart. In deze vergadering zou getracht worden tot de definitieve vaststelling der voorstellen van de Commissie te komen. Het vraagstuk der honoreering van bouwblokken moest nog nader behandeld worden door de Commissie, die zich daartoe zou uitbreiden met enkele personen, welke in het bijzonder geacht kunnen worden goed op hoogte te zijn van hetgeen aan dit vraagstuk verbonden is. Zoowel van de Alg. Vergadering der Mij. als van de Ledenvergadering van den Bond van Ned. Architecten, hadden de afgevaardigden in de Herzienings commissie dit recht van assumptie verkregen.

DE A. A. V. In aansluiting aan hetgeen door den Voorzitter op de vorige H. Bestuursvergadering was medegedeeld (zie B. W. No. 7, 1915) gaf hij nu inzage van de inmiddels gereedgekomen drukproef van het nieuw ontwerp, zijnde het resultaat van de besprekingen met de afgevaardigden Mij. Bond en met de Ingenieurs, waaruit bleek dat nagenoeg de meeste artikelen een wijziging hadden ondergaan. Redenen te meer om deze aan de Leden der M. B. V. A. kenbaar te maken.

Nu de H.H. Houtzagers en Jansen zich terug hebben getrokken uit de Commissie Mij. Bond en een eigen A. A. V. hebben opgesteld, waarin evenmin in allen deele rekening is gehouden met het oorspronkelijk rapport Mij. Bond en met gehouden besprekingen — zooals uit enkele toelichtingen van den Voorzitter bleek — terwijl verder veel uit het Concept van de Herzieningscommissie door hen is overgenomen, besloot het H. Bestuur dat uitsluitend laatstgenoemd concept in behandeling zal worden genomen.

Gevraagd werd of de Leden der M.B.V.A. — inmiddels een zuivere vakvereeniging geworden — nu verplicht zouden zijn deze A.A.V. — wanneer die binnenkort gepubliceerd zullen worden — ongewijzigd aan te nemen of toe te passen?

De Voorzitter wees nogmaals op de vrijheid, die er bestaat om in bestekken enkele §§ gewijzigd op te nemen, en lichtte nogmaals bij enkele artikelen toe, dat daarom niet verwacht moet worden dat H.H. aannemers dan persé niet zullen inschrijven; de architecten kunnen evenwel bepalingen stellen, waaraan de aannemers onmachtig kunnen zijn te voldoen, b.v. door technische vakman-borgen te stellen, (wanneer, zooals de wensch was van de Commissie Mij. Bond onderaannemers en leveranciers worden uitgeschakeld m.a.w. dat in dat geval alleen aannemers voor elkander borg kunnen zijn). Wanneer deze daartoe niet genegen zijn en de inschrijver kan geen technische borg krijgen, dan is zijn inschrijvingsbiljet niet geldig. Bovendien werd herinnerd aan vroegere mededeelingen.*)

Enkele veranderde artikelen uit het nieuw ontwerp werden door den Voorzitter nog nader toegelicht (o.a. de arbitragequestie bij werkstakingen, waartoe de Voorzitter der Herz.-Commissie nog nieuwe voorstellen heeft gedaan).

ARCHITECTUUR MUSEUM. De Commissie voor het Architectuur Museum heeft aan het Hoofdbestuur toegezonden de definitieve voorstellen der Commissie in zake eventueele samenwerking met de Mij. t. bev. d. Bouwkunst ter verkrijging van een Architectuur Museum.

Het Hoofdbestuur wisselde van gedachten omtrent deze voorstellen, waarna het in hoofdzaak zijn prae-advies voor de Leden der M. B. V. A. te dezer zake vaststelde.

Op de a. s. Ledenvergadering zal dit onderwerp behandeld worden; waartoe de voorstellen der Commissie, bestaande uit die eener meerderheid en die eener minderheid, met het prae-advies van het Hoofdbestuur tijdig in het B. Weekblad gepubliceerd zullen worden.

TENTOONSTELLING DER ONTWERPEN INGEZONDEN OP DE BESLOTEN PRIJSVRAAG VOOR HET NED. PAVILJOEN OP DE INTERN. TENTOONSTELLING TE SAN FRANCISCO. Aan de Nederl. Centrale Commissie voor deze Tentoonstelling had het Hoofdbestuur verzocht, te willen bevorderen, dat de ingezonden ontwerpen op de besloten prijsvraag voor het Ned. Paviljoen op de Int. Tent. te San Francisco, die gedurende twee dagen in Delft tentoongesteld zijn geweest, ook gedurende eenigen tijd in Amsterdam ter bezichtiging zouden worden gesteld. De Commissie antwoordde dat in beginsel hiertegen geen bezwaar bestond; waar echter ook van de zijde van het Genootschap Architectura et Amicitia en van den Bond v. Ned. Architecten belangstelling voor een dergelijke tentoonstelling was getoond, gaf de Commissie het Hoofdbestuur in overweging, dat in overleg met deze beide vereenigingen bepaald zou worden op welke wijze de expositie in Amsterdam kon plaats hebben.

Het Hoofdbestuur besloot aan dit voorstel gevolg te geven.

CIRCULAIRE ALG. NED. OPZ. TEEK. BOND. Het Hoofdbestuur nam kennis van een circulaire van den Alg. Ned. Opz. Teek. Bond, gericht aan ingenieurs, architecten, industrieelen en andere werkgevers, waarin gewezen wordt op den ongunstigen toestand onder de opzichters en teekenaars, mede in verband met werkeloosheid onder hen, waarna het Bondsbestuur o.a. aandringt op handhaving van de bepalingen bij de wet op het Arbeidscontract geregeld, en op uitbetaling van het volle loon, wanneer de arbeidsduur niet is ingekort.

Het Hoofdbestuur besloot de hoofdzaak van deze circulaire in het B. Weekblad te publiceeren.

*) Zie o. a. B. W. No. 12, d d. 21 Mrt. 1914 waarin een dergelijke vraag gesteld is geworden door de Commissie Mij.-Bond.

De gewijzigde A. A. V. worden niet meer aan het oordeel der Vereenigingen voorgelegd. Nu de Herzienings-commissie kennis heeft genomen van de bezwaren der voorstellers, hen in de gelegenheid heeft gesteld deze in persoon toe te lichten, en daarover met hen van gedachten heeft gewisseld, stelt de Commissie wederom een eindredactie vast, waaraan niets meer te veranderen valt.

Wanneer dit nieuw ontwerp daarna in een Ledenvergadering der M. B. V. A. ter tafel wordt gebracht, dan zal dat alleen zijn om de Leden in de gelegenheid te stellen zich er over uit te spreken, of zij het ontwerp al of niet in beginsel aanvaarden. In het eerste geval zullen zij verzocht worden de toepassing ervan te bevorderen.

BELGISCHE GEINTERNEERDE ARCHITECTEN. Van den heer Hub. de Vreese Belgisch architect, nu geïnterneerd te Harderwijk, was, namens verscheidene Belgische architecten te Harderwijk, een schrijven ontvangen, waarin de Hollandsche collega's verzocht werden hen behulpzaam te zijn om deskundig werk te verkrijgen, opdat zij op deze wijze hun talrijke ledige uren ten nutte konden maken. Hoewel het Hoofdbestuur gaarne deze collega's zou willen helpen, meende het toch niet te mogen bevorderen dat werk ontnomen zou worden aan Nederl. Opzichters en Teekenaars, onder wie veel werkeloosheid heerscht.

Het besloot het verzoek van den heer de Vreese te publiceeren in het B. Weekblad en er een onderschrift bij te plaatsen. Tevens besloot het dezen Belgischen collega's regelmatig een exemplaar van het B. Weekblad toe te zenden, vertrouwende hen daarmede een genoegen te doen.

DE RENKUMSCHE PRIJSVRAAG. Van bevriende zijde was de aandacht van het Hoofdbestuur gevestigd op de prijsvraag, uitgeschreven door het Gemeentebestuur van Renkum, waarbij binnen zeer korten tijd ingezetenen van Renkum werden uitgenoodigd bij B. en W. in te dienen een plan voor dubbele ambtenaarswoningen. De plannen werden eigendom der Gemeente. Voor de drie beste plannen werden resp. f 20, f 10 en f 5 betaald. Inmiddels was een ironisch artikeltje van den heer S. hierover in B. Weekblad van 27 Febr. verschenen. Het Hoofdbestuur herinnerde zich geen prijsvraag, wier voorwaarden zoo beneden alle kritiek waren als deze; in geen enkel opzicht voldoet zij aan de door de 4 bouwkundige Vereenigingen vastgestelde Algemeene Regelen voor Nat. bouwk. Prijsvragen. Algemeen was dan ook de afkeuring van deze handelwijze, die niet uitging van een particulier, maar van het gemeentebestuur van Renkum!

Het werd wenschelijk geacht, het Gemeentebestuur van Renkum te wijzen op zijn blijkbaar algeheel gemis aan inzicht, wat een bouwkundige prijsvraag is en behoort te zijn. Waar het echter in de eerste plaats op den weg der P. P. C. ligt, de prijsvraagbelangen te behartigen, werd bsloten de P. P. C. te vragen, op welke wijze zij zich tot het Gemeentebestuur had gewend, waarna nader overwogen zal worden, of het Hoofdbestuur zich ook nog tegenover dit bestuur over de prijsvraag zou uitspreken.

DE NIEUWE BURGEMEESTER VAN AMSTERDAM. Met algemeene instemming herdacht de Voorzitter de benoeming van den heer J. W. C. Tellegen, C. I., Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam tot Burgemeester aldaar. De heer Tellegen was jarenlang lid der Mij. en in de periodieken der Mij. is menig belangrijk artikel van zijn hand te vinden. Besloten werd den nieuwen technischen Burgemeester schriftelijk te feliciteeren.

Het overig behandelde is niet voor publicatie geschikt.

De Alg. Secretaris,
J. GRATAMA.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

AMSTERDAM. BRUGPLANNEN.

Het schijnt een ondankbaar werk, kritiek te oefenen op een ontwerp dat, naar verluidt, reeds door bevoegde autoriteiten is goedgekeurd. Toch meen ik mij niet te moeten weerhouden van het uitspreken van enkele aesthetische bezwaren tegen het gepubliceerde plan voor 'n brug over den *Singel* bij de Vijzelstraat. Want, van dien Singel, noch van de Vijzelstraat, noch van de Reguliersbreestraat uit, geeft deze brug een gelukkig en goed geslaagd *stadsbeeld*, al kan ik het ontwerp als zoodanig in vele opzichten waardeeren.

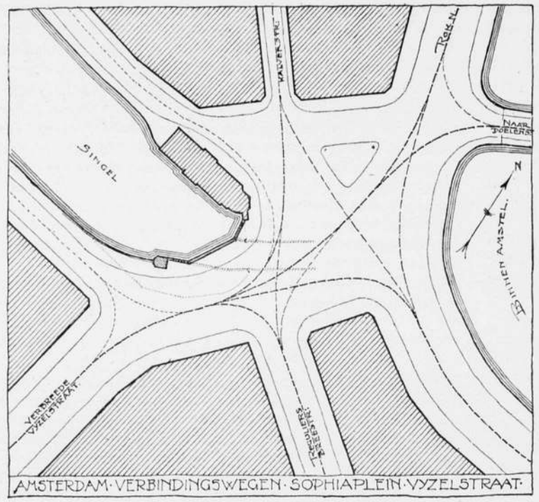

Afb. 1.

welke richting ook komende, steeds het onrustig aspect van een neergevallen boomtak op met zorg gelegd bloemenbed, — men zou haar willen verwijderen, althans trachten haar een plaats te geven die het *geheel* niet stoort maar helpt.

Ook de kiosk, die ik overigens met den heer Gratama een gelukkige vondst acht tot afsluiting van de brugeindiging aan de zuidzijde, staat niet gunstig. Op het gebrek aan overeenstemming harer lijnen en vlakken met de omgevende, wees ik reeds. Maar ook het aanzien van 't muntgebouw wordt er door geschaad. Uit de Vijzelstraat gezien is het gebouwtje een hinderlijk blok, dat het uitzicht op dat gebouw ernstig belemmert. En wel te meer nu deze „achter" gevel, op het zuiden gelegen is, en dus van uit die Vijzelstraat 't meest dankbaar aanzien zal hebben.

Ook de eigenlijke invaart van de brug, door de plaatselijke toestanden eenmaal gegeven, wordt niet zóó gemaskeerd of geholpen als ten behoeve van het aanzicht van den Singel af, gunstig is. Ons oog vraagt van een brug dat zij *over* het water geslagen zij, dat de onderdoorvaart in 't verlengde ligt van de gracht waarlangs wij gaan.

Er is bij de projectie van het plan van *aanleg* niet voldoende rekening gehouden met *bestaande* hoofdlijnen. Dit blijkt als men zich opstelt b.v. in de verbreede Vijzelstraat, of op den Singel, of wel in de Reguliersbreestraat. Zie afb. 1.

Het is eigenaardig, dat juist eenige dagen geleden, in het Genootschap Architectura et Amicitia, de heer Lauweriks een en ander heeft gezegd over Harmonie in Bouwkunst. Het was niet nieuw. Maar wijl het zoo schromelijk dikwijls genegeerd wordt, deed het goed dat de grondbeginselen voor goede bouwkunst van deze zijde weer eens werden belicht.

Welnu Harmonie in Bouwkunst beteekent overeenstemming van wil, richting, afmeting tusschen de lijnen, vlakken, lichamen die eenig bouwkunstig werk bepalen. Men kan dit aan alle goede bouwwerken, bruggen inbegrepen, demonstreeren.

Voor den aanleg der brug aan den Singel, was dus noodig dat hare lijnen en vlakken overeenkomen, rekening houden met, — respect betuigen aan de vlakken en groote lijnen die gevormd zijn door de gevels van de aangrenzende straten of pleinen. Bovendien is, waar men in een bestaand stadsbeeld gaat wijzigen of toevoegen, noodig dat gerespecteerd worde wat er aan architectonisch schoon aanwezig is. In ons geval is de munttoren met den zuidelijken gevel van het muntgebouw zulk een te waardeeren architectonisch schoon.

Het ontwerp nu geeft, als hoofdlijnen van de verbreede brug geen enkele, die ook maar bij benadering harmoniëert met de aanwezige. De afbuiging naar het noorden van het zuidelijke landhoofd (den oever van den Singel) is, aesthetisch gesproken, geheel willekeurig. De brugleuning evenzoo, — geen der drie richtingen waarin deze gebroken lijn zich beweegt, is aangegeven door aanwezige lijnen en vlakken. Daardoor heeft men, van

De beteekenis van de ongunstige, scheef gelegen doorvaart nu, is in het ontwerp niet door aesthetische middelen op den achtergrond gebracht, maar door den geheelen opzet eerder nog geaccentueerd.

De landhoofden, die van de zijde waarop de teekenaar van de perspectief zich plaatste, eenerzijds wel zeer verkort schijnen en anderzijds als van langere afmeting doen, geven juist het omgekeerde beeld en dan in ongunstiger zin, als men van de noordzijde van den Singel komt.

Bij deze beschouwing heb ik een tweetal schetsen gevoegd, die aanduiden, met eenigszins grooter omgeving hoe de situatie door van der Meij is gedacht en hoe ze naar mijn inzicht zou kunnen zijn. (Afb. 1 en 2). De voornaamste verschillen zijn deze:

Over een zoo groot mogelijke lengte wordt de brugleuning evenwijdig aan de zuidelijke gevels van het Sophiaplein gelegd. De aansluiting aan het muntgebouw geschiedt door een korte bocht en een recht gedeelte, dat in richting overeenkomt met den noordoostelijken gevel en correspondeert op den noordwestelijken hoek van de Reguliersbreestraat. De aansluiting naar den Singel heeft een richting die zoowel met de rooilijn ter plaatse harmonieert als met de richting van de Vijzelstraat, omdat zij daar rechthoekig op staat.

De kiosk ligt niet hinderlijk voor 't muntgebouw, maar harmonisch omdat zij èn met de gevels van dat gebouw, èn met die van den Singel overeenkomt. Ook correspondeert zij met 't avant-corps van den muntgevel. Voorts ontstaat ter plaatse van den verkoop, waar soms vele personen tegelijk plaats vragen, een flinke ruimte op het voetpad, die aan het geheel ten goede komt.

Ten slotte is het landhoofd, zooals de teekening aangeeft, een drietal meters terug van de brugleuning gedacht, waardoor een diepe schaduw, een marqueerende

lijn ontstaat die als overgang gewenscht is naar de eigenlijke invaart.

Uit de verkeerslijnen, de hoofdaders in kern met zwaardere, de nevenlijnen met lichtere blokken aangegeven, kan blijken dat uit verkeersoogpunt, beide ontwerpen practisch zullen blijken te voldoen.

Dengenen die te beslissen hebben, en den, als aestheticus en architect ook door mij zeer gewaardeerden heer van der Meij, zij de overweging van het hier voorgestelde bescheidenlijk aanbevolen.

L. H. E. VAN HYLCKAMA VLIEG,
Arch. M. B. V. A.

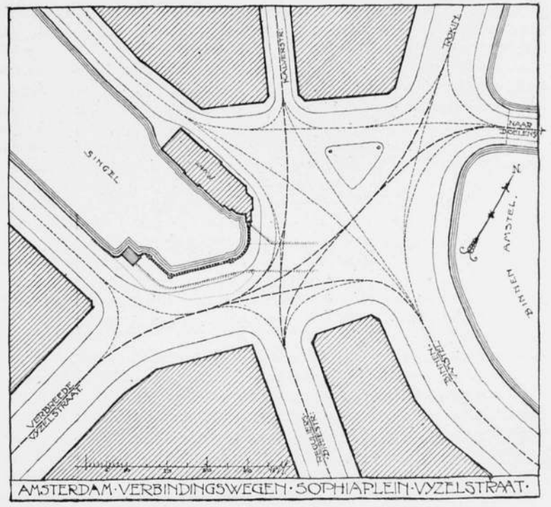

Afb. 2.

REGLEMENT VOOR DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE AMSTERDAM. *)

Art. 1. De Schoonheidscommissie dient Burgemeester en Wethouders, op hun uitnoodiging, van advies:

a omtrent gevelontwerpen van gebouwen, ten aanzien waarvan bij de uitgifte in erfpacht of bij den verkoop van gemeentelijke bouwterreinen en bij grondexploitatie-regelingen is bepaald, dat de plannen aan de goedkeuring van Burgemeester en Wethouders zijn onderworpen;

b bij de toepassing van die bepalingen der Bouwverordening, welke betrekking hebben op de handhaving of de bevordering van het stadsschoon;

behalve in gevallen, waarin het dienen van advies aan speciaal daartoe door den Gemeenteraad of door Burgemeester en Wethouders in het leven geroepen commissies is opgedragen.

De Commissie is bevoegd, alle opmerkingen, welke zij in het belang van de handhaving of ter bevordering van het stadsschoon gewenscht acht, onder de aandacht van Burgemeester en Wethouders te brengen.

Art. 2. Het oordeel der Commissie bepaalt zich tot het ontwerpen van de buitengevels van het bouwwerk en strekt zich niet uit tot de plannen van het inwendige, tenzij en voor zooverre het inwendige direct met het uitwendige verband houdt.

Ter uitvoering harer taak is de Commissie bevoegd, overlegging te verzoeken van plattegronden, doorsneden en detailteekeningen.

De Commissie verstrekt de haar gevraagde adviezen zoo spoedig mogelijk.

Zoo het advies strekt tot niet goedkeuring van een ontwerp, moet het met redenen omkleed zijn. Tevens zal daaruit moeten blijken, of door belanghebbende aan de gerezen bezwaren kan tegemoet gekomen worden en, zoo dit het geval mocht zijn, op welke wijze zulks kan geschieden.

Aan belanghebbende wordt op zijn verzoek door Burgemeester en Wethouders een afschrift van dat advies verstrekt.

Kan hij zich met dat advies niet vereenigen, dan wordt, op zijn aan Burgemeester en Wethouders te richten verzoek, zijn ontwerp opnieuw door de Commissie in overweging genomen in een vergadering, waarin hij persoonlijk of bij gemachtigde in de gelegenheid wordt gesteld, de bezwaren te weerleggen en zijn standpunt toe te lichten.

Daarna brengt de Commissie een nader advies uit.

Art. 3. De Commissie bestaat uit zes leden en zes plaatsvervangende leden, te benoemen door Burgemeester en Wethouders. Ambtshalve hebben als adviseerende leden in de Commissie zitting de directeur der Publieke Werken en de directeur van het Gemeentelijk Bouw- en woningtoezicht, die zich door aan hun dienst verbonden ambtenaren kunnen doen vertegenwoordigen.

*) Hierbij geven wij dit Reglement, dat in den Amsterdamschen Gemeenteraad in zijne vergadering van 25 Februari 1915 is vastgesteld.

De benoeming der leden en plaatsvervangende leden geschiedt bij inwerkingtreding van dit reglement uit de volgende daarvoor opgemaakte drietallen:

twee, opgemaakt door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst;

twee, opgemaakt door het Genootschap „Architectura et Amicita";

twee, opgemaakt door den Bond van Nederlandsche Architecten.

Uit elk drietal worden een lid en een plaatsvervangend lid benoemd.

Bij periodieke aftreding geschiedt die benoeming uit de volgende daarvoor opgemaakte drietallen:

een, opgemaakt door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst;

een, opgemaakt door het Genootschap „Architectura et Amicitia";

een, opgemaakt door den Bond van Nederlandsche Architecten.

Uit elk drietal worden een lid en een plaatsvervangend lid benoemd.

Bij tusschentijdsche aftreding geschiedt de benoeming van een lid of plaatsvervangend lid uit een drietal, op te maken door de vereeniging, op wier voordracht het aftredende lid of plaatsvervangend lid gekozen was.

Art. 4. Om de twee jaren, voor het eerst op 1 Juli 1917, treedt de helft der leden en der plaatsvervangende leden af.

De aftredenden zijn eerst na twee jaren weder benoembaar.

De volgorde van aftreding wordt voor de eerste maal door het lot en vervolgens door een rooster geregeld.

Hij, die tot lid of plaatsvervangend lid benoemd wordt ter vervulling van een tusschentijds opengevallen plaats, heeft zitting tot het tijdstip, waarop degene, in wiens plaats hij getreden is, zou zijn afgetreden.

Een lid, zijn ontslag nemende, blijft in functie tot zijn opvolger benoemd is.

Art. 5. De Commissie benoemt uit haar midden een voorzitter.

De Commissie wordt bijgestaan door een door haar, telkens voor den tijd van vier jaren te benoemen secretaris. De benoeming behoeft de goedkeuring van Burgemeester en Wethouders.

Een lid of plaatsvervangend lid kan niet tegelijkertijd secretaris der commissie zijn.

Gemeente-ambtenaren zijn niet tot secretaris benoembaar.

Bij ongesteldheid, afwezigheid of ontstentenis wordt de voor-

zitter vervangen door het lid, dat van de aanwezigen het oudste in jaren is; de secretaris door het jongste lid in jaren, dat aanwezig is.
De commissie regelt de vervanging harer leden door de plaatsvervangende leden.
De secretaris ontvangt een door Burgemeester en Wethouders te bepalen jaarlijksche toelage uit de gemeentekas.
Art. 6. De commissie vergadert zoo dikwijls de voorzitter dit noodig oordeelt, of dit door twee harer leden schriftelijk, met opgave van redenen, wordt gevraagd.
De oproeping tot de vergadering geschiedt door den secretaris, die zorgt, dat elk lid, spoedeischende gevallen uitgezonderd, ten minste tweemaal vier en twintig uren voor het houden der vergadering daartoe schrifteiijk wordt opgeroepen.
Art. 7. De commissie is niet bevoegd tot het vaststellen van een advies, indien niet ten minste vier leden of plaatsvervangende leden bij de beraadslaging aanwezig zijn en aan de stemming deelnemen.
Voor het vaststellen van een nader advies, als bedoeld in art. 2, laatste lid, moeten zes leden of plaatsvervangende leden bij de beraadslaging aanwezig zijn en aan de stemming deelnemen.
Art. 8. Alle adviezen worden bij volstrekte meerderheid van stemmen vastgesteld. Bij staking van stemmen wordt hiervan, onder mededeeling van de ter vergadering uitgebrachte gevoelens, kennis gegeven aan Burgemeesters en Wethouders.
Art. 9. De adviezen worden vermeld in de van de vergadering door den secretaris te houden notulen.
Zoo dit door Burgemeester en Wethouders verzocht of door de Commissie noodig geoordeeld wordt, wordt een op het advies betrekking hebbend uittreksel der notulen aan Burgemeester en Wethouders toegezonden.
De minderheid is bevoegd te vorderen, dat van haar meening in het advies wordt melding gemaakt.
Een uittreksel, als bedoeld in het tweede lid, moet door alle leden of plaatsvervangende leden, die tot de vaststelling van het advies hebben medegewerkt, worden geteekend, of, zoo dit in bijzondere gevallen overwegend bezwaar oplevert, een opgaaf van de namen dier leden of plaatsvervangende leden bevatten.
Art. 10. De leden onthouden zich van het vervaardigen of wijzigen van gevelontwerpen, van welke zij weten of vermoeden, dat die aan het oordeel der commissie zullen worden onderworpen, tenzij zij te voren als architect een uitnoodiging tot het maken van een volledig ontwerp van het bouwwerk hebben ontvangen.
De leden of plaatsvervangende leden mogen dan niet tegenwoordig zijn bij de beraadslaging en stemming over hun eigen ontwerpen.
Art. 11. Dit reglement treed in werking op 1 Juli 1915.

VERBOND VAN NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS-VEREENIGINGEN.

Naar aanleiding van den op het 1e Alg. Kunstenaars-congres (gehouden in Maart 1913) uitgesproken wensch, heeft het Alg. Bestuur van het Verbond van Ned. Kunstenaars-Vereenigingen een commissie benoemd om een rapport uit te brengen over: „De invloed van het Onderwijs en de Opvoeding op het Kunstbegrip". In deze Commissie hebben zitting de heeren:
S. van Millingen, *Voorzitter*, Anton Averkamp, Joh. Brandenburg Jr., Dirk Coster, Dr. R. A. Kollewijn, Huib Luns, S. Moulijn, C. W. Nijhoff, J. D. Ros, Mevr. A. Sluis, Willem van der Pluijm, *Secretaris*.
Meer en meer toch ziet men de belangstelling voor het genieten van kunst en de zucht om het schoone te leeren waardeeren in alle rangen der Maatschappij toenemen.
Alvorens bovengenoemde commissie haar rapport zal samenstellen neemt zij de vrijheid aan verschillende personen in den lande, die geacht mogen worden levendig belang te stellen in de aesthetische opvoeding van het aankomend geslacht, onderstaande vragen ter beantwoording voor te leggen.

Vragen van algemeenen aard.

1. Wanneer, door welke oorzaak dan ook, de schoonheidszin (en in verband daarmede de ontvankelijkheid voor kunst) buiten den eigenlijken inhoud des levens staat, zoodat het schoone alleen door min of meer aesthetisch ontwikkelde personen wordt gevoeld en gewaardeerd, is het dan niet noodzakelijk dat er pogingen in het werk worden gesteld om dezen zin voor het schoone meer algemeen op te wekken, opdat in komende tijden de schoonheid wederom een plaats zal innemen in het dagelijks leven en — als een vanzelf sprekend iets — in dit leven gewaardeerd zal worden?
2. Kan de zin voor het schoone worden opgewekt en bevorderd door het algemeen ontwikkelend onderwijs? Wordt daaraan dan in den regel niet te weinig aandacht geschonken?
3. Of is hiervoor speciaal onderwijs noodig? Zoo ja, moet dit dan gegeven worden door „vaklieden" die paedagogisch voor die zaak berekend zijn?
4. Hoe zal in dit laatste geval de tijd daarvoor op H.B.S., Gymnasia e.a. gevonden moeten worden? Zou de oplossing ook kunnen liggen in het geven van onderwijs in facultatieve vakken?
5. Op welke wijze zal het mogelijk zijn aanstaande docenten zoodanig op te leiden dat zij instaat zijn bij jongelieden dezen zin voor het schoone aan te kweeken en tot ontwikkeling te brengen?

Vragen betreffende Beeldende Kunst. (Vrije en toegepaste).

1. Moet het teekenonderricht bij het algemeen ontwikkeld onderwijs niet meer middel dan doel zijn?
2. Kan de zin voor het schoone ook worden opgewekt en bevorderd, door de schoolgebouwen en hunne inrichting aan de eischen der schoonheid te laten voldoen?
Is men van meening dat hierdoor afbreuk wordt gedaan aan het onderwijs?

Vragen betreffende Letterkunde.

1. Is de wijze waarop veelal aan H.B.S., Gymnasia e.a. onderwijs in de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde wordt gegeven wel bevorderlijk voor de waardeering der letterkunde?
2. Zou niet het „leeren lezen" in den vollen zin des woords d.i. het leeren genieten van litteratuur als levensuiting, een der beste gaven zijn, die men de jonge menschen op hun levensweg meegeven kan?

Vragen betreffende Muziek.

1. Moet het muziekonderwijs niet, evenals in Oud-Griekenland het geval was — een onmisbaar deel der algemeene opvoeding worden?
2. Moet aan de H.B.S., Gymnasia e.a. gelegenheid worden gegeven voor opleiding tot beter begrip en hooger genot van muziek door de leerlingen in te wijden in de schoonheid dier kunst, opdat zij leeren de groote meesterwerken beter te gevoelen en te verstaan? Zouden dus de leerlingen, behalve in de elementen van de muziek (rhythmus, klank, kleur, stemming) niet ook moeten worden ingewijd in den bouw en de vormen der muzikale scheppingen, toegelicht door voorbeelden aan het klavier?

Vragen betreffende Rhythmische Gymnastiek.

1. Zou het niet wenschelijk zijn alle opvoeding tot het schoone te beginnen met het wekken van het rhythmisch bewustzijn, door middel van rhythmische gymnastiek?
2. Zoo ja, behoort niet deze rhythmische opvoeding, ten doel hebbende de ontvankelijkheid voor kunst op te wekken, deel uit te maken van het onderwijs van de eerste leerjaren der lagere school af?

Vragen betreffende Tooneelspeelkunst.

1. Behoort niet begrip van tooneelspeelkunst — niet het zien van z.g. voorstellingen voor de jeugd — doch kennis van het elementaire begrip der tooneelkunst, een onderdeel van het onderwijs en de algemeene opvoeding te worden?
2. Kan het onderwijs op H.B.S., Gymnasia e.a. deel hebben aan het streven de tooneelkunst — als gemeenschapskunst gezien — tot een levend bezit te maken van het Nederlandsche volk?
Zoo ja, op welke wijze?

Exemplaren van deze vragenlijst worden op aanvrage gaarne toegezonden door den Heer A. D. LOMAN Jr., Pieter de Hooghstraat 22, Amsterdam.

35ste JAARG. — 20 MAART 1915 — No. 12.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: :: Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Voorschotfonds der Architecten. — Alg. Ned. Opz. Teek. Bond. — Belgische geïnteneerde Architecten. — Ontvangen Boek- en Plaatwerken. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Ontwerp van een Kantoorgebouw van de Steenkolen-Handelsvereeniging te Rotterdam, van W. Kromhout Czn., Architect. — Gemeentelijke zorg voor Stadsschoon te Zwolle, door J. H. Schaad. — De Wederopbouw der Belgische Steden. — Met een plaat.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Voorschotfonds der Architecten. Belanghebbenden wordt iu herinnering gebracht, dat het Secretariaat van de Enquête-Commissie en van het Voorschotfonds der Architecten gevestigd is: Marnixstraat 402, Amsterdam.

Algemeene Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond. Door het Bestuur van dezen Bond is aan Ingenieurs, Architecten, Industrieelen en andere Werkgevers, welke opzichters, teekenaars of daarmede gelijk te stellen technici in dienst hebben, een circulaire gezonden, waarin mededeelingen worden gedaan omtrent de werkeloosheid onder deze technici. Het Bestuur herinnert hierin aan zijn circulaire van September 1914, gericht tot alle werkgevers, waarin het verzoekt, dat het technisch personeel zoolang mogelijk in dienst zou worden gehouden, en in geen geval tot ontslag van enkelen over te gaan, doch liever voor allen een beperkten arbeidsduur, desnoods met een daarmede evenredige vermindering van salaris, in te voeren.
Met deze wenschen is, voor wat de metaal-industrieën betreft, over het algemeen genomen rekening gehouden. In het bouwbedrijf en de kunstnijverheid daarentegen zegt het Bondsbestuur, heeft men zich — eenige uitzonderingen daargelaten — weinig bekommerd over het lot van de tallooze werklooze bouwkundige opzichters en teekenaars. Dit nu stemt onaangenaam; te meer omdat door schier alle werkgevers in ruime mate is geprofiteerd van de verhoogde conjunctuur, welke, in de jaren voorafgaande aan deze economische crisis, zich op elk gebied geopenbaard heeft.
„Het in September van het vorige jaar verschenen Verslag omtrent Handel, Nijverheid en Scheepvaart van Nederland in 1913, geeft daarvan een sprekend bewijs." Daarop gaat de circulaire voort: „In de bouwnijverheid heerschte blijkens het Verslag groote levendigheid, vooral te Amsterdam was de toestand bepaald gunstig te noemen. Dat de welstand der Nederlandsche architecten sindsdien op peil is gebleven, blijkt uit de door de architectenvereenigingen ingestelde enquête naar den thans ingetreden toestand onder de architecten, waarvan bekend is, „dat in het algemeen de toestand bevredigend is te noemen."
Hoe is het in economisch opzicht gesteld met de technici?
In het aangehaalde Verslag van het Departement van Landbouw, Handel en Nijverheid deelen de architecten mede, dat „over het geheel in ruime mate over hulppersoneel beschikt kon worden". Deze bewering is volkomen in overeenstemming met de uitkomsten der van bondswege aangelegde statistieken omtrent de werkloosheid van de in onzen Bond georganiseerde technici. Het is mede aan deze omstandigheid te wijten, dat de salarieering der technici van dien aard is, dat 't voor het opzichters- en teekenaarscorps tot de onmogelijkheden behoort, zelfs in tijden van groote bedrijvigheid, zóóveel weerstandsvermogen te verwerven, dat aan perioden van buitengewone werkloosheid het hoofd kan worden geboden. Geen wonder dan ook, dat in de afgeloopen maanden door velen bittere armoede is geleden. Er zijn onder onze leden bekwame collega's, die 3, 4, ja 6 maanden achtereen werkloos zijn. Geen jonge mannen, doch hoofden van gezinnen, die 5 en meer jaren bij één patroon in betrekking zijn geweest, en welke, behalve door de belofte, dat zij zoodra er werk komt weder worden aangesteld, niet de minste steun van den gewezen patroon genieten. Het is voorgekomen, dat een collega zich bedreigd zag door den huiseigenaar omdat hij eenige maanden huurschuld had. Anderen hebben hun huishouding opgebroken; de kinderen zijn tijdelijk bij familieleden ondergebracht; terwijl ook man en vrouw gescheiden leven. Op 31 December 1914 bedroeg het aantal bondsleden, dat door militairen dienst en werkloosheid aan de productie was onttrokken, in procenten uitgedrukt 29.1. Van dit aantal was 75.4% ongehuwd en 24.6% gehuwd. Uit onze statistieken is gebleken, dat deze leden gezamenlijk aan loon derven een bedrag van f 12.320 per maand. Aangezien de geschiedenis der vakbeweging heeft geleerd dat juist de intelligenten zich organiseeren, is het zeer begrijpelijk, dat de toestand onder de ongeorganiseerde technici nog veel bedroevender is.
Het is onzen Bond mogen gelukken, door de bekende „noodregeling" van Minister Treub, daartoe in de gelegenheid gesteld, aan de leden een uitkeering bij werkloosheid te verstrekken, zoolang de crisis duurt; terwijl door bemiddeling onzer afdeelingsbesturen wekelijks aan de meest hulpbehoevende leden eene uitkeering van het Plaatselijk Steuncomité wordt verstrekt".

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

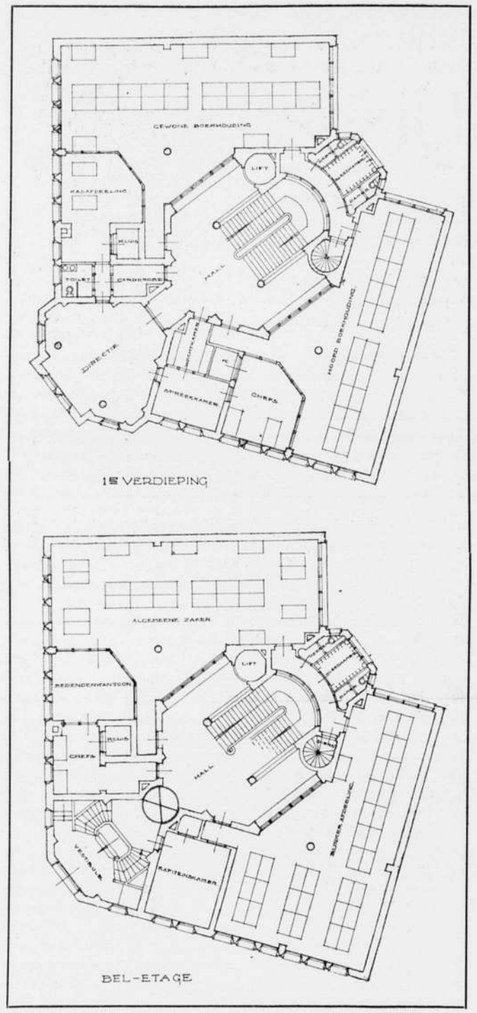

Kantoor der Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam. Plan Bel-étage en 1ste verdieping. Schaal 1 op 300. Ontwerp van W. Kromhout Czn, Architect.

Ten gevolge van onwettig gegeven ontslag en inhouding van loon zonder de minste aanleiding zijn echter vaak geschillen ontstaan tusschen den werkgever eener — en het Bondsbestuur anderzijds.

Het Bondsbestuur wenscht evenwel niets liever dan dat dergelijke conflicten in het vervolg achterwege zullen blijven en dringt daarom met klem aan op de handhaving van de bepalingen bij de wet op het Arbeidscontract geregeld en voorts op uitbetaling van het volle loon wanneer de arbeidsduur niet is ingekort.

Ten slotte verzoekt het Bondsbestuur u, het aantal werkloozen niet te vergrooten, doch uw personeel in dienst te houden en aan de gehuwde technici, welke één jaar of langer onafgebroken in Uw dienst zijn geweest en thans onder de wapenen vertoeven of wegens gebrek aan werk door U zijn ontslagen, een maandelijksche toelage te verstrekken van 25 gulden.

Het Hoofdbestuur der M. B. V. A, acht het wenschelijk en billijk, de hoofdinhoud van deze circulaire in het B. Weekblad op te nemen, en daarmede onder de aandacht der leden te brengen, hopende dat deze, zooveel mogelijk met de geuitte wenschen rekening willen houden.

Waar in de circulaire verwezen wordt naar de plaats gehad hebbende enquête onder de architecten tengevolge waarvan geconstateerd werd „dat in het algemeen de toestand bevredigend is te noemen", wenscht het Hoofdbestuur er op te wijzen, dat deze enquête plaats had in het eerste begin van de crisis. Inmiddels is de toestand voor de architecten veranderd en economisch slechter geworden. In het algemeen zijn de werken, die in uitvoering waren beëindigd of zijn zij spoedig af, terwijl nieuwe opdrachten, op een enkele uitzondering na, niet worden verstrekt.

De meening van het Bondsbestuur, dat „de welstand der Ned. architecten sindsdien op peil is gebleven", is voor den tegenwoordigen tijd onjuist.

Belgische geïnterneerde Architecten. De Alg. Secretaris der Mij. ontving het navolgende schrijven:

Harderwijk, den 19 Februari 1915.

Waarde Collega,

Door tusschenkomst van den heer bouwmeester alhier is mij ter kennis gebracht, dat Ued. fungeert aan het bestuur der Bouwmeestersvereeniging. Er zijn hier in het militair kamp te Harderwijk verscheidene Belgische architecten. Ten einde onze talrijke ledige uren eenigszins ten nutte te maken, richten wij collectief een verzoek tot onze Hollandsche collega's ten einde hen behulpzaam te zijn in elk mogelijk vakwerk, zooals het opmaken van ontwerpen en plans volgens vrije opvatting of volgens gegevens, het nateekenen of calqueeren van plans, het opwasschen enz. alsook het maken of afdrukken van lastkohieren met schrijfmachien, enz.

Rekenende op de bereidwilligheid onzer collega's, willen wij enkel ons tot hen richten en niet tot de burgerij.

Aanvaard, geachte Heer, de verzekering onzer achting even als onze broederlijke groeten.

Namens de vereenigde bouwmeesters,
(w.g.) HUB. DE VREESE, arch.
Gemeentearchitect, geïnterneerd ond.-officier 6e Linie, Kamp Harderwijk.

Dit schrijven werd door den Alg, Secretaris ter sprake gebracht in de Hoofdbestuursvergadering op 2 Maart j. l. Hoewel het Hoofdbestuur gaarne de Belgische geïnterneerde collega's zou willen helpen aan voor hen passend werk, meende het Hoofdbestuur toch hun verzoek niet te moeten aanbevelen, omdat er onder de Nederlandsche Opzichters en Teekenaars in verband met de tijdsomstandigheden veel werkeloosheid voorkomt, blijkend o. a. uit mededeelingen van den Alg. Ned. Opzichters en Teekenaarsbond, en het werk, door de Belgische collega's te verrichten min of meer aan de Nederlandsche technici zou moeten worden onttrokken.

Om eeniger mate aan het verzoek te voldoen, besloot het Hoofdbestuur het schrijven te publiceeren in het B. Weekblad.

Ontvangen Boek- en Plaatwerken. Koninklijke Bibliotheek, Documenten voor de economische crisis van Nederland in Oorlogsgevaar. Afl. 7; — W. Kettig, Über farbige Trockenmörtel; — J. H. A. Mialaret, Vitruvius' tien boeken over de bouwkunst, uitg. F. Schmitz, Maastricht; — Sumatra-Staatsspoorweg en Ombiliënmijnen, Verslag over 1913; Batavia, Landsdrukkerij; — Utrechtsch Kunstverbond, Verslag 1913; Electrische Drukkerij L. E. Bosch & Zoon; — Rijks Commissie v/d Ned. Monumenten v. Geschiedenis en Kunst, Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten v. Geschiedenis en Kunst. Deel III Prov. Zuid-Holland; uitg. A. Oosthoek, Utrecht; — Centraal Bureau v. d. Statistiek, Maandschrift 9e Jaargang Afl. 12; — E. W. Moes en K. Sluyterman, Nederl. Kasteelen en hun Historie Afl. XXI, Uitg. Mij. „Elsevier".

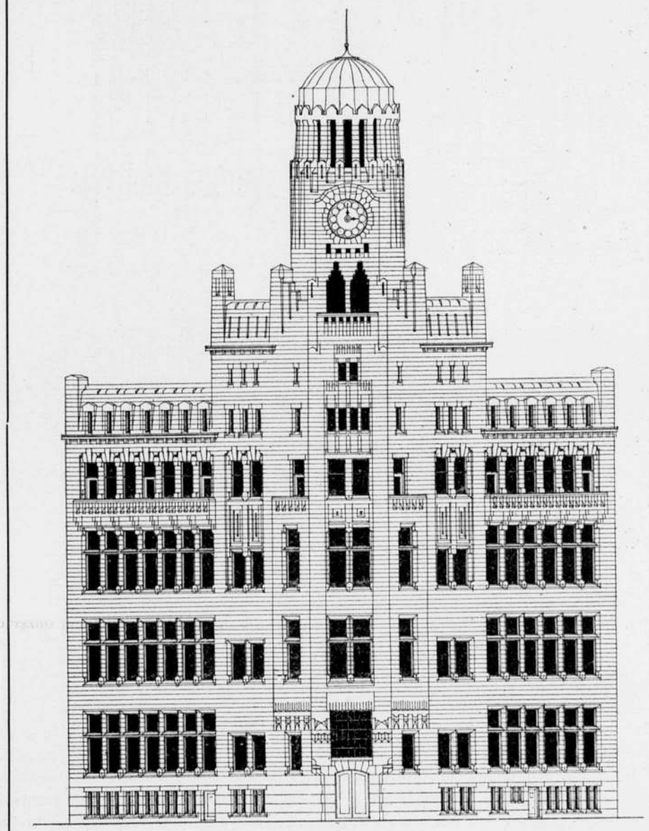

Kantoor der Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam. Voorgevel. Schaal 1 op 300. Ontwerp van W. Kromhout Czn, Architect.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

ONTWERP VOOR EEN KANTOORGEBOUW VAN DE STEENKOLEN-HANDELSVEREENIGING TE ROTTERDAM.

Na de hoogst deftige Raadhuis-prijsvraag gaf het weer eens eene verandering aan een gewoon besloten prijsvraagje te kunnen meedoen, ditmaal zonder jury. Was het wel eens een prijsvraag? Was het niet eerder eene uitnoodiging om een ontwerp in te dienen tegen een overeengekomen arbeidsvergoeding? Hoe het zij, het denkbeeld om nu eens juryloos te werken, lokte me voldoende aan om een kansje te wagen. Mijn ontwerp bracht het echter niet verder dan mij eene uitnoodiging te bezorgen om eens met de Directie te komen praten. De wegen van het lot zijn ondoorgrondelijk. Juist op dat tijdstip leed ik aan een opkomend neusabcès, waardoor dit kostelijk gevelstuk het midden hield tusschen den normalen en den aardappelvorm, en daarbij coloristische neigingen vertoonde van bedenkelijken aard. Gedachtig aan het „qui s'excuse, s'accuse" vermeed ik op het tijdelijk karakter van m'n afwijkinkje te wijzen of te betoogen, dat ze wellicht schitterender dan ooit uit de crisis te voorschijn zou komen. En zoo moest ik het dulden, dat m'n neus als met diabolisch pleizier te niet deed wat ik aan ernst legde in mijne antwoorden op de gestelde vragen. Na eenigen tijd verkreeg ik dan ook de zekerheid, door m'n neus bij den neus genomen te zijn, want collega

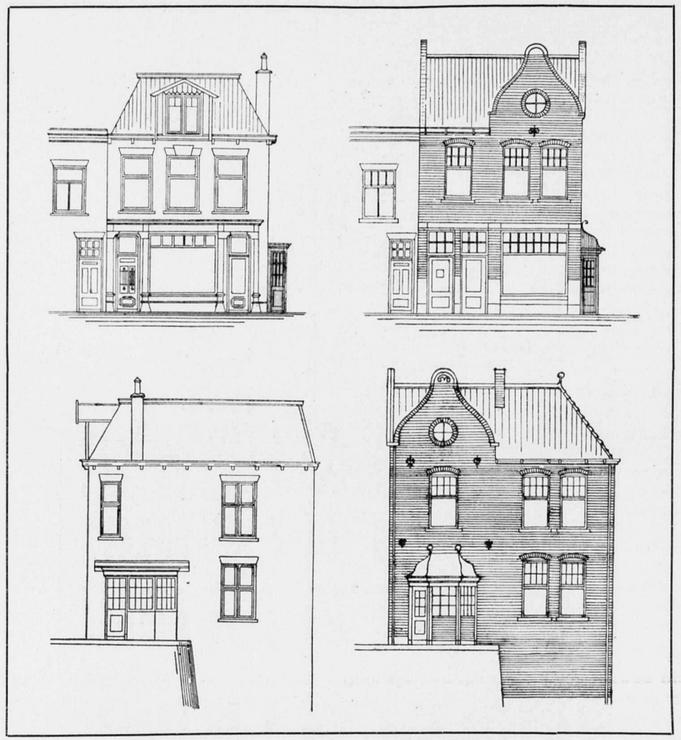

Afb. 1. *a*. Oorspronkelijk ontwerp en verbeterd ontwerp. Voorgevel en Zijgevel. Schaal 1 op 200.

Stok werd met de lauwerkrans omhangen, hetgeen hij ook verdiende, gelet op den permanent-normalen vorm van zijn gevelstuk, die allen twijfel aan soliditeit ter zijde stelt. Het kan echter ook zijn, dat m'n ontwerp den juryloozen jury even weinig vertrouwen inboezemde als m'n toenmalige kleurige ruiter te paard, òf dat begrooting en toren beiden weer te hoog waren . . . Met dat al was het een aangename arbeid, die reeds in zich zelf genoegzame belooning verschafte.

W. KROMHOUT CZN.

GEMEENTELIJKE ZORG VOOR STADSSCHOON TE ZWOLLE.

Waar voor de uitvoering van bouwwerken meer medewerking van het gemeentebestuur noodig is, dan wettelijk vereischt wordt tot het verleenen eener bouwvergunning, wordt in bovengenoemde gemeente als eisch gesteld, dat de van den weg af zichtbare gevels uit een oogpunt van welstand de goedkeuring van Burgemeester en Wethouders kunnen wegdragen.

In de eerste plaats is dit het geval bij bouw op gemeentegrond; helaas bezit de gemeente slechts weinig voor dadelijke bebouwing geschikt terrein. Als regel wordt dit voor in erfpacht uitgegeven. Daar hier de plannen voor de gevels veelal in onmiddellijk overleg met de gemeente worden ontworpen, zijn ter illustreering van den invloed der overheidszorg op dit gebied niet naast elkander te plaatsen teekeningen van oorspronkelijke ontwerpen en de uitgevoerde plannen. Dat van de enkele aldus uitgevoerde gebouwen een invloed ten goede op de zonder die inmenging tot stand gekomene is uitgegaan zou aan de hand van (nog te nemen) foto's chronologisch zijn aan te wijzen.

Van enkele andere plannen zijn wel de oorspronkelijke en de uitgevoerde projecten te geven, en na te gaan welke resultaten die maatregel oplevert.

Het eerste hier te bespreken geval betrof de vernieuwing van een winkelhuis aan de voormalige Diezerpoort. De oude poort zelf was al lang verdwenen en ter plaatse was ter afsluiting van den ouden walmuur een halfronde blinde muur gemetseld. Achter den muur bevonden zich perceelsgedeelten van particulieren, die verder een gevel of een gedeelte daarvan aan de straat hadden.

Toen nu een dier eigenaars besloot zijn huis te verbouwen, trachtte hij de gemeente te bewegen den muur te sloopen. Stond hij dan de grond af, die van zijn gebouw buiten de genormaliseerde voorlijn viel, dan zou

Ontwerp voor het Gebouw der Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam.
Architect: W. Kromhout Czn. Zijaanzicht. Schaal 1 op 375.

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 20 Maart 1915 No. 12.

zijn gebouw, een behoorlijke gevelbreedte verkrijgen, terwijl het voordien voor de helft achter den ouden muur schuil ging.
Natuurlijk moest ook de andere eigenaar te bewegen zijn, een strook grond af te staan, en een nieuwen gevel te doen metselen, waartoe deze bereid bleek.
Diens huis, was over het geheel zeer oud, zoodat een vernieuwing een kwestie van tijd is, daarom werd goed gevonden, dat de door hem te maken gevel, eenvoudig van ouden steen in aansluiting met het bestaande bepleisterd werd. Het geheel te vernieuwen gebouw, op een punt gelegen, wanneer het van meer zijden in het oog valt, moest als laatste huis voor, ja bijna op den brug gelegen, uiterlijk meer worden verzorgd.
Op Afb. 1a is weergegeven het oorspronkelijk ingediend en het uitgevoerd ontwerp. Dit laatste met vlak hardsteenen plint en gevoegden gevel, houten puibalk en rood verglaasde pannen.
Het uitbouwsel ter rechterzijde is een dagverblijfje voor den brugwachter, dat gedeeltelijk ook reeds in het oude perceel is ingebouwd. Die gevel naar de gracht gekeerd, zie Afb. 2a en b, is op gelijke wijze onderhanden genomen.
Helaas, was hierbij over het hoofd gezien, dat ook de achtergevel vanaf den openbaren weg zichtbaar zou zijn. In het toonen van zijn talent was de bouwer derhalve vrijgelaten. Hoe hij dit deed laat afb. 1b zien. Gelukkig moet men er zijn standplaats speciaal voor kiezen om den gevel te kunnen zien.
Deze kleinigheid bewijst echter, dat het uiterlijk aanzien van het gebouw den bouwers eenvoudig niemendal interesseert.
In het tweede geval werd de medezeggingskracht van B. en W. aan een geheel anderen grond ontleend.
Het gebouw aan het Stationsplein afgebeeld op fig. 4a, was indertijd gebouwd op grond, die aan de gemeente had toebehoord. Bij de verkoopsvoorwaarden was o.m. bedongen een bepaalde vrije ruimte naast de zijgevels, en een exploitatie uitsluitend als woonhuis. Hoewel het een vraag is of de opvolgende eigenaars daardoor gebonden waren, werd van gemeentewege dit standpunt ingenomen en de kooper van de linkerhelft van het gebouw, die dit wenschte te verbouwen tot café-restaurant, verzette zich niet tegen deze opvatting, te meer daar B. en W. bevoegd en geneigd waren afwijking van die bepalingen toe te staan.
Nu is de verbouwing van zoo'n half huis altijd een groote moeilijkheid, vooral waar men zooals hier met een half dakkapel zou blijven zitten.
Het namens den bouwheer ingediend plan, zie fig. 4b, was wel het ongunstigste wat hier te bedenken was. De ook om de meerdere kosten zeer ingrijpende verbetering, is daarnevens fig. 4c afgebeeld. Ook hier is aangebracht een vlak plint van hardsteen, is de gevel, op zandsteenen dorpels en lateien na, gevoegd, en de pannen rood verglaasd. De ingang en het lagere gedeelte springen bij het overige 1 meter terug, omdat de rooilijn hier een bocht maakte, die voor een d.g. gebouw niet te volgen zou zijn. Het oude gebouw, dat donker

Afb. 1. b. Verbeterde zijgevel. Zie afb. 1. a.

bepleisterd is, valt heel weinig op, te meer daar van het station afkomende, de hoofdroute zoo is, dat de geheel op overeenkomstige wijze gebouwde zijgevel zichtbaar is.
Het laatste geval betrof een gebouw langs de doorgang naast de Sassenpoort.
Deze doorgang, vroeger gemaakt, was voor het zeer drukke verkeer onvoldoende. Toen dan ook, bij gelegenheid dat de eigenaar van het naastaanliggend gebouw dit wenschte te verbouwen, het onmiddellijk langs de doorgang gelegene te koop werd geboden, haastte het gemeentebestuur zich een vergelijk te treffen, waarbij de bouwlustige eigenaar zich bereid verklaarde een strookje van het vrij te maken terrein over te nemen, anderzijds iets af te staan en den welstandseisch ten opzichte van de gevels, dat waren er hier 3, te aanvaarden.
Het ingediende plan, zie afb. 5a, vorderde weer eenige omwerking, die in afb. 5b is weergegeven. Ook hier zijn de gevels gevoegd, met lateien en dorpels van zandsteen en de pannen rood verglaasd.
Alle 3 de bouwplannen waren tot stand gekomen zonder medewerking van een architect; de bouwheeren hadden zich maar direct tot een aannemer gewend. De verbeterde ontwerpen van het eerste en derde plan zijn van den directeur van gemeentewerken, het tweede is van den inspecteur van het bouw- en woningtoezicht.

J. H. SCHAAD.

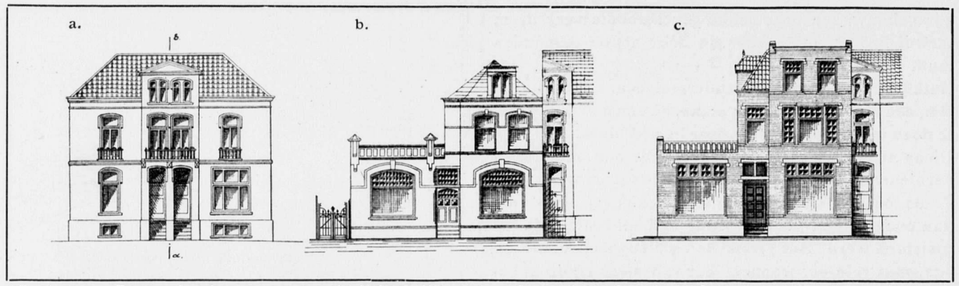

Afb. 4. a. = Bestaand gebouw, waarvan de linkerhelft vernieuwd moest worden; b. = Oorspronkelijk ontwerp (de halve oude gevel was er natuurlijk niet bij geteekend); c. = Verbeterd ontwerp. Schaal 1 op 300.

DE WEDEROPBOUW DER BELGISCHE STEDEN.

Op de te Londen gehouden conferentie over den herbouw der vernielde Belgische steden heeft de bouwmeester Louis van den Swaelmen, raadsman van „Grooter Brussel" en ondervoorzitter van de federatie der maatschappijen voor het behoud van natuur- en stedenschoon in België een redevoering gehouden, waarin een juist en modern standpunt betreffende het onderwerp is ingenomen. De „Vlaamsche Stem" heeft de rede gepubliceerd. Het Alg. H. Blad vestigt er op de aandacht. De heer v. d. Swaelmen vindt het niet juist, de vernielde schoonheidsgeheelen in hun vroegeren staat te herstellen. Daarbij zouden zich onoverwinlijke moeilijkheden voordoen — men denke aan de kolossale som van werk en tijd die gemoeid was met de restauratie in vredestijd van de groote markt te Brussel. In 't algemeen is ook niet aan te nemen, dat bewoners en gebruikers van bouwwerken ter wille van de problematische schoonheid eener oudheidkundig juiste herbouwing zich weder zullen schikken in het ongemak en hygiënisch nadeel, dat zij vroeger zich hebben getroost. „Men zal tot het onvermijdelijke moeten besluiten. Zekere opofferingen zijn noodzakelijk. Maar dan? Wij staan voor een schrikbarende keus. Of wel machteloos het haastige en ongeleide herbouwen, en ieder voor zijne eigen rekening van zijn vernielde haard, bijwonen. Dat zal ons tot de eenvoudige en banale modernisatie, in den „banketbakkersstijl" brengen, tot het totale vervliegen van alle esthetisch belang, in het welbekende wedrennen naar de ornementale gevelpraalzucht, waarbij alle goedkoope materialen, cement, ceramiek en andere afschuwelijke versierings-elementen gebruikt worden. En dit zal soms met de medewerking van een meer of minder begaafden bouwmeester gebeuren, die echter geen rekenschap zal houden met 't naburige huis: meestal zal een bouwmeester wegens spaarzaamheid alleen de gekozen meester van het werk zijn, en het ongeluk is, dat ook in gewone materialen, men voor langer bouwt dan voor enkele jaren. Laat ons ter gelegenheid van al dit herinneren, dat eenvoudige luiden, gaarne een oud kunstmeubel tegen een splinter nieuwen inruilen.

(Wordt vervolgd).

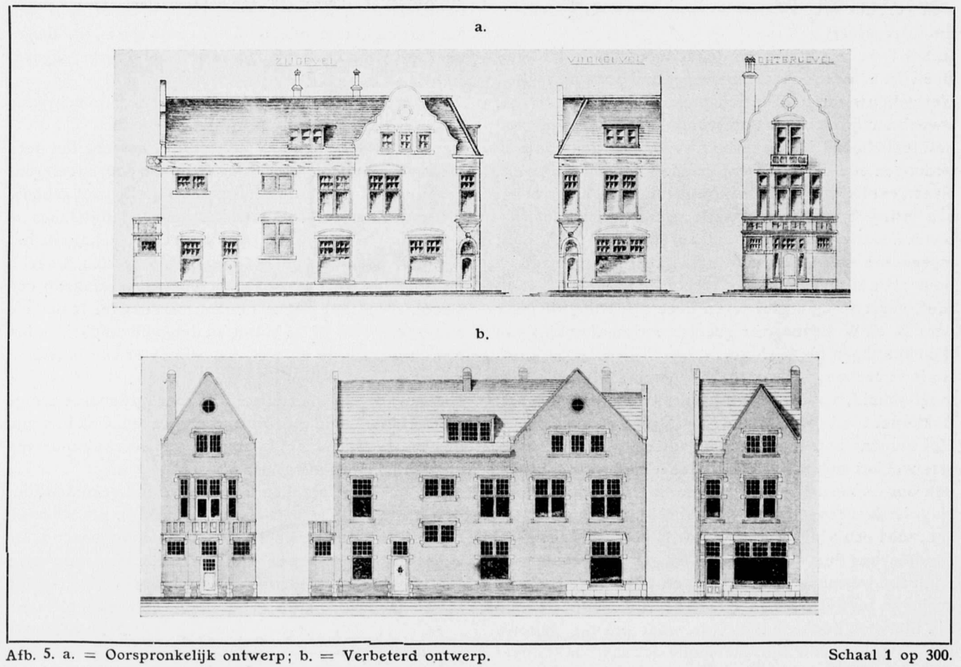

Afb. 5. a. = Oorspronkelijk ontwerp; b. = Verbeterd ontwerp. Schaal 1 op 300.

35ste JAARG. – 27 MAART 1915 – No. 13.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: W. J. DE GROOT; A. SALM G.BZN., :: :: :: :: Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam. Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag. Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 — 5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. De a.s. Ledenvergadering. — Ontvangen Boek- en Plaatwerken. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Promoveeren van Bouwkundige Ingenieurs, door J. Gratama. — Heerenhuis aan de Koninginnegracht te 's Gravenhage. Arch. A. Broese van Groenou. B. I. — De Kathedraal van Praag, door J. Coenraad Meischke. — Boek- en plaatwerken. — Met een plaat.

OFFICIEEL GEDEELTE.

De a. s. Ledenvergadering. De Voorzitter der M. B. V. A., de heer A. Salm G.Bzn. is plotseling ernstig ongesteld geworden, zoodat operatief moest worden ingegrepen. Gelukkig is de operatie, die plaats vond in de kliniek van Prof. Lanz te Amsterdam, goed afgeloopen, en is de toestand, volgens de laatste berichten, bevredigend te noemen. Laat ons hopen, dat de Voorzitter weer spoedig geheel hersteld zal zijn, bevrijd van het drukkende, afmattende gevoel, dat in den laatsten tijd zijn werklust verlamde. Toch zal het nog zeker een paar weken duren, wanneer alles verder goed gaat, eer de heer Salm weer zijn werkzaamheden kan verrichten.

En waar het wenschelijk is, dat de Voorzitter de a.s. Ledenvergadering leidt, te meer daar verschillende onderwerpen behandeld zouden worden, waaromtrent hij vooral nadere mededeelingen kan doen, terwijl het daarenboven voor den Voorzitter een teleurstelling zou zijn wanneer hij de eerste Ledenvergadering der gereorganiseerde Maatschappij niet zou kunnen bijwonen, besloot de Commissie van Voorbereiding der Hoofdbestuursvergaderingen, in overleg met den Vice-Voorzitter der M. B. V. A., den heer S. de Clercq, **de a. s. Ledenvergadering** welke bepaald was op 10 April a.s., **voorloopig uit te stellen.**

Ontvangen Boek- en Plaatwerken. De Bussy, Bouwagenda en Adreslijst 1915; — L. Zwiers, IJzerconstructies, uitg. v. Mantgem en de Does; — J. R. Altink, Constructieleer, uitg. v. Mantgem en de Does; — L. Zwiers, Houtconstructies, uitg. v. Mantgem en de Does; — L. Zwiers, Waterbouwkunde, uitg. v. Mantgem en de Does; — Rijksverz. Bank, Verslag over 1913; — International Verband für die Material Prüfungen der Technik, Benennung der Mikroskopischen Bestandteile und der Gefüge elemente von Eisen und Stahl und einiger technischer Begriffe; — A. W. Weissman, Verslag van het Eerste Congres der „International Garden Cities and Town-Planning Association, Uitgevers en Drukkers-Mij. van F. van Rossen.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van **Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.**

REDACTIONEEL GEDEELTE.

PROMOVEEREN VAN BOUWKUNDIG INGENIEURS

door J. GRATAMA.

In den laatsten tijd is herhaaldelijk onder Bouwkundige Ingenieurs de vraag besproken, of de opvatting der Afd. Bouwkunde der Technische Hoogeschool betreffende het verleenen van dezen doctorstitel wel de juiste is. Van meer dan een zijde werd gemeend, dat de Afdeeling te beperkend handelt, door den docterstitel blijkbaar alleen te willen verleenen aan hen, die buitengewone bekwaamheid in hun practische werkzaamheid hebben getoond. Gevreesd werd, dat de Afdeeling feitelijk alleen de doctorstitel honoris causa wil verleenen, en dat zij er niet voor is, dat door afgestudeerden in het algemeen gebruik van de gelegenheid tot promoveeren wordt gemaakt.

Deze vrees kreeg voedsel, toen de heer Kiewiet de Jonge ondanks zijn goed proefschrift „Bouwschappen" toch niet tot de promotie werd toegelaten.

Hieruit werd o.a. de conclusie getrokken, dat de Afdeeling alleen op een practische-architectonische prestatie den doctorstitel zou willen verleenen.

Waar over dit onderwerp onklaarheid heerscht, en het niet juist is te meenen, dat deze materie alleen de Afd. Bouwkunde aangaat, daar het recht van promoveeren wel degelijk een recht van de gediplomeerde B. I.'s is, heb ik gemeend goed te doen met te trachten het vraagstuk, dat aanleiding dreigt te geven tot wrijving tusschen de Afd. Bouwkunde en B. I.'s, openlijk in het Bouwkundig Weekblad te doen behandelen door de betrokken partijen.

In het B. Weekblad van 24 Oct. 1914 heb ik, het werk van den heer Kiewiet de Jonge besprekend, als mijn meening te kennen gegeven, dat de doctorstitel niet uitsluitend naar aanleiding van practische werkzaamheid moet worden gegeven, maar dat het promoveeren ook moet kunnen geschieden op een onderwerp, dat theoretisch-architectonisch of sociaal-architectonisch is. M. i. had de heer Kiewiet de Jonge wel tot de promotie moeten worden toegelaten. Het zij mij vergund uit dit artikel het volgende aan te halen: „Prof. Valckenier Kips zegt, dat de opvatting der Afd. Bouwkunde aan de hand van Wet en Koninklijk Besluit verdedigbaar is. Maar houden deze woorden ook niet in de erkenning, dat een andere opvatting ook verdedigbaar is? Ik behoef dit trouwens niet zoo vragenderwijs te stellen; is niet in 1911 de civiel ingenieur Th. van der Waerden gepromoveerd op een proefschrift getiteld: „*Geschooldheid en Techniek*. Onderzoek naar den invloed van Arbeidssplitsing en Machinerie op de mate van vereischte Oefening en Bekwaamheid der Arbeiders", een onderwerp dus, dat van algemeen theoretischen en socialen aard, en niet een zuiver-technische ingenieurs arbeid is.

Daarenboven betreft het hier niet een idieel belang van de T. H. School; ook praktische belangen van den B. I. zijn er bij in het spel. Hij, die de ontwikkeling der samenleving in de laatste jaren heeft gevolgd, weet, dat de goed onderlegde, de gestudeerde architect, de Bouwkundig Ingenieur dus, niet steeds een werkkring van zuiver practischen aard heeft; maar dat zijn veelzijdige opleiding terecht, en gelukkig, hem in staat stelt een werkkring te vinden van meer socialen aard, bijv. als Directeur van bouw- en woningtoezicht, of als Inspecteur der Volksgezondheid; of een ander meer technischen en administratieven kant uit te gaan als Directeur van Publieke Werken. Verder kan de opleiding voor B. I. den gediplomeerde geschikt doen zijn, indien zijn aanleg hiertoe aanwezig is, voor onderwijs, voor kunstcriticus, voor journalist. Gezwegen nog van het groote theoretische gebied van den stedenbouw.

De Afd. Bouwkunde der T. H. S. is daarom m. i. niet van beperkende eenzijdigheid vrij te pleiten, wanneer zij volgens haar wil de mogelijkheid tot promoveeren uitsluitend openstelt voor begaafde practische architecten, wanneer zij dus in den B. I. *uitsluitend* wil zien den architect, in begrensden zin genomen.

Wordt hiermede het hooge niveau, dat de Afd. Bouwkunde kan bereiken, niet noodeloos wat verlaagd?"

In verband met het bovenstaande heb ik de Afd. Bouwkunde medegedeeld, dat ik het zeer op prijs zou stellen, indien zij termen kon vinden, op mijn artikel te antwoorden, of in het algemeen hare meening nader uiteen te zetten in het B. Weekblad.

Tevens heb ik het Bestuur der Afd. Bouwk. Ingenieurs der Ver. v. Delftsche Ingenieurs verzocht het onderwerp in de Afdeeling aanhangig te willen maken; terwijl ik het volgende schrijven gericht heb tot verschillende Bouwkundige Ingenieurs:

WelEd. Geb. Heer,

Het zij mij vergund Uwe aandacht voor het volgende te vragen:

Het zal ook U bekend zijn, dat het feit, dat de heer Kiewiet de Jonge B.I. op zijn werk: „Bouwschappen" niet heeft kunnen promoveeren aan de Technische Hoogeschool te Delft, de aandacht heeft getrokken o.a. van verschillende Bouwkundige Ingenieurs.

In verband hiermede meent ondergeteekende, dat het wenschelijk is in het openbaar de vraag te behandelen, of de opvatting van de Afdeeling de juiste en de meest gewenschte is, welke opvatting vermeld staat in het voorwoord van genoemd werk met de woorden:

„De Afdeeling Bouwkunde der Techn. Hoogeschool leidt uit het Kon. Besluit, regelende de examens en promoties aan deze Hoogeschool af, dat de doctorstitel niet is een graad, onmiddellijk naast het ingenieurs-diploma en te behalen zonder practische werkzaamheid na het verkrijgen van den ingenieurstitel, doch als hoogere onderscheiding is bedoeld, *alleen* bereikbaar voor die ingenieurs, die in practisch-wetenschappelijk, artistiek of technisch opzicht bewijzen van buitengewone bekwaamheid hebben gegeven. Zij acht het haar taak er voor te waken, dat de doctorstitel slechts worde toegekend aan hen, die door *practische werkzaamheid* daarop aanspraak kunnen doen gelden."

In het B. Weekblad van 24 October 1914 (een exemplaar daarvan is hierbij gevoegd) heb ik mijne afwijkende meening te dezer zake medegedeeld.

Ik zou het zeer op prijs stellen indien U Uwe meening over dit onderwerp mij zoudt willen mededeelen, welke meening ik gaarne in het B. Weekblad zou willen opnemen.

Ik heb mij tevens met een dergelijk verzoek gewend tot de Afd. Bouwkunde der T. H. S., terwijl ik de Afd. B. I's der Ver. v. Delftsche Ingenieurs verzocht heb het onderwerp in de Afdeeling aanhangig te willen maken.

Op deze wijze kan bevorderd worden, dat de betrokkenen het voor de Techn. Hoogeschool en voor de gediplomeerde B. I's zoo belangrijk vraagstuk nader onder oogen zien, van gedachten er over wisselen om misschien tot een oplossing te geraken, die allen bevredigt.

Indien mogelijk, zag ik gaarne eenigszins spoedig Uw antwoord tegemoet.

Hoogachtend,

11 Maart 1915. Uw dw.

(w. g.) J. GRATAMA.
Bouwk. Ingenieur.

De verschillende ingekomen antwoorden volgen hieronder successievelijk:

Met het oog op het goede evenwicht van studie en praktijk schijnt het verstandig, te waken, dat het promoveren niet allengskens tot een regel wordt. Want, men mag vertrouwen hebben in het gezonde inzicht der ingenieurs en in de voorzichtige leiding der delftse Hoogleraren, er is een kans dat de akademiese traditie, de goede toon en de

menselike ijdelheid zich in die mate doen gelden, dat de begeerte tot promoveren zich onredelik gaat uitbreiden. Er zou dus wel aanleiding zijn, om de bouwkundige fakulteit gelijk te geven, die alléén de graad wenst te verlenen aan de man met de werkhanden, als niet aan het jus promovendi der architekten een kant was, die niet mag worden onderschat.

Niet alle studerenden n.l. zullen hun studie beëindigen — of zelfs beginnen — met de wens, het vak prakties te gaan beöefenen. Voor de afwijkende wegen, die hen openstaan, zal in het algemeen nog speciale studie nodig zijn, om goed gedokumenteerd in de samenleving te treden, en wellicht in een bepaalde richting de aandacht op zich te vestigen.

Nu zullen, uit praktiese en psychologiese oorzaken, slechts weinigen er toe overgaan om voor het vaderland weg te gaan studeren; een proefschrift is daartoe het aangewezen middel, althans wanneer niet eerst enkele zure en wellicht verloren jaren moeten dienen, om voldoende bewijzen van praktiese bekwaamheid te kunnen overleggen.

Er is in deze tijd behoefte aan ontwikkelde mensen, die zich niet rechtstreeks met de architektuur, maar met de grens-gebieden daarvan bezighouden. De hedendaagse bouwkunst is wel in hoofdzaak niet tot de verwachte en noodzakelike opleving kunnen komen, doordat ze niet voldoende aan de samenleving vastknoopte, en een menigte slagbomen, nodig voor de ontplooing, onopgeruimd bleven; het terrein moet nog ten halve ontgonnen worden.

De architekten, dit beseffende, hebben zich zelve met grote inspanning tot deze taak gezet; bij het gevaar van deze krachts-versnippering, waar de meesten onder gebukt gaan, kon het sukses daarvan niet volkomen worden, wanneer niet bepaalde belangrijke posten door mannen uit denzelfden huize werden ingenomen. In de gelederen der overheidsmannen, docenten, publicisten, politici, industriëlen enz. worden de architekten nog te zeer gemist, en zo komen er uit hun midden ook te weinigen tot de leidende posities in de samenleving.

Deze leidende posities zijn tot heden meest ten deel gevallen aan de kenners der helleense kultuur; de tijd schijnt niet veraf, dat naast hen deze taak mede zal worden opgedragen aan de kenners der eigen kultuur. Dit is een ernstige noodzaak, en daartoe moet van de zijde der T.H. met de meeste kracht worden meegewerkt, in stede van het omgekeerde te bewerken, als bij de thans getroffen maatregel dreigt. Deze uitbreiding van het gebied schijnt mij juist hetgene wat de T.H. van de P.S. doet onderscheiden.

Wanneer er een stroming in deze richting ontstaat, dan zal ook het aantal studerenden meer in overeenstemming komen met de belangrijkheid der architektuur, en is ook te verwachten, dat degenen, die door aanleg en geboorte voorbestemd zijn, een rol te vervullen, en voor wie de studie niet africhting maar voorbereiding beteekent, meer tot de keuze van de bouwkundige opleiding zullen overhellen dan tot heden het geval was. Maar dan kan ook in onze nu eenmaal zo konventionele wereld dat kleine akcentje van de dokterstitel niet ontbreken.

Van esthetiese zijde beschouwd is de samenleving door en door behoeftig; maar alle goede wil en alle vermogen worden in het reuzen-raderwerk tot meel vermalen, wanneer dit organisme niet zelf ter hand wordt genomen. Daarom acht ik het standpunt van de bouwkundige fakulteit, die haar kuddeke zo gaarne in zijn geheel aan werkplaats en tekenbureau aflevert, niet in overeenstemming met de behoefte van de tijd.

M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE B.I.

Waarde Gratama.

In verband met je schrijven van 11 dezer in zake promotie der B.I.'s aan de T.H.S., het volgende:

Het geval Kiewiet de Jonge is mij alleen bekend van wat ik er van las en toevallig vernam. Ik ben dus niet bevoegd een oordeel hierover uit te spreken. Wanneer echter werkelijk mocht blijken, dat alleen praktische bekwaamheid iemand in de gelegenheid stelt met succes te promoveeren tot Dr. Bouwk. Ing., dan zou ik dat bijzonder betreuren. Iemand kan een zeer goed B.I. zijn en een slecht architect. Evenmin als het B.I. diploma iemand tot architect stempelt zonder meer, evenmin behoeft de dokterstitel practische bekwaamheid te voór onderstellen, al zal het de bouwkunst zeker ten goede komen, als de praktiseerende architect nog tijd en gelegenheid vindt, om zich wetenschappelijk te uiten in dier volge, dat hij den doktorstitel zal werven. Het schijnt mij toe, dat de bedoeling van de wet is om hem, die zich onderscheidt door een speciale studie, die de bouwkunst en het bouwwezen in den ruimsten zin ten goede komt, den weg te openen tot het verkrijgen van den graad van Dr. Mijn meening is, dat de nadruk dient gelegd te worden op de speciale studie en niet op de praktijk. Zou dus de B.I., die geen praktijk uitoefent in den zin van den bouwmeester, maar die wetenschappelijk werk levert, den weg worden afgesloten door de bouwkundige faculteit der T.H.S., zoo wordt deze mijns inziens onrecht gedaan. Een dergelijk exclusivisme zal alleen mogelijk zijn, wanneer het geldt de verleening van het doctoraat honoris causa, doch zelfs in dat geval zou het eenzijdig vóóropstellen van de praktijk, niet in het belang van den naam der T.H.S. zijn.

Met Coll. groet,
J. B. v. LOGHEM.

HEERENHUIS AAN DE KONINGINNEGRACHT No. 22 TE 's-GRAVENHAGE.

Het huis is gebouwd te midden van een reeks aaneengesloten heerenhuizen, waarvan de gevels — bijna alle gepleisterd en daarna geverfd — een grauw somberen indruk maken, terwijl de eentonigheid nog verhoogd wordt door de gelijkvormigheid der gevels. Ten einde een niet te schril contrast te vormen tegenover de bestaande kleur der

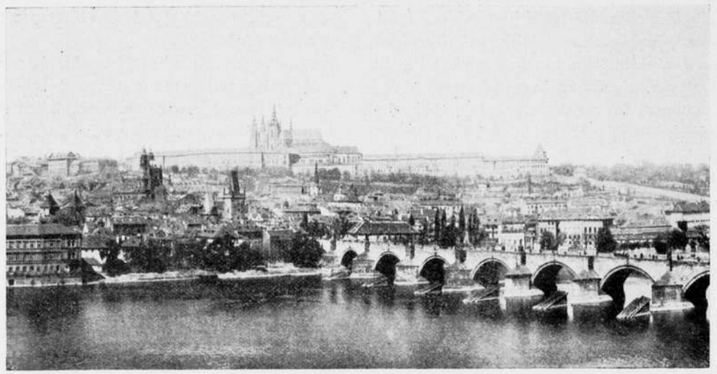

Gezicht op Praag. De burcht.

belendende perceelen, is voor den gevel van bovengenoemd huis eene zandsteen-soort gekozen — Médard — van geel-bruine kleur en grof van structuur. De kozijnen en ramen zijn van gebeitst eikenhout; het dak is gedekt met blauwe leien.

Wassenaar. A. BROESE VAN GROENOU, B. I.

DE KATHEDRAAL VAN PRAAG

door J. COENRAAD MEISCHKE.

Aj, město vidím veliké, jehož sláva hvězd se dotyká". [1]) Zoo heeft, volgens de legende, de prinses Libusa in het grijs verleden de wording van de Boheemsche hoofdstad voorspeld, toen ze op den linker oever van de Vltáva haar tweede kasteel ging bouwen. En . . . de stad is gekomen. Eerst een kleine nederzetting aan den voet van den burcht; later ook aan de overzijde van de rivier, waar de eerste burcht „Vysehrad" zijn sombere muren hoog boven het water verhief. Snel nam deze nieuwe wijk in omvang toe, zóó zelfs, dat het oudere gedeelte spoedig als Mensí Město Prazské — kleinere stad van Praag — aangeduid werd.

En met den groei der stad wies ook de roem, tot hij zijn toppunt bereiken zou in de acropolis, die met haar grootsch gebouwencomplex een heerlijk juweel is aan de schitterende kroon van de Koninklijke hoofdstad.

De verschillende tijden, die de oude stad doorleefd heeft, hebben haar met een schat van bouw- en andere kunstwerken gesierd. Iedere belangrijke periode heeft het hare er toe bijgedragen om Praag tot een levend architectuur-museum te maken.

Heel eenvoudige vroeg-Romaansche kapelletjes zijn er, met piëteit bewaard; grootere Gothische gedenkteekenen, niet vrijgelegd, maar nog, ik zou haast willen zeggen ingeklemd, in meestal zeer schilderachtige omgeving. En dan wat er na de Gothiek komt! Talrijk zijn de kerken, kloosters en paleizen, die met hun zwierige details, U hun gepruikte architecten in gebloemde kostuums met kuitbroeken en gespschoenen voor den geest roepen. Waarlijk een bouwkunst geschiedenis in beeld en een die up-to-date is, want zelfs het modernste kan men vinden in de voortbrengselen van de Kubistische school, waaronder enkele geslaagde. Maar de schoonste en tegelijk indrukwekkendste bladzijde uit die geschiedenis is ontegenzeggelijk Hradcany, de burchtstad. Komend van de city over de oude, interessante Karelsbrug met zijn 29 beelden en beeldgroepen, wordt het oog reeds over de stijgende huizenmassa, kerken en torens van de Mensí Mesto heen getrokken naar die monumentale gebouwen-eenheid, welke daar zoo rustig-majestueus ligt uitgestrekt boven de bedrijvigheid van de groote stad benêe. En prachtig verheft zich uit de eenvoudige, horizontale lijn, die de Baroktijd schiep, de groote kathedraal — St. Veits — waarvan het silhouet zich zoo mooi verbindt met de omringende gebouwengroepen.

Deze omsluiten ettelijke zeer ruime hoven en zijn de resultaten van verschillende tijden. Gesticht door de achtereenvolgende regeerende vorsten, zijn deze gebouwen als 't ware de versteende historie van de Boheemsche monarchie. De door Maria Theresia voltooide bouw, zooals wij dien thans voor ons zien, is een reuzenkasteel van meer dan 850 vertrekken, waarvan over zeven honderd bewoonbaar; benevens drie groote zalen. Van deze laatsten is de Vladislavsky sál, ook wel Huldigingszaal genoemd, de oudste. Zij werd in het laatst der 15e eeuw door Benes van Louvy gebouwd, meet 69 × 19 × 13 Meter en werd voor feestelijkheden, alsmede voor tournooispelen gebruikt. Eigenaardig is de wijze, waarop de ribben van het Gothische gewelf zich uit de muurpijlers ontwikkelen. De beide anderen, de Duitsche en Spaansche zaal zijn van lateren tijd. De eerste diende Rudolf II als galerij voor zijn schilderijverzameling, terwijl de tweede voor de groote hoffeesten bestemd, een van de grootste zalen met vlakke zoldering in Europa is. (Afm. 48 × 24 × 12 M.).

De enorme omvang van het geheel komt te duidelijker uit, als men zich indenkt, dat er op de binnenplaatsen van dit slot ruimte genoeg is voor kerken als St. Veits

[1]) „Ik zie een groote stad, wier roem tot aan de sterren reikt".

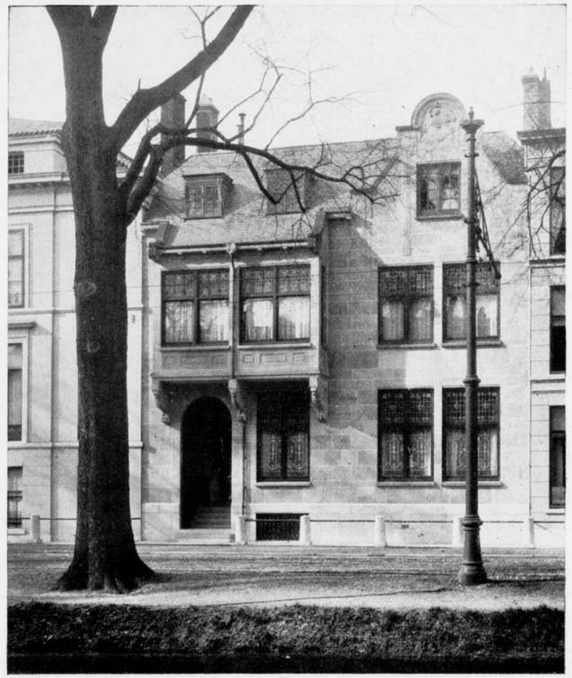

HEEREN HUIS · TE · 's-GRAVENHAGE · KONINGINNEGRACHT · 22
NAAR · ONTWERP · VAN · A · BROESE · V · GROENOU · B · I · WASSENAAR

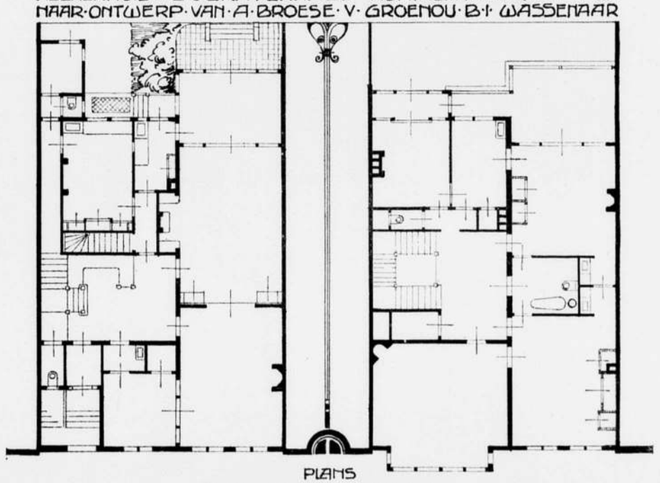

PLANS
BEG · GROND & VERDIEPING
0 1 2 3 4 5

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 27 Maart 1915 No. 13.

en St. George, een vroeg-Romaansche basiliek, de oudste in Bohemen.

De eerste is de eigenlijke kathedraal en een der fraaiste monumenten der Gothische bouwkunst. Buitengewoon mooi is haar ligging in deze koninklijke omgeving; goed omsloten — hoewel volgens sommigen te ingebouwd, wat m. i. niet het geval is.

Aan de noordzijde slechts een nauw straatje, waar men tusschen lage huisjes en den machtigen bouw loopt. Als ge naar boven kijkt, voor zoover ge zien kunt, het rag fijne warnet van luchtbogen, pinakels, traceeringen, hogels en kruisbloemen; en tusschen al die teere fijnheid van bloesemende steen kijkt daar ineens een duiveltje U aan, en dan nog een, als om even te laten merken, dat ze ook hier nog zijn.

Niet ver voor den westgevel langs gaat een vleugel van het paleis, die den tweeden en derden hof scheidt. De verbinding geschiedt door twee overwelfde doorgangen, waarvan de een U voor den nu bijna voltooiden gevel brengt en de andere op het ruimere plein aan de zuidzijde uitkomt. Het zich hier aan het oog vertoonende beeld is mee een van de verhevenste, dat dan ook een bijzondere indruk maakt.

Een boeiend brok architektuur, treffend door zijn grootschheid in massa en zijn teerheid in details.

Wat na de eerste bewondering dadelijk opvalt is de eigenaardige ontwikkeling van den plattegrond, die mij voorkomt een van de vrijste scheppingen van dien aard te zijn. Triomfantelijk vindt deze vrijheid uitdrukking in den grooten, bijna 100 M. hoogen toren aan de westzijde van het Zuidertransept. Zeker is door deze meestergreep dit deel der kathedraal uitermate interessant geworden en heeft het een geheel eigen, bizonder karakter gekregen.

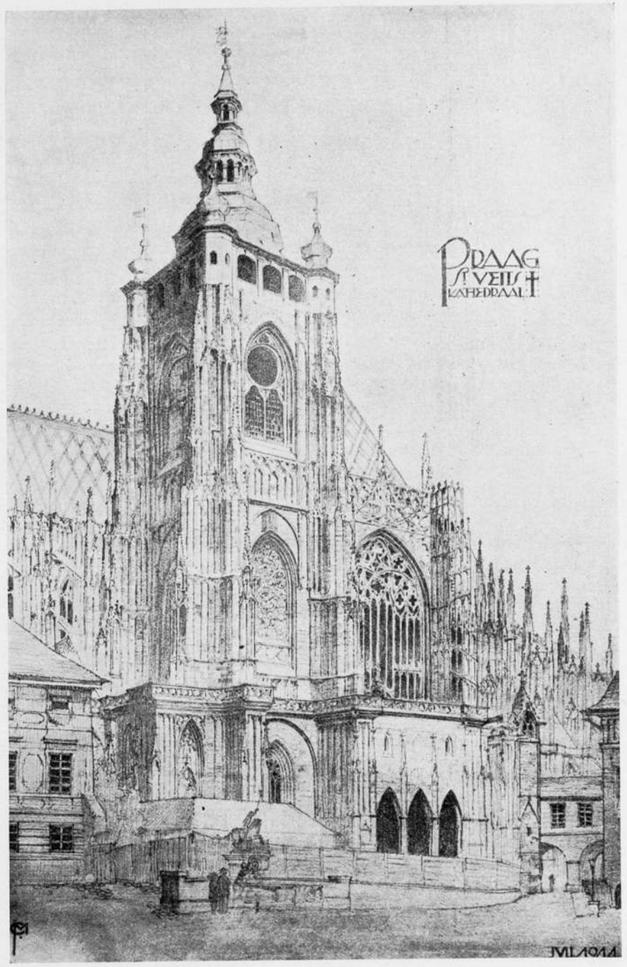

St. Veits Kathedraal te Praag. Teekening van J. Coenraad Meischke.

Door de massievere behandeling doet de omgeving er naast als 't ware nog fijner. Hoe wondermooi deze partij is, heb ik ondervonden gedurende de genotvolle uren, die mij het teekenen er van gaf; — als men gewaar wordt uit hoevele kleine, eenvoudige deelen, die groote eenheid is samengesteld; — als men indringt in de diepere beteekenis, die elke lijn, hoe gering ook, in haar verband tot het geheel heeft; — als men geniet van de weelde en rust der versiering; — kortom als men de groote schat van geestesrijkdom ontdekt, in de doode materie verborgen. Men voelt iets van het bezielende, dat er van uitgaat; het is de bevroren muziek, die ontdooit en kostelijke melodiën van weleer hooren laat. En ten slotte ben ik, theoriën en beschouwingen ten spijt, verzoend geraakt met het nieuwe gedeelte van deze kathedraal, dat nog onderhanden is.

Maar de toren zelf schijnt met dit resultaat te spotten en hoog in de lucht laat zijn spits een schaterlach hooren als haar vroolijk silhouet zich zoo dartel tegen 't azuur afteekent, in levendige lijnen de sprake van haar tijd, het eind der 16e eeuw, vertolkend, die toch zoo heel anders is dan die van den bouw, welke haar torst. Deze bevat op de eerste verdieping de klokken, waarvan de grootste „Sigismund" in 1549 gegoten werd (2 M. hoog, 2,56 M. diameter). De boogopening hier is afgesloten door een prachtig gesmeed ijzeren hek, dat door

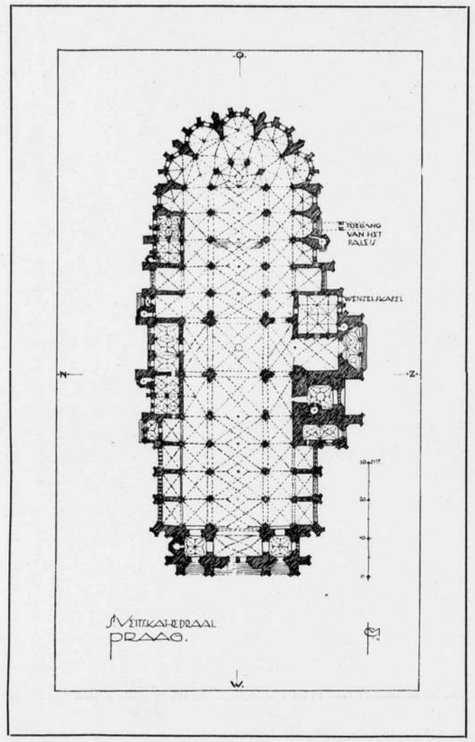

zijn bewegelijke teekening zeer effectvol is. Het rijke verguld ervan, samen met het groen van de koperen spits geven iets pittigs aan de kleur van het geheel.

Boven de drie bogen van het portaal rechts van den toren is een mozaïk uit den tijd van Karel IV (± 1370), een Italiaansch werk, voorstellende het laatste oordeel en de schutsheiligen van Bohemen. Door de fletse kleuren blijft het mooi ondergeschikt. Hier is ook het vertrek, waar de Boheemsche regalia bewaard worden, wat door een kroon in het groote transeptraam uitwendig aangeduid wordt. Bizonder sierlijk is de open wenteltrap naast dit raam.

Gunstig voor de schaal van de kathedraal is de ligging van het eenvoudige huis links, een vroegere pastorie, nu bouwbureau. Even rechts ervan is een fontein met een zeer mooi, bronzen ruiterbeeld van St. Georg, in 1373 door de broeders van Klaussenberg gegoten. De schutting en loodsen erachter zullen mettertijd verdwijnen om ons de kathedraal in al haar glorie ten voete uit te aanschouwen te geven.

Van het paleis voert een overdekte gang ineens naar het koninklijk oratorium, dat op gewelven rust, waarvan, zooals meer, in de laat-Gothiek voorkomt, het materiaal zich zelf verteert. Van de vele kapellen en monumenten, die het inwendige, dat van hooge architektonische schoonheid is, bevat, noem ik alleen de koninklijke graftombe tegenover het hoog altaar en de Wenzelskapel. Deze is gewijd aan den heiligverklaarden vorst Wenzel I, welke de stichter is van de eerste St. Veitskerk, een Romaansche voorganger van de tegenwoordige. De hooge wanden van deze kapel zijn met fresco's en Boheemsche halfedelgesteenten gesierd.

Met de zooeven genoemde eerste kerk, van 928—32 gebouwd, begint de geschiedenis van St. Veits, die een gedurige methamorphose is van kleinere kerken, tot in 1344 Karel IV den grondsteen legt van het tegenwoordige gebouw, dat naar de plannen van Matthias van Arras begonnen werd. Deze leidde den bouw tot 1352. Na hem Peter Parler, Beuer Rieth, Wolgemuth e.a. Binnenlandsche onlusten, oorlogen enz. beletten niet alleen de voltooiïng, doch richtten ook schade aan het zoover tot stand gekomen gedeelte aan. Eerst in 1859 werd op initiatief van den vorst van Thun een vereeniging gesticht, die zich ten doel stelde den bouw voort te zetten. Architecten waren Kranner en Mocker, die echter de voltooiïng niet beleefden.

De tegenwoordige dombouwmeester is Kamille Hilbert. Als deze, hopen we, het werk oplevert, is St. Veits een monument geworden, waarop Praag recht heeft trots te zijn.

Praag, Voorjaar 1915.

BOEK- EN PLAATWERKEN.

Schets eener Kunstgeschiedenis, naar Dr. W. Lübke en Johan Gram, 4de druk, bewerkt door A. W. Weissman. Uitg. D. Bolle, Rotterdam.

Het boek bevat een historische afdeeling, behandelend de bouwkunst, de beeldhouwkunst, de schilderkunst en de toonkunst, waarna een meer beschouwend overzicht het werk besluit.

De bedoeling is blijkbaar, een populair beknopt overzicht van de geheele kunstontwikkeling te geven. In het historische gedeelte worden de hoofdfeiten vermeld, echter zonder veel verband.

Hierbij worden enkele stijlen te stiefmoederlijk behandeld, o. a. de Boeddistische bouwkunst.

Alles moet, uit den aard der zaak beknopt besproken worden. Toch kon de korte karakteriseering van meer dan een kunstenaar beter zijn. Meerdere zinnen zeggen niets, en waren beter achterwege gebleven: zoo bijv. bij de 19de eeuwsche bouwkunst: „Weelderig opgevat is de Groote Opera te Parijs, een werk van Charles Garnièr" of: „Doch er waren er ook, die een eigen stijl trachtten te scheppen. Hiertoe behooren A. Messel, enz."

De afbeeldingen, bij een populair werk van veel belang, zijn op enkele na, verouderd; de oude houtgravure's zijn ongenietbaar, zie bijv. de Christuskop van Leonardo da Vinci.

Het overzicht gaat niet op de zaak in, en gaat weinig dieper dan een oppervlakkig historisch inzicht.

Als boek, waarin de hoofdwerken en voornaamste kunstenaars vermeld staan, heeft het werk wel eenige waarde.

J. G.

35ste JAARG. — 3 APRIL 1915 — No. 14.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.. :: :: :: :: Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam. Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag. Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. ƒ 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) ƒ 9.50. Afz. nummers ƒ 0.15. fr. p.p. ƒ 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1—5 regels ƒ 1.—, elke regel meer ƒ 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen ƒ 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: OFFICIEEL GEDEELTE. Hoofdbestuursvergadering op 6 April a. s. — REDACTIONEEL GEDEELTE. Promoveeren van Bouwkundige Ingenieurs, vervolg van blz. 89. — 3 Woonhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam, Arch. Rutgers en Roosing. — De Wederopbouw van België. (Slot). — Met een plaat.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Volgens de laatste berichten gaat de heer A Salm G.Bzn., Voorzitter der M. B. V. A. goed vooruit nu de operatie gunstig is afgeloopen. Zoowel Prof. Lanz als de patient waren over den toestand tevreden. Wij verheugen ons van harte hierover, en wenschen den Voorzitter spoedig een volledig herstel toe.

Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 6 April ten 10½ ure v.m. in het Gebouw der Mij.

Op de Agenda komt voor o.a.:

Ingekomen stukken; Vaststelling der redactie van het referendum; Uitbreiding van den opdracht aan de Hooger Beroep Commissie; Het eventueel overbrengen van enkele Buitengewone Leden en Donateurs naar de groep der Leden of Aspirant-Leden, op te dragen aan de Commissie van Onderzoek; Vaststelling prae-advies van het Hoofdbestuur in zake het Architectuur-Museum; Bespreking weder uitgave van „Bouwkunst"; Agenda der a.s. Ledenvergadering; Het aanwijzen van twee drietallen voor de benoeming van 2 leden en 2 plaatsvervangende leden der Amsterdamsche Schoonheidscommissie.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

PROMOVEEREN VAN BOUWKUNDIG INGENIEURS

(Vervolg van blz. 89).

Amsterdam, 24 Maart 1915.

Geachte Heer Gratama,

Aan Uw verzoek U mijne meening te willen mededeelen omtrent de quaestie, behandeld in Uw schrijven van 11 Maart 1915 en Uw artikel in het Bouwkundig Weekblad van 24 October 1914, wil ik gaarne voldoen.

Ik ben het geheel met U eens, dat het voor bouwkundig-ingenieurs en vooral voor den Heer Kiewiet de Jonge niet aangenaam is te weten, dat een door deskundigen geprezen werk als „Bouwschappen" door de Afdeeling Bouwkunde der Technische Hoogeschool ongeschikt geacht wordt als proefschrift ter verkrijging van den Doctors graad.

Gij schrijft, dat gij ook genoemde Afdeeling verzocht hebt hare meening kenbaar te maken; ik zie met belangstelling haar antwoord tegemoet; indien gemis aan „practische werkzaamheid" het eenige bezwaar is geweest om den Heer K. d. J. toe te staan zijn werk als proefschrift te doen dienen, dan is de gevolgtrekking te maken, dat de Afdeelingen der T. H. S. het bewuste Kon. Besluit op verschillende wijzen kunnen uitleggen; dit wordt bewezen door de door U aangehaalde promotie van Dr. Th. v. d. Waerden c. i.

Is dit het geval, dan zou er slechts verbetering mogelijk zijn door een Kon. Besluit af te wachten, dusdanig gewijzigd, dat geen verschil in uitlegging hiervan mogelijk is; met verbetering bedoel ik in dit geval, dat dan voor bouwkundig-ingenieurs dezelfde weg zou openstaan om den Doctorsgraad te behalen als die, welke b. v. den civiel-ingenieurs veroorloofd wordt te begaan. Tot nog toe heeft geen onzer de thans bestaande weg begaanbaar of aantrekkelijk genoeg geschenen om met den beschikbaren moed en tijd het einddoel te kunnen bereiken.

Indertijd met een Hoogleeraar der Afdeeling Bouwkunde over promoveeren sprekend, bleek mij diens meening, dat er voor een bouwkundig-ingenieur geen onderwerp te bedenken was, dat voor een proefschrift zou kunnen dienen. Indien deze meening thans nog bestaat en ook de gedachte van de Afdeeling weergeeft, zou hieruit volgen, dat een bouwkundig-ingenieur slechts honoris causa den Doctorsgraad verwerven kan.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

Het zal een bouwkundig- of civiel-ingenieur wel altijd moeilijker blijven een geschikt onderwerp voor een proefschrift te vinden dan b.v. een scheikundig- of mijn-ingenieur, doch m.i. moet de weg voor elk dezer groepen openstaan.

Hoogachtend, Uw dw.

A. R. HULSHOFF B. I.

Waarde Heer Gratama, 26 Maart 1915.

Uw rondschrijven van 11 Maart jl. had zeker een spoediger antwoord verdiend. Geloof me, dat niet gebrek aan belangstelling de oorzaak van mijn steeds uitgestelde beantwoording is; de door U te berde gebrachte quaestie is echter meer aandacht waard dan ik er tot mijn spijt aan geven kan.

Uw uiteenzetting in het Bouwkundig Weekblad van 24 October 1914 geeft m.i. het juiste standpunt principieel reeds aan. Ik geloof met U, dat de verheffing van de P.S. tot Hoogeschool meer moet zijn dan een aureool om het hoofd onzer Alma Mater, waarvan een flauwe afstraling de discipelen op hun verderen weg wel zal bijblijven. Ik zou er zelfs meer in willen zien dan „de erkenning van het uitgebreide en diepgaande onderwijs". Niet daarin toch ligt het criterium van Hooger Onderwijs, maar veeleer in den eisch, dat de studeerende in de gelegenheid worde gesteld te toonen, dat hij ten slotte in staat is bijzonderheden van uit een algemeen verband te zien; op eigen wijze over de verkregen kennis te beschikken, organiseerend, verhelderend in het gebied zijner kennis op te treden. Van de vakopleiding is dit slechts éene zijde en eene, die facultatief dient te blijven, maar daarom niet minder gewichtig is.

Voor technische en aesthetische waarborgen zijn de nauwkeurig gelimiteerde examina voldoende. Meer dan deze waarborgen is van een Hoogeschool in die richting niet te verlangen.

Een brevet van maatschappelijke bruikbaarheid is uit den aard der zaak uitgesloten. Onze moderne Kultuureischen stellen immers, bij alle differentiatie, aan ieder, ook aan de „ras" technici (in casu de „ras" architecten) zulke gecompliceerde eischen, dat ..... deze raszuiveren binnen afzienbaren tijd zelfs zullen zijn uitgestorven.

Daarentegen past het geheel bij de hoogste opvatting van een studie, ten slotte het vermogen tot *wetenschappelijke conceptie* te toetsen, zooals hierboven wordt bedoeld. Hiervoor en hiervoor alleen is het praedicaat „Doctor" te verleenen. Toegegeven dat lieden, die aan dezen eisch niet beantwoorden, toch voortreffelijke vakmenschen kunnen zijn. De maatschappij met de meestal eenzijdig opgevatte practijk voorop, heeft haar eigen stelsel van eischen en waardeeringen. Dit neemt niet weg, dat het toch zeker het goed recht der wetenschap blijft, haar beoefenaars te onderscheiden op nog anderen, logischer grondslag behalve de noodige garandeerende examina.

De opvatting der bouwkundige faculteit daarentegen verplaatst het criterium dezer onderscheiding naar de uiterste andere zijde: de practijk, die in de laatste instantie toch steeds buiten het onderwijs-gebied valt. Nog daargelaten de juist practisch sterk sprekende bezwaren aan dit systeem verbonden, zou in dit geval het recht tot het verleenen van het doctor's praedicaat eene beduidende uitbreiding aan de tot dusver erkende beoordeelings-bevoegdheid eener faculteit, zelfs van een Hoogeschool, met zich brengen. Zeer consequent is dan ook het geheele ius promovendi beperkt tot een enkel honoris causa geval.

Ter verdediging werd mij o.m. van bevoegde zijde aangevoerd, dat voor de reeds afgestudeerden op deze wijze geen scheeve verhoudingen zouden ontstaan! Trouwens, het boven door mij verdedigde standpunt wordt ook buiten de T. H. S. lang niet algemeen ingenomen. Velen schijnen „vrije studie" als het criterium van Hooger Onderwijs te beschouwen, en weer derden zien in een doctor's titel een gemakkelijk in te voeren algemeene ingenieursonderscheiding.

Deze opvattingen vertroebelen m.i. de quaestie, waarvan de kern moet worden gezocht in de al of niet wetenschappelijke opvatting van het promoveeren.

De dissertatie, die aanleiding gaf tot Uw rondschrijven, levert juist eene kostelijke illustratie hierbij. Als wetenschappelijke conceptie verdient zij naar ik meen eene algemeene oprechte erkenning; practisch is zij wellicht niet meer dan van zeer indirecte beteekenis. Niet onmogelijk ja, niet onwaarschijnlijk, dat juist het gemis aan practijk eene zekere zuiverheid en onbevangenheid van de uitgewerkte these in de hand heeft gewerkt, waaruit dan alweer kan worden afgeleid, dat ook in dit opzicht de onvermijdelijke beperkingen en eenzijdigheden, die de werkelijke practijk medebrengt, bij eene monumentale afsluiting der studietijd behooren te worden buitengesloten.

P. VERHAGEN LZ. B. I.

Waarde Heer Gratama,

Gij vraagt mij mijne meening omtrent het standpunt, dat door de Afdeeling Bouwkunde van de Technische Hoogeschool wordt ingenomen in zake de promotie en wel in 't bijzonder naar aanleiding van het bekende werk „Bouwschappen" van de hand van den heer Kiewit de Jonge.

Met groot genoegen heb ik kennis genomen van dit belangrijk geschrift; bij het lezen waardeerde ik ten eerste de uitgebreide studie waarvan het werk getuigenis aflegde en het diep inzicht in sociale en oeconomische vraagstukken, hetwelk de schrijver toonde te bezitten. Deze heeft een uiterst belangrijk werk geleverd, geheel vrij van slaafsche navolging, een werk, dat elk, die zich met stedenbouw in zijn geheelen omgang bezig houdt, moet kennen.

Zonder aan proefschriften der T. H. School, welke ik mocht lezen, iets te kort te doen, durf ik verklaren, dat naar mijne meening het werk van den heer Kiewit de Jonge voor dezen niet onder behoeft te doen.

Deze proefschriften waren geleverd door civiel-ingenieurs; twee daarvan behandelen sociale onderwerpen, één stedenbouw.

Op deze proefschriften konden de civiel ingeniers promoveeren, de bouwkundig ingenieur op zijn werk „Bouwschappen" niet; niet omdat het niet voldoende wordt geacht, daarover laat de Afdeeling Bouwkunde der T. H School zich niet uit, maar omdat deze Afdeeling meent, dat de doctorstitel slechts kan worden toegekend aan hen, die door *practische werkzaamheid* daarop aanspraak kunnen maken.

De civiele Afdeeling der T.H. School deelt die meening niet, zoodat b.v. een civiel ingenieur op een proefschrift, behandelend een stedenbouwkundig onderwerp, wel kan promoveeren, een bouwkundig ingenieur met een zeker hooger staand werk op hetzelfde gebied niet. Dat is een ongezonde toestand.

Men kan denken over de promotie in Delft en de titel van Dr. Ing. zooals men wil; in Delft moet eenheid van behandeling zijn.

Ik kan mij best voorstellen, dat men den doctorstitel voor den Delftschen ingenieur een onnoodige fraaiigheid vindt, dat men het diploma van ingenieur eervol genoeg acht en dat dit voldoende getuigenis aflegt voor de wetenschappelijke studie van den bezitter.

De Delftsche ingenieur wordt gelukkig ook zonder den doctorstitel nog voldoende geëerd.

Het is met den doctorstitel t. o. v. den Delftschen ingenieur nog niet zooals Goethe in Faust van den titel zegt:

„Ein Titel musz sie erst vertraulich machen
Dasz eure Kunst viel Künste übersteigt".

Maar daar gaat het niet om.

De gelegenheid voor het verkrijgen van den doctorstitel is voor den Delftschen ingenieur opengesteld en nu moet er eenheid zijn tusschen de verschillende faculteiten.

Stelt men den eisch voor practische werkzaamheid, goed, maar dan voor de civiel ingenieurs zoowel als voor de bouwkundige ingenieurs of welke faculteit ook.

Wenscht men dat de proefschriften zich tot het zuiver vakgebied van den candidaat zullen bepalen, dan moet dat voor alle faculteiten het geval zijn. Maar niet voor den een iets bereikbaar stellen en voor den ander zoo goed als niet.

Door het standpunt, ingenomen door de Afdeeling Bouwkunde van de T. H. School, kan toch de indruk gevestigd worden, dat de studie van bouwkundig ingenieur op lager peil staat, omdat het verkrijgen van den doctorstitel vrijwel uitgesloten is.

Door de beperking omtrent de practische werkzaamheid zal niemand er toe overgaan een poging te wagen. Men moet dan reeds heel wat jaren practijk achter den rug hebben; en heeft men dat, dan ontbreekt den meesten de tijd voor de uitgebreide werkzaamheden, welke met het verkrijgen van dien titel onafscheidelijk verbonden zijn. Ik weet niet hoe men het zal moeten regelen en ik vraag mij af: Heeft men aan de Afdeeling Bouwkunde eene zuivere voorstelling hoe het gaan moet als een bouwkundig ingenieur op proeven van zijne practische werkzaamheid wil promoveeren?

Moet deze enkel teekeningen inleveren, wordt het werk ter plaatse beoordeeld, zijn wetenschappelijke, aesthetische en practische beschouwingen omtrent het hoe en waarom van den opzet en de détails noodig?

Door het bekend worden van het standpunt der Afdeeling Bouwkunde is zeker eenige verwarring gesticht en hoe eer daaraan een eind komt hoe beter.

Het niet toelaten van den heer Kiewit de Jonge tot promotie moet dezen zeer gegriefd hebben, daar hij zeker niet minder werk heeft geleverd dan anderen.

Nu de doctorstitel voor Delft eenmaal is ingevoerd, moet ook zelfs door den tegenstander naar de lichtzijden ervan gezocht worden. En die vinden wij zeker wel in het werk van den heer Kiewit de Jonge.

De candidaat kiest naar zijn aanleg in overleg met zijn promotor een onderwerp en maakt daarvan studie, leest, onderzoekt, toetst.

Doet hij dat onmiddellijk na zijn studie, dan kan hij rustig arbeiden, niet gestoord door werkzaamheden en andere aangelegenheden.

Dergelijke arbeid kan niet alleen zeer vormend voor hem zijn, doch ook wetenschappelijk en voor het vak van belang zijn. Hoewel vele proefschriften zonder beteekenis zijn, moet ook erkend worden, dat zij velen tot dieperen wetenschappelijken arbeid hebben aangezet en den weg gewezen voor een volgend weten. Bij vele hoogst wetenschappelijke mannen vindt men de kiem van hun latere levensstudie in hun proefschrift terug en vormt dit de grondslag voor nieuwe banen van onderzoek.

Zulk een waarde ken ik toe aan het werk van den heer Kiewit de Jonge.

En nu zegge men niet: „Voor den bouwkundig ingenieur zijn zoo weinig onderwerpen om te promoveeren; het werk van den heer Kiewit de Jonge ligt toch naast het gebied van den bouwkundig ingenieur."

Op het eerste zou ik willen antwoorden, dat waarlijk genoeg gevallen, die in het vak als axioma's worden aangegeven, wetenschappelijk of aesthetisch of samen zouden kunnen worden onderzocht; ik noem slechts enkelen als: belichting van ruimten, transmissie, acoustiek, kunsthistorische vraagstukken, alle onderwerpen, die zeker een wetenschappelijke behandeling waardig zijn.

En wat het werk van den heer Kiewit de Jonge betreft, voor den bouwkundig ingenieur, die zich later als particulier architect vestigt en daarbij van nabij in contact komt met allerlei aangelegenheden in zake uitbreiding van steden en het bouwbedrijf in zijn geheelen omvang, is de belangstelling voor onderwerpen, door den heer Kiewit de Jonge behandeld, noodig; voor den bouwkundig ingenieur, die eenmaal in dienst bij gemeentebesturen komt, is zij onmisbaar. En nu heeft het mij buitengewoon aangenaam aangedaan dat een zaak, die voor den architect van het grootste belang is, zoo uitnemend door een bouwkundig ingenieur is behandeld.

Wij zijn helaas t.d.o. niet erg verwend. Als mijn conclusie deel ik U mede, afgescheiden nog van de vraag, of het verkrijgen van den doctorstitel voor den Delfschen ingenieur van belang is, doch constateerend het feit dat de gelegenheid daartoe geopend is, dat aan den bouw-

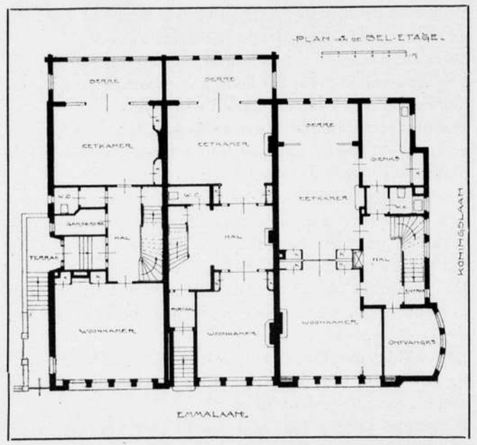

Drie Heerenhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam.
Plan Belétage. Schaal 1 op 300. Arch. Rutgers en Roosing.

kundig ingenieur geen zwaardere of andere eischen mogen worden opgelegd dan aan de gediplomeerden van andere faculteiten, d.w.z. dat in zake het verkrijgen van den doctorstitel eenheid ontsta; en voorts, dat het instituut dienstbaar gemaakt kan worden voor nadere studie, waartoe voor de in practijk zijnde bouwkundige ingenieur de tijd en de verschillende middelen veelal ontbreken, en waardoor het vak zeer wel gebaat zou kunnen zijn.

Hiermede geloof ik aan Uw wensch te hebben voldaan en blijf

Steeds gaarne
g. d. u.
W. F. C. SCHAAP. C. B. I.

Hilversum, 29 Maart 1915.

Waarde Gratama.

Gaarne wil ik voldoen aan je verzoek om mijne meening mede te deelen betreffende de promotie van bouwkundige ingenieurs.

Het komt mij voor, dat de reorganisatie der vroegere Polytechnische school tot eene Technische Hoogeschool en de toekenning van het promotie-recht aan die instelling, eene erkenning was van het feit, dat de ingenieur-studie te Delft eene wetenschappelijke vakstudie is, die in ons onderwijs-systeem bij het Hooger Onderwijs thuis behoort.

Toen bij de oprichting der P.S. aan deze instelling ook de opleiding van architecten werd verbonden en het diploma van B. I. werd ingesteld, heeft de wetgever de verwachting gehad, dat de ontwikkeling van techniek en maatschappij de behoefte zou doen gevoelen aan wetenschappelijk onderlegde architecten. En hoewel die verwachting in den eersten tijd niet geheel is vervuld, zoo blijkt thans toch meer en meer, dat de architect, die volledig architect wil blijven, en niet wil afdalen tot de functie van middelend tusschenpersoon tusschen bouwheer en constructie-fabriek of betonfirma, behoefte heeft aan een breede wetenschappelijke basis.

Die wetenschappelijke vóórstudie van den B. I. heeft aanleiding gegeven met de overige ingenieurs ook aan deze categorie de gelegenheid te geven tot verwerving van den doctorsgraad, die van ouds de beteekenis had van huldiging van zelfstandigen wetenschappelijken arbeid. Ook bij onze Universiteiten, die nagenoeg geheel opleidings-inrichtingen voor bepaalde beroepen zijn geworden, is de doctorsgraad los gebleven van alle beroepsgeschiktheid en vakbedrevenheid.

Het ware m.i. eene betreurenswaardige en niet gemotiveerde breuk met eene zeer oude en internationale traditie, aan den doctorstitel voor ingenieurs eene andere beteekenis te geven en deze in eenigerlei verband met geschiktheid tot practische uitoefening van een. beroep of zelfs met artistiek scheppingsvermogen te brengen. Het bezit van voldoende, zij het dan slechts theoretische vakkennis moet door het ingenieursdiploma gewaarborgd worden; de doctorsbull blijve zooals van ouds uitsluitend brevet van wetenschappelijken zin. De gezindheid om „er voor te waken, dat de doctorstitel slechts worde toegekend aan hen, die door practische bekwaamheid daarop aanspraak kunnen doen gelden" haalt naar mijne meening op vreemde wijze de beteekenis der titels van ingenieur en van doctor dooreen en leidt tot de zonderlinge consequentie, dat de ingenieurstitel slechts theoretische onderlegdheid, de doctorstitel daarentegen practische beroepsbekwaamheid waarborgt.

Het is duidelijk, dat deze opvatting de ingenieurstitel verlaagt: eerst de dr. ingenieur is volledig ingenieur, de niet gedoctorde ingenieur is niet meer dan candidaat. Maar ook de doctorstitel wordt door deze opvatting beroofd van zijne oude glorie van te getuigen van vrijen, wetenschappelijken zin, niet gebonden aan eenig beroep.

Voor mij spreekt deze zijde van de kwestie zoo duidelijk, dat de boven aangehaalde opvatting der Afdeeling Bouwkunde der T. H. S. mij in het eerst ten zeerste bevreemdde. Toch moet, blijkens die uitlating van ter zake hoogst bevoegden, de kwestie nog wel een andere zijde hebben. Ik meen die hierin te zien, dat de Afd. Bouwkunde betreurt, dat de wet haar verplicht het ingenieursdiploma te moeten uitreiken aan hen, die de geschiktheid tot practische beoefening van het architectenberoep zich nog moeten eigen maken en dat zij, waar eene dergelijke verplichting uit het betreffende K. B. niet onomstootelijk blijkt, er voor terugdeinst een tweede papieren certificaat af te geven, dat al evenmin als het eerste practische beroepsbekwaamheid waarborgt. Immers, anders dan bij de universiteiten, anders vooral dan bij de medische faculteit, bemoeit de T.H.S. zich in het geheel niet met de practische vorming zijner leerlingen. Anders dan bij de medische faculteit zijn alle docenten der T. H. S. door de aanvaarding van het professoraat ingenieur af en missen daardoor geheel en al de gelegenheid de studeerenden ook in de prac-

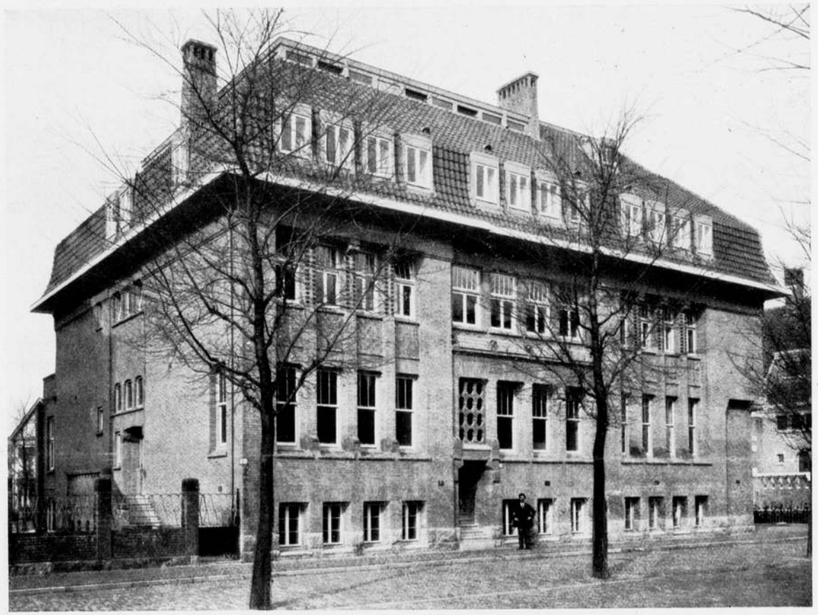

3 Woonhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam. Arch. Rutgers en Roosing.

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 3 April 1915 No. 14.

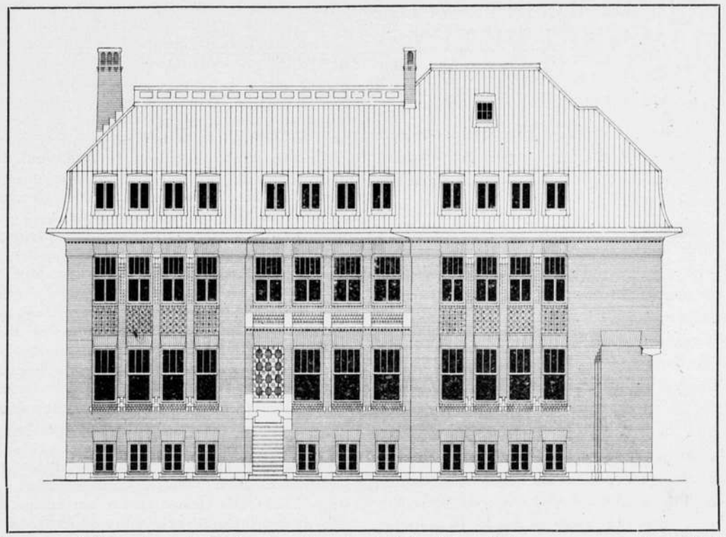

Drie Heerenhuizen aan de Emmalaan te Amsterdam. Voorgevel. Schaal 1 op 200. Arch. Rutgers en Roosing.

tische beoefening van het ingenieursberoep in te wijden. Zoo goed en zoo kwaad dit bij geluk of bij ongeluk gaat, moet de afgestudeerde ingenieur van zijne latere ondergeschikten de onmisbare beroepsbedrevenheid opdoen, hetgeen in het algemeen aan het prestige van den ingenier en zijn diploma niet ten goede komt.

Het gaat hier niet om meer of minder ervaring, die eerst met de jaren verkregen wordt, doch om eene hinderlijke onvolkomenheid in de opleiding.

De afgestudeerde arts kan onmiddellijk practiseeren; indien echter voor beoefening van het architectenvak wettelijke bevoegdheid wordt vereischt, dan zal het niet zonder bedenking zijn die bevoegdheid aan het ingenieur-diploma zonder meer te verbinden,

Ik wil niet ontkennen, dat dit een zeer gewichtige zijde der kwestie is, maar zij billijkt m. i. toch niet de verwisseling van de beteekenis van het B. I. diploma en de doctorsbull, waardoor het publiek in den ingestudeerden B. I. slechts den geleerde en eerst in den Dr. B. I. den vertrouwden praktisch-bedreven architect heeft te zien.

Ik zou het zeer toejuichen indien de Afdeeling Bouwkunde het daarheen trachtte te sturen, dat het mogelijk werd er voor te waken, dat het *B.I. diploma* „slechts werd toegekend, aan hen, die door practische werkzaamheid daarop aanspraak kunnen doen gelden", hetgeen bij den huidige H. O. wel niet mogelijk is.

Doch in afwachting daarvan, blijve de doctorstitel ook voor den ingenier wat zij sedert onheugelijken tijd was: erkenning van vrijen, wetenschappelijken zin. En deze zal moeten blijken uit de resultaten van zelfstandigen wetenschappelijken arbeid.

Wat de keuze van de studie betreft komt het mij voor, dat voor de promotie van den B. I. alles wat in den ruimsten zin tot de studie van den B. I. behoort of daarmede verband houdt, behoort te worden toegelaten. Hierbij is rekening te houden met de ambten waartoe de opleiding van B.I. buiten het architecten beroep in engeren zin bijzondere geschiktheid verleent en die dikwijls aanleiding zullen geven tot studie in bepaalde richting, die met het architecten beroep in engeren zin slechts een verwijderd verband houdt. Ook zulke arbeid, mits getuigend van zelfstandige studie, moet m. i. den weg tot promoveeren voor den B.I. kunnen openen. Anderzijds acht ik noch practische prestaties, noch academische projecten geschikte onderwerpen voor promotie, indien zij niet het resultaat zijn van diepgaande, zelfstandige studie.

Tegen het gewoonte-worden van het promoveeren en tegen gelegenheids-dissertaties ware te waken door aan de academische proefschriften strenge eischen van oorspronkelijkheid en degelijkheid te stellen.

Ik zie niet het minste bezwaar er tegen, dat indirect de practische bedrevenheid van den Dr. B.I. gewaarborgd wordt door slechts den practisch bedrevene tot het bouwkundig ingenieurs-examen toe te laten. Doch voor ieder, die eenmaal den B.I.-titel heeft, moet de Doctorsgraad te verkrijgen zijn, alléén door wetenschappelijk werk, maar dan ook door ieder, hetzij wijsgeerige, hetzij vak-wetenschappelijke studie, die met bouwkunst ook maar in eenig niet te ver verwijderd verband staat.

Het komt mij voor, dat het onderwerp van het werk van den heer Kiewiet de Jonge aan dit vereischte volledig voldoet.

Met collegialen groet,

J. G. WATTJES B. I.

DRIE HEERENHUIZEN AAN DE EMMALAAN IN HET WILLEMSPARK TE AMSTERDAM.

G. J. RUTGERS en J. ROOSING JR., Architecten.

De afgebeelde plattegrond vertoont de indeeling der hoofdverdieping; tevens de gevolgen der eigenaardig gebogen rooilijn, waarlangs gebouwd moest worden.

Onder deze hoofdverdieping bevindt zich een meerendeels bovengronds sousterrain, dat de dienstvertrekken bevat; terwijl in de eerste en de tweede verdieping voor elk der bewoners het gewenscht aantal slaap- en andere kamers zijn ondergebracht.

De wensch om niet zeer hoog te bouwen heeft er toe geleid de tweede verdieping, in oppervlakte gelijk aan de eerste, te bergen in de kap; tengevolge waarvan deze vrij aanzienlijke afmetingen verkreeg.

De buitenopbouw werd, op een laag basement van Muschel-kalksteen, uitgevoerd in paars-roode Noord-Brabantsche baksteen en spaarzaam verlevendigd door terra-cotta van Willem Brouwer; benevens door een aantal met goud overgoten steenen van klein formaat (6 × 6 c.M.).

Het dak werd gedekt met roode verbeterde Hollandsche pannen. Het hout in de gevels en in het dak werd in twee lichte tinten geverfd.

Enkele kamers en een der hallen werden in mahonieen in eikenhout betimmerd, de overige ruimten met geverfd vuren hout.

DE WEDEROPBOUW DER BELGISCHE STEDEN.

(Vervolg van blz. 86. Slot.)

Het andere even groot gevaar, is het oud-nieuw, op te bouwen, wat eens bestond; niets is eenvoudiger voor een bouwmeester, die wat op de Academie geweest is en die in zijne bibliotheek eenige port-folios van documenten in verscheidene stijlen bezit, een stijl samen te stellen en oud-nieuw te maken.

„Als men goed doordrongen is van wat een stijl is, „de indruk op de overbrenging van het scheppende zelfbewuste Leven" dan mag men zeggen dat het krankzinnigheid zou zijn — het woord is niet krachtig — een nieuwen gothischen- of Renaissance-stijl te willen doen herleven."

De heer van der Swaelmen ziet geen heil in het zoeken van kunstmatige harmonieën door het inroepen van versierende en ornamenteele stijlformules, maar wel in het bepalen der opbouwende grondbeginselen, volgens de overlevering in overeenstemming met de gedachte dat hetgeen van de oude gebouwen zal blijven staan of hersteld zal worden, bij de nieuwe gebouwen zal passen, in vervanging van diegenen, welke niet meer herop te bouwen zijn — wel te verstaan indien men daarbij de strenge toepassing der volgende beginselen voegt.

A. Eenheid van kleur, feitelijk het voornaamste punt om den totalen indruk van een te omlijsten gebouw te herstellen dewelke men (meestendeels) bekomt door een uitsluitend gebruik in de oogenschijnlijke werken der locale grondstoffen.

B. Harmonie der verhoudingen, betrekkelijk op de massa's die zoo veel mogelijk met de vroegere belangrijkheid overeen moeten stemmen.

C. De strenge eerbied voor de ordening van het geheel en de bijzonderheden, voor het plan der omliggende gebouwen en der aangrenzende straten. Het is van belang dit niet te vergeten, alhoewel men het zoo dikwijls uitorakelt, onder voorwendsel van herstelling en wederopbouw ter bewaring van het hart der steden.

Wat betreft de particuliere medewerking, welke van de internationaal saamgekomen architecten te verwachten zou zijn, ontwikkelt de Belgische inleider de volgende denkbeelden:

„Laten wij ook ter onzer hulp de meesters uit den vreemde roepen, en wel de Amerikanen, die zoo vaardig met de ruimte omspringen, hetwelk men niet genoeg herhalen kan, de Engelschen, de Nederlanders die de nieuwe stedebouwkunst zoover brachten; zij willen immers in een heerlijke opwelling van solidariteit ons al de pogingen en de moeilijke proefnemingen, in hun eigen land ondernomen, besparen en ons onmiddellijk van wat zij bereikten, laten genieten.

Voegen wij bij hen mannen uit ons eigen land, die den geest van ons ras bezitten. En hoe bewonderenswaardig is het vraagstuk en hoe verleidelijk de op te lossen moeilijkheid, die ons door het tweevoudig aanzicht der volgende vraag gegeven wordt: de herrijzenis of het herstellen onzer verwoeste of beschadigde steden, en het scheppen van nieuwe steden up to date ingericht.

Vóór alles is het van belang, haastige, voorbarige of verbasterde oplossingen te vermijden.

Reeds van nu af zou een hoogere internationale commissie, ondersteund door 't Belgisch Staatsbestuur en met dusdanig doel bezield, alle elementen van het vraagstuk, gelijk het zich voor de verschillende verwoeste steden voordoet, kunnen samentrekken, en een programma van algemeene werking, door een bizonder programma voor elk der betrokkene steden gevolgd, kunnen opstellen.

Intusschentijd zou een afdeeling al de in Engeland bestaande elementen en dokumenten, die toepasselijk zijn voor het gestelde vraagstuk en tot zijn oplossing vermogen mede te werken, kunnen vereenigen. Een andere afdeeling zou soortgelijk werk in Amerika verrichten, een derde afdeeling zou in Nederland de zaak op zich nemen. De Koninklijke Belgische commissie der gebouwen en van het natuurschoon, geholpen door „grooter Brussel" en de provinciale en bizondere vereenigingen in België tot behoud van natuur- en stedenschoon, alsook door de gemeentebesturen, zou zich met het verzamelen van alle elementen kunnen bezighouden om ze dan naar Engeland te zenden.

Op deze grondslagen, zou men voorbeelden en grondgedachten kunnen uiten en een boek met algemeene raadgevingen, voorbeelden en grondgedachten kunnen uitgeven, hetwelk men dan aan alle Belgische gemeentebesturen zou toezenden en eene wet afkondigen — men zal na den oorlog zoovele buitengewone wetten moeten afkondigen, om in alles verrassingen te vermijden — eene wet, die de gemeentebesturen verplicht het vraagstuk van den heropbouw volgens eene streng bepaalde methode op te lossen, hetzij bij voorbeeld, dat de groote steden en de provincies of de arrondissementen of de natuurlijke districten van het geleidelijk bevrijde grondgebied, het op zich nemen een bekend deskundige uit den vreemde aan te duiden, met goedkeuring van het hooger bestuur, die door zijne raadgevingen aan de uitwerking der ontwerpen van het geheel, door de plaatselijke Belgische architecten opgesteld, zou medewerken, eens door alle bevoegde overheden goedgekeurd, zouden al de plaatselijke bouwmeesters vrije doening hebben, mits zij zich aan de voorschriften en de raadgevingen door de hoogere commissie voorgeschreven, onderwerpen.

Zoodoende, zou er samenhang en eenheid zijn in de gezamenlijke pogingen en deze inrichting gebruik makend van ieders goeden wil, volgens zijn verdiensten, bekwaamheden en talenten, zou een ware prikkel voor de ondernemers en voor de kunstenaars en een kostbaar voorbeeld voor de opzieners der openbare gebouwen zijn.

35ste JAARG. — 10 APRIL 1915 — No. 15.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::
W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN., :: :: :: :: :: ::
Redacteur: J. GRATAMA. :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: :: ::

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. :: :: :: Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 — 5 regels *f* 1. —, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: REDACTIONEEL GEDEELTE. Gebouw van „Liefdadigheid Naar Vermogen" te Amsterdam. Arch. J. W. Hanrath. — Promoveeren van Bouwkundige Ingenieurs, vervolg van blz. 97. — De bebouwing van de Vijzelstraat te Amsterdam. — Boek- en Plaatwerken. — Berichten. — Met een plaat.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

GEBOUW VOOR HET GENOOTSCHAP LIEFDADIGHEID NAAR VERMOGEN TE AMSTERDAM.

In Mei 1912 werd mij door 't Bestuur van het Genootschap Liefdadigheid Naar Vermogen te Amsterdam opgedragen de plannen te ontwerpen voor een nieuw Genootschapsgebouw op een terrein groot 453 M².., gelegen aan de Raamgracht hoek Kloveniersburgwal te Amsterdam.

Een zeer duidelijk programma van eischen werd mij verstrekt, hetgeen zeer bevorderlijk was om tot een gewenscht plan te geraken.

Hoofdeischen waren o.a. dat de ingang in 't midden van de Raamgrachtzijde zou komen, en een afzonderlijke uitgang aan de Kloverniersburgwalzijde, opdat 't publiek goed zou kunnen circuleeren. De ingang moest toegang geven tot een ruime hal, waarom heen de vertrekken voor den dagelijkschen dienst moesten gelegen zijn. Op de 1e verdieping werden verlangd één groote en 2 kleinere vergaderzalen.

Verder moest 't gebouw brandvrij zijn, vloeren en wanden gemakkelijk te reinigen; en tengevolge daarvan moest zooveel mogelijk gebruik worden gemaakt van verglaasden steen.

Wat 't uitwendige betreft, zoo was een bepaalde eisch dat het nieuw te stichten gebouw zich geheel en al zou aanpassen aan de omgeving, terwijl een gebouw van moderne opvatting ongewenscht was.

De planindeeling van begane grond (bel étage) en 1e verdieping is duidelijk uit de teekening te zien. In het Sousterrein bevinden zich: archief en kluis, onder ontvangkamer, kantoor administrateur en kantoor-kas; de centrale verwarming en kolenberging onder de hal, kleedermagazijn, fietsenberging; en bergplaats onder de bezoekerskamer met de ruimten daarachter. Op de 2e verdieping bevinden zich nog 4 kantoorlokalen en op den zolder de woning van den concierge met nog een groote zolderruimte. De privaten enz. zijn alle aan den gevel gebracht en zijn toegankelijk vanaf de trap-bordessen. De groote vergaderzaal heeft een nooduitgang naar den Kloveniersburgwal.

Trappen, gangen en vertrekken zijn zeer overvloedig verlicht, hetgeen nog bevorderd wordt, doordat de muren van de binnenplaats in witten verblendsteen zijn opgetrokken. De trap van entrée naar vestibule is van graniet, de verdere trappen zijn van gewapend beton met dektreden van Comblandsien marmer.

Wanden van trappen, gangen en hal zijn in verglaasden steen uitgevoerd, terwijl de wanden in de verschillende vertrekken tot op deurhoogte groen gekleurd zijn, daarboven met 't plafond wit.

De vloeren van vestibule, entrée en hal zijn met UJ-tegels belegd, de overige gangen met terrazzo en de gewapend betonvloeren der vertrekken met kurkestrich waarop linoleum.

De gevels zijn opgetrokken in handvormsteen van de firma van Lookeren Campagne te Zalt-Bommel. Het plint, de raamdrempels en de topgevelafdekkingen zijn uitgevoerd in graniet, de sluitsteenen der strekken, de frontons boven de ramen 1e verdieping, de boogsteenen en het reliëf boven den hoofdingang zijn uitgevoerd in Muschelkalksteen, terwijl het dak gedekt is met onverglaasd roode verbeterde hollandsche pannen van de firma Van der Schroeff te Utrecht.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

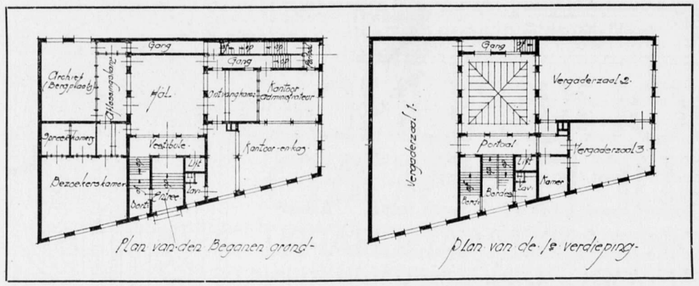

Gebouw van „Liefdadigheid Naar Vermogen" te Amsterdam. Plan Begane grond en 1ste Verdieping. Schaal 1 op 500. Arch. J. W. Hanrath.

De centrale warmwaterverwarming is van de firma Wed. J. T. Hunck & Zn. te Amsterdam, de electrische lift van Stigler, de gewapend betonfundeering (direct op de palen) met gewapend betonkelders en opstanden en de verdere gewapend betonwerken voor vloeren, balken en trappen, van „Wittenburg" te Amsterdam.
Aannemers van den bouw waren C. Alberts & Zn. te Amsterdam.
Het reliëf boven den Hoofdingang is ontworpen en uitgevoerd door den beeldhouwer Ed. Jacobs, Laren N.-H.
Er is door mij getracht in Oud-Amsterdam met deels oude vormen een modern gebouw te stichten, passende in de oude omgeving. Een ieder oordeele voor zich, of ik daarin geslaagd ben.

Hilversum, April 1915. J. W. HANRATH, Arch.

PROMOVEEREN VAN BOUWKUNDIG INGENIEURS

(Vervolg van blz. 97).

In hoeverre de instelling van den doktorstitel naast — of liever boven — dien van Bouwkundig Ingenieur toejuiching verdient, blijve hier in het midden, al wil ik niet verzwijgen hem, kortweg gezegd als overbodig en schadelijk te beschouwen. De titel eenmaal gecreëerd zijnde, is het evenwel een punt van billijkheid en recht, dat de verwerving niet worde bemoeilijkt voor wie toont de wettelijk geëischte geschiktheid te bezitten. Nu de hoogere titel, welke dien van Ingenieur in het algemeen oordeel overschaduwt, eenmaal bestaat, zou het een verkeerden indruk wekken, indien het aan geen Bouwkundig Ingenieur gelukte haar machtig te worden. Dat immers dunkt mij nòg schadelijker voor de reputatie van dien ingenieurs-titel, vooral wanneer het doktoraat in andere faculteiten wèl wordt verleend. Het verdient veeleer aanbeveling alle tegemoetkoming te betoonen aan wie de eerzucht, de werkkracht, de lust en begaafdheid tot studie en onderzoek bezit om den doktorstitel te verkrijgen.
„De Afdeeling der Bouwkunde der Technische Hoogeschool leidt uit het Koninklijke Besluit, regelende de examens en promotiën aan deze Hoogeschool af, dat de doktorstitel niet is een graad, onmiddellijk naast het ingenieurs-diploma en te behalen zonder praktische werkzaamheid na het verkrijgen van den ingenieurstitel, doch als hoogere onderscheiding is bedoeld, *alleen* bereikbaar voor *die* ingenieurs, die in praktisch-wetenschappelijk, artistiek of technisch opzicht bewijzen van buitengewone bekwaamheid hebben gegeven (I). Zij acht het haar taak er voor te waken, dat de doktorstitel slechts worde toegekend aan hen, die door *praktische werkzaamheid* daarop aanspraak kunnen doen gelden. (II).
„Met andere woorden: de Afdeeling der Bouwkunst ziet in den graad van Doktor in de Technische Wetenschap een door de Technische Hoogeschool uitgereikt getuigenis van meer dan gewone bekwaamheid als praktisch ingenieur (III), eene opvatting, die aan de hand van Wet en Koninklijk Besluit verdedigbaar is en waarin door het College van Rector Magnificus en Assessoren, waartoe Gij U gewend hebt om toekenning van een promotor, werd gedeeld."
Deze verklaring van Prof. Valckenier Kips, in het voorwoord tot „Bouwschappen", de als dissertatie bedoelde studie van den Bouwk. Ingenieur Kiewit de Jonge, is het eenige, laat ons zeggen, officieele houvast omtrent de opvatting van de Bouwkundige Afdeeling.
Volkomen duidelijk is zij mij intusschen niet. Als ik haar goed begrijp heerscht tusschen de zinsneden, die ik I, II en III merkte, eenige tegenspraak. Terwijl immers I de mogelijkheid openlaat van eene promotie op een praktisch-wetenschappelijk, maar ook op een artistiek of technisch onderwerp, wordt die mogelijkheid in II en III beperkt en alleen praktische werkzaamheid van meer dan gewone beteekenis als grondslag van den graad erkend. De architekt zou dan alleen op zijne bouwwerken kunnen promoveeren.
Zoodanige opvatting nu lijkt mij te exclusief. De zinsneden II en III naar den letter nemende, zouden de mogelijkheid tot promoveeren vrijwel buitensluiten, daar tot het toonen van zóó uitstekende praktische bekwaamheid voor architecten hier te lande zóó zelden gelegenheid bestaat — zelfs niet bij onze grootste nieuwere bouwwerken — dat de mogelijkheid er toe slechts aan een enkeling, en dan nog door eene speling van een gelukkig toeval, zou worden geboden. Jongeren zijn dan stilzwijgend vrijwel zeker buitengesloten.
Aan den anderen kant kan ik echter niet de praktische werkzaamheid uitschakelen.
Een titel ontleent zijne beteekenis aan de waarborgen, die hij geeft, dat de drager beschikt over de kundigheden, welke die titel doet vermoeden.
Hiervan uitgaande, dient in de eerste plaats m. i. het praedikaat Doctor in de Bouwkunde te wijzen op het bezit van bijzondere bouwkundige bekwaamheden; en dit sluit bijv. uit een proefschrift van overwegend economische of staatrechtelijke strekking, of wel een dat eigenaardiger zou thuis behooren bij de filosofische faculteit eener Universiteit dan aan de Technische Hoogeschool. Geldt de doctorstitel als bewijs van den aanleg tot zelfstandig, wetenschappelijk denken, dan mag men toch verwachten, dat dit denken gaat in de speciale richting, die door den verworven titel wordt aangeduid.
Herhaaldelijk is door mij de wenschelijkheid onderstreept, dat de architekt moet treden buiten zijn engeren kring en buiten zijn engere sfeer, dat hij tegenover de buitenwereld moet doen uitkomen hoe veelzijdig zijn voorbereiding is en zijn kennis.
Maar dan moet zoodanige studie liefst toch niet dienen om den titel te verruilen tegen een anderen, welke dien van Bouwkundig Ingenieur doet vergeten.
Is betoogd dat de architekten zich door woord en schrift moeten doen gelden bij het vaststellen der sociale oecomische en finantiëele grondslagen van hun arbeid (bijv. bij stedenbouw en volkshuisvesting), zij bewegen zich dan niet op hun eigen, maar op verwant gebied. Hoe interessant ook, van hoeveel belang ook hun geschriften op dat punt kunnen zijn, het is m. i. niet toelaatbaar dat op zoodanig, niet direct bouwkundig onderwerp — eene „juridisch-oeconomische constructie van den stedebouw" bijv. — de titel van Doctor in de Bouwkunde zou worden verleend.
Het is voor de reputatie van den Bouwk. Ingenieur meer bevorderlijk, dat het belangrijke werk van den heer Kiewit de Jonge nu de wereld ingaat als het werk van een Bouwk. Ing. dan dat het het proefschift is geworden van een doctor. Laat ons immers niet vergeten, dat de gepromoveerde ingenieur in het oog der wereld ophoudt ingenieur te zijn. Hij valt onder het algemeen begrip „doktor" en weinigen geven zich nog rekenschap, dat hij toch au fond Ingenieur is.
Wanneer een Bouwkundig Ingenieur een werkkring aanvaardt van niet direct of niet overwegend technischen aard, dan verlaat hij — het is niet anders — zijn vak in engeren zin. Dat is geen verwijt. Integendeel. Hij kan den roem van dat vak verhoogen door te doen uitkomen welke veelzijdige voorbereiding het levert om in vele hoedanigheden de maatschappij van nut en dienst te zijn.
Wenscht hij nu te promoveeren met gebruikmaking van de speciale studie of de speciale ervaringen waartoe zijn nieuwe werkkring hem in staat stelt, dan dient dat m. i. niet te zijn tot Doctor in de Bouwkunde, maar in die wetenschap, waartoe zijn nieuw gekozen arbeidsveld behoort. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat hij door die verwisseling van werkkring als 't ware tusschen twee stoelen komt te zitten. Dat zijn grensgevallen, die afzonderlijke beoordeeling vragen.

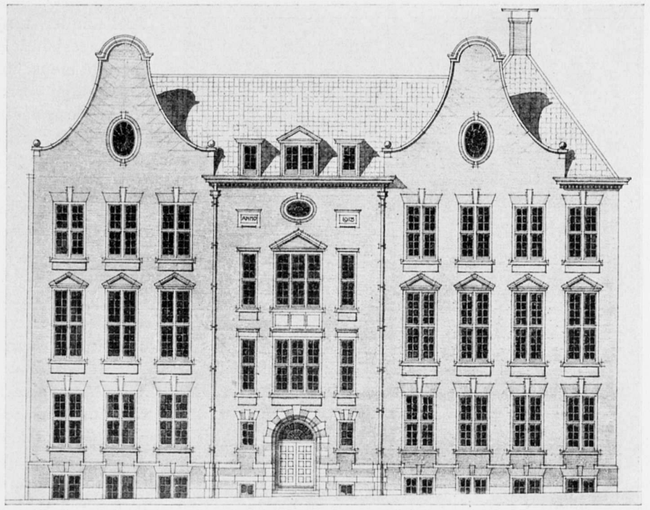

Gebouw van „Liefdadigheid Naar Vermogen" te Amsterdam. Voorgevel. Schaal ± 1 op 250. Arch. J. W. Hanrath.

De bouwkunst heeft vele zijden. In overeenstemming daarmede kan het onderwerp der dissertatie niet eng begrensd worden. Het zij bespiegelend, historisch, wetenschappelijk, artistiek of praktisch mits overwegend blijvend op speciaal bouwkundig gebied. Dit trouwens beantwoordt mede aan de omschrijving welke in de zinsnede I der bovengeciteerde toelichting, Prof. Valckenier Kips geeft van de opvatting der Technische Hoogeschool, n.l. dat de aspirant-doctor zich moet onderscheiden in „practisch-wetenschappelijk, artistiek of technisch opzicht".
Deze vrijheid mag intusschen m.i. niet uitsluiten, dat van den aspirant-doctor — onverschillig of hij promoveeren wil op een historisch, oeconomisch, literair of filosofisch getinte bouwkundige studie — tevens onverbiddelijk geëischt wordt grondige vertrouwdheid met wat voor allen gelijkelijk, onder welken hoek zij ook het vak bezien, toch dient te zijn het doelwit en meest wezenlijk deel der bouwkunst, n.l. *het bouwen zelf*. De andere faculteiten kunnen goede redenen hebben dien eisch aan hunne doctoren niet te stellen, dergelijke redenen bestaan m.i. niet voor die der bouwkunde. Door dien eisch te stellen, wordt tevens onbillijkheid voorkomen jegens hen, die aanstonds na beëindiging hunner studies en behaling van den ingenieurstitel, de praktijk betraden en voor wie de gelegenheid tot speciale wetenschappelijke studie zeer bemoeilijkt is. Door van de anderen nu omgekeerd blijken van praktische

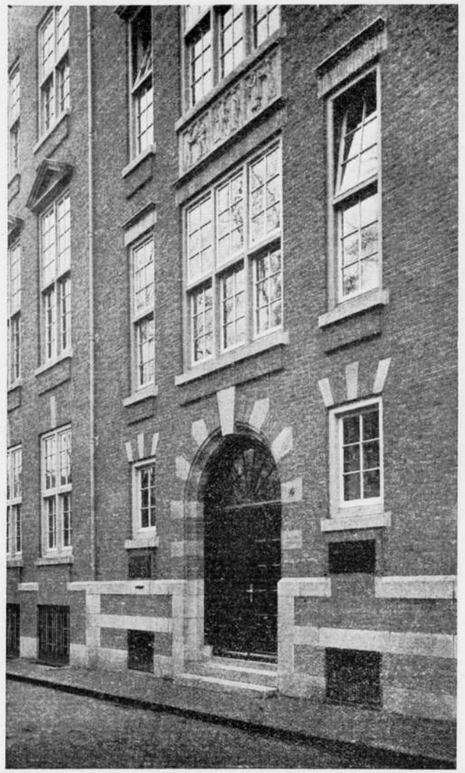

Gebouw van „Liefdadigheid Naar Vermogen" te Amsterdam. De Hoofdingang. Schaal ± 1 op 250. Arch. J. W. Hanrath.

bedrevenheid te eischen, wordt het evenwicht hersteld. Bestond in de bouwkunde de mogelijkheid den doctorstitel uitsluitend achter schrijf- en teekentafel te verwerven evenals thans den ingenieurstitel, dan zou, tot aller nadeel, nog sterker de meening postvatten dat de Technische Hoogeschool haar heil uitsluitend in theoretische bekwaamheid zag. Bestaat voor den ingenieurstitel eene verklaring in den wensch, om het afsluiten van den studietijd niet naar nog hoogeren leeftijd te verschuiven, voor den doktorstitel behoeft dat argument tegen den praktijk-eisch niet te gelden. Deze maakt weliswaar de promotie niet gemakkelijker, maar zulks kan slechts hare waarde vermeerderen. Ik laat in het midden in hoever een stage in de praktijk de bezonkenheid — en dus de blijvende beteekenis — van vele theoretische, zoowel wetenschappelijke als aesthetische, beschouwingen, kan bevorderen. Eenerzijds doordien deze alreeds zijn getoetst aan de werkelijkheid, of toegepast misschien. Anderzijds doordien de vorming van persoon en karakter, gelijk alleen in het volle leven zelf kan geschieden, de kans op een rijper en veelzijdiger geschoold oordeel uitlokt.

Veel minder dan ik mij kan indenken in een Doktor in de Geneeskunde, die zonder practische oefening op de lijdende menschheid wordt losgelaten, kan ik mij eene voorstelling vormen van een Doktor in de Bouwkunde, die niet een dosis praktische kennis bezit, welke minstens gelijkwaardig is met die, waarover een doktor in de geneeskunde beschikt.

Dat aan den Bouwkundig Ingenieur die eisch van praktische kennis niet gesteld wordt, mag geen aanleiding zijn om voortaan ook den Doktor in de Bouwkunde vrij te stellen. Zonder deze is hij te incompleet om den hoogsten titel te dragen. De titel zij niet alleen een waarborg van zelfstandig wetenschappelijk denken, maar bovendien van zelfstandig praktisch uitvoeren. In den doktor wordt gezien de hoogste, de volledige bevoegdheid, de volle waarborg, dat de drager inderdaad zijn vak beheerscht.

De reputatie van dien titel eischt m. i. dat het publiek zich tot den drager kan wenden met de volle zekerheid, dat hij inderdaad niet alleen theoretisch ontwikkeld is en wetenschappelijk inzicht bezit, maar dat men hem bovendien een moeilijken bouw kan toevertrouwen. Beide faktoren, praktijk en theorie, zijn in de bouwkunde te onafscheidelijk, dan dat men een dier eischen zou kunnen laten vallen bij de verleening van den hoogsten graad.

Het lijkt mij zoowel in het belang van de waarde van het ingenieurs-diploma als van den doktorstitel, dat de afstand tusschen beide groot zij en de laatste eene inderdaad zéér bijzondere onderscheiding blijft, een bewijs van volledige beheersching van het vak, ook in een zóó essentieël onderdeel als de praktijk. Zulks te meer waar het ingenieurs-diploma reeds verleend wordt op zuiver theoretische kennis en men den doktor niet mag bespotten als een theoretikus in het kwadraat.

J. H. W. LELIMAN. B. I.

Waarde Gratama.

On antwoord op je schrijven van den 11den j.l. het volgende:

Het door Prof. Valckenier Kips in de voorrede van het als academisch proefschrift bedoelde werk van den heer H. J. Kiewit de Jonge, B. I. medegedeelde omtrent hetgeen de Bouwk. Faculteit der Techn. Hoogeschool afleidt uit het Kon. Besluit, regelende de examens en promoties aan die Hoogeschool, en omtrent hare opvatting van den graad van Doctor in de Technische *Wetenschappen*, heeft mij hoogelijk verwonderd, en niet minder het feit, dat er blijkbaar ruimte is voor verschillende uitleggingen en opvattingen. Hoe? de verschillende faculteiten zouden het oneens zijn, en een zekere groep van ingenieurs zou dientengevolge achterstaan bij hun collegas en niet, als zij, ten allen tijde gebruik kunnen maken van hun recht om te promoveeren? Zij zouden eerst na vele jaren van practische werkzaamheid, en na in die jaren in de door hen uitgevoerde werken bewijzen neergelegd te hebben van buitengewone begaafdheid, aanspraak kunnen doen

Gebouw van „Liefdadigheid Naar Vermogen", aan de Raamgracht, hoek Kloveniersburgwal te Amsterdam.
Architect: J. W. Hanrath.

Behoort bij het Bouwkundig Weekblad van 10 April 1915 No. 15.

gelden op den doctorstitel? — een aanspraak, die zij, op rijper leeftijd, niet *zullen* doen gelden, omdat zij vermoedelijk dan de kans niet meer willen loopen dat de bouwk. faculteit de vereischte buitengewone begaafdheid nog niet bewezen zal achten, hetgeen hierop neerkomt, dat zij in afwachting zullen blijven van een eventueel gepromoveerd *worden* tot doctor: „honoris causa". En de eer zal groot en het practisch voordeel van den doctorstitel.... te laat verkregen zijn. Ach neen, niet voor hen; deze talentvolle bouwmeesters zullen het in hun jongere jaren niet noodig hebben partij te trekken van een doctorstitel. Degenen, voor wie de doctorstitel daarentegen veel waard zal zijn, zullen vooral die bouwk. ingenieurs zijn, die een ander soort werkkring in de maatschappij dan een zuiver practische als architect zoeken, een werkkring, waar hun de wetenschappelijke opleiding ook hare vruchten zal afwerpen. En juist voor hen zou geen gelegenheid bestaan die wetenschappelijke opleiding te acheveeren en te accentueeren door het promoveeren tot doctor in de technische *wetenschappen*, na bestudeering van een zelfgekozen onderwerp van zuiver wetenschappelijken aard?

De doctorstitel was steeds een *wetenschappelijke* titel, in het bereik van een ieder, zonder onderscheid, die een wetenschappelijke opleiding aan een universiteit genoot en op deze wijze zijn studie beëindigen wilde (— Dwaas genoeg niet geheel „zonder onderscheid": tot op heden werden hiervan uitgezonderd de artsen, die hun vooropleiding aan de H. B. S. in stede van aan het gymnasium ontvingen —). Slechts bij uitzondering werd deze titel als *belooning* toegekend voor hoogst verdienstelijk werk van personen, die niet aan een hoogeschool studeerden.

Dat het Kon. Besluit voornoemd een andere bedoeling zou hebben ten aanzien van de promotie van ingenieurs, lijkt mij niet aannemelijk, en indien inderdaad zoo, zeer te betreuren.

Met besten groet, *t. a. v.*

JOH. G. ROBBERS. B.I.

DE BEBOUWING VAN DE VIJZELSTRAAT TE AMSTERDAM.

In de j.l. gehouden vergadering van het Gen. Arch. et Amic. te Amsterdam is de bebouwing van de Vijzelstraat besproken.

De Voorzitter, de heer Paul J. de Jongh stelde in zijn inleiding de vraag, wat nu zal moeten worden gedaan om tot eene aesthetische bebouwing van die bouwblokken te komen.

Er dreigt groot gevaar voor de gewenschte oplossing, indien zonder meer de terreinen voor geheel willekeurige bebouwing bij stukjes en beetjes aan een ieder, die zich daarvoor aanmeldt, zullen worden uitgegeven. Het kan niet uitblijven, of er zullen voor deze bebouwing speciale voorschriften moeten worden gemaakt, o.m. ten aanzien van een goede aansluiting der straathoeken met de grachtenbebouwing, van een zekere regelmaat in de hoogtebebouwing, van een harmonische kleurverdeeling, van eene beperking in uithangborden of andere reclames, alles ter bereiking van de gewenschte eenheid in de groote massa, die aan het geheel een monumentaal aanzien geven moet.

Geen onregelmatige, partieele bebouwing dus, maar massabebouwing.

Er is als argument tegen massabebouwing door den heer Posthumus Meijjes in den Raad aangevoerd, dat een vreemden indruk zal verkregen worden, wanneer aan één zijde der straat het denkbeeld „massabebouwing" wordt uitgevoerd, en men daartegenover stelt de oude huizen en pittoreske geveltjes (?) aan den anderen kant der straat.

Dit argument, aldus de heer De Jongh, mag niet gelden om de uitvoering van 't denkbeeld te bestrijden. Wat aan de nieuwe zijde der straat mogelijk is, zal aan de andere zijde der straat, hoewel die als bezitting niet in gelijke condities verkeeren, na verloop van tijd even goed uitvoerbaar blijken. De bepalingen toch voor de nieuwe bouwblokken moeten ook kunnen rusten op de overzijde.

Na bespreking en debat werden conclusies genomen, die geleid hebben tot het indienen van het volgende adres:

Aan Burgemeester en Wethouders der Gemeente Amsterdam,

geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam,

dat in zijne vergadering van 17 Maart 1915 na uitvoerige gedachtenwisseling de volgende conclusie is genomen i. z. de bebouwing der, door de onteigening der Westzijde van de Vijzelstraat vrijkomende, bouwblokken:

„1°. dat het niet kan zijn in het belang eener harmonische be-
„bouwing van de verbreede Vijzelstraat, wanneer de beschik-
„baar komende terreinen bij gedeelten, voor geheel willekeu-
„rige bebouwing, aan verschillende, niet met elkander samen-
„werkende gegadigden zouden worden uitgegeven;

„2°. dat het ten aanzien van de bebouwing in quaestie alleszins
„aanbeveling zal verdienen, het stelsel van bebouwen van het
„geheel volgens één volledig overwogen plan, onder speciale
„voorschriften, toe te passen, en daarbij in het oog te houden het
„harmonisch verband met de te verbouwen bruggen;

„3°. dat in overweging dient te worden genomen, op welke wijze
„de eventueele gelijdelijke verbouwing van de niet-onteigende
„zijde der straat in de toekomst moet worden geregeld, ten einde
„een evenwichtig geheel met de tegenoverstaande straatbebou-
„wing te verkrijgen."

Bij deze conclusie geeft het Genootschap Uw college voorts te overwegen, dat in de richting der. in deze conclusie uitgespro, ken, beginselen zal kunnen gehandeld worden o.m. door het uitschrijven eener Prijsvraag, in overleg met de Permanente Prijsvraag Commissie, voor de geheele bebouwing der Vijzelstraat van de Munt tot aan de Weteringschans inclusief de bruggen en den aanleg der eventueel te dempen Vijzelgracht, ter beoordeeling van een Jury, samengesteld uit architecten die een gelijke van modern inzicht getuigende opvatting omtrent de Bouwkunst hebben, welke jury werkzaam zou kunnen blijven als adviseerende commissie voor de bebouwing der Vijzelstraat; terwijl de in de Prijsvraag bekroonde architecten zullen aangewezen worden om in overleg met genoemde jury de verschillende ontwerpen voor de vrijkomende bouwblokken samen te stellen.

Bovenstaande conclusie in Uwe hooggewaardeerde belangstelling aanbevelend, neemt het Genootschap voornoemd de vrijheid UEdelAchtbare te verzoeken daarop te willen letten, wanneer de tijd daar is dat door Uw College de wijze van uitgifte en van bebouwing der terreinen aan de Westzijde der Vijzelstraat in overweging zal genomen worden.

Hetwelk doende enz.

BOEK- EN PLAATWERKEN.

„Bouwfragmenten" onder redactie van J. J. Hellendoorn. Dit tijdschrift, dat vroeger stond onder leiding van J. de Haan, is geheel vernieuwd onder redactie van J. J. Hellendoorn. Aflevering 1, zoo juist verschenen, bevat 12 platen met afbeeldingen van werk van J. F. Staal jr.

Behalve projectie-teekeningen van verschillende erkers, waarvan wij hierbij een weergeven, wordt meer uitvoerig het gebouw Heerengracht 545—49, Amsterdam in perspectivische teekeningen behandeld, en wel het interieur, dat belangwekkend is door zijn vele en soms zeer geslaagde toepassingen van bouwkera-

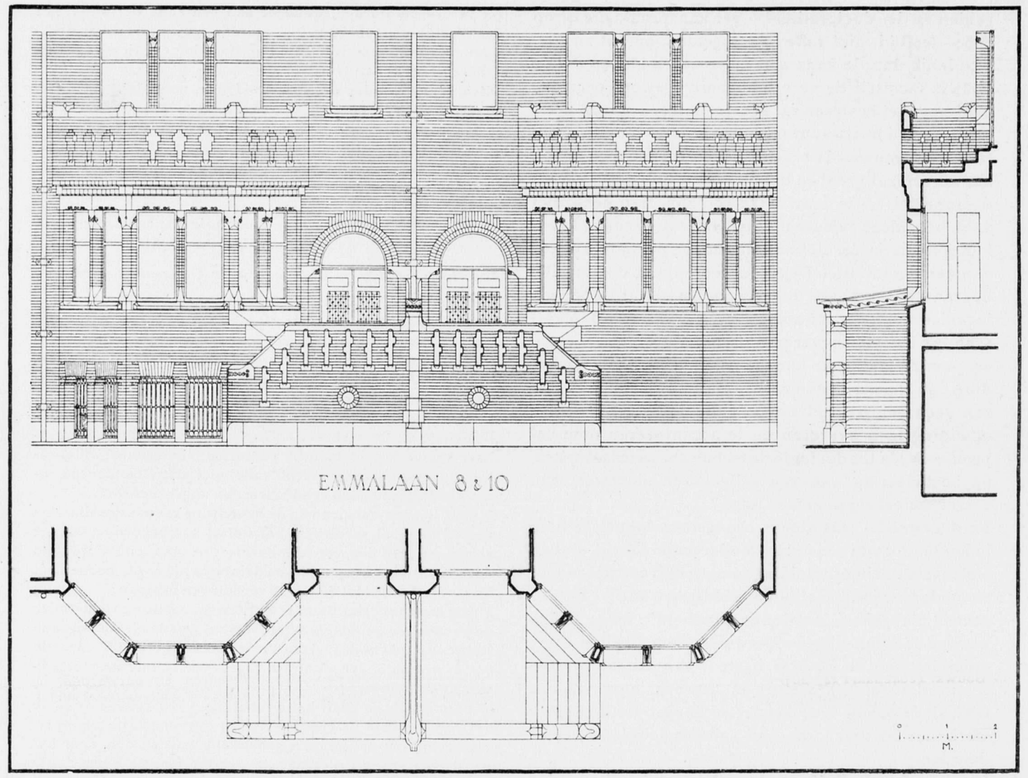

Erkers met stoep. Architect: J. F. Staal. Uit: „Bouwfragmenten" onder redactie van J. J. Hellendoorn.

miek. In dit gebouw zetelt het Genootschap „Architectura et Amicitia"; een afbeelding toont hoe deze zaal, die nu nog een onversierde gewapend beton overdekking met bovenlicht heeft, er uit zal zien als eenmaal de keramiek-sier zal zijn aangebracht. De uitgave ziet er smakelijk uit en ik wensch den redacteur gaarne succes toe met zijn streven, om dit blad te houden op de hoogte van den modernen tijd. Het is sympathiek, dat blijkbaar niet voornamelijk werk van oudere architecten waardig gekeurd wordt, om opgenomen te worden. De moderne jongeren kunnen nu ook eens hunne prestaties laten zien. Dit kan niet anders dan der architectuur ten goede komen.

Het schijnt de bedoeling te zijn, niet werk van verschillende architecten door elkaar, maar zooveel mogelijk iedere aflevering of gedeelte ervan aan een of enkele architecten te wijden.

Dit lijkt mij een gelukkige opvatting. Men kan daardoor beter de vormgeving van den bouwkunstenaar begrijpen.

Met belangstelling de volgende afleveringen tegemoet ziende, hoop ik, dat het Hellendoorn gelukken mag, met zijn blad krachtig mede te werken tot waardeering en bevordering van onze moderne architectuur.

J. G.

BERICHTEN.

Bouw van 3500 woningen te Amsterdam De gemeenteraad van Amsterdam heeft in zijne zitting van 1 April de volgende belangrijke voordracht van B. en W. aangenomen. Dit is een goed begin van het burgemeesterschap van den nieuwen technischen burgemeester Tellegen. De voordracht luidde:

B. en W. stellen voor:

I. over te gaan tot den bouw van woningen en tot verhuring dezer woningen, voor zooveel noodig beneden den kostprijs, met dien verstande, dat zoowel voor den bouw als voor de verhuring, voor zoover dit naar het oordeel van B. en W. wordt geacht in het belang te zijn der volkshuisvesting, de medewerking kan worden aanvaard van vereenigingen, die aan door B. en W. te stellen eischen voldoen;

II. B. en W. uit te noodigen, voorstellen te doen voor den bouw van een voldoend aantal woningen, verdeeld over verschillende stadsgedeelten, ter voorziening in het reeds gebleken tekort op den woningvoorraad, ter vervanging van de woningen begrepen in de onteigeningsplannen „Uilenburg" en „Jordaan" en ter vervanging der woningen, die tijdens dezen bouw aan den voorraad zullen worden onttrokken, te zamen tot een maximum van 3500;

III. B. en W. uit te noodigen, om, wanneer de woningen sub II hare voltooiing naderen, jaarlijks de noodige voorstellen te doen, om te geraken tot den bouw van een aantal woningen, voldoende ter vervanging van die, welke in het voorafgaande jaar ten gevolge van onbewoonbaarverklaring, city-vorming, onteigening of bouw voor gemeentelijke doeleinden aan den noodigen voorraad zijn onttrokken;

IV. B. en W. uit te noodigen, de aanvragen bij de Regeering ter verkrijging van rijksvoorschot voor den bouw der woningen, vermeld sub II en III en rijksbijdrage in de tekorten, die bij de exploitatie dezer woningen zullen ontstaan, voor te bereiden.

35ste JAARG. – 17 APRIL 1915 – No. 16.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: W. J. DE GROOT; A. SALM G.B.ZN.
Redacteur: J. GRATAMA.

Bureau van Redactie: Marnixstraat 402, A'dam.
Bureau van Administr.: Herderstr. 5, Den Haag.
Uitgevers: MOUTON & CO. Den Haag.

ABONNEMENTSPRIJS: voor Nederland fr. p. p. *f* 7.50 's jaars, voor Indië en het Buitenland (bij vooruitbetaling) *f* 9.50. Afz. nummers *f* 0.15. fr. p.p. *f* 0.16 — ADVERTENTIËN: v. 1 – 5 regels *f* 1.—, elke regel meer *f* 0.20. Groote letters naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen *f* 0.15. Abonnement van advertentiën tegen belangrijk verminderde prijzen.

INHOUD: REDACTIONEEL GEDEELTE. De a. s. Leden-vergadering. — Tentoonstelling der ontwerpen van het Ned. Paviljoen op de Tentoonstelling te San Francisco. — Belgische geïnterneerde collega's. — Verslag der H. Bestuursvergadering op 6 April jl. — Prae-advies van het H.-Bestuur in zake het Architectuur-Museum. — Mededeeling van den heer J. F. Klinkhamer hierover. REDACTIONEEL GEDEELTE. — Rapport in zake Tentoonstellingswezen.

OFFICIEEL GEDEELTE.

De gezondheidstoestand van den Voorzitter der M. B. V. A., den heer A. Salm G.Bzn., die zooals medegedeeld is een ernstige operatie heeft ondergaan, blijft gunstig, de patiënt gaat goed vooruit en het laat zich aanzien, dat hij binnen kort weer eenig licht werk kan verrichten.

De a.s. Ledenvergadering, die met het oog op de ongesteldheid van den Voorzitter der M. B. V. A. was uitgesteld, is bepaald op **Woensdag 12 Mei a.s.** De agenda wordt in het volgende No. van het B. Weekblad medegedeeld.

Tentoonstelling van de ontwerpen ingezonden op de besloten prijsvraag voor het Nederlandsche Paviljoen op de Internationale Tentoonstelling te San Francisco van Zondag 18 April tot en met Zondag 2 Mei van 10 uur v.m. tot 5 uur n.m. in de Vergaderzaal van het Genootschap Architectura et Amicitia, Heerengracht 545 te Amsterdam. Toegang vrij.

Belgische geïnterneerde collega's te Harderwijk. Van den heer Hub. de Vreese, geïnterneerd onderofficier te Harderwijk ontving het Hoofdbestuur de mededeeling, dat door de geïnterneerden te Harderwijk een Vakschool is ingericht. Met het oog op de studie der leerlingen zou de school gaarne van de Hollandsche collega's ten geschenke of in bruikleen ontvangen die boeken en platen en dat gereedschap, waarvan zij geen gebruik meer maken.

Het Hoofdbestuur brengt hierbij dit verzoek ter kennisse van belangstellenden, en het hoopt dat menig Hollandsch collega aan dit verzoek gehoor zal geven.

Verslag van de Hoofdbestuursvergadering op Dinsdag 6 April j.l.

Aanwezig waren de heeren: S. de Clercq, vice-Voorzitter, A. W. C. Dwars, J. W. Hanrath, J. B. van Loghem, B. J. Ouendag en F. W. M. Poggenbeek.

De heeren A. Salm G.Bzn. en J. H. de Roos waren door ongesteldheid verhinderd.

De heer de Clercq leidde de vergadering, heette de aanwezigen welkom, en bracht in herinnering, dat de Voorzitter der Mij. de heer Salm, een ernstige operatie had ondergaan, die echter gelukkig goed was afgeloopen. Volgens de laatste berichten maakt de patiënt het goed.

Spreker verheugde zich, onder applaus der aanwezigen hierover en sprak de hoop uit, dat de Voorzitter spoedig weer geheel hersteld zal zijn.

REFERENDUM. Besproken werd de redactie van het uit te schrijven referendum over de punten: Contributieheffing en Eerecode. Waar deze onderwerpen uitvoerig zijn besproken en van verschillende kanten bekeken in de Alg. Vergadering gehouden 22 Dec. 1914, waarvan een verslag is opgenomen in het B. Weekblad 1915 No. 1, werd door de aanwezigen het wenschelijk geacht de toelichting tot het referendum kort te doen zijn. Hierna werd de redactie in hoofdzaak vastgesteld. Verder werd het wenschelijk geacht met bekwamen spoed het referendum te doen plaats hebben, opdat de uitslag nog voldoenden tijd vóór de a.s. Ledenvergadering bekend zou zijn en met het oog op de a.s. Bestuursverkiezing.

SCHIFTING DER BUITENGEWONE LEDEN EN DER DONATEURS. De Schiftingscommissie had haar rapport ingediend in zake het plaatsen der Buitengewone Leden en der Donateurs in de nieuwe leden-groepeeringen der M.B.V.A. Met de voorstellen der Commissie kon het H. Bestuur zich vereenigen.

Omtrent diegenen onder de B. L. of Donateurs, die volgens het oordeel van de Commissie in aanmerking kunnen komen voor Lid of Aspirant-Lid van de M.B.V.A., merkt de Commissie op, dat niet door haar, doch slechts door de Commissie van Onderzoek nader beslist kan worden of zij al of niet als zoodanig zullen worden toegelaten. Het H. Bestuur achtte deze zienswijze juist en besloot de Comm. v. Onderzoek te verzoeken een onderzoek in bedoelden zin over genoemde B. L. en Donateurs te willen instellen.

DE A.S. LEDENVERGADERING. In verband met de ongesteldheid van den Voorzitter der Mij., den heer A. Salm G. B.zn. was door de Commissie van Voorbereiding der H. Bestuursvergaderingen in overleg met den Vice-Voorzitter der Mij., den heer S. de Clercq besloten de a.s. Ledenvergadering te verdagen; deze werd nu bepaald op 12 Mei a.s.

In het Gebouw van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Marnixstraat 402, is gevestigd een Permanente Tentoonstelling van Bouwartikelen, dagelijks kosteloos te bezichtigen.

VERKIEZING BESTUUR DER M.B.V.A Het werd wenschelijk geacht dat het nieuwe Bestuur zoo spoedig als doenlijk blijkt, gekozen zal worden. Waar echter de Hooger Beroep Commissie nog niet geheel met haar arbeid gereed is gekomen, zal eerst afgewacht worden tot de lijst der Leden definitief is vastgesteld.

ONTSLAG ALG. SECRETARIS DER M. B. V. A. Van den heer J. Gratama, Alg. Secretaris der M. B. V. A. was een schrijven ontvangen waarin hij mededeelt, dat hij, in verband met zijn associatie met den heer G. Versteeg, over meer vrijen tijd moet kunnen beschikken dan in zijne functie van Alg. Secretaris mogelijk is, zoodat hij beleefd verzocht eervol ontslag te mogen krijgen ingaande 1 Juli 1915. Verder verwijzend naar zijn ontslagbrief van 14 Juli 1914, bedankte hij het Hoofdbestuur voor de aangename en collegiale wijze waarop hij met het Hoofdbestuur mocht samenwerken voor den bloei der Mij.
De Vice-Voorzitter betreurde het heengaan van den heer Gratama, hoewel hij de motieven moest eerbiedigen; hij wijdde waardeerende woorden aan hetgeen de heer Gratama gedaan had voor de Mij. waarna van gedachten werd gewisseld over het tractement van den Alg. Secretaris en idem van den Redacteur welke laatste functie de heer Gratama blijft waarnemen, en over de wijze om een nieuwen Alg. Secretaris te verkrijgen. Over een en ander zal nader het advies van de Commissie van Financiën gevraagd worden.

UITGAVE BOUWKUNDIG WEEKBLAD MET 1 MEI 1915. Waar het nieuwe vereenigingsjaar van de M. B. V. A. ingaat op 1 Mei 1915 werd besloten het Bouwkundig Weekblad ook op dien datum een nieuwen jaargang te doen beginnen, en dan tevens het officieele gedeelte van het Bouwkundig Weekblad geheel los van het Redactioneel gedeelte te maken, dus als-een aparte uitgave, die echter wel bij het Bouwkundig Weekblad gevoegd zal worden.

UITGAVE VAN „BOUWKUNST". Algemeen werd de wenschelijkheid gevoeld, „Bouwkunst" weer zooveel als mogelijk blijkt uit te geven, mede in verband met desbetreffende opmerkingen van enkele leden. Waar echter aan den anderen kant de tijdsomstandigheden een zuinig beheer der Maatschappelijke gelden noodzakelijk maken, werd besloten te trachten in 1915 nog 4 afleveringen te publiceeren. Deze zouden dan met de dubbele aflevering in 1914 verschenen, samen vormen de gecombineerde jaargang 1914—1915. Over dit voorstel zal het advies van de Commissie van Financiën gevraagd worden.

AMSTERDAMSCHE SCHOONHEIDSCOMMISSIE. In verband met art. 3 van het vastgestelde nieuwe Reglement voor de Amsterdamsche Schoonheidscommissie verzochten B. en W. van Amsterdam aan de Mij. t. bev. d. Bouwk. te willen opmaken twee drietallen voor de benoeming van 2 leden en 2 plaatsvervangende leden der Commissie, welke benoeming door B. en W. geschiedt. Aangezien antwoord vóór 1 Mei a s. verzocht werd en de a.s. Ledenvergadering, in verband met de ongesteldheid van den Voorzitter, na 1 Mei a.s. zal plaats hebben, was het Hoofdbestuur genoodzaakt de benoeming zelf te doen, en stelde het twee drietallen op van personen, die gevraagd zullen worden zich hiervoor beschikbaar te stellen.

PRAE-ADVIES VAN HET HOOFDBESTUUR IN ZAKE HET ARCHITECTUUR-MUSEUM. In aansluiting aan het gesprokene over dit onderwerp in de vorige Hoofdbestuursvergadering was door den Alg. Secretaris een concept-praeadvies van het Hoofdbestuur over dit onderwerp opgesteld; dit werd besproken en daarna vastgesteld.
Daar het Hoofdbestuur zijn aanvankelijke meening door de definitieve voorstellen van de Commissie voor het Architectuur-Museum en nadere mededeeling dier Commissie had gewijzigd, had de afgevaardigde der Mij. in genoemde Commissie, de heer J. F. Klinkhamer zijn standpunt te dezer zake nog eens schriftelijk uiteengezet, met verzoek aan het Hoofdbestuur, deze uiteenzetting tegelijk met het prae-advies van het Hoofdbestuur in het Bouwkundig Weekblad te willen publiceeren. Het Hoofdbestuur besloot aan dit verzoek te voldoen. Zie deze blz., 2de kolom, en volgende blz.

BESLOTEN PRIJSVRAAG DER VEREENIGING VOOR VOLKSHUISVESTING „ALKMAAR". Het Hoofdbestuur ontving het zeer gewaardeerde verzoek van het bestuur van bovengenoemde Vereeniging, als jury te willen optreden ter beoordeeling van eenige plannen van een stichting voor ouden van dagen, die de Vereeniging op hare uitnoodiging van eenige architecten te Alkmaar zal ontvangen. Een ontwerp prijsvraagprogramma was bereids door de Vereeniging opgesteld.
Het Hoofdbestuur besloot volgaarne aan het verzoek te voldoen; echter achtte het wenschelijk, dat een speciale Jury benoemd zou worden en dat niet het Hoofdbestuur als zoodanig zou optreden. Hierop wees het Hoofdbestuur een 3tal architecten aan, welke gevraagd zullen worden in de Jury zitting te willen nemen.

TENTOONSTELLING DER ONTWERPEN INGEZONDEN OP DE BESLOTEN PRIJSVRAAG VOOR HET NEDERL. PAVILJOEN OP DE TENTOONSTELLING TE SAN FRANCISCO. In aansluiting aan de toezegging van de Centrale Commissie voor de Tentoonstelling te S. Francisco en in overleg met de Besturen van het Gen. Architectura et Amicitia en van den Bond van Ned. Architecten was besloten deze tentoonstelling gedurende 2 weken te houden. De tentoonstellingszaal der Mij. kan hiervoor niet gebruikt worden, aangezien deze voor de examens voor Bouwk. Opzichter en voor Bouwk. Teekenaar in gebruik is genomen. Het Gen. A. et A. heeft welwillend haar zaal in het gebouw Heerengracht 545 beschikbaar gesteld zoodat de tentoonstelling gehouden zal worden van Zondag 18 April tot en met Zondag 2 Mei a. s.

BELGISCHE GEINTERNEERDE COLLEGA'S TE HARDERWIJK. Zie het bericht op blz. 105.

Het overig behandelde is niet voor publicatie geschikt.

De Alg. Secretaris
J. GRATAMA.

Praeadvies van het Hoofdbestuur in zake het Architectuur Museum. De bespreking van dit onderwerp zal een punt vormen der Agenda van de a.s. Ledenvergadering op 12 Mei a.s. In verband hiermede brengt het Hoofdbestunr in herinnering de wijze, waarop getracht wordt een Architectuur-museum te verkrijgen. Het Genootschap Architectura et Amicitia heeft het initiatief genomen om de stichting van een dergelijk museum te bevorderen; daartoe heeft het eene Commissie benoemd. Deze Commissie heefl zich bij schrijven van 3 November 1913 gericht tot het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst met het volgende verzoek: De Commissie had ten doel te trachten bijeen te brengen een verzameling van architectonische teekeningen, ontwerpen, maquetten, enz.; welke verzameling in haar geheel zou worden afgedragen aan het Rijk onder voorwaarde, dat de Regeering voor dit doel de noodige vertrekken zal inrichten in de nieuw te bouwen Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, zoodat deze verzameling als architectuur-museum tot haar recht kome en zoowel door leerlingen dier Rijksacademie als door ieder belangstellende daar buiten te raadplegen is als openbare verzameling.
Het Hoofdbestuur werd in verband hiermede gevraagd een lid der Maatschappij te willen aanwijzen om in deze Commissie zitting te nemen. Hierop werd door het Hoofdbestuur geantwoord, dat het de stichting van een Architectuur-museum gaarne zal bevorderen; echter had het zijn aandacht getrokken dat reeds beslist scheen te zijn, de verzameling in haar geheel aan het Rijk af te dragen en dat zij ondergebracht zal moeten worden in de nieuw te bouwen Rijksacademie te Amsterdam.
Het Hoofdbestuur was van oordeel, dat een dergelijke bepaling voorbarig was, omdat eerst na onderzoek van de Commissie blijken kan, waar de eventueele verzameling het best is onder te brengen.
Gaarne zag het Hoofdbestuur daarom nadere mededeelingen tegemoet betreffende de redenen, die tot genoemde uitdrukkelijke bepaling hadden geleid.
Hierop is door de Commissie geantwoord, dat zij deze bezwaren van het Hoofdbestuur billijkte, waarop zij voorstelde een

voorloopige bespreking te houden met twee afgevaardigden van de Mij. t. b. d. B., ten einde na gemeenschappelijk overleg te komen tot het stichten van een Architectuur-Museum.
In de Commissie hebben zitting de heeren Prof. Brugmans. Prof. Der Kinderen, Jhr. Teding van Berkhout; het Genootschap Architectura et Amicitia is vertegenwoordigd door de Heeren J. H. de Groot en W. A. E. v. d. Pluijm; de Bond v. Ned Architecten door de Heeren Jos Th. J. Cuijpers en P. J. Houtzagers.
Het Hoofdbestuur meende dat hiermede aan zijn bezwaar was tegemoet gekomen. Immers, er zou een voorloopige bespreking plaats hebben, ten einde na gemeenschappelijk overleg te komen tot het stichten van een Architectuur-museum. Tot dit overleg behoorden in de eerste plaats de vragen: In welke stad moet het museum gesticht worden? Moet het aan een instelling van onderwijs worden verbonden; en zoo ja, aan welke?
Het Hoofdbestuur benoemde daarop tot afgevaardigden der Mij. de heeren Prof. J. F. Klinkhamer en Jan Stuijt, die de benoeming aanvaardden.
De heer Stuijt had daarop het Hoofdbestuur het een en ander medegedeeld over de besprekingen der Commissie, waaruit bleek, dat een belangrijk verschil van meening bestaat in de Commissie betreffende gewichtige punten, zoodat het wenschelijk was, dat het Hoofdbestuur en de Architect-leden zich over die punten zouden uitspreken. In verband hiermede waren de beide heeren afgevaardigden op verzoek aanwezig op de Hoofdbestuurs-vergadering op 5 Mei 1914, waarop zij rapport over het vraagstuk uitbrachten. Na wederzijdsche bespreking formuleerde het Hoofdbestuur zijn meening over het onderwerp, welke meening daarna door de afgevaardigden aan de Architectuur Museum Commissie werd medegedeeld.
Het was oorspronkelijk de bedoeling, het onderwerp te doen behandelen op de Algemeene Vergadering der Mij. t. b. d. B. gehouden 11 Juni 1914; de afgevaardigden achtten echter toen ter tijde het onderwerp nog niet rijp voor publicatie.
Door verschillende omstandigheden is daarna de verdere behandeling van het vraagstuk door de Commissie vertraagd; den 7 Februari 1915 ontving het Hoofdbestuur het volgende definitieve voorstel der Commissie:
„De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst wordt uitgenoodigd hare medewerking te willen verleenen, door het benoemen van twee commissieleden in de commissie, welke thans bestaat uit de heeren: Prof. Dr. H. Brugmans, Prof. Dr. A. J. Der Kinderen, Jhr. H. Teding van Berkhout; voorts: Jos. Cuypers, c. en b. i. en P. J. Houtzagers voor den Bond N. A.; J. H. de Groot en Willem van der Pluym voor A. et A.
De Commissie stelt zich tot doel een verzameling van architectonische teekeningen, ontwerpen, maquetten enz. betreffende de Nederlandsche bouwkunst bijeen te brengen, om deze aan het Rijk over te dragen onder voorwaarde, dat deze verzameling ondergebracht zal worden in een daartoe geschikt gedeelte der nieuw te bouwen Rijks Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, waar zij zal zijn een openbare, voor ieder belangstellende toegankelijke verzameling, welke zal vormen den grondslag voor een Nederlandsch Architectuur Museum."
De heeren Klinkhamer en Stuyt konden zich met dit voorstel van hunne medeleden der Architectuur-Museum Commissie niet vereenigen; hunne meening is neergelegd in onderstaand rapport:

„Op 18 Februari 1914 had in het gebouw van de Academie van Beeldende Kunsten eene vergadering plaats van eene Commissie ingesteld door het Genootschap Architectura et Amicitia volgens bijgaand schrijven van den 11en Februari.
Die eerste vergadering, door ondergeteekende bijgewoond, heeft slechts een voorloopig karakter gehad, doch daarbij werd aangenomen op Zaterdag 21 Maart een tweede vergadering te hebben waarin zou worden onderzocht:
1. Hoe een dergelijke inrichting zou moeten zijn.
2. Of het een centrale inrichting zou moeten wezen.
3. Of die verbonden zou moeten worden aan de Academie van Beeldende Kunsten.

Het oorspronkelijke voorstel, zie schrijven van 11 Februari van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, luidde:
Dat de Commissie ingesteld door Architectura et Amicitia
1. ten doel heeft te trachten bijeen te brengen een verzameling van architectonisehe teekeningen, ontwerpen, maquetten enz.
2. deze verzameling in haar geheel af te dragen aan het Rijk onder voorwaarde dat de Regeering voor dit doel de noodige vertrekken wil inrichten in de nieuw te bouwen Rijks Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, zoodat deze verzameling als Architectuur-museum tot haar recht kome en zoowel door leerlingen dier Rijks Academie, als door iedere belangstellende daar buiten te raadplegen is als openbare verzameling.
Terecht heeft de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, die om haar medewerking was verzocht, daarop de opmerking gemaakt, dat zij van oordeel is, dat die tweede bepaling voorbarig is, omdat zij meent, dat eerst na onderzoek van de Commissie kan blijken, waar de eventueele verzameling het best zou zijn onder te brengen.
Het gevolg daarvan is geweest de bovenvermelde voorloopige vergadering op 18 Februari, waaraan door ondergeteekende deelgenomen is.
Die bovenvermelde opmerking van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst was zeer op haar plaats, en daarom worden hieronder de hierboven onder 1, 2 en 3 genoemde punten nader onderzocht. Men kan zich toch een dergelijke verzameling op verschillende manier denken.
Indien er werkelijk voor een dergelijk doel het benoodigde geld, dat zeer veel zou moeten wezen, disponibel zou zijn, zoodat men inderdaad kon krijgen een Museum, zooals de voorstellers van het plan het noemen, dat voor het publiek belang zou hebben, dan zou men moeten komen tot iets als het Museum van het Trocadero te Parijs e.a.
Daar zouden afgietsels van heerlijke architectonische werken systematisch gerangschikt, een beeld geven van de ontwikkeling der architectuur en daaraan zou men dan een depot moeten verbinden om oorspronkelijke teekeningen, modellen, maquetten etc. etc. ter nadere bestudeering voor speciale belangstellenden te bewaren. Dit zou dan een schoone stichting worden, die iedere stad gaarne zou herbergen en, als alle Musea, opvoedend en beschavend werken op het publiek.
Zulk een Museum zou echter veel geld kosten, en het is bij den tegenwoordigen toestand van 's Rijks geldmiddelen inderdaad onnoodig voor het tot stand komen van een dergelijk Museum te ijveren.
Indien men zich moet bepalen tot een verzameling alleen voor architectonische teekeningen, modellen en maquetten, zoo als het voorstel luidt, dan wordt de zaak eenvoudiger. Men heeft dan echter niet meer met een Museum te doen. Zulk een verzameling is dan ook geenszins aantrekkelijk voor het groote publiek, maar wel voor belangstellenden.
Zij zou dan veel meer het karakter krijgen van een bibliotheek en als zoodanig aan speciale belangstellenden en aan het onderwijs ten goede komen. Een niet te onderschatten voordeel zou echter zijn, dat hierin een toevluchtsoord konden vinden die vele oorspronkelijke ontwerpen van belangrijke werken, die nu, verwaarloosd en vaak onvindbaar, na jaren ten gronde gaan.
Als dan vraagt men zich echter af, moeten dat alleen zijn wat wij thans noemen architectonische werken. Is het veld van den bouwmeester niet veel ruimer en was in vroeger tijd architect en ingenieur niet een!
Zouden dus in zulk een verzameling niet ook ondergebracht moeten worden de belangrijkste geestesscheppingen van onze ingenieurs? Men denke daarbij aan de oorspronkelijke plannen van Leeghwater voor de droogmaking van de Haarlemmermeer, de brug over de Moerdijk en te Cuilenburg, de Zuiderzeeplannen, de overkapping van het Centraalstation te Amsterdam, etc. etc. Een dergelijke inrichting is dan ook voorgesteld in de bouwwereld van 30 October 1912, door den bouwkundig ingenieur J. H. W. Leliman, welk stuk, blijkens het verhandelde in de vergadering van Architectura en Amicitia het *uitgangspunt* van deze geheele beweging is geweest.

Het wekt dan ook eenige bevreemding, dat de vader van dat denkbeeld niet in deze Commissie is opgenomen.
Ik kan dan ook niet nalaten hier enkele gedeelten uit dat artikel aan te halen.
Zoo het volgende:
Waar de kans voorloopig wel miniem schijnt, dat in eenig kunstmuseum een speciale bouwkundige afdeeling tot haar recht kan komen, zou, als ten minste geen op zich zelf staande verzameling de voorkeur mocht vinden, een architectuur-museum zich het best aansluiten bij een technisch museum. Trouwens is dat laatste ook aangewezen, door dat een veelzijdig architectuurmuseum toch niet uitsluitend artistiek kan worden opgezet, maar een groot deel der verzameling overwegend technisch en constructief belang heeft."
En dan verder.
„Het architectuur museum zou zich voorloopig in hoofdzaak beperken tot eene verzameling van liefst origineele teekeningen en modellen. Daar om heen kunnen zich dan later, als de omstandigheden gunstig zijn, andere aanvullende verzamelingen groepeeren, tenzij — wat wenschelijker ware — het museum van den aanvang af vereenigd wordt met eene inrichting die, als de Technische Hoogeschool te Delft, reeds groeiende verzamelingen van boeken, foto's, afgietsels, lantaarnplaten en dergelijken bezit, waarmede de teekeningen-verzameling tot een geheel van groote beteekenis voor de bouwkundige studie kon samensmelten."
Waar ik mij de moeilijkheden niet ontveins die verbonden zijn aan de stichting van een dergelijk „Architectuur-Museum of Bibliotheek," vooral bij ons te lande, sta ik toch geheel aan de zijde van den schrijver van dit artikel in de Bouwwereld.
Delft, waar sinds 1864 architecten gevormd zijn en waar het aantal, dat daar opleiding zocht, in de laatste jaren sterk toeneemt, is, met het overgroot aantal andere Technici die daar hun vorming krijgen, de aangewezen plaats daarvoor.
Ook bevindt zich te Delft de rijke Technische Bibliotheek, de beste in ons land, die niet alleen voor het Delfsche onderwijs dient, maar van waaruit op verzoek naar alle plaatsen van ons vaderland boekwerken worden uitgeleend.
Waar men zich echter meer verdiept in dit onderwerp blijkt, dat het denkbeeld in het oorspronkelijk voorstel van Architectura et Amicitia van een dergelijke inrichting onder te kunnen brengen in *enkele vertrekken* van de Rijks Academie van Beeldende Kunsten, tot misverstand aanleiding geeft.
Men kan bij een inrichting van onderwijs een modellenzaal en een verzameling teekeningen aanleggen, maar dan blijft dit een onderwijsverzameling.
Als men een inrichting wenscht, die ook voor zich zelf recht van bestaan heeft, een centrale inrichting dus, waar, als het men goed aanpakt het meest voor te zeggen is, dan komt men met enkele vertrekken niet toe, en dit in uitzicht te stellen geeft een scheeve voorstelling van de zaak. Om alle boven vermelde redenen komt men logisch er dan ook toe om Delft als plaats van vestiging aan te wijzen.
Wel is Delft als stad niet zoo groot, maar door de steeds grootere uitbreiding van de Residentie naar die zijde wordt het niet ten onrechte wel eens een voorstad van den Haag genoemd en kunnen belangstellenden van daar van dat Archief-Museum of Bibliotheek even goed profiteeren als van de Technische Bibliotheek.
Zoo, als het ware vereenigd met den Haag, kan de geheele stedengroep, den Haag, Delft, Leiden, Amsterdam en Rotterdam, en daarmede het geheele land, van deze inrichting nut hebben en zou de nabijheid van de departementen van Binnenlandsche Zaken, Waterstaat, Landbouw, Handel en Nijverheid, Koloniën etc. etc. voor de totstandkoming van deze onderneming zeker bevorderlijk zijn".

(w. g.) J. F. Klinkhamer.

Inmiddels is de heer Jan Stuijt uit de Commissie getreden in verband met zijn bedanken als lid van het Hoofdbestuur der Mij. t. b. d. B. en is hij vervangen door den Heer A. W. C. Dwars.

Het Hoofdbestuur geeft hierbij het volgende praeadvies over het onderwerp in kwestie:
Het Hoofdbestuur juicht in beginsel de totstandkoming van een Architectuur Museum ten zeerste toe.
Het meest wenschelijke zou zijn indien een centraal, uitgebreid en openbaar museum verkregen zou kunnen worden in den geest van het Trocadero te Parijs; het zou echter onvruchtbaar zijn te ijveren reeds nu voor een museum van dien omvang, zoodat hiervan voorloopig moet worden afgezien. Wel is het echter mogelijk een goed begin te maken met het bijeenbrengen van een collectie, waarbij op den voorgrond moet staan, dat deze collectie niet versnipperd moet worden en dus reeds deze aangroeiende collectie als een klein, openbaar museum in één gebouw, als een centrale inrichting moet worden ondergebracht.
De vraag, in welke plaats en in welk gebouw deze begincollectie als klein museum gehuisvest moet worden, is moeilijker te beantwoorden.
Meent men, dat deze collectie in de eerste plaats onderwijs-belang zal en moet hebben, dan zou de voorkeur er aan gegeven moeten worden, de collectie te vestigen in de Technische Hoogeschool te Delft, te meer daar deze school spoedig zijn nieuwe en ruime architectonische Afdeeling zal verkrijgen. Breidt echter dit museum zich voldoende uit, dan zou het elders geplaatst moeten worden, en wel in een grootere stad, opdat het dan ook meer in het algemeen nuttig kan worden.
Dit standpunt werd door het Hoofdbestuur ingenomen in zijn vergadering van 5 Mei 1914, toen de beide afgevaardigden der Mij. in de Architectuur Museum Commissie voornamelijk het onderwijs-belang van een dergelijk museum naar voren brachten.
Het definitieve voorstel der Commissie werpt echter een eenigszins ander licht op het onderwerp; het kwam het Hoofdbestuur voor, dat volgens de opvatting van de Commissie het Museum vóór alles dient voor algemeen nut, zoodat het een centraal Museum gelijk bijv. het Rijksprentencabinet, zal zijn; terwijl het onderwijs nut slechts secundair is.
Waar echter aan den anderen kant de Commissie zoo uitdrukkelijk tot voorwaarde stelt, dat de verzameling zal worden ondergebracht in een daartoe geschikt gedeelte der nieuw te bouwen Rijksacademie van Beeldende Kunsten, heeft het Hoofdbestuur bij de Commissie nader geïnformeerd, wat inderdaad hare hoofdbedoeling was.
Uit de door de Commissie gegeven inlichtingen bleek duidelijk, dat vóór alles het museum zal dienen voor algemeen nut, en dat dit ook steeds de grondgedachte is geweest van het Genootschap Architectura et Amicitia, dat het initiatief voor de totstandkoming van een dergelijk museum heeft genomen, en dat deze gedachte ook steeds heeft voorgezeten bij alle besprekingen der Commissie.
Het feit, dat de Rijks Academie van Beeldende Kunsten hiervoor gekozen werd, staat in verband met den eventueelen nieuwbouw voor genoemde instelling, waarvan zonder veel kosten door het Rijk een daartoe geschikt gedeelte zou ingericht kunnen worden voor openbaar architectuur-museum.
Waar dus het openbaar nut hoofdzaak is, met welke gedachtengang het Hoofdbestuur zich kan vereenigen, en gehoord nadere toelichtingen van de Commissie is het Hoofdbestuur van meening: dat het wenschelijk is, dat de Mij. t. bev. d. Bouwk. medewerkt, om een centraal, uitgebreid en openbaar Architectuur-Museum te verkrijgen, niet dienende in de eerste plaats voor onderwijs doeleinden, maar voor openbaar nut;
dat een dergelijk museum behoort gevestigd te worden in Amsterdam, de Hoofdstad des Rijks, alwaar ook centraal de overige beeldende kunstvoortbrengselen uit voornamelijk vroegere eeuwen der Beeldhouwkunst, Kunstnijverheid, Schilder- en Teekenkunst in het Rijksmuseum op ruime wijze zijn vertegenwoordigd;
dat, waar het onvruchtbaar zoude zijn reeds nu aan te dringen bij de Regeering op een groot Architectuur-Museum, het wenschelijk is in Amsterdam nu reeds een gebouw te zoeken waar de begincollectie als klein openbaar museum kan worden ondergebracht;
en waar geschikte ruimte is voor afwisselende tentoonstellingen;
dat, indien het niet mogelijk blijkt een dergelijk, zij het bescheiden gebouw te verkrijgen, het aanbeveling verdient een geschikt gedeelte van de nieuw te bouwen Rijksacademie v. B.K. te Amsterdam voor dit doel te bestemmen;
dat echter het meest wenschelijke, namelijk een groot Centraal Museum voor Architectuur, niet uit het oog verloren moet worden, zoodat bij voldoende uitbreiding van het museum de collectie overgebracht zal moeten worden in een centraal apart museum, eveneens te Amsterdam, opdat de Bouwkunst op even ruime en waardige wijze haar Rijksmuseum krijge, gelijk de Schilder, de Beeldhouw- en de Teekenkunst en de Kunstnijverheid dit reeds hebben.
Resumeerende, stelt het Hoofdbestuur dus den Leden der M. B. V. A. voor, het voorstel der Commissie, in bovengenoemden zin gewijzigd en aangevuld, aan te nemen.

Voor het Hoofdbestuur der M. B. V. A.
A. Salm G.Bzn., *Voorzitter.*
J. Gratama, *Secretaris.*

Architectuur Museum.

Aan het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Mij is ter kennisneming toegezonden het concept praeadvies van het Hoofdbestuur in zake „Architectuur Museum" en een begeleidend schrijven van Uwen Secretaris van 1 April. Daarin staat, dat dit afwijkend voorstel mij wel bekend zal zijn. Dit is echter geenszins het geval, want nadat door mij aan de Commissie voor het Architectuur Museum van het verhandelde in Uwe Hoofdbestuursvergadering van 5 Mei 1914 verslag is gedaan, heb ik noch van U, noch van die Commissie iets meer over die zaak gehoord. Tegen de redactie van Uw praeadvies heb ik ook bedenkingen, waarvan echter de voornaamste is dat daarin gezegd wordt, dat de beide afgevaardigden in de vergadering van 5 Mei, voornamelijk het onderwijs belang van een dergelijk Museum naar voren brachten. Dat het groot belang daarvoor door logische behandeling naar voren komt, wil ik niet ontkennen, maar dit is volstrekt niet gegaan met voorbijzien van de vraag, welk nut het publiek daarvan zou kunnen hebben. Ook hebben de afgevaardigden zich geheel vereenigd met het denkbeeld om, als de stichting gegroeid zou zijn en door inhoud en opstelling bij het publiek meer belangstelling zou wekken, het als een museum naar een grooter stad zou worden overgebracht.
In verband met deze opmerking laat ik hieronder volgen het rapport aan de Commissie van het Architectuur Museum ingediend, na genoemde Hoofdbestuursvergadering, welk rapport U met Uwe notulen vergelijken kunt.
Ik wensch dit speciaal, om te doen uitkomen dat een beginnend Architectuur Museum reeds dadelijk nut kan afwerpen in Delft, waar architecten worden gevormd, maar niet op haar plaats is aan de Academie van Beeldende Kunsten, waar dit nog geheel toekomstig is.
Ziehier dat rapport:

Aan de Commissie tot stichting van een Architectuur Museum.

Mijne Heeren.

In antwoord op Uw schrijven van 22 Juni l.l. waarin U vraagt het oordeel te mogen weten van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst omtrent de stichting van een Architectuur Museum, kunnen ondergeteekenden U melden, dat daarover in de vergadering van 5 Mei j.l. is beraadslaagd met het hierna volgend resultaat. Ondergeteekenden waren evenwel van meening dat met het kenbaar maken van de meening het Hoofdbestuur voornoemd moest worden gewacht, tot een oproeping Uwerzijds daartoe was verschenen, hetgeen nu is geschied. Aangezien U een schriftelijk antwoord hebt gevraagd, in het midden latende of een vergadering door ons ondergeteekenden werd gewenscht, hebben ondergeteekenden gemeend aan Uw verzoek te moeten voldoen. zich bereid verklarende, als dat door de Commissie gewenscht werd, daarover alsnog in een vergadering te spreken, evenwel van meening zijnde dat het standpunt van het Hoofdbestuur voornoemd hierbij duidelijk genoeg is weergegeven.
Op 5 Mei j.l. werd in het gebouw in de Marnixstraat eene Hoofdbestuursvergadering gehouden, waarin aanwezig waren de heeren: A. Salm G. Bzn., Voorzitter, J. W. Hanrath, Alb. Otten, A. W. C. Dwars, S. de Clercq, B. J. Ouendag en J. Stuyt benevens de Secretaris J. Gratama, terwijl tevens op verzoek aanwezig waren de afgevaardigden der Maatschappij in Uwe Commissie n l. Prof. Klinkhamer en, tevens als bestuurslid, de heer J. Stuyt.
Eerst werd door den Voorzitter in herinnering gebracht de geschiedenis van het voorstel tot stichting van een Architectuur Museum, waarna door de afgevaardigden bij monde van Prof. Klinkhamer verslag werd gegeven van het verhandelde in de Commissie vergaderingen.
Dit hier te herhalen geeft geen zin, daar de notulen van de Commissie vergaderingen daarin geheel voorzien.
Het Hoofdbestuur was daarna van oordeel, dat een Museum, dat men in dit geval ter kenschetsing van het doel beter Bibliotheek Archief zou kunnen noemen, gewenscht zou zijn, vooral ook omdat dit de gelegenheid zou bieden, architectonische teekeningen en modellen van belangrijke werken voor algeheelen ondergang te behoeden. Evenwel meende het Hoofdbestuur, dat een dergelijke inrichting niet zoozeer voor het groote publiek en en zelfs weinig van belang was voor den uitvoerenden architect, maar in hoofdzaak het onderwijs zou ten goede komen. In verband daarmede rees alsnu de vraag, waar de collectie zou moeten worden ondergebracht.
Het Hoofdbestuur was van meening, dat waar aan de Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam tot nu toe geen onderwijs in Bouwkunst werd gegeven en dit in Delft reeds sinds jaren het geval is, die stad de voorkeur moest hebben in verband ook met de daar aanwezige belangrijke Technische Bibliotheek. Zelfs als men geen plaats meende te moeten inruimen aan ingenieurs ontwerpen, maar wilde blijven bij „de Architectuur", meende het Hoofdbestuur dat de grens tusschen bouwkunst en ingenieurskunst moeilijk te trekken is en een inrichting als hier bedoeld wordt, in dat bij uitstek technische milieu het meeste op haar plaats zou zijn.
Evenwel merkten enkele leden van het Hoofdbestuur op, dat als een dergelijke inrichting zoodanig zou zijn gegroeid, dat het als centraal museum belangrijk zou zijn geworden, wat door den tijd kan geschieden, een grootere stad meer recht zou hebben om dit te herbergen, waartoe alsdan het nabij Delft gelegen 's-Gravenhage aangewezen zou zijn; maar dat men inmiddels in Delft moest beginnen, waarbij nog door den heer Hanrath opgemerkt werd, dat in Duitschland alle Technische Hoogescholen haar architectuur musea hebben.
In het kort sprak het geheele Hoofdbestuur zich nu als volgt uit. „dat het wel wenschelijk zou zijn een groot centraal en uitgebreid museum te verkrijgen in den geest van het Trocadero te Parijs, maar dat het onvruchtbaar zou zijn, reeds nu te ijveren voor een museum van dien omvang, zoodat hiervan voorloopig moest worden afgezien; dat dus bevorderd moest worden de totstandkoming van een kleiner museum meer in den geest van een bibliotheek-archief, hetwelk een centrale inrichting moet zijn;
dat het wenschelijk is dit kleinere museum, dat hoofdzakelijk onderwijsnut zal hebben, te vestigen te Delft, te meer daar Delft reeds spoedig zijn nieuwe en ruime architectonische afdeeling zal verkrijgen, terwijl het gebouw voor de Rijksacademie nog geheel toekomstig is;
dat echter dit museum, wanneer het zich voldoende uitbreidt, elders geplaatst zal worden en wel in een grootere stad, opdat het dan ook meer in het algemeen nuttig werken kan.

De Afgevaardigden.

U zult mij nu echter ten goede houden, dat ik, niet mede kunnende gaan met Uwe nieuwe, geheel afwijkende zienswijze, ook niet meer Uwe afgevaardigde kan zijn, waarom ik als zoodanig mijn ontslag neem.

Hoogachtend J. F. KLINKHAMER.

Delft, 4 April 1915.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

Nadruk verboden.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE IN ZAKE „HET ONDERZOEK NAAR DEN TEGENWOORDIGEN TOESTAND VAN HET TENTOONSTELLINGSWEZEN (IN VERBAND MET REGEERINGSSTEUN, KUNSTHANDEL, ENZ.) INGESTELD DOOR HET VERBOND VAN NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS VEREENIGINGEN." *)

INLEIDING.

Omtrent het ontstaan van deze commissie vermeldt het Jaarverslag over 1913 van het Verbond van Nederl. Kunstenaars Vereenigingen het volgende:

„Op voorstel van het Algemeen Bestuur werd op de Algemeene Vergadering van 22 Februari besloten te benoemen een *Commissie tot onderzoek naar den tegenwoordigen toestand van het Tentoonstellingswezen* (in verband met Regeeringssteun, kunsthandel enz.) en tot voorlichting van het Verbond daarover.

Het Algemeen Bestuur, overwegende dat het noodzakelijk is een lijn vast te stellen, steeds door het Verbond te volgen bij mogelijk optreden in zake de voordurend zich vermeerderende binnen- en buitenlandsche tentoonstellingen van beeldende kunsten, was tijdens zijne beraadslagingen dienaangaande tot de overtuiging gekomen, dat zulk een algemeene lijn niet is te trekken, zoolang het ontbreekt aan de noodige gegevens omtrent den werkelijken inwendigen toestand van het tentoonstellingswezen, de krachten en machten die daarop invloed uitoefenen.

Tevens overwoog het Algemeen Bestuur, dat een Verbondsoptreden in bijna elk geval alleen dàn de gewenschte gevolgen hebben kan, wanneer bij de vereenigingen van beeldende kunstenaars de wil bestaat en hare inwendige organisatie haar veroorlooft dat optreden krachtig te steunen, zoo noodig desnoods door weigering deel te nemen aan tentoonstellingen, die niet aan de eischen voldoen. Het Algemeen Bestuur meende derhalve als een voorloopige maatregel goed te doen door voor te stellen eene commissie van enquête te benoemen.

De Algemeene Vergadering vereenigde zich met deze zienswijze en sprak de wenschelijkheid uit, dat deze commissie een rapport zou uitbrengen, en zoo noodig ook zou aangeven, welke maatregelen genomen zouden moeten worden ter verbetering van den toestand."

In deze commissie werden benoemd de heeren: R. N. Roland Holst, Voorzitter; S. Moulijn, Secretaris; Walter van Diedenhoven, Rapporteur; M. J. Hack, F. Hart Nibbrig, H. J. Haverman, Jon. Ingenohl, Willem E. Roelofs Jr. en Jan Toorop.

Zeer te betreuren is het, dat de rapporteur der commissie, de heer van Diedenhoven, reeds spoedig na zijn installatie verplicht was zijn ontslag uit de commissie te nemen, daar hij zich voor geruimen tijd buitenslands moest begeven. In zijn plaats benoemde het Algemeen Bestuur van het Verbond den heer W. Penaat, die wel de benoeming als commissielid aanvaardde, echter door drukke werkzaamheden verhinderd was, tevens als rapporteur van de commissie op te treden.

Inmiddels waren de „Nederl. Vereeniging van Exposanten" en de „Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen" gereorganiseerd en saamgesmolten tot de Nederlandsche Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen. Het Bestuur van het Verbond, inziende dat in het vervolg het lichaam, door deze fusie ontstaan veel invloed zou vermogen uit te oefenen op het tentoonstellingswezen, bewerkte, dat de heer J. G. Veldheer, Voorzitter van de Vereeniging tot bevordering der Grafische Kunst, als afgevaardigde van het Verbond zitting kreeg in het Hoofdbestuur van die nieuwe vereeniging, waarin ook de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst reeds was vertegenwoordigd door haar Bestuurslid, den heer H. Fels. Het Dagelijksch Bestuur van het Verbond oordeelde het nu wenschelijk, dat de heeren Fels en Veldheer zitting zoude nemen in onze commissie omdat zij, aldus direct deel hebbend aan den arbeid der commissie, ongetwijfeld beter in staat zouden zijn, reeds thans, in de Ned. Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen op te komen voor de inzichten, die ook in de besprekingen der commissie reeds als juist waren erkend.

Toen nu ten slotte de secretaris zich ook bereid verklaarde het voorloopig rapport samen te stellen, kon de arbeid der commissie een geregelde voortgang nemen.

Wanneer de commissie thans, als vrucht van haar arbeid, dit rapport aan het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen overlegt, doet zij dit, zéér wel beseffend, dat zij de direct practische raadgevingen, welke, gezien de opdracht die haar werd toevertrouwd, wellicht van haar werden verwacht, althans niet in zóó stelligen vorm vermocht te geven.

Ware het der commissie mogelijk geweest, in dit rapport als het ware een panacé te bereiden tegen de vele en gecompliceerde misstanden, die zij had te onderzoeken, dan zou dit toch slechts bewijzen, dat deze misstanden gemakkelijk door eenig verstandig inzicht zouden zijn op te heffen.

Maar dit is juist allerminst het geval. Want inderdaad staan wij thans voor een gansche reeks nadeelige gevolgen, van een maatschappelijk stelsel, dat zich reeds meer dan drie eeuwen geleidelijk, maar dan in één lijn ontwikkeld heeft; en bovenal voelen wij thans de nadeelen, die in dat stelsel gelegen zijn; nadeelen, die niet alleen de maatschappelijke positie der kunstenaars in gevaar brengen, maar die ook voortdurend en onder allerlei vormen hun moreele en artistieke persoonlijkheid ernstig bedreigen.

Zoo de commissie zich dus niet vleit, dat door de aanwijzing dezer misstanden hun opheffing reeds bereikt is, zoo onderschat zij allerminst de waarde van de haar gegeven opdracht.

Want in de opdracht toch mag het bewijs erkend worden, dat een groot deel van de kunstenaars voor het juiste inzicht gewonnen is, dat alleen door ernstige samenwerking op den duur de misstanden, die een gevaar zijn voor kunstenaar en kunst, zullen zijn op te heffen.

Dat de commissie door haar werk aan deze inzichten leiding mocht geven, heeft haar aangevuurd om den moeilijken arbeid naar haar beste krachten te volbrengen, wel overtuigd als ieder der commissieleden is, dat het belang der kunst allerminst gediend wordt door hare maatschappelijke roeping te ontkennen of te ontwijken.

Maar die ernstige samenwerking en die krachtige eens-willendheid, zij mogen nagestreeft worden, te bereiken zijn zij echter niet zoo gereedelijk. De maatschappelijke ontwikkeling toch, die deze misstanden schiep, verzwakte tevens het sterke ambachtelijke verband der kunstenaars onderling, zoodat de kunstenaars thans staan tegenover maatschappelijke gevaren, en tegelijk de macht ontberen om die gevaren door organisatorisch optreden alsnog te weerstaan. Moreel, artistiek en maatschappelijk bedreigd, staat de kunstenaarsstand nog in den luister van een vorig bloeitijdperk, maar onderwijl zijn de voordeelen van weleer reeds tot bittere nadeelen verkeerd.

(Wordt vervolgd).

***) Het is de bedoeling, dit Rapport — door de Commissie opgesteld — te doen behandelen in de desbetreffende bij het Verbond aangesloten Vereenigingen dus ook in de M. B. V. A. en daarna te trachten een gemeenschappelijke meening over het onderwerp te verkrijgen. Dit Rapport is dan ook niet een Rapport van het Verbond, zoodat het daarom ook niet geschikt is voor publicatie buiten de organen der betrokken Kunstenaars-vereenigingen.**

35ste JAARG. — 24 APRIL 1915 — No. 17.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Commissie van Redactie: :: :: :

wenschelijk de herziening der Regelen en Tabel reeds nu te behandelen, en daarna het vraagstuk der honoreering van woningblokken, zoo spoedig de Commissie hieromtrent voorstellen zal doen.

Ten slotte zij nog medegedeeld, dat in de Commissie zitting hebben: voor de M B. V. A. de heeren A. Salm G.Bzn. Voorzitter, J. Limburg en C. B. Posthumus Meijjes; en voor den B N. A. de heeren H. G. Jansen, Foeke Kuipers en Alb. Otten, terwijl de heer J. Gratama als Secretaris aan de Commissie is toegevoegd.

REGELEN VOOR DE BEREKENING EN UITBETALING VAN HET HONORARIUM VAN ARCHITECTEN VOORWAARDEN EN BEPALINGEN, VOLGENS WELKE GESCHILLEN TUSSCHEN DEN ARCHITECT EN DEN OPDRACHTGEVER ZULLEN WORDEN BESLECHT, EN TABEL VOOR DE BEREKENING VAN HET HONORARIUM.

INLEIDING.

Het honorarium van den architect is de belooning van de werkzaamheden, door hem verricht in de uitoefening van zijn beroep.

Opdat deze belooning juist en billijk zij, moet zij evenredig zijn aan den aard en de hoedanigheid van het bouwwerk, dat de architect heeft ontworpen en eventueel heeft doen uitvoeren; aan de moeite, welke de medewerking den architect bij de uitvoering heeft veroorzaakt; aan de zorg, welke de architect verplicht is geweest te besteden aan het werk, dat hem is toevertrouwd geweest; zij moet dus voortdurend in verhouding blijven tot de belangrijkheid en de grootte van de bewezen diensten.

Krachtens dit grondbeginsel is het juist, voor de bepaling van het honorarium bij de toepassing van de verschillende tarieven van de tabel te letten op en samen te voegen de twee bij elkaar behoorende beginselen, die gezamenlijk vormen de rationeele basis van de belooning:

A. *De aard van het werk en de belangrijkheid der studies, die voor het werk noodzakelijk waren.*

Beginsel. *Ongeacht de bouwsom, stijgt het honorarium procent in directe verhouding tot de belangrijkheid van de studies en van de werkzaamheden, die het werk en zijne uitvoering met zich mede hebben gebracht.*
(Beoordeeling volgens den aard van het werk).

B. *De bouwkosten (Aannemingssom of Bouwsom).*

ARTIKEL 1. *De honoreering van den architect geschiedt volgens onderstaande Regelen en Tabel.*

Beginsel. *Ongeacht de studies, noodig voor het werk, daalt het honorariumpercent in omgekeerde verhouding tot het bedrag van de som, die de materieele uitvoering van het werk heeft gekost of zal kosten.*
(Beoordeeling volgens de bouwsom).
De honoreering volgens deze Tabel moet beschouwd worden als een billijk minimum.

ARTIKEL 2. De berekening volgens de Tabel heeft plaats naar de belangrijkheid van het ontwerp, naar de grootte der aannemingssom, met inachtneming van het bepaalde in art. 4 (of als het uit te voeren werk niet als „aangenomen werk" is te beschouwen, naar de bouwsom) en naar den arbeid, besteed aan de voorbereiding van het werk, aan de hoofdleiding daarvan en het toezicht daarop tijdens de uitvoering en aan het opmaken der afrekening.
De kunstwaarde van het werk oefent op deze belooning geen invloed uit.

ARTIKEL 3. De werken worden naar de belangrijkheid in 4 klassen verdeeld:
De Ie KLASSE. Eenvoudige bouwwerken, voor welker uitvoering weinig teekeningen vereischt worden.
De IIe KLASSE. Bouwwerken, voor welker uitvoering meer en uitgebreider teekeningen noodig zijn.
De IIIe KLASSE. Bouwwerken, welker uitvoering veel studie, berekeningen of veel teekeningen eischen.
De IVe KLASSE. Decoratieve werken, restauratie van monumenten en oude gebouwen, betimmeringen van localiteiten, meubileering en stoffeering van gebouwen.
Indien in een gebouw of op een bouwplaats, gezamenlijk of afzonderlijk, werken worden uitgevoerd, die tot verschillende klassen behooren, dan worden de honoraria voor elk dezer werken afzonderlijk berekend volgens de klassen, waartoe zij behooren.
Het honorarium voor verbouwingen of herstellingen van of aan gebouwen wordt berekend volgens het tarief van de opvolgende hoogere klasse dan die, waarin die gebouwen volgens deze Regelen zouden vallen.

ARTIKEL 4. De werken worden verdeeld in groepen, al naarmate de aannemingssom of bouwsom een nader in de Tabel aangegeven cijfer, varieerend tusschen *1000 en 1.500.000* gulden, bedraagt.
Voor aannemingssommen of bouwsommen hooger dan 1.500.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met ½ %, tot een aannemingssom of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt, Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats.
De toepassing der Tabel geschiedt met dien verstande, dat het honorarium nimmer mag dalen beneden het maximum-honorarium voor de in de Tabel voorafgaande aannemingssom of bouwsom.
Indien bij een bouwwerk, hetzij geheel of gedeeltelijk, gebruik wordt gemaakt van materialen, welke door of vanwege den bouwheer worden geleverd, of wel van oude materialen, dan wordt voor de berekening van het honorarium de waarde dezer materialen als nieuw materiaal aangenomen en die waarde gevoegd bij de aannemingssom of bouwsom.
Het bedrag van den aankoop van gemeenschappelijke muren wordt gevoegd bij de bouwsom.
Indien tijdens de uitvoering van een bouwwerk meerder werk door den opdrachtgever wordt opgedragen dan het ontwerp omvat, is daarvoor aan den architect een honorarium verschuldigd, berekend over het totaal bedrag der kosten van dat meerdere werk of installatiën, en volgens hetzelfde percentage dat toepasselijk is op het oorspronkelijk ontwerp. Installatiën voor centrale verwarming en ventilatie, watervoorziening, verlichting en dergelijken, die niet in het ontwerp begrepen waren, worden als meerder werk beschouwd.
Over het salaris van de(n) opzichter(s), wordt door den architect geen honorarium berekend.

Als handleiding voor de berekening van de bedragen vallende tusschen de groepscijfers der achterstaande Tabellen, diene de volgende formule:
Om het percentage x. over de aannemingssom, respectievelijk bouwsom B, vallende tusschen de in de Tabel voorkomende bedragen, juist te berekenen, zoekt men in de Tabel de beide groepcijfers A. en C., waartusschen de Bouwsom B. valt, zoomede de procenten m. en n., welke voor deze groepcijfers zijn vastgesteld. Men vindt dan het bedoelde percentage x uit de vergelijking:

$$m-x : m-n = B-A : C-A.$$

$$\text{waaruit volgt: } x = m - \frac{(B-A)(m-n)}{C-A}$$

ARTIKEL 5. De te verrichten werkzaamheden worden onderscheiden in:

a. *Vóór*-ontwerp, al of niet met globale begrooting van kosten, en desgewenscht met Memorie van Toelichting.

Onder vóórontwerp wordt verstaan de schetsteekeningen van de plattegronden, een doorsnede en de voornaamste gevel van het bouwwerk.
Indien behalve dit voorontwerp meer dan twee varianten op de indeeling worden verlangd, zullen meerdere schetsen afzonderlijk worden gehonoreerd.
(Onder de globale begrooting van kosten kan niet anders worden verstaan dan een ruwe raming per M². of M³.)

b. Het Ontwerp, zoodanig uitgewerkt, dat daarnaar het Bestek kan worden opgemaakt, *mede in verband met het toepassen van de bouwverordeningen, de besprekingen met de Gemeentelijke bouw-autoriteiten en het leveren der voorgeschreven bescheiden tot het verkrijgen der bouwvergunning.*

Indien in het oorspronkelijk programma van eischen, waarnaar een ontwerp is vastgesteld, door den *opdrachtgever* ingrijpende veranderingen worden aangebracht, moet het eerstbedoeld ontwerp afzonderlijk worden gehonoreerd volgens de maatstaf van de Tabel.

c. het Bestek.

d. de *gedetailleerde* Begrooting.

e. de Algemeene Details.

Onder Algemeene Details worden verstaan *de vóór de aanbesteding gemaakte teekeningen op grooter schaal dan de bestekteekeningen, waaruit een algemeen overzicht* van den aard van het werk en van de uitvoering daarvan *verkregen kan worden, en waarnaar* onder leiding en toezicht van den architect de „werkteekeningen en uitslagen op ware grootte" kunnen gemaakt worden. De werkteekeningen *en uitslagen op ware grootte* kunnen geheel of ten deele vervaardigd worden op het bureau van den architect, op het werk of elders. De kosten, vallende op het maken dezer werkteekeningen *en uitslagen op ware grootte* voor de uitvoering, zijn voor rekening van den *opdrachtgever*; zij worden afzonderlijk in rekening gebracht *en beschouwd als te behooren tot de aannemingssom of bouwsom. Zij kunnen* in het aannemingscijfer opgenomen *worden* om na afloop van het werk verrekend te worden. Bij kleine en weinig omvangrijke werken kan dit teekenwerk — ter beoordeeling van den architect — door den opzichter, belast met het dagelijksch toezicht, verricht worden.

f. De hoofdleiding der uitvoering en het houden van *het hoofd*toezicht daarop, zoomede het opmaken der afrekening.

Het opzicht en toezicht houdend personeel belast o.a. met het dagelijksch toezicht, de keuring der aangevoerde materialen, de *dagelijksche* leiding van den bouw, alsmede de administratie, wordt uit naam van den *opdrachtgever* aangesteld en ontslagen door den architect, die geacht wordt hiertoe van den *opdrachtgever* alle noodige bevoegdheid gekregen te hebben. Dit personeel staat onder bevelen van den architect. Het aan dit personeel te betalen salaris wordt bepaald in overeenstemming met de *opdrachtgever*. Het salaris komt niet ten laste van den architect, doch van den *opdrachtgever* (en wordt door dezen maandelijks betaald) die daarvoor rechtstreeks jegens dit personeel aansprakelijk is.

ARTIKEL 6. Voor werkzaamheden, waarvan het bedrag blijft beneden het aanvangscijfer in onderstaande Tabellen genoemd, wordt het honorarium berekend naar den omvang der werkzaamheden en den aard van het werk, zoomede naar den tijd daaraan besteed. Dezelfde bepaling is van toepassing op bemoeiingen bij slooping. In het algemeen is het honorarium voor werkzaamheden, die niet naar den grondslag van de Tabellen kunnen worden berekend, zoomede van die, niet betrekking hebbende op een bij den architect in uitvoering zijnd werk, als volgt: Voor conferentiën, adviezen, berekeningen of andere *werkzaamheden* van den architect: *o.a. bij het adviseeren voor het meubileeren, stoffeeren en decoreeren*:

a. op het bureau van den architect, per uur minstens . . . . . *f* 5.—
b. buitenshuis, maar in de woonplaats van den architect, per uur minstens. . . . . „ 6.—

Onderdeelen van uren worden als volle uren in rekening gebracht.
Voor reizen, niet betrekking hebbende op een bij den architect in uitvoering zijnd werk, wordt berekend, behalve de reiskosten voor personen en bagage en verblijfkosten:
a. voor een dag, zonder overnachten, minstens. *f* 25.—
b. voor een dag, met overnachten, „ . „ 35.—
Voor reizen naar, of betrekking hebbende op, een bij den architect in uitvoering zijnd werk, worden de werkelijke reis- en verblijfkosten in rekening gebracht, waarbij gerekend wordt, dat zoowel te land als te water de architect 1e klasse en het personeel 2e klasse reist.

ARTIKEL 7. Alle bestedingskosten komen ten *laste van den opdrachtgever*. Hieronder worden verstaan: Alle kosten, benoodigd voor de aanbesteding van een bouwwerk als: het *vermenigvuldigen* van het Bestek en Voorwaarden, event. Bijlagen en Staat van Aanwijzing, en van de Bestekteekeningen, het uitnoodigen van inschrijvers of het op andere wijze bekendmaken van de aanbesteding, *advertenties enz.* lokaalhuur tot het houden der aanbesteding met de daarbij behoorende onkosten, het opmaken van contracten en verdere uitschotten, als: zegels, event. deurwaarders-exploiten aan belendenden, *leges*, voorloopige opmetingen, reizen, onderzoek van den bodem en van bestaande constructies op eigen of belendend terrein, servituten enz.
Deze bestedingskosten worden niet opgenomen in de aannemingssom, doch zij worden den opdrachtgever afzonderlijk door den architect in rekening gebracht, of door den architect direct met den opdrachtgever verrekend.

ARTIKEL 8. Indien een *volgens opdracht* door den architect geleverd ontwerp niet wordt uitgevoerd *of de bouw wordt uitgesteld*, is hij, die *deze* opdracht heeft gegeven, verplicht uiterlijk binnen drie maanden na het indienen van het ontwerp aan *dien* architect een honorarium te voldoen voor diens reeds verrichte werkzaamheden, berekend *in* de klasse, waartoe het werk volgens *zijn aard behoort, volgens de gedetailleerde* begrooting, of, bij ontbreken daarvan, volgens de globale raming van kosten; alsmede te vergoeden de door den architect gedane verschotten, eventueel reeds gemaakte Bestedingskosten, e. a.
Wordt echter de uitvoering van *het werk* aan een ander architect opgedragen, *en wordt daarbij in hoofdzaak gevolgd het oorspronkelijk ontwerp van den eersten architect*, dan is de *opdracht*gever verplicht het volle honorarium, hetwelk genoten zoude zijn indien het werk ware uitgevoerd, aan eerstbedoelden architect te voldoen.

ARTIKEL 9. Bij overlijden van den architect, vóór de voltooiing van het werk, moet aan zijne erfgenamen of rechtverkrijgenden, behalve het reeds vervallen en nog niet uitbetaalde gedeelte, het nog niet vervallen gedeelte van het honorarium worden uitbetaald, berekend naar den stand van het werk, de reeds geleverde materialen, de reeds gemaakte teekeningen en in het algemeen naar den door den architect verrichten arbeid.

ARTIKEL 10. Het honorarium voor een in uitvoering zijnd werk wordt den architect betaald als volgt:
45 % van het honorarium bij de gunning, *en verder geleidelijk overeenkomstig de betalingen der termijnen aan den aannemer van het werk.*
De laatste termijn van het honorarium *wordt uitbetaald* bij het verstrijken van den onderhoudstermijn, als de eindafrekening is ingediend en de teekeningen, onder art. 11 vermeld, zijn ingeleverd.
Elk ander honorarium wordt den architect onmiddellijk uitbetaald na afloop der werkzaamheden, waarvoor dat honorarium verschuldigd is.
De architect heeft het recht de door hem gedane verschotten dadelijk terug te vorderen.

ARTIKEL 11. De oorspronkelijke teekeningen, alle detailteekeningen, het bestek en de begrooting blijven het eigendom van den architect, terwijl eene kopie der revisiebestekteekeningen (waarin de eventueel aangebrachte wijzigingen), de teekeningen der uitgevoerde rioleering met al de daarbij benoodigde inlichtingen omtrent putten, leidingen, enz., zoomede de teekeningen waarop aangegeven zijn de juiste ligging der diverse inspectieluiken ten behoeve van leidingen van verwarming, licht of water aan den *opdrachtgever* worden verstrekt. De architect is gerechtigd voor de ingeleverde teekeningen een reçu te vorderen.

Ingevolge de Auteurswet 1912 heeft de architect het uitsluitend recht van verveelvoudiging van zijne architectonische schepping in haar geheel en van hare onderdeelen, alsmede van zijne ontwerpen, teekeningen, schetsen, plastische modellen, enz.
Door het terhandstellen ten dienste van den bouw van een of meer kopiëen dezer ontwerpen, teekeningen, enz. aan den eigenaar, wordt nóch aan dezen nóch aan den aannemer of aan anderen, de bevoegdheid gegeven om daarvan een ander gebruik te maken dan dat, waarin de architect door het aanvaarden zijner opdracht heeft toegestemd.
De reproductie (in elken vorm) van de bedoelde ontwerpen, alsook de uitvoering naar die ontwerpen van een ander, niet in de opdracht begrepen, gebouw of onderdeel daarvan, is dus niet geoorloofd zonder uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van den architect. Evenmin is zonder voorafgaande toestemming van den architect, geoorloofd het reproduceeren, door den eigenaar of een ander, van het gebouw, ook nadat dit is voltooid en afgeleverd.
De architect heeft het recht, de materieele verwerkelijking van zijn werk te voorzien van zijn naam of naamteeken op een zichtbare plaats aan den gevel, mits dit het uiterlijk van het gebouw niet schaadt, noch het practische gebruik belemmert.
De architect kan eischen dat zijne naamteekening van het gebouw worde verwijderd, indien door wijzigingen, zonder zijne goedkeuring aangebracht, het bouwwerk van karakter is veranderd.

ARTIKEL 12. Nimmer zal een der partijen, noch hunne erfgenamen of rechtverkrijgenden, over eenig tusschen hen, naar aanleiding van de aan den architect gegeven opdracht, gerezen geschil, of daarmede direct of indirect samenhangende, de tusschenkomst van den gewonen rechter mogen inroepen. Indien eenig geschil, als in het vorig lid bedoeld, tusschen partijen, hunne erfgenamen of rechtverkrijgenden mocht ontstaan, zal dit geschil beslecht worden door een scheidsgerecht, benoemd uit de *Commissie van Geschillen, tusschen leden en hunne werkgevers ingesteld door de* Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten *en door den Bond van Nederlandsche Architecten.*
Een geschil wordt geacht aanwezig te zijn, wanneer één der partijen dit als zoodanig beschouwt.

ARTIKEL 13. Deze Commissie bestaat uit zes leden *waarvan drie te kiezen* dóór en uit de Leden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, *en drie te kiezen door en uit de Leden van den Bond van Nederlandsche Architecten. De 3 leden benoemd door de Maatschappij en de 3 Leden benoemd door den Bond treden* om de 3 jaren *respectievelijk* op den dag der Alg. Mei-Vergadering *der genoemde Maatschappij en op den dag der Mei-Vergadering van genoemden Bond* af, met dien verstande, dat de aftredende Commissieleden ten aanzien der aanhangige geschillen hunne bevoegdheid behouden. De Commissieleden zijn herkiesbaar. De Commissie is bevoegd de hulp in te roepen van een rechtskundige. De Commissie heeft haren zetel te Amsterdam aan de Marnixstraat No. 402 in het gebouw van *genoemde* Maatschappij.

De Commissie benoemt uit haar midden een Voorzitter en een plaatsvervangend Voorzitter. Het bureau der Maatschappij stelt de voor de Commissie ingekomen stukken terstond in handen van den Voorzitter of diens plaatsvervanger.
De Voorzitter of diens plaatsvervanger wijst aan welke leden van de Commissie voor elk geschil in het scheidsgerecht zitting zullen hebben.

ARTIKEL 14. Op verzoek van den Voorzitter van *de Commissie of diens plaatsvervanger* zal een van beide of beide partijen bij dezen Voorzitter een nader door hem te bepalen bedrag storten, tot waarborg van salaris en kosten van het scheidsgerecht. Zoolang dit bedrag niet is gestort zal aan de aanvrage om scheidsrechterlijke uitspraak geen gevolg worden gegeven.
De in het ongelijk gestelde partij, (of voor het geval beide partijen ten deele in het ongelijk zijn gesteld, partijen) zal (of zullen) het bedrag, dat zij wegens salaris en kosten aan het scheidsgerecht veroordeeld is (of zijn) te betalen, terstond na de uitspraak van het scheidsgerecht aan den Voorzitter doen toekomen.
Bij de vaststelling der kosten is het scheidsgerecht niet gebonden aan het bedrag der waarborgsom.
Zoodra de kosten zijn voldaan, is de waarborgsom ter beschikking van de partij, welke haar heeft gestort.
Het scheidsgerecht is bevoegd het bedrag der aan de scheidsrechters verschuldigde salarissen en verdere eventueel door het scheidsgerecht gemaakte kosten van de waarborgsom af te houden, behoudens verrekening tusschen partijen. Is de waarborgsom hiertoe niet voldoende, dan kan het scheidsgerecht bijstorting vragen, terwijl, vóór deze bijstorting heeft plaats gehad, het scheidsgerecht niet gehouden is zijne uitspraak te geven.
Het scheidsgerecht kan trachten partijen te verzoenen. Ook in dat geval kan het salaris en kosten in rekening brengen, op de wijze als hierboven omschreven.

ARTIKEL 15. Beide partijen zijn verplicht zich aan de uitspraak van het scheidsgerecht te onderwerpen.
ARTIKEL 16. Het geschil wordt schriftelijk uiteengezet en kan mondeling worden toegelicht. Het geschil wordt aanhangig gemaakt bij Memorie van Toelichting, door de eischende partij aan het scheidsgerecht in te leveren, welke moet bevatten de gronden van den eisch met eene duidelijke en

bepaalde conclusie. *Het scheidsgerecht stelt deze Memorie van eischen in handen van de wederpartij, welke bij Memorie zal moeten antwoorden.* Het scheidsgerecht kan het indienen eener tweede Memorie door elk van beide partijen toestaan. De Memoriën moeten binnen 14 dagen na ontvangst der Memorie van de wederpartij worden beantwoord. Het scheidsgerecht kan deze termijnen verlengen.
Partijen zenden aan den Voorzitter van het scheidsgerecht een gedagteekend exemplaar der Memorie, benevens van de daarbij overgelegde stukken.
Alle Memoriën worden door partijen in triplo ingediend.
Na de wisseling der Memoriën, is het scheidsgerecht bevoegd ambtshalve of op verzoek van partijen:
1°. Partijen of hunne gemachtigden te hooren.
2°. Getuigen en deskundigen te hooren.
3°. Al datgene te doen, wat het tot een goede beslissing van het geding nuttig oordeelt.

ARTIKEL 17. Partijen hebben de bevoegdheid zich te doen vertegenwoordigen; bij eventueele pogingen tot verzoening zijn partijen verplicht persoonlijk aanwezig te zijn, eveneens wanneer het scheidsgerecht zulks wenschelijk acht.

ARTIKEL 18. Het scheidsgerecht geeft zijne uitspraak, waarbij tevens over het salaris der scheidslieden en over de kosten wordt beslist, als goede mannen naar billijkheid. Zoo spoedig het scheidsgerecht naar zijn oordeel voldoende ingelicht is, deelt het zijne meening aan partijen bij eenvoudigen aangeteekenden brief mede.
Binnen zes weken nadat een der partijen den wensch hiertoe den scheidslieden heeft kenbaar gemaakt, geeft het scheidsgerecht zijne uitspraak in den vorm van een arbitraal vonnis, hetwelk met de andere eventueel daarbij benoodigde stukken ter griffie der door de wet daartoe aangewezen rechtbank wordt gedeponeerd.

Art. 19. Deze regelen, zoomede voorwaarden en bepalingen, die één geheel vormen met achterstaande Tabel, zijn in haar geheel op elk gerezen geschil van toepassing, zoodat beslechting van eenig geschil niet anders zal mogen geschieden dan volgens deze regelen, voorwaarden en bepalingen en volgens de honorarium-tabel.

Vastgesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, *Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten en door den Bond van Nederlandsche Architecten in hun gemeenschappelijke vergadering op*
. . . . . .

Voor de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten:
A. SALM G.BZN., *Voorzitter.*
J. GRATAMA, *Algemeen Secretaris.*

Voor den Bond van Nederlandsche Architecten:
JOS. TH. J. CUYPERS, *Voorzitter.*
JAN DE MEYER, *Secretaris.*

EERSTE KLASSE.

Eenvoudige bouwwerken, voor welker uitvoering weinig teekeningen vereischt worden.

De toepassing der Tabel geschiedt met dien verstande, dat het honorarium nimmer mag dalen beneden het maximum-honorarium voor de in de tabel voorafgaande aannemingssom of bouwsom. Voor aannemingssommen of bouwsommen hooger dan 1.500.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met 1/20 % tot een aannemingssom of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt. Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats. Zie verder Art. 4.

Bedrag Aannemingssom respectievelijk bouwsom in guldens.	Bedrag van het honorarium in procenten van de Aannemingssom, resp. Bouwsom.						
	Voorloopig ontwerp.	Ontwerp.	Bestek	Gedetailleerde Begrooting.	Alg. Details.	Hoofdleiding Toezicht en Afrekening.	Totaal.
1 000	**1.68**	**1.90**	**0.80**	**0.62**	**1.64**	**1.36**	**8,00**
2 000	1,64	1,87	0,78	0,59	1,64	1,35	7,87
3 000	1,58	1,84	0,75	0,58	1,63	1,33	7,71
4 000	1,52	1,78	0,74	0,55	1,63	1,31	7,53
5 000	**1.44**	**1.74**	**0.71**	**0.54**	**1.61**	**1.30**	**7.34**
6 000	1,37	1,69	0,68	0,52	1,59	1,28	7,13
7 000	1,28	1,65	0,66	0,50	1,57	1,26	6,92
8 000	1,20	1,61	0,64	0,48	1,53	1,24	6,70
9 000	1,13	1,56	0,62	0,47	1,50	1,23	6,51
10 000	**1.06**	**1.52**	**0.61**	**0.44**	**1.47**	**1.22**	**6.32**
15 000	0,82	1,34	0,53	0,40	1,34	1,12	5,55
20 000	0,70	1,25	0,48	0,35	1,26	1,03	5,07
25 000	0,65	1,18	0,47	0,34	1,21	1,00	4,85
30 000	0,62	1,13	0,45	0,33	1,17	0,96	4.66
35 000	0,60	1,09	0,44	0,32	1,13	0,92	4,50
40 000	0,58	1,05	0,43	0,31	1,09	0,89	4,35
45 000	0,56	1,03	0,40	0,31	1,04	0,88	4.22
50 000	**0.55**	**0.99**	**0.40**	**0.29**	**1.03**	**0.84**	**4.10**
60 000	0,53	0,95	0,38	0,28	1,00	0,81	3,95
70 000	0,52	0,93	0,37	0,28	0,97	0,78	3,85
80 000	0,51	0,92	0,37	0,27	0,95	0,78	3.80
90 000	0,50	0,92	0,36	0,27	0,93	0,77	3,75
100 000	**0.50**	**0.90**	**0.36**	**0.26**	**0.92**	**0.76**	**3.70**
150 000	0,47	0,84	0,33	0,24	0,86	0,71	3,45
200 000	0,43	0,78	0,31	0,23	0,80	0,65	3,20
250 000	0,39	0,73	0,29	0,21	0,74	0,61	2,97
300 000	0,37	0,69	0,27	0,20	0,70	0,58	2,81
350 000	0,35	0,66	0,26	0,18	0,67	0,56	2,68
400 000	0,34	0,62	0,25	0,18	0,65	0,54	2,58
500 000	**0.33**	**0.61**	**0.24**	**0.17**	**0.63**	**0.52**	**2.50**
600 000	0,33	0,60	0,24	0,17	0,62	0,51	2·47
700 000	0,32	0,60	0,23	0,17	0,61	0,51	2·44
800 000	0,32	0,59	0,23	0,16	0,61	0,50	2·41
900 000	0,31	0,58	0,23	0,16	0,60	0,50	2·38
1 000 000	**0.31**	**0.57**	**0.23**	**0.16**	**0.59**	**0.49**	**2.35**
1 250 000	0,30	0,56	0,22	0,16	0,58	0,48	2,30
1 500 000	**0.29**	**0.54**	**0.21**	**0.15**	**0.55**	**0.46**	**2.20**

TWEEDE KLASSE.

Bouwwerken, voor welker uitvoering meer en uitgebreider teekeningen noodig zijn.

De toepassing der Tabel geschiedt met dien verstande, dat het honorarium nimmer mag dalen beneden het maximum-honorarium voor de in de tabel voorafgaande aannemingssom of bouwsom. Voor aannemingssommen of bouwsommen hooger dan 1.500.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met 1/20 % tot een aannemingssom of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt. Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats. Zie verder Art. 4.

Bedrag Aannemingssom respectievelijk bouwsom in guldens.	Bedrag van het honorarium in procenten van de Aannemingssom, resp. Bouwsom.						
	Voorloopig ontwerp.	Ontwerp.	Bestek.	Gedetailleerde Begrooting.	Alg. Details.	Hoofdleiding Toezicht en Afrekening.	Totaal.
1 000	**1.93**	**2.45**	**0.90**	**0.69**	**1.83**	**1.50**	**9,00**
2 000	1,89	2,11	0.88	0.67	1,83	1,50	8,88
3 000	1,83	2,07	0,86	0,65	1,80	1,50	8,71
4 000	1,75	2,03	0,84	0,63	1,78	1,48	8.51
5 000	**1.67**	**1.99**	**0.81**	**0.62**	**1.75**	**1.47**	**8.31**
6 000	1,59	1,94	0,79	0,59	1,72	1,45	8.08
7 000	1,50	1,88	0,78	0,56	1,70	1.41	7,83
8 000	1,40	1,84	0,74	0,54	1,68	1,40	7,60
9 000	1,32	1,80	0,71	0,53	1,66	1,36	7,38
10 000	**1.24**	**1.75**	**0.71**	**0.50**	**1.66**	**1.32**	**7.18**
15 000	0,96	1.58	0.64	0,46	1,53	1,27	6,44
20 000	0,84	1,49	0.58	0,43	1,49	1,21	6,04
25 000	0,79	1,42	0,55	0,42	1,47	1,19	5,84
30 000	0,76	1,38	0,54	0,40	1,43	1,16	5,67
35 000	0,74	1,33	0,53	0,39	1,38	1,13	5,50
40 000	0,72	1,29	0,52	0,38	1,34	1,10	5,35
45.000	0,70	1,27	0,50	0,37	1,31	1,06	5,21
50 000	**0.68**	**1.24**	**0.49**	**0.36**	**1.28**	**1.05**	**5.10**
60 000	0,66	1 20	0,47	0,35	1.24	1,02	4.94
70 000	0,65	1,18	0,47	0,34	1,21	1.00	4,85
80 000	0,64	1.16	0.47	0,34	1,20	0,99	4,80
90 000	0,63	1,16	0,47	0,33	1,18	0,99	4,76
100 000	**0.63**	**1.14**	**0.46**	**0.33**	**1.18**	**0.97**	**4.71**
150 000	0,60	1,09	0,43	0,32	1,10	0,91	4,45
200 000	0,56	1,02	0,41	0,30	1,05	0,86	4,20
250 000	0,54	0,96	0,39	0,28	0,99	0,81	3,97
300 000	0,52	0,92	0,37	0,27	0,95	0,78	3,81
350 000	0,50	0,89	0,36	0,26	0,92	0,75	3,68
400 000	0,48	0,87	0,35	0,24	0,90	0,74	3,58
500 000	**0.47**	**0.85**	**0.34**	**0.24**	**0.88**	**0.72**	**3.50**
600 000	0,46	0,85	0,34	0,23	0,88	0,71	3 ,47
700 000	0,45	0,85	0,34	0,22	0,88	0,70	3 ,44
800 000	0,44	0,85	0,34	0,21	0,88	0,69	3 ,41
900 000	0,43	0,85	0,34	0,20	0,88	0,68	3 ,38
1 000 000	**0.42**	**0.85**	**0.34**	**0.19**	**0.88**	**0.67**	**3.35**
1 250 000	0,41	0,84	0,33	0,19	0.87	0.66	3,30
1 500 000	**0.40**	**0.81**	0,33	**0.18**	**0.84**	**0.64**	**3.20**

DERDE KLASSE.

Bouwwerken, welker uitvoering veel studie, berekeningen of veel teekeningen eischen.

De toepassing der Tabel geschiedt met dien verstande, dat het honorarium nimmer mag dalen beneden het maximum-honorarium voor de in de tabel voorafgaande aanneming-ssom of bouwsom. Voor aanmeningssommen of bouwsommen hooger dan 150.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met $\frac{1}{20}$ % tot een aannemingssom of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt. Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats. Zie verder Art. 4.

Bedrag Aannemingssom respectievelijk bouwsom in guldens.	Bedrag van het honorarium in procenten van de Aannemingssom, resp. Bouwsom.						
	Voorloopig ontwerp.	Ontwerp	Bestek.	Gedetailleerde Begrooting	Alg. Details.	Hoofdleiding Toezicht en Afrekening.	Totaal.
1 000	**2,36**	**2,95**	**1,17**	**0,85**	**2,64**	**2,06**	**12,00**
2 000	2,31	2,80	1,10	0,77	2,44	1,91	11,33
3 000	2,23	2,71	1,08	0,76	2,38	1,86	11,02
4 000	2,15	2,64	1,06	0,75	2,36	1,84	10,80
5 000	**2,07**	**2,59**	**1,04**	**0,75**	**2,34**	**1,83**	**10,62**
6 000	1,98	2,53	1,03	0,74	2,32	1,83	10,43
7 000	1,89	2,48	0,99	0,74	2,30	1,82	10,22
8 000	1,80	2,42	0,97	0,71	2,28	1,82	10,00
9 000	1,70	2,37	0,95	0,70	2,24	1,82	9,78
10 000	**1,61**	**2,31**	**0,93**	**0,68**	**2,20**	**1,82**	**9,55**
15 000	1,24	2,09	0,82	0,61	2,10	1,72	8,58
20 000	1,08	1,93	0,78	0,57	2,01	1,63	8,00
25 000	1,02	1,83	0,73	0,54	1,90	1,56	7,58
30 000	0,97	1,75	0,71	0,51	1,82	1,49	7,25
35 000	0,94	1,69	0,68	0,50	1,76	1,43	7,00
40 000	0,91	1,66	0,66	0,49	1,70	1,40	6,82
45 000	0,89	1,63	0,64	0,48	1,66	1,36	6,66
50 000	**0,88**	**1,59**	**0,63**	**0,47**	**1,63**	**1,34**	**6,54**
60 000	0,85	1,54	0,62	0,45	1,59	1,31	6,36
70 000	0,84	1,51	0,61	0,44	1,56	1,29	6,25
80 000	0,83	1,50	0,60	0,44	1,55	1,28	6,20
90 000	0,82	1,50	0,59	0,44	1,54	1,26	6,15
100 000	**0,81**	**1,49**	**0,59**	**0,44**	**1,53**	**1,25**	**6,11**
150 000	0,79	1,43	0,57	0,42	1,48	1,21	5,90
200 000	0,74	1,34	0,53	0,39	1,38	1,14	5,52
250 000	0,70	1,26	0,50	0,37	1,30	1,07	5,20
300 000	0,67	1,22	0,48	0,35	1,25	1,04	5,01
350 000	0,66	1,18	0,47	0,34	1,22	1,01	4,88
400 000	0,64	1,16	0,46	0,34	1,20	0,99	4,79
500 000	**0,63**	**1,14**	**0,45**	**0,33**	**1,18**	**0,97**	**4,70**
600 000	0,63	1,13	0,45	0,33	1,17	0,96	4,67
700 000	0,62	1,13	0,44	0,33	1,16	0,96	4,64
800 000	0,62	1,12	0,44	0,33	1,15	0,95	4,61
900 000	0,61	1,11	0,44	0,32	1,15	0,95	4,58
1 000 000	**0,61**	**1,10**	**0,44**	**0,32**	**1,14**	**0,94**	**4,55**
1 250 000	0,60	1,09	0,43	0,32	1,12	0,92	4,48
1 500 000	**0,59**	**1,07**	**0,42**	**0,31**	**1,10**	**0,91**	**4,40**

VIERDE KLASSE.

Decoratieve werken, restauraties van monumenten en oude gebouwen, betimmeringen van localiteiten, meubileering en stoffeering van gebouwen

De toepassing der Tabel geschiedt met dien verstande, dat het honorarium nimmer mag dalen beneden het maximum-honorarium voor de in de tabel voorafgaande aanneming-ssom of bouwsom. Voor aanmeningssommen of bouwsommen hooger dan 1.500.000 gulden daalt het honorarium voor iedere 500.000 gulden met $\frac{1}{20}$ % tot een aanneming som of bouwsom van 3.000.000 gulden is bereikt. Daarna vindt geen verlaging van het honorarium meer plaats. Zie verder Art. 4

Bedrag Aannemingssom respectievelijk bouwsom in guldens.	Bedrag van het honorarium in procenten van de Aannemingssom, resp. Bouwsom.						
	Voorloopig ontwerp.	Ontwerp.	Bestek.	Gedetailleerde Begrooting.	Alg. Details.	Hoofdleiding Toezicht en Afrekening.	Totaal.
1 000	**1,90**	**3,40**	**1,00**	**0,90**	**5,40**	**3,00**	**15,00**
2 000	1,85	3,09	0,98	0,90	5,07	3,00	14,89
3 000	1,81	3,08	0,96	0,89	5,04	3,00	14,78
4 000	1,76	3,07	0,94	0,88	5,02	3,00	14,67
5 000	**1,72**	**3,05**	**0,93**	**0,87**	**4,99**	**3,00**	**14,56**
6 000	1,67	3,04	0,91	0,87	4,96	2,99	14,44
7 000	1,63	3,02	0,90	0,86	4,93	2,99	14,33
8 000	1,58	3,01	0,87	0,86	4,91	2,99	14,22
9 000	1,54	3,00	0,86	0,84	4,88	2,99	14,11
10 000	**1,49**	**2,99**	**0,84**	**0,84**	**4,85**	**2,99**	**14,00**
15 000	1,44	2,88	0,81	0,81	4,68	2,88	13,50
20 000	1,39	2,77	0,78	0,78	4,51	2,77	13,00
25 000	1,35	2,70	0,76	0,76	4,39	2,70	12,66
30 000	1,32	2,63	0,74	0,74	4,28	2,63	12,34
35 000	1,28	2,56	0,72	0,72	4,16	2,56	12,00
40 000	1,25	2,51	0,71	0,71	4,08	2,51	11,77
45 000	1,23	2,47	0,69	0,69	4,01	2,46	11,55
50 000	**1,20**	**2,42**	**0,68**	**0,68**	**3,93**	**2,41**	**11,32**
60 000	1,16	2,33	0,66	0,66	3,79	2,32	10,92
70 000	1,13	2,26	0,63	0,63	3,66	2,25	10,56
80 000	1,09	2,18	0,61	0,61	3,53	2,18	10,20
90 000	1,06	2,11	0,59	0,59	3,44	2,11	9,90
100 000	**1,02**	**2,05**	**0,58**	**0,58**	**3,33**	**2,04**	**9,60**
150 000	0,90	1,79	0,50	0,50	2,92	1,79	8,40
200 000	0,81	1,62	0,46	0,45	2,64	1,62	7,60
250 000	0,74	1,49	0,42	0,42	2,41	1,48	6,96
300 000	0,69	1,40	0,40	0,40	2,27	1,39	6,55
350 000	0,68	1,37	0,39	0,39	2,22	1,36	6,41
400 000	0,67	1,34	0,38	0,38	2,17	1,33	6,27
500 000	**0,64**	**1,28**	**0,36**	**0,36**	**2,08**	**1,28**	**6,00**
600 000	0,63	1,27	0,36	0,36	2,07	1,27	5,96
700 000	0,63	1,26	0,36	0,36	2,05	1,26	5,92
800 000	0,63	1,25	0,36	0,35	2,04	1,25	5,88
900 000	0,62	1,25	0,35	0,35	2,02	1,25	5,84
1 000 000	**0,62**	**1,24**	**0,35**	**0,34**	**2,01**	**1,24**	**5,80**
1 250 000	0,61	1,22	0,34	0,34	1,97	1,22	5,70
1 500 000	**0,60**	**1,19**	**0,34**	**0,34**	**1,94**	**1,19**	**5,60**

REDACTIONEEL GEDEELTE.

Nadruk verboden.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE IN ZAKE „HET ONDERZOEK NAAR DEN TEGENWOORDIGEN TOESTAND VAN HET TENTOONSTELLINGSWEZEN (IN VERBAND MET REGEERINGSSTEUN, KUNSTHANDEL, ENZ.) INGESTELD DOOR HET VERBOND VAN NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS VEREENIGINGEN." *)

(Vervolg van blz. 110.)

De vrije concurrentie, die de volle ontplooiing van de persoonlijkheid beloofde en inderdaad ook bracht, bedreigt thans in haar volgroeiden vorm juist precies datzelfde, wat zij in haar eerste ontwikkeling steunde; en zoo is het niet te verwonderen dat de kunstenaars van thans teruggrijpen naar soortgelijke middelen, die in een nog vroeger tijdperk hun maatschappelijk bestaan en hun kunst beveiligden, en aldus in een vast vakverband allengs weer het eerzaam wapen erkennen, dat zij op den duur niet kunnen ontberen in den zwaren maatschappelijken strijd. Dit groeiend inzicht te steunen was de taak der commissie en was het doel van de opdracht. Twee moeilijkheden bovenal moest de commissie bij haar rapport vermijden. Het rapport mocht niet historisch in de eerste plaats, of louter academisch zijn, maar ook moest bovenal vermeden worden, dat het requisitorisch zou worden van opzet en uitwerking.

Zeker zou het de commissie niet moeilijk gevallen zijn, haar belangrijk feiten-materiaal te publiceeren, dat scherp de misstanden zou hebben in beeld gebracht, en het was dan ook niet zonder tweestrijd en langdurige discussie, dat besloten werd van dit materiaal bij het rapport slechts bij uitzondering gebruik te maken. Zoo heeft de commissie wel talrijke en vaak pijnlijke misstanden der latere jaren onderzocht en ernstig besproken, echter hoofdzakelijk om er de lessen uit te trekken, die wellicht voor de toekomst van waarde kunnen zijn.

En zoo de commissie, dit feitenmateriaal grootendeels weglatend, haar rapport wellicht verarmde door schrapping van menig pakkend en vaak pikant detail, zoo deed zij dit in de overtuiging, dat het schoone maar nog vèr verwijderde doel, dat in een vaste en wijze kunstenaarsorganisatie besloten ligt, door deze zelfbeperking slechts beter kon worden gediend en het rapport allicht aan blijvende waarde zou winnen.

VRIJE BEELDENDE KUNSTEN.

DE KUNSTHANDEL.

De kunsthandel, zooals die in het verloop der tijden zich heeft ontwikkeld, heeft ongetwijfeld tot den bloei der vrije beeldende kunsten medegewerkt en als bemiddelaar tusschen kunstenaar en publiek, den eerste vaak mogelijk gemaakt zijn talent te ontwikkelen zonder zorg voor het materieele dagelijksch bestaan; daarbij den kunstzinnigen leek voorlichtend en opwekkend tot koopen van kunst, die eerst door aanhoudende ernstige beschouwing begrepen en gewaardeerd kan worden. Langzamerhand heeft echter de kunsthandel zich ontwikkeld in een richting die den bloei der kunst moest belemmeren. De kunsthandelaar en het publiek kwamen tot het inzicht, dat met het verhandelen van kunstwerken vaak veel geld te verdienen is en brachten den mercantielen aard er van op den voorgrond, met miskenning van het ideëele, dat door alle tijden als basis voor het kunstwerk had gegolden. Op de productie van den kunstenaar werd hierdoor een bedenkelijke invloed uitgeoefend; in den strijd om het bestaan zag hij zich in vele gevallen genoodzaakt om alleen op de marktwaarde van zijn werken te letten en gedwongen om zich bij contract te verbinden zijn geheele productie af te staan aan den kunsthandelaar, aan wien hierdoor tevens gelegenheid werd gegeven om ook buiten zijn bedrijf invloed uit te oefenen in kunstaangelegenheden. Want daar de kunsthandel zich heeft meester gemaakt van de geheele productie van verschillende kunstenaars, zien Commissie's, die tentoonstellingen arrangeeren zich dikwijls genoodzaakt de medewerking van den kunsthandel in te roepen om werken van die kunstenaars voor hun exposities te verkrijgen; de keuze van het kunstwerk zal, zoo die aan den kunsthandelaar wordt overgelaten, in een dergelijk geval vaak worden geleid door winstbejag, vooral wanneer het den arbeid geldt van een reeds overleden kunstenaar. Voor zoover het werken betreft van nog levende kunstenaars, is het meestal noodzakelijk, dat de maker van het kunstwerk bij de inzending wordt geraadpleegd; en hoewel hij niet altijd onafhankelijk genoeg staat tegenover den handelaaar, kan dit recht toch een waarborg zijn, dat het werk zijner keuze wordt ingezonden. Wanneer kunsthandelaars zitting hebben in tentoonstellingscomité's of een overwegenden invloed krijgen in kunstgenootschappen, is het gevaar van hun inmenging nog grooter; daar toch kunnen zij de werken van hun contractanten naar voren brengen met terugstelling van gelijk of meer waardige werken door anderen ingezonden.

Na vaststelling van bovenstaande feiten kwam de commissie tot de conclusie, dat het in geen enkel geval gewenscht is, dat de kunsthandel invloed heeft op de samenstelling van kunsttentoonstellingen, binnen- noch buitenlandsche, voor zoover die tentoonstellingen niet speciaal door den kunsthandelaar in zijn bedrijf zijn georganiseerd. Evenmin acht de commissie het geoorloofd dat een kunsthandelaar zitting neemt in een comité voor binnen- of buitenlandsche kunsttentoonstellingen, tenzij dit na overleg met de kunstenaarsorganisaties wordt wenschelijk geacht.

OVERHEIDSBEMOEIINGEN.

De verhouding der regeering tot kunst in het algemeen na te gaan lag buiten de werkzaamheden der commissie, zij moest zich beperken tot het nagaan der gedragslijn van de overheid in tentoonstellingsaangelegenheden en vrijwel is het alleen bij deze aangelegenheden, dat de regeering (landelijke of stedelijke) zich met kunst bemoeit. De aesthetische zijde van het vraagstuk buiten bespreking latende, meende de commissie in dit rapport hoofdzakelijk te moeten wijzen op de onjuiste en inconsequente houding, die door de regeering gedurende de laatste tientallen van jaren werd aangenomen ten opzichte van het tentoonstellingswezen.

Bij de stedelijke overheden was tot dusver van een vaste gedragslijn niets te bespeuren. In Amsterdam of Rotterdam zoomin als in 's-Gravenhage of Arnhem, de eenige steden die zich officieel met het inrichten van kunsttentoonstellingen inlieten, was hierbij van erkenning van kunstenaarsorganisaties sprake. Voor het eerst werd hierop een uitzondering gemaakt bij het inrichten der vierjaarlijksche stedelijke tentoonstelling van kunstwerken, te Arnhem in 1913, toen aan het Verbond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen werd verzocht twee commissie-leden aan te wijzen.

Anders is het bij het landsbestuur, wanneer dit geroepen wordt om voor buitenlandsche kunsttentoonstellingen ter bezorging van een Nederlandsche afdeeling, een comité te benoemen. Blijkbaar wisten de betrokken autoriteiten niet recht, tot wie zij zich hadden te wenden voor dergelijke opdrachten en achtten zij zich gered, toen eenige jaren geleden de besturen van twee der voornaamste kunstgenootschappen in den lande, Arti et Amicitia en Pulchri Studio zich vereenigden, een waarborgfondsje vormden (wat in de meeste gevallen door de Regeering bij het verleenen van subsidie gevergd wordt) en een „comité voor buitenlandsche kunsttentoonstellingen" samenstelden.

Dit „Comité voor Buitenlandsche Kunsttentoonstellingen" bestaat uit vier leden, n.l. 2 leden uit en door de besturen van Arti et Amicitia en Pulchri Studio, 2 leden uit en door de stemhebbende leden van deze vereenigingen benoemd, allen schilders. Dit comité is steeds aldus samengesteld, ook wanneer in bepaalde gevallen de regeering officieele vertegenwoordiging der Nederlandsche regeering door een regeeringscommissaris, vraagt.

Bij buitenlandsche tentoonstellingen, waar ook beeldhouwkunst, grafische kunst en bouwkunst gevraagd worden, wordt het comité voor elk dezer groepen resp. met een beeldhouwer, grafisch kunstenaar en architect uitgebreid en geschiedt zulks ook wel met medewerking van de regeering, wanneer daartoe aanleiding is.

Bovendien worden voor elke tentoonstelling, voor elke afdeeling (schilderkunst, beeldhouwkunst, grafische kunst, architectuur) 2 of 3 leden door de inzenders benoemd, die met het comité de jury voor toelating vormen.

Jarenlang had dit comité alle macht in handen en hoewel o.a. de besturen der vereeniging Sint Lucas en van den Haagschen Kunstkring veel moeite deden om ook in dit comité te worden vertegenwoordigd, is eerst voor de in 1913 te Gent gehouden wereldtentoonstelling een bestuurslid van Sint Lucas in het comité opgenomen, toen de leden van Sint Lucas dreigden anders niet te zullen inzenden.

Nog grooter uitbreiding kreeg het comité voor de in 1915 te San Francisco te houden wereldtentoonstelling. Het werd toen samengesteld als volgt: 3 leden uit en door de besturen van Arti, Pulchri, en Sint Lucas, 3 leden uit en door de stemhebbende leden van deze vereenigingen gekozen en een stemhebbend lid van de Vereeniging tot bevordering der Grafische Kunst.

Doch ook het „Comité voor buitenlandsche kunsttentoonstellingen" werd niet altijd door de regeering gehandhaafd, hetgeen blijkt uit het feit, dat voor de Internationale Kunsttentoonstelling in 1914 te Venetië, waar de Nederlandsche regeering door aankoop een paviljoen verkreeg voor de Nederl. afdeeling en verder met subsidie steunde, het comité werd gevormd door eenige willekeurige kunstenaars, die zich daarvoor beschikbaar stelden, welk comité slechts de leden van de „Hollandsche Teekenmaatschappij" tot inzending toeliet. Hiermede was een groot deel der Nederlandsche kunstenaars buiten gesloten en werd de regeeringssubsidie gebruikt, om een kleine groep kunstenaars in de gelegenheid te stellen hunne werken te exposeeren. Het is allerminst de bedoeling van de commissie om de regeering van partijdigheid te beschuldigen, zij meent echter met aandrang te moeten wijzen op de onvaste en inconsequente handelwijze in zoo belangrijke zaken. Bij zijn pogingen om mede zitting te krijgen in het comité voor buitenlandsche kunsttentoonstellingen nam de schilderkundige afdeeling van het bestuur van den Haagschen Kunstkring voor eenige jaren de moeite om het in België geldende systeem voor de samenstelling van tentoonstellingscomité's aan de regeering voor te leggen. Bij dit systeem wordt aan de exposanten der driejaarlijksche, door de regeering gesanctioneerde tentoonstellingen te Brussel, Antwerpen en Gent, en der tentoonstellingen welke hiermede gelijk gesteld kunnen worden, (officieele buitenlandsche kunsttentoonstellingen), het recht verleend om bij stemming de commissie van toelating en bekroning zelf te kiezen. De kunstenaar verliest echter zijn stemrecht, indien hij in vier achtereenvol-

*) **Het is de bedoeling, dit Rapport — door de Commissie opgesteld — te doen behandelen in de desbetreffende bij het Verbond aangesloten Vereenigingen dus ook in de M. B. V. A. en daarna te trachten een gemeenschappelijke meening over het onderwerp te verkrijgen. Dit Rapport is dan ook niet een Rapport van het Verbond, zoodat het daarom ook niet geschikt is voor publicatie buiten de organen der betrokken Kunstenaars-vereenigingen.**

gende jaren niet is uitgekomen op een der tentoonstellingen in dien tijd gehouden. Door deze regeling wordt het belang bij het exposeeren vermeerderd, en den kunstenaar door den staat een zeker burgerrecht verleend, terwijl kunstenaars van gevestigde reputatie verplicht zijn aan de tentoonstellingen deel te nemen, willen zij dit burgerrecht niet verliezen, hetgeen natuurlijk ook ten goede komt aan het gehalte der tentoonstellingen. Voor zoover de commissie bekend is, wordt in België deze regeling tot tevredenheid van de meerderheid der kunstenaars toegepast, zij meent evenwel, dat, waar hier te lande de toestanden en verhoudingen op kunstgebied zoo zeer verschillen met die in België, de kunstenaars-organisaties dienen geraadpleegd te worden omtrent de wenschelijkheid van invoering van dit systeem. Zooals in de inleiding tot dit rapport reeds gezegd werd, kwamen bij de werkzaamheden der Commissie de kwalen, die het huidige tentoonstellingswezen bedreigen, meer dan ooit aan het licht en vleit de commissie zich niet met haar arbeid die geheel te kunnen keeren, daar zij veelal uit maatschappelijke verhoudingen voortvloeien. Het uiterst individueele streven, waaraan kunstenaars zich hebben gewend, heeft tot gevolg gehad, dat elke gemeenschappelijke ideëele band in hun organisaties is verloren gegaan. Tentoonstellingen worden meest gehouden als markt, om de kunstwaar te verhandelen, en de commissie betwijfelt, of de onderlinge concurrentie op die markt wel altijd ten voordeele komt aan het gehalte der geëxposeerde kunstwerken. Allereerst acht de commissie het dus wenschelijk dat den kunstenaars wordt gewezen op het nut van organisatie, niet alleen om materieele voordeelen te behalen, maar ook tot versterking en verheffing van hunne maatschappelijke positie. (*Wordt vervolgd.*)

BERLAGE OVER BRUGGEN-BOUW.

In de gemeenteraadszitting van 's-Gravenhage is door den wethouder van openbare werken, den heer Jurriaan Kok, een schrijven voorgelezen van dr. H. P. Berlage, in zake de verbouwing van de Wagenbrug.

Dat schrijven luidt in zijn geheel als volgt:

U vraagt mijn zienswijze betreffende het ook boven de straat optrekken van kaaimuren als borstweringen, zooals deze zijn toegepast aan de bruggen over het Kanaal en aan de overkluizing van het Zieken; terwijl u bovendien mijn oordeel wenscht te kennen over het ontwerp van de Nieuwe Wagenbrug, welk ontwerp in hetzelfde karakter is gehouden.

Laat ik u dan maar dadelijk zeggen, dat de eerste aanblik van de beide bruggen over het Kanaal aan den Wagenaarweg mij verrastte, dat ik daarop met de grootste belangstelling den bouw van de brug over de Laan Copes van Cattenburch heb gevolgd en mij verheugde over het verkregen resultaat en dat, al is de situatie daar ter plaatse door de scheeve ligging der huizen niet zoo gunstig, de overkluizing van het Zieken een volkomen bevrevredigenden indruk op mij maakte.

En waarom?

Die bruggen, het resultaat van samenwerking tusschen ingenieur en architect, zijn goed, omdat hare constructie in verband met de gestelde eischen goed is, en deze constructie bovendien een eenvoudigen goeden vorm heeft gekregen.

En die eischen zijn in dezen tijd dubbel moeilijk, omdat de scheepvaart voldoende doorvaarthoogte noodig heeft, terwijl het verkeer liefst een brug zonder helling zou zien.

Het constructieve element, de overspanning, werd, waar dat ter bevrediging van dezen dubbelen eisch mogelijk was, verkregen door een boog, en waar dat niet mogelijk was, door een horizontale ligger.

Bij de boogbrug werd in harmonie met de massieve steenconstructie een balustrade van steen gemaakt en wel doorzichtig, bij de vlakke brug werd dienovereenkomstig een ijzeren leuning aangebracht; maar bij beiden werden deze balustraden als verhooging der kaaimuren, als muurtjes over de landhoofden doorgetrokken.

Dit laatste schijnt voor velen in aesthetisch opzicht het zwakke punt te zijn; blijkbaar worden deze borstweringmuurtjes te zwaar gevonden, zou men deze liever open, d.i. sierlijker wenschen, een voortzetting van de eigenlijke brugbalustrade.

Mijn antwoord op deze cardinale vraag luidt nu dat m. i. daartegen geen enkel bezwaar bestaat, al wil daarmee natuurlijk niet gezegd zijn, dat een dergelijke oplossing aesthetisch als de eenige juiste moeten worden beschouwd.

Want het getuigt van een goed inzicht in harmonische samenstellingen, de open balustrade tot de doorvaartbreedte te beperken, dus licht te houden, om daarna als tegenstelling deze van de vleugels te verzwaren, d.i. dicht te maken. En dat daarvoor de eenvoudige baksteenmuur wordt gebruikt, kan niet anders dan bevredigen, terwijl, door haar bovendien als verhooging van den kaaimuur op te bouwen, de gewenschte geslotenheid, d.i. vastheid van karakter wordt verkregen. Ik wijs hiertoe even op de oude brug tusschen de Mauritskade en de Nassaulaan, die geheel volgens datzelfde beginsel is gebouwd, en daardoor zulk een aardig effect maakt.

Hetzelfde beginsel is trouwens dat der prachtige oude bruggen in het algemeen, zoowel uit den klassieken tijd, als de middeleeuwen, zoodat ik mij ten slotte daarop kan beroepen. Deze hebben nagenoeg altijd gesloten leuningen, zelfs over de volle lengte; zij waren van dezelfde steen als de brug, dus bij een brug van baksteen van eenvoudig metselwerk en eveneens als muurverlengden opgevat. Het eigenaardige is nu, dat men zulk een oude brug wel mooi vindt, maar de toepassing van dezelfde elementen harer samenstelling in den tegenwoordigen tijd afkeurt. Maar... het schijnt dat wij door jarenlange ongewoonte, hebben verleerd schoonheid in een eenvoudigen muur te zien.

Toch zal men wel weer tot een juiste waardeering daarvan kunnen komen, wanneer men i c. bijv. een vergelijking trekt tusschen de Boschbrug met haren onconstructieven boog en hare verwrongen balustrade, om van de wijze van versiering niet eens te spreken, en de brug over de Laan Copes van Cattenburch. Zou deze dan niet ten gunste van de laatste uitvallen?

Krachtens diezelfde overwegingen acht ik ten slotte het project voor de nieuwe Wagenbrug als geslaagd.

Het zou trouwens niet van zin voor eenheid getuigen, deze anders dan hare tegenhangster over het Zieke te behandelen.

Maar wèl zou ik eene verrijking bijv. van de steenen leuningpalen 't zij door een eenigszins rijkere bekroning, beeldhouwwerk nog daargelaten, 't zij door lantaarns gewenscht achten.

Want de Wagenbrug, die jammer genoeg, het water scheefhoekig kruist, is niettegenstaande hare zeer geringe doorvaartwijdte, toch de belangrijkste brug van Den Haag, en dus wel waard dat eenige kosten worden gemaakt voor een gepaste versiering.

Want daarmede blijft het type, het constructieve beginsel behouden; het wordt alleen verder ontwikkeld, d.i. op een hooger plan gebracht.

Met deze uiteenzetting hoop ik een voldoend antwoord op de mij gestelde vragen te hebben gegeven. Moge het meehelpen tot vestiging van het inzicht, dat het Gemeentebestuur met de thans gevolgde wijze van bruggenbouw op den goeden weg is.

Alg. H. Bld.

BERICHTEN.

Uitgave Nederlandsch Landhuis. De firma Martinus Nijhoff heeft verschillende architecten om medewerking gevraagd voor een uitgave van het Nederlandsche Landhuis. Het komt ons voor dat de condities door de firma gesteld niet geheel juist zijn; o.a. wordt geen honorarium aangeboden voor het recht van reproductie.

Belanghebbenden dienen zich dus goed te beraden, alvorens het bijgevoegde biljet te onderteekenen. Plaatsgebrek belet ons hierop verder in te gaan. In het volgend nummer van het B. W. komen wij er op terug.

7543